

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YAŞAMAK SENİ SEVMEK GİBİ

NAZIM
HİKMET

ÖZEL FİYAT
₺6,90

YAŞAMAK
SENİ SEVMEK GİBİ

N Â Z İ M H İ K M E T

YAŞAMAK SENİ SEVMEK GİBİ

YASON YAYINLARI

Yason Yayınları: 21
Genel Yayın Yönetmeni • Yaşar HIZ
Editör • Turgut Buğra AKDOĞAN
Kapak Tasarım • Efkan DEMİRÖZ
Dizgi • Taşkın KÖKSAL
Birinci Basım • © Kasım 2014
ISBN • 978-605-324-452-3

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Yason Yayınları'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz.

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bil Ofset

Tesviyeci Cad. 7/5 İskitler ANKARA

Sertifika No: 23261

Yason Yayınevi, Gece Kitaplığı'nın yan kuruluşudur.

İÇİNDEKİLER

Bahriye Nazırı Cemal Paşa.....	7
Vala Nurettin.....	9
Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi.....	13
Ailesi.....	15
Ayşe Celile Hanım.....	15
Davaları Ve Sürgün.....	19
25 Temmuz 1982: Nazım'ın Türk Vatandaşlığından Çıkarılması...21	
Nazım Hikmet Ve Aşk.....	24
Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın Ve Hanımelleri.....	27
Nazım Hikmet Ve Piraye.....	28
Nazım Hikmet Ve Münevver.....	38
Nâzım Hikmet Ve Vera.....	41
Nazım Hikmet Şiirlerinde Kadın.....	73
Şiir.....	73
Toplumsal Gerçeklik Alanı Olarak Kadın İmgesi.....	74
Hasiphane Kadın Ve Şiir.....	77
Nazım Hikmet Ve Atatürk.....	80
Nazım Hikmet'in Kıyamet Sureleri... ..	96
Nazım Hikmete Dair Merak Edilen Sorular.....	134
Nazım Hikmet Ve Edebiyat.....	164
Nazım Hikmet'in Sanatına Genel Bakış.....	176
Nazım Hikmet Ve Necip Fazıl Kısakürek.....	178
Mutluluğun Resmi.....	184
Başka Bir Nazım... Devrimci Nazım.....	188

Nazım Hikmet'e Göre Dil Devrimi	194
Nazım Hikmet Ve Küba Yolculuğu	201
Etkinlikler	206
Yankılar	215
Nazım Hikmet Sanat, Edebiyat Ve Şiir... ..	219
Ali Fuat Cebesoy(Dayısı)'un Ağzından Nazım Hikmet.....	228
Nazım Hikmet Ve Spor... ..	235
Nazım Hikmet Ve Cezaevi... ..	239
Dokumacı Nazım Hikmet.....	276
Hava Almak İçin Hapishaneden Şehre Çıkma Tertipleri!.....	278
Nazım Hikmet'in Dokuduğu İmzalı Havlular	284
Nazım Hikmet Ve Stalin.....	285
Ölümü	288
Ünlü Yazar Ve Düşünürlerin Nazım Hikmet Hakkındaki Yorum Ve Yazıları.....	289
Nazım Hikmet Ve Sabahattin Ali	294
Nazım Hikmet'in Eserleri... ..	321
En Güzel Nazım Hikmet Sözleri	324
Kaynakça.....	333

YAŞAMAK SENİ SEVMEK GİBİ

Nâzım Hikmet 17 Ocak 1902’de Selanik’te doğdu.

İlk şiiri Feryad-ı Vatanı 3 Temmuz 1913’te yazdı. Aynı yıl mektebi sultaniye (Galatasaray Lisesi)’de ortaokula başladı. Bir aile toplantısında denizciler için yazdığı bir kahramanlık şiirini Bahriye Nazırı Cemal paşaya okuyunca çocuğun Bahriye Mektebine gitmesine karar verildi

BAHRİYE NAZIRI CEMAL PAŞA...

Ahmed Cemal (d. 6 Mayıs 1872, Midilli- ö. 21 Temmuz 1922, Tiflis), Osmanlı siyaset adamı ve asker, 1908-1918 döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üç liderinden biridir.

Özellikle “Üç Paşalar İktidarı” olarak da bilinen 1913-1918 arasında Osmanlı Devleti’nin iç ve dış siyasetinin belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı’nda Filistin Cephesi’nin komutanı olarak görev yaptı. Osmanlı Devleti’nin savaştaki yenilgisinin birinci dereceden sorumlularından kabul edilmişti.

Bahriye nazırı Cemal Paşa

Nazım Hikmet 25 Eylül 1915'te Heybeliada Bahriye Mektebine girdi, 1918'de 26 kişi içinden 8. olarak mezun oldu. Karne değerlendirmelerinde zeki, orta derecede çalışkan, elbisesine özen göstermeyen, sinirli ve ahlaki tavırları iyi bir öğrenci görülmektedir. Mezun olduğunda dönemin okul gemisi Hamidiye Gemisine Güverte Stajyer Subayı olarak atandı. 17 Mayıs 1921'de aşırıya kaçan halleri bulunduğu ordu ile ilişkisi kesildi.

Nâzım Hikmet, 1920'de arkadaşı Valâ Nureddin ile Milli Mücadele'ye katılmak üzere ailesinden habersiz Anadolu'ya geçti, Bolu'da öğretmenlik yaptı...

VALA NURETTİN...

1901'de Beyrut'ta dünyaya geldi (Nüfusa doğum yeri olarak İstanbul yazdırılmıştır. Babası, son Beyrut valisi Nureddin Bey'dir. Babasının 1911 yılında kaybeden Vala Nureddin, o yıl girdiği Mekteb-i Sultani'nin orta bölümünü tamamladı. Nazım Hikmet ile ilk defa bu okulun hazırlık sınıfında tanıştı.

1916'da bazı arkadaşları ile Avusturya'ya gitti ve bir süre Viyana Ticaret Akademisi'nde bankacılık okudu. 1917'de İstanbul'a dönerek İtibarı-ı Milli Bankası'nda ve Maliye Bakanlığı'nda çalıştıysa da bu işi sevmeyi; 1918-1920 yılları arasında şair yönüyle öne çıktı ve birkaç arkadaşı ile yayıncılık yaptı.

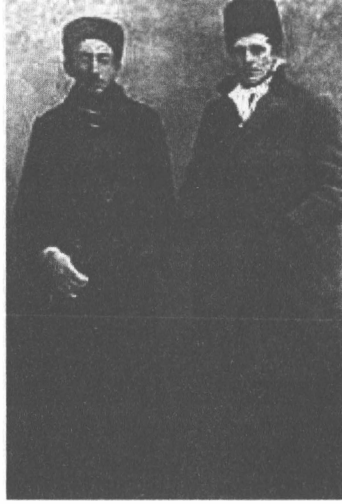
1 Ocak 1921'de Anadolu'daki Milli Mücadele için silah ve cephane kaçıran gizli bir örgütün yardımıyla şair arkadaşları Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Nazım Hikmet ile birlikte Sirkeci'den kalkan *Yeni Dünya* vapuruna gizlice binerek İnebolu'ya vardı. Ankara'ya geçebilmek için beş altı gün, izin ve yol parası beklediler. O sırada onlar gibi izin bekleyen Almanya'dan gelme sosyalist öğrenciler ile tanıştı. Birlikte gelen dört şairden yalnızca Nazım Hikmet ile Vala Nureddin'e izin çıktı.

Ankara'da Nazım Hikmet'le birlikte ona verilen ilk görev, İstanbul gençliğini milli mücadeleye çağıran bir şiir yazmak oldu. Üç gün içinde yazıp bitirdikleri bu uzun şiir Matbuat Müdürlüğü'nce, 1921 martında on bin adet bastırılıp dağıtıldı. Şiirin yankıları o kadar büyük oldu ki, Millet Meclisi üyeleri böyle güçlü bir çağrının doğurabileceği sorunların nasıl çözü-

leceğini tartışmak gereğini duydular. Matbuat müdürü Muhittin Bey (Birgen) şiiri yayımlayıp dağıttığı için olumsuz eleştiriler aldı. İstanbullu gençler Ankara'yı doldururlarsa onlara nerede, nasıl iş bulunacağı önemli bir sorundu. Meclis'te sorguya çekilmekten tedirgin olan Muhittin Bey, bir daha böyle bir duruma düşmemek için, Nazım Hikmet ile Vâlâ Nureddin'i Maarif Vekâleti'ne devretmeye karar verdi. Bu arada iki genç İsmail Fazıl Paşa aracılığı ile meclise çağrılıp Mustafa Kemal Paşa'ya takdim edildi.

Kısa süre sonra Fransızca öğretmeni olarak Nazım Hikmet'le birlikte Bolu'ya atandı. İki şair din adamlarının ve tutucu çevrenin baskısı ile karşılaştıkları Bolu'dan ayrılıp daha iyi bir öğrenim görmek için Moskova'ya gitmeye karar verdiler. 30 Eylül 1921'e Batum'a vardılar. Birlikte Moskova'ya giderek Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) yazıldılar. Vâlâ Nureddin, 1925 yılında burada üniversite eğitimini tamamladı.

Yurda döndüğünde banka memurluğu ve öğretmenlik yaptı 1926'da gazeteciliğe başladı. İlk yazıları Vakit Gazetesi'nde *"Hatice Süreyya" takma adı ile yayımlandı. Uzun yıllar boyunca gazetelerde fıkra yazarlığı yapmanın yanı sıra hikâyeler, romanlar, radyo oyunları yazan sanatçı "Hatice Süreyya, "Ali Marmara", "Kadri Feyyaz", "Veli Nuri" imzalarının yanı sıra en çok "Vâ-Nû" takma adını kullandı. Telif ve çeviri olarak kırk kadar kitap yayımladı. Ankara Radyosu'nda otuz kadar eseri temsil edildi.*

Vala Nurettin (Solda)

1927-1933 ve 1939-1966 yılları arasında Akşam gazetesinde çalıştı. 1933-1936 arasında kurucuları arasında bulunduğu “Haber” Gazetesi için çalıştı. Ayrıca Köroğlu, Yeni Sabah, Cumhuriyet, Havadis Gazeteleri’nde de yazılar yayımladı.

1932 yılında Meziyet Çürüksu ile evlenen Vala Nureddin, 1939’da eşinin ölümünden sonra 1942’de Müzehher Hanım ile evlendi. Birçok kitaba “Nihal Karamağaralı” takma adını kullanan eşi ile birlikte imza attı.

1945 yılında Bursa Cezaevi’ndeki arkadaşı Nazım Hikmet ile yeniden temas kurdu ve 1951’de Nazım’ın Rusya’ya kaçışına kadar mektuplaşmayı sürdürdü. Nazım Hikmet’le ilgili anılarını “Bu Dünyadan Nâzım Geçti” (1965) adıyla yayımladı. 9

Mart 1967'de İstanbul'da hayatını kaybetti. Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Nazım Hikmet'le yazışmaları, eşi Müzehher Hanım tarafından 1986 yılında "*Vâ-Nû'lara Mektuplar*" adıyla yayımlanmıştır...

Nazım Hikmet daha sonraları Batum üzerinden Moskova'ya giderek Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde siyasal bilimler ve iktisat okudu.

DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ...

Komintern, dünyanın çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren komünist parti kadrolarını eğitmek için bir dizi eğitim kurumu kurdu. Sun Yat Sen Üniversitesi 14 NİSAN 1921'de Moskova'da kuruldu. Resmi açılışı ise aynı yılın 21 Ekim günü yapıldı. İlk yıllarda yöneticiliğini SBKP üyesi Karl Raddeck üstlendi.

Bakü, İrkutsk ve Taşkent olmak üzere üç şehirde eğitim birimlerine sahipti. Üniversitenin Devrimci Doğu (Rusça: *Революционный Восток*) adında bir de yayını bulunuyordu.

Komintern bünyesinde eğitim veren 4 üniversiteden birisiydi. Diğer üçü:

- *Bolşevizm Pratiği Üniversitesi*
- *Batı Ulusal Azınlıklar Üniversitesi*
- *Çin Emekçileri Komünist Üniversitesi*

Nazım Hikmet 1921'de gittiği Moskova'da devrimin ilk yıllarına tanık oldu ve komünizm ile tanıştı. 1924'te Moskova'da yayınlanan ilk şiir kitabı *28 Kanunisani* sahnelendi. O yıl Türkiye'ye dönerek *Aydınlık Dergisinde* çalışmaya başladı, ancak dergide yayınlanan şiir ve yazılarından dolayı on beş yıl hapsi istenince tekrar Sovyetler Birliği'ne gitti. 1928'de Af Kanunundan yararlandı ve Türkiye'ye döndü. Bu defa *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başladı. 1938'de yirmi sekiz yıl hapis cezasına çarptırıldı. 12 sene süren tutukluluktan sonra askere alınacağı ve öldürüleceği endişesiyle 1950 yılında Stalin yönetimindeki

Sovyetler Birliği'ne giden Nâzım, 25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığından çıkarılmasının ardından, büyük dedesi Mustafa Celaleddin Paşa (Konstantin Borzecki)'nın memleketi olan Polonya'nın vatandaşlığına geçerek Borzecki soyadını aldı 3 Haziran 1963 tarihinde ise, Nâzım Hikmet geçirdiği bir kalp krizi neticesinde 61 yaşında hayata gözlerini yumdu

AİLESİ...

Babası, Matbuat Umum müdürlüğü ve Hamburg konso-losluğu yapmış olan Hikmet Bey, annesi Ayşe Celile Hanım'dır. Celile Hanım piyano çalan, resim yapan, Fransızca bilen bir kadındır. Celile Hanım, bir dilci ve eğitimci de olan Hasan Enver Paşa'nın kızıdır. Hasan Enver Paşa, Polonya'dan 1848 Ayaklanmaları sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden ve Osmanlı vatandaşı olunca Mustafa Celalettin Paşa adını alan Konstantin Borzecki'nin (Lehçe: Konstanty Borzecki, d. 1826 - ö. 1876) oğludur. Mustafa Celaleddin Paşa Osmanlı Ordusu'nda subay olarak görev yapmış ve Türk tarihi üzerine önemli bir eser olan "Les Turcs anciens et modernes" (Eski ve yeni Türkler) kitabını yazmıştır. Celile Hanım'ın annesi ise Alman kökenli Osmanlı generali Mehmet Ali Paşa'nın yani Ludwig Karl Friedrich Detroit'in kızı olan Leyla Hanım'dır. Celile Hanım'ın kız kardeşi Münevver Hanım, şair Oktay Rifat'ın annesidir.

AYŞE CELİLE HANIM

Babasının görevi nedeniyle bulundukları Selanik'te, 1880 yılında dünyaya geldi. Babası dilci ve eğitimci Hasan Enver Paşa; annesi ise Alman kökenli Osmanlı generali Mehmet Ali Paşa'nın (Karl Detroit) kızı olan Leyla Hanım'dır.

Evde özel öğrenim görerek yetiştirildi. Babasının Sultan Abdülhamit in yaveri olduğu sırada saray ressamı Fausto Zonaro'dan resim dersleri alma fırsatı buldu. Resim çalışmalarında kuşağının diğer kadın ressamı gibi portreler üstüne yoğunlaştı. "Hamamda çıplak" en çok kullandığı konulardan birisi idi. Pastel renklerin hakim olduğu resimler yaptı ve daha çok dost ve akrabalarını resmetti. Gençlik yıllarında Celile Enver adı ile (babasının adı ile) tanındı.

1900 yılında Şair Nazım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey ile evlendi ve *Celile Hikmet* adını aldı. Hikmet Bey, Selanik'te Hariciye Nezareti'nde memur idi. İleride Türk şiirinin önemli isimlerinden birisi olacak ilk çocukları Nazım, 1901'de Selanik'te dünyaya geldi. 1905'te doğan ikinci çocuğu İbrahim Ali, ertesi sene kuşpalazından hayatını kaybetti. Hikmet Bey'in işi nedeniyle ailecek taşındıkları Halep'te iken Samiye adını verdikleri kızı dünyaya geldi (1907).

Şiddetli geçimsizlik nedeniyle 1917'de Hikmet Bey'den ayrıldı. İlk eşi Hikmet Bey'den ayrılmak üzere olduğu sırada tanıştığı ünlü şair Yahya Kemal ile büyük bir aşk yaşadı; ancak bu ilişki arzu ettiği gibi evlilikle sonuçlanmadı. Bazı kaynaklara göre Nazım Hikmet, bir gün Celile Hanım ile Yahya Kemal'i evde basmıştır. Bu olay üzerine Nazım Hikmet, Yahya Kemal'in cebine Öğretmenim olarak geldiğiniz bu evden babam olarak çıkamayacaksınız yazılı bir kağıt koymuştur. Yahya Kemal ile ayrılıklarının üzüntüsü ile İstanbul'dan ayrılıp Paris'e gitti ve orada resimle ilgilendi. İstanbul'a döndükten sonra kar-

ma sergilere katıldı; kişisel sergiler açtı; dönemin en aktif kadın ressamı arasında yer aldı. İbrahim Bey adında bir kaymakamla kısa süren bir evlilik yaptı. Soyadı Kanunu'ndan sonra "Uğuraldım" soyadını aldı.

Oğlu Nazım'ın hapis cezasına çarptırılması nedeniyle Galata Köprüsü üzerinde oğlunun serbest bırakılması için tüm İstanbul'da ses getiren pankartlı eylem yaptı ve cumhurbaşkanı Atatürk'e oğlu için adalet isteyen mektuplar yazdı. Hapis hayatının on ikinci yılına giren oğlunun 1950'de başladığı açlık grevine destek vermek için kendisi de açlık grevine başladı. Son yıllarında gözlerini kaybeden sanatçı, 1956'da Ankara'da yaşamını yitirdi.

Ayşe Celile Hanım

Babası Hikmet Bey, Selanik'te, Hariciye Nezaret'i'nde (Dışişleri Bakanlığı) çalışan bir memurdu. Diyarbakır, Halep, Konya ve Sivas valilikleri yapmış olan Nazım Paşa'nın oğlu-

dur. Mevlevi tarikatından olan Nazım Paşa aynı zamanda bir özgürlükçüdür. Kendisi Selanik'in son valisidir. Hikmet Bey henüz Nazım'ın çocukluğunda memuriyetten ayrılır ve ailece Halep'e, Nazım'ın dedesinin yanına giderler. Orada yeni bir iş ve hayat kurmaya çalışırlar. Başarısız olunca İstanbul'a gelirler. Hikmet Bey'in İstanbul'daki iş kurma denemeleri de iflasla neticelenir ve hiç hoşlanmadığı memuriyet hayatına geri döner. Fransızca bildiği için yeniden Hariciye'ye atanır.

DAVALARI VE SÜRGÜN

Nazım Hikmet, Çankırı Cezaevi'nde

Nazım Hikmet, Bursa Cezaevi'nde

1925 yılından başlamak üzere şiirleri ve yazıları yüzünden birçok kere yargılandı. 1938 yılında orduyu ayaklanmaya kışkırtmaya çalıştığı gerekçesiyle 28 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırıldı. İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde 12 yılı aşkın kaldı. Bursa cezaevinde kaldığı yılları anlatan Mavi Gözlü Dev adlı film 2007 yılında vizyona girmiştir. 1950 yılında bir af yasasıyla salıverildi. Ancak sürekli izlendiği ve çürüğe ayrıldığı halde 48 yaşında yeniden askerlik yapmaya çağırılması ve öldürüleceği yolundaki duyumlar üzerine yurtdışına kaçtı. 17 Haziran 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verildi. Sovyetler Birliği'nde Moskova yakınlarındaki yazarlar köyünde ve daha sonra da, eşi Vera Tulyakova (Hikmet) ile Moskova'da yaşadı. Memleket dışında geçirdiği yıllarda Bulgaristan, Macaristan, Fransa, Küba, Mısır gibi dünya memleketlerini dolaştı, buralarda konferanslar düzenledi, savaş ve emperyalizm karşıtı eylemlere katıldı, radyo programları yaptı. Budapeşte Radyosu ve Bizim Radyo bunlardan bazılarıdır. Bu konuşmaların bir kısmı bugüne ulaşmıştır.

25 TEMMUZ 1982 NAZIM'IN TÜRK VATANDAŞLIĞINDAN ÇIKARILMASI

Nazım Hikmet, yıllarca hapislerde çürütüldükten sonra 1950 yılında serbest bırakıldığında sağlığı iyiden iyiye kötüleşmişti. Zaten mahpusluğunun son dönemini açlık grevleri yaparak geçirmişti. Serbest kaldıktan sonra dayısının kızı Münevver Berk ile evlendi. İpek Film Stüdyosu'nda çalışmaya başladı. Ancak kamuoyunun yoğun baskısı nedeniyle Nazım Hikmet'i serbest bırakan Demokrat Parti, ondan hâlâ korkuyordu.

Polis bir türlü peşini bırakmıyordu. Kapısının önünde daima bir cip bekliyor, gittiği her yerde gölgeler onu izliyordu. Bu arada kitaplarını bastırmaya çalışıyordu. "Kuvayı Milliye"nin yayın hakkını bir yayınevi satın almıştı, ancak kitap bir türlü yayınlanmıyordu. Piyaselerini oynatacak tiyatro ise hiç bulunmuyordu. Bu sırada Kadıköy Askerlik Şubesi'ne çağrıldı. Ona askerliğini yapmamış olduğu, hemen sevk edilmesi gerektiği bildirildi. Nazım Hikmet Bahriye Mektebi'ni bitirdiğini, güverte subaylığı yaptığını, hastalanarak çürüğe çıkarıldığını söylemesi üzerine elinden bir dilekçe alınarak serbest bırakıldı.

Birkaç ay sonra tekrar şubeye çağrılarak kendisine Sivas'ın Zârâ ilçesine gitmeye hazırlanması söylendi. İsteği üzerine Haydarpaşa Hastanesi Sağlık Kurulu'na gönderildi. Kurula on ay önce Cerrahpaşa Hastanesi'nden aldığı, kalbinden, ciğerlerinden rahatsız olduğunu gösteren raporları sunduysa da askerliğini engelleyecek bir durumu olmadığı kararına varıldı.

Bu arada bir doktor kulağına bu işin sonunu iyi görmediğini fısıldadı. Şubeden hazırlıklarını yapmak için bir haftalık izin aldı. 17 Haziran 1951 sabahı, askerlik işini düzeltmek amacıyla Ankara'ya gideceğini söyleyerek evden ayrılan Nâzım Hikmet'in 20 Haziran 1951'de Romanya'ya vardığı Bükreş Radyosu'ndan öğrenildi.

Sonradan yazılanlara göre, akrabası olan Refik Erduran'ın kullandığı bir sürat motoruyla İstanbul Boğazi'nden Karadeniz'e açılmış, Bulgaristan sahillerine çıkmayı amaçlarken, yolda rastladığı bir Rumen şilebiyle Romanya'ya gitmişti. Oradan Moskova'ya geçmesi üzerine, Nâzım Hikmet, 25 Temmuz 1951'de, Demokrat Parti hükümeti tarafından Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye vatandaşlığından çıkarıldı.

Nazım Hikmet, aradan 58 yıl geçtikten sonra, yine bir Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye vatandaşı oldu. Bakanlar Kurulu'nun 5 Ocak 2009 tarihli ve Nazım Hikmet'in vatandaşlığının iadesini öngören kararı, Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Nazım Hikmet'e yeniden vatandaşlık verilmesini kararlaştıran AKP hükümeti, daha önce benzer bir talebi geri çevirmişti. 26 Nisan 2006 günü, TBMM İçişleri Komisyonu'nda Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ele alınırken, CHP İzmir Milletvekili Hakkı Ülkü, Nazım Hikmet'e yeniden Türk vatandaşlığı verilmesi önerisinde bulunmuştu.

Tasarıya, "25 Temmuz 1951 tarihli ve 13401 sayılı Bakanlar Kurulu kararının yürürlükten kaldırılmasını" içeren bir fıkra eklenmesini teklif eden Ülkü'nün önerisine, AKP'liler "Bu ko-

nuyu hükümete bırakalım” diyerek karşı çıkmıştı. Dönemin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu’nun da, şahsın müracaatı halinde yeniden Türk vatandaşı olunabileceğini söylemesi, “Ölü insan nasıl başvursun?” itirazlarına neden olmuştu.

Bülent Ecevit’in başbakanlığı döneminde de Nazım Hikmet’i vatandaşlığa geri almak için hazırlanan kararname, MHP’li faşistler içinde krize neden olmuştu. Dönemin Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli’nin imzaladığı bu konudaki kararname, MHP’li bakanların önüne iki defa gitti. İlkinde sadece Başbakan Ecevit ve Kültür Bakanı İstemihan Talay’ın imzaları vardı ve MHP’li bakanlar, kararnameyi geri gönderdi. İkincisinde ise imzalar arttı, fakat MHP’li bakanlar, yine “Hayır” diyerek kararnameyi imzalamadı.

Nâzım Hikmet’i vatandaşlıktan çıkaran Adnan Menderes hükümeti bu kararı, şairin Resmi Sicil Kaydı’nda yer alan “Mehmet Nazım Ran” adı üzerinden değil de takma adı olan “Nazım Hikmet Ran” adıyla alınmıştı. Nazım Hikmet’e, Mernis sisteminde de “20753206252” numaralı vatandaşlık numarası verildi. Böylece İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin gasp edilen 15. Maddesi de iade edilmiş oldu.

NAZIM HİKMET VE AŞK

Nâzım Hikmet ve Nüzhet

Nüzhet Hanım 1901 yılında İstanbul'da doğdu. Tanin ve Son Posta gazetelerinde başyazarlık yapan, milletvekili seçilen, CHP grubunda hükümete sert eleştirisi yüzünden - siyasetten ayrılmak zorunda kalan- Muhittin Birge'nin baldızı ve bir dönemin ünlü tiyatro eserleri yazarı Asude Zeybekoğlu'nun teyzesi idi.

Bir yaşında iken babasını kaybeden Nüzhet Hanım, yukarıda belirttiğimiz gazeteci Muhittin Birge'nin himayesi ile büyütüldü ve eğitildi.

22 Mayıs 1978 günü, Ziverbey 'de Mustafa Mazhar durağı yanındaki Ersan Sokağı 15 numarada, Nüzhet Hanım'ın dayızadesi Zehra Hanım'ın evinde buluşmuşuz. Sohbetimizde Nüzhet Hanım, Nâzım Hikmet ile nasıl tanıştığını, evliliklerini ve ayrılışlarını şöyle anlatmıştı:

... Birinci dünya harbinin son yıllarında, Teşvikiye'de Nâzım Hikmetlerle bitişik apartmanlarda oturuyorduk. İkimiz de çocuk yaşlarındaydık. Tanışmamız orada başladı. Ben, Alman Lisesi'ne gidiyordum. Nâzım Hikmet, Deniz Harp Okulu'na devam ediyordu. Ara sıra sokakta rastlaşıp konuşurduk.

Eniştem Muhittin Bey, 1920 yılında Ankara'ya taşındı. Çocuk yaşımdan beri onlarla birlikte yaşadığımdan beni de götürdüler.

Eniştemin işi gereği daha sonra ailece Batum'a, Bakû'ya ve Tiflis'e gittik.

Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nurettin'e Batum'da rastlamıştık. Orada da kısa görüşmelerimiz oldu.

Beni, kulağımdaki rahatsızlık dolayısıyla, tedavi için Moskova'ya yolladılar. Yegâne arzum, tedavimin bitiminden sonra, Almanya'ya gidip eğitimimi sürdürmektir. Ne var ki, Ruslar vize vermedi.

Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin ile Moskova'da tekrar karşılaştık. Onlar Moskova Üniversitesi'ne devam ediyorlardı. Beni de teşvik ettiler. Üniversitenin Fransızca ders verilen iktisat bölümüne bir yıl devam ettim. Nâzım ile Vâlâ aynı üniversitenin Rusça bölümünde okuyorlardı. Şevket Süreyya (Aydemir) daha önce Moskova'ya gelmiş olduğundan onlardan yukarı bir sınıftaydı.

1921 başlarında Nâzım, benimle evlenmek istediğini söyledi. Rus kanunlarına göre evlendik.

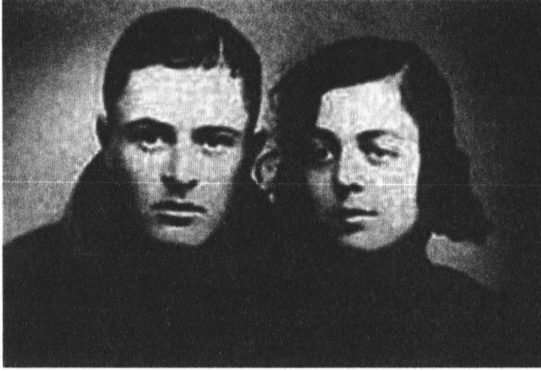
Ben daha sonra hastalandım. Bakû'da bulunan ablamla eniştem, yanlarına dönmemi istediler.

Hasta hasta -Nâzım'ı terk ederek- ailemin yanına döndüm. Ne var ki hastalığım çok uzun sürdü.

1923'te Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilince, ailece İstanbul'un yolunu tuttuk. Burada da hastalığının ilerlemesi üzerine -Macaristan ile Çekoslovakya arasındaki- bir sanatoryuma gönderildim. 1924 yılında İstanbul'a döndüm. Bu arada, ikinci kocam olan **Servet Bey** ile tanıştım. Tam o sıralarda Nâzım Hikmet Rusya'dan İstanbul'a döndü. Nâzım, evliliğimizin devamını istiyordu. Çok düşündüm. Moskova'da evliliğimizden sonra aradan birkaç yıl geçmişti. Bu yüzden evliliğin sona ermesini arzu ediyordum. Kararımı Nâzım'a söyledim. O ısrar etti. Reddimin bir sebebi vardı. Nâzım'ın annesiyle halasının bana soğuk bakmalarıydı. İşittiğime göre bunlar Nâzım'a: "Bu gözleri küçük kadınla niçin evlendin?" demişlerdi. **Bu evliliği eleştiriyorlar. Ona, bu gözleri küçük kadından bir an evvel ayrıl diyorlardı. Bu ve benzeri söylentileri duydukça, Nâzım ile evliliğimin devam edemeyeceği düşüncesi bende hâkim oldu. Nâzım Hikmet, benim Servet Bey ile evleneceğimi duymuştu. Çok kızdı. Hatta, Servet'i görerek, benim kendisiyle evli olduğumu söylemişti! İşler çok karışmıştı. Nâzım'da sinirli bir hava vardı. Evleneceğim Servet Bey bana:**

"Eğer onu unutamayacak ve ayrılamayacaksan, ona dön!..." dedi. Ben kesin olarak Nâzım'a dönemeyeceğimi söyledim. Sonunda Nâzım'dan ayrılıp Servet'le -Şariat usulüne göre- evlendik. O yıllarda medeni kanun çıkmamıştı. Nüzhet Hanım, Servet Bey ile olan evliliğinin sonucuna şöyle değinmişti: "İki kızım oldu. Her ikisi de evlidirler. Dört torunum var. Hatta, bir torunumun bugünlerde düğünü olacak." Nüzhet Ha-

nım, Fransızca, Almanca ve Rusça bilirdi. Son görevi, Ankara Kız Lisesi Fransızca öğretmenliği idi. 9 Ekim 1989'da Ankara'da öldü. Kibar, kültürlü bir kadındı.

MAVİ GÖZLÜ DEV, MİNNACIK KADIN VE HANIMELLERİ

O mavi gözlü bir devdi, /Minnacık bir kadın sevdi. ..

Dizeleriyle başlayan şiir edebiyat dünyasının unutulmazları arasına girmiş..Ve günümüzde bile aşkı sevdayı analatan en güzel şiirlerden biri olarak kabul görmüştür.

NAZIM HİKMET VE PİRAYE..

Nazım'la Piraye'nin aşkı 1930 yılında başladı ve 20 yıl sürdü. Bu 20 yılın 13 yılını hapisshanede geçirdi şair... Ve hapisten bir kadına yazılabilecek en sıcak mektupları, en güzel şiirleri yazdı, güzelim resimler çizdi karısına... Lakin hapisten çıktığında gönlündeki kadın, evindeki kadın değildi. Nazım-Piraye aşkından geriye 20. yüzyıl boyunca her sevdaya düşenin birbirlerine yazıp yolladığı unutulmaz aşk mısraları kaldı.

Nazım Hikmet, "Salkımsöğüt" şiirini 1930 yılında plağa kaydetti. Plak, Amerikan Columbia firması tarafından piyasaya çıkarıldı. 20 gün içinde tükendi. Artık evlerde, kitapçılarıdaki kitaplarına ilaveten lokantalarda, kahvehanelerde sesi de vardı. 1930'lar, Avrupa'da faşizmin yükseldiği, yeni diktatörlerin filizlendiği yıllardı. Tam da böyle dönemde, 7 yaşındaki Cumhuriyet, "yalın kılıç koşan kızıl atlılar"ı dinlemeye hazır değildi. Plağın gördüğü ilgi, "komünist şair"i polisin hedefi haline getirdi. İşte o yalnız günlerinde karşılaştı Piraye ile... 24 yaşındaydı Hatice Zekiye Pirayende...

Daha 16 yaşında bir evlilik yapmış, o evlilikten Suzan ve Mehmet Fuat adında iki çocuğu olmuştu. Nazım'la tanıştıkları, Paris'e gidip bir türlü geri dönmeyen kocasından boşanmak üzereydi. Daha önce Sovyetler'de iki evlilik yapmış olan Nazım, bu yeni sevdaya düşmekte gecikmedi.

Kızıl saçlı, yeşil gözlü bu kadına tutulmuştu. O kadar ki, daha 10 yıl önce "Aşk şiirine imza atmaya değmez" diyen şair,

şimdi “biz de çıkarız o meretten biraz” diye aşk şiirleri yazar olmuştu...

Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk

Abe şair

bizim de bir çift sözümüz var

«aşka dair.»

O meretten biz de çıkarız

biraz.....

diye başlayıp devam eder

Bu, Nazım'ın Piraye'ye yazdığı ilk şiirdi. Piraye ise mor menekşe gelmediğinden değil, ama iki çocuğu olduğu için kararsızdı yeni bir evliliğe... Üstelik ailesi de evlenmesine karşıydı.

Bu yüzden tam iki yıl boyunca, “Evet” demedi Nazım'a... Sonunda 1932 başında teslim oldu Piraye... O yıl evlenmeye karar verdiler. Nazım Hikmet, o yıllarda İpek Film'de senaristlik, yönetmen yardımcılığı ve seslendirme yönetmenliği yapıyor, Kadıköy'de analığı ve üvey ikiz kardeşleriyle yaşıyordu.

Piraye ise Mühürdar'da ana-babası ve kardeşleriyle birlikte oturuyordu. Nazım ile Piraye, aileleri birleştirmeye karar verdiler. İstanbulluların Göztepe'de, Erenköy'de, Suadiye'deki büyük köşkleri terk edip Şişli'deki, Nişantaşı'ndaki, Kadıköy'deki yeni

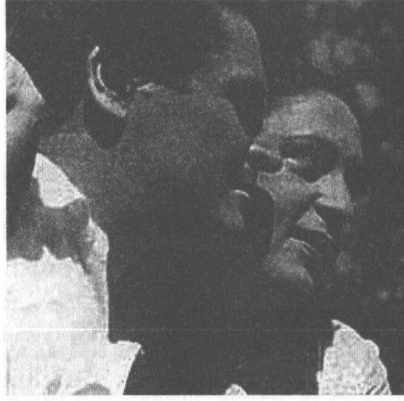
moda apartmanlara taşındıkları günlerdi. Nazım, o günlerin ünlü “Lüküs Hayat” operetinin sözlerin Mithat Paşa Köşkü’nü bir apartman dairesinden daha ucuza kiralayabildiler. İki aile, 12 odaya yerleştiler.

Nazım’ın sık sık sohbete gelen dostları ve yoldaşlarıyla ev bir şenlik yerini andırıyordu. Piraye boşanamadığından henüz evlenememişlerdi, biraz da para sıkıntısı çekiyorlardı; ama o dönem, belki de hayatlarının en mutlu dönemlerinden biriydi. 1933’ten itibaren, bu mutlu hava bulutlanmaya başlayacaktı. İlk kötü haber Mart 1933’te geldi.

‘Seni asarlarsa yaşayamam’

1933’ün sonuna doğru yazdığı bir mektupta “Karıcığım, aşk mektuplarımıza elveda dedi” Nazım... Çünkü savcı idamını istiyordu. Ve bundan böyle mektuplarda davalar, avukatlar, duruşmalar yazılacaktı aşk sözcüklerinden çok... Piraye panik halinde yazdı cevabını... “Seni asarlarsa yaşayamam” dedi.

Nazım, adeti veçhi ile yine bir şiirle sildi eşinin gözyaşlarını:

Cumhuriyet 10. yılını kutlarken, bu sevince içtenlikle ortak olanlardan biri de herhalde Nazım Hikmet'ti. Ancak onun gerekçesi farklıydı. 10. yıl şerefine af çıkarılmış ve Nazım, hapis-haneden çıkmıştı. 1,5 yıllık tutukluluğunun ardından Ağustos 1934'te salıverildi. İstanbul'a döndü. Şimdi Heybeliada'da Pira-ye ve dostlarıyla mutluydu.

31 Ocak 1935'te "Hatçe"siyle evlendi. 33 yaşında, yeni bir hayatın başındaydı. O yıl sinemalarda Muhsin Ertuğrul'un "Bataklı Damın Kızı Aysel" filmi oynuyordu. Filmin senar-yosunu, Bursa Hapishanesi'nde Nazım Hikmet yazmıştı. İpek Film'de çalışmaya devam ediyordu. Nişantaşı'ndaki stüdyoya 100 metre uzaklıkta bir apartman dairesine taşınmışlardı.

Bir yandan Akşam ve Tan gazetelerine "Orhan Selim" tak-ma adıyla yazılar ve tefrika romanlar yazıyor, bir yandan "Şeyh Bedrettin Destanı" üzerinde çalışıyor, bir yandan da "Alman ırkçılığı"na karşı çıkan "Sovyet demokrasi"sini öven kitaplar

yayımlıyordu. Cihan Harbi'nin yaklaştığı o yıllarda pek iyi sayılmayan şeylerdi, kimilerine göre de bu yazdığı şeyler...

O yüzden sık sık tutuklanıyor, yargılanıyor ve işinden oluyordu. Oysa artık bir aile reisiydi. Her içeri düştüğünde not defterine adını yazdığı eşi Piraye'ye dingin bir hayat sözü vermişti. Yasadışı ilişkilerden uzak durmaya çalışıyordu. Ama olmadı.

Sonunda 17 Ocak 1938'de bu kez Anayasal düzeni değiştirmek için komplo kurmak iddiasıyla tutuklandı ve Ankara'ya gönderildi. Ankara Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yargılandı. Harp Okulu öğrencilerini isyana teşvik etmekle suçlanıyordu. O günlerde cebindeki not defterinin sayfalarında duruşmada aldığı notlarla, "Bugün Pazar" şiirinin ilk taslakları vardı.

"Piraye: Nazım'ın karısı, hiç kimseye yalvarmaz."

Notlardan birinde "Bir kediyle arkadaş olduğunu" yazmış, bir başkasında "Yarın ne olacak diye düşünüyorum" demişti. Son sayfada ise 8 hafta boyunca çizgilerle tuttuğu çetelenin altına, yediği cezayı not etmişti: "15 sene" ağır hapis... Piraye Ankara'da eşini kurtaracak bir çare peşindeydi. Bir akraba evinde yakınlarıyla buluştular. Akrabalardan biri "Tek çare müşire çıkmak ve yalvarmak" dedi. "Müşir", dönemin en güçlü adamı Mareşal Fevzi Çakmak'tı.

Asla" diye karşı çıktı Piraye...

"Asacaklar kocanı" diye üstelediler.

“Asarlarsa assınlar” dedi. “Nazım Hikmet’in karısıyım ben... Nazım’ın karısı hiç kimseye yalvarmaz.”

Nazım o günlerde Ankara Askeri Cezaevi’ndeki koğuş arkadaşları A. Kadir’e de şunları söyleyecekti.

‘Çekmediği kalmadı benim yüzümden, kadıncağızın’

Çekmediği kalmadı benim yüzümden kadıncağızın... Ama ne sağlam kadındır bir bilsen küçük efendi... Hapiste 40 kişiye bana bir yumurta yedirebilmek için etraftan bulup buluşturur 40 yumurta getirir hapishaneye. Çünkü bilir onlardan ayrı yiyemeyeceğimi... Tembelliğim mi, “Hadi yeter bu kadar tembellik” der kapatır beni odaya... Böyle yazdım ‘Şeyh Bedrettin Destanı’nı...

Nazım Hikmet 1938 Ağustos’unda Erkin gemisine götürülür. Ankara’da aldığı 15 yıllık ceza, Askeri Yargıtay’da onaylanır onaylanmaz, ağır cezadaki gizli örgüt davası için İstanbul’a getirilmiş, daha onun yargılaması başlamadan da Donanma Komutanlığı’ndaki bir isyana teşvik davasında yargılanmak üzere Erkin’in ambarında tutulur.

Sana “gel” diyecek kadar yüz­süz ve alçaksam ne halt edeyim!

Bu kez de Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi’nde yargılanacaktı. 10 Ağustos 1938 günü başlayan davada, on dokuz gün sonra, 29 Ağustos 1938’de, “askeri isyana teşvik”ten, 20 yıl ağır hapse mahkûm oldu. İki cezası birleştirilince 35 yıl tutuyordu. Mahkeme bunu çeşitli gerekçelerle 28 yıl 4 aya in-

direrek karara bağladı. 29 Aralık 1938'de, Askeri Yargıtay'dan gelen onay, son umutları da boşa çıkardı. 1 Eylül 1938'de İstanbul Tevkifhanesi'ne, 1940 şubatında Çankırı Cezaevi'ne, aynı yıl aralık ayında da Bursa Cezaevi'ne gönderildi.

Bursa Mahpushanesi'nde yatarken dayısının kızı Münevver'in ziyaretleri sıklaşmaya başlamıştır. Gönlüne sual olunmuyordu şairimizin ve artık Nâzım Hikmet ile Münevver aşkı başlıyordu. Şair mektup yazar Piraye'ye ve anlatır durumu tüm açık yürekliliği ile... Piraye Hanım yıkılır ama kimseye belli etmez. Bu arada Münevver bir çocuk sahibi evli bir kadındır. Kocasını ayrılmak istemez. Nâzım- Münevver aşkı içinden çıkılmaz hale gelir. Nâzım Hikmet bu aralar bir mektup yollar Piraye hanım'a ve şöyle der:

“Yeryüzünde hiçbir insan, hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen gel. Sana “gel” diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam ne halt edeyim, öyleyim işte. Fakat gel. Ve benden nefret ederek, beni hor hakir görerek de olsa, beni bir daha yalnız bırakma!”

Gelmezse intihar edeceğini söyleyen mektuplar yazar karısına... Haberler gönderir... Piraye dayanamaz gider. Daha sonra da Nâzım Hikmet'in Piraye Hanım'a yazıları devam eder. Nâzım Hikmet açlık grevi yapmıştır mahpushanede ve rahatsızlandığı için hastaneye yatırılmıştır. Piraye Hanım'la son görüşmelerinin hikayesi de şöyledir: Özel bir bağışlanma bekleyen şair serbest bırakılacağını düşünmektedir ve gene Münevver Hanım'la görüşmelere başlamıştır. Piraye Hanım bilir duru-

mu ama gene de hastaneye gider ve Nâzım Hikmet'e çıktığında evine gelebileceğini söyler. Tam bu konuşma sırasında, kapısı açılır görüşme odasının ve içeriye Nâzım Hikmet'in kızkardeşi ile Münevver Hanım girerler. Şairimiz iki arada kalmıştır ve durumu oldukça sevimlidir. Piraye Hanım çıkar odadan. Bu Piraye ve Nâzım'ın son görüşmesidir.

1930 da başlayan aşk 1950 de noktanır. Bu 20 yıl hep tutuklanmalar ve mahpuslukla geçmiştir. Piraye Hanım kocasını hiç yalnız bırakmamış ve sabırla beklemiştir. Boşandıktan sonra da 1995 yılında ölene kadar da hiç bir gazeteciye tek bir laf etmemiş ve kimseyle bir daha evlenmemiştir.

Nazım Hikmet ve Piraye Hanım aşkından geriye, uzun mahpusluk yılları boyunca yazılan yüzlerce şiir, mektuplar ve kitaplar kalır... Hayranlıkla okumamız için!

1946 da "Piraye'ne Rubailer" yazmıştır Nazım Hikmet... Bir tanesi şöyleydi:

"hatunumun gözleri eladır da /içinde hareler var yeşil yeşil
/altın varak üstüne yeşil yeşil meneviş

O kadar çok şiir yazmıştır ki Piraye'ye... O kadar çok mektup yazmıştır ki "Karıcım, canım karıcığım" hitapları ile başlayan... Misal, "Karıcığım, Bu seferki ilk mektubuma senin için yazdığım bir şiir ile başlıyorum:

Saat dört yoksun, Saat beş yok / Altı, yedi ertesi gün ve belki kim bilir..... Şiirin sonundaki mektup ise şöyle bitmektedir:

"Kuzum karıcığım ,bu şiirleri iyi oku. Yazdıklarımın en ustaları değilse de en yalansızlarıdır. "

Yada ,"Karıma Birinci Mektup" şiirini şöyle bitirmektedir:

Düşmanlara gam. /Dostlara selam. /Kalbimde çocuklarım.
/Seni kucaklarım. /Canın sıkıldıysa bu mektuptan beni affet!...
/Kocan: Nazım Hikmet

Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları" şiiri ise şöyle başlamaktadır:

“Senin adını /Kol saatimin kayışına tırnağımla kazıdım.

Durmaksızın yazar Piraye’ye Nâzım Hikmet, sürekli yazar... 1945 lerde gene mahpushanede Piraye hanım’a hergün bir şiir yazmaya başlar. “Piraye için yazılan saat 21-22 şiirleri”-dir bunlar.

“Ne güzel şey hatırlamak seni:

ölüm ve zafer haberleri içinden,

hapiste

ve yaşıım kırkı geçmiş iken.....”

Yıllar yılları kovalar hasret ve sevi dolu mektup ve şiirlerle... Ama her aşkın bir sonu vardır galiba....

“Yeryüzünde hiçbir insan, hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen gel. Sana “gel” diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam ne halt edeyim, öyleyim işte. Fakat gel. Ve benden nefret ederek ,beni hor hakir görerek de olsa, beni bir daha yalnız bırakma!”

NAZIM HİKMET VE MÜNEVVER

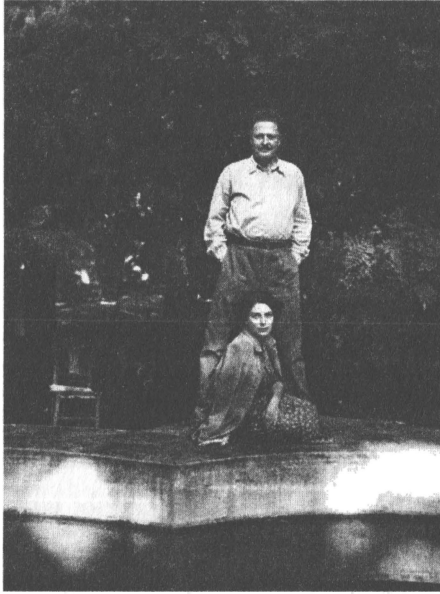
1938 de Nâzım Hikmet Bursa Mapushanesindedir. Bir gün dayısının kızı Münevver gelir ziyaretine. Bir güzellik girmiştir içeriye, üzerinde Fransız parfümleri kokusu. Kendine güvenli şen şakrak bir kadındır. Münevver le yaşamaya karar verirler.

“ Sen esirliğim ve hürriyetimsin, /Çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin,

Evli ve bir çocuk annesidir Münevver. Önce Nâzım Hikmet’in hapisten çıkacağı düşünülmektedir. Ama mümkün olmayınca çıkması ve kocası Münevver’den ayrılmaya ikna olmayınca bir pusula gönderir şaire kocasından ayrılmasının imkansız olduğunu bildirir. Açlık grevine başlar Nâzım Hikmet.

“yapraklara,dallara,yeşillere, allara, /Nice nice yıllara gülüm, nice nice yıllara.

Yaprak dala, al yeşile yaraşır, /Gayrı bundan böyle vermem seni ellere.”

1950 de giren af kanunuyla Nâzım Hikmet özgürlüğüne kavuşur. Çıkınca hapisten Münevver'le evlenir. 1951 de oğulları Mehmet dünyaya gelir. "Nazım'ın kopyası, mavi gözlü, sarı saçlı, gürbüz bir oğlandı." demektedir Vâlâ Nurettin. Nedense Nâzım Hikmet'in askere gitmesi istenmektedir. Nâzım Hikmet 49 yaşındadır ve 1918 de Bahriye Mektebini bitirmiştir. İkna edemez kimseyi ve askere sevk kararı çıkartılmıştır. Şair 1951 Haziran'ında Tarabya'dan bindiği bir sürat teknesiyle önce Romen şilebine biner, oradan Varna'ya, sonra Bükreşe ve nihayetinde Moskova'ya gidecektir. Bundan sonraki yıllar memleket hasreti başlayacaktır.

"Sevgilim, gonca gülüm /Başladı Lehistan ovasında yolculuğum.

.....

Sevgilim, dayı kızım, Memed'imın anası, /Dedelerimizden biri /1848 Polonya muhaciri.

Belki o Varşovalı güzel kadına, senin /İkizmişsiniz gibi benzeyişiniz bundandır,

Belki ben bu yüzden böyle sarı bıyıklı /Böyle uzun boyluyum, /Oğlumuzun gözleri böyle kuzey mavisi.”

Memed'e yazar:

“ Ananı üzme oğlum, /Ben güldürmedim yüzünü /Sen güldür. /Anan /İpek gibi kuvvetli,ipek gibi yumuşak; /Anan, /Nineliğinde bile güzel olacak /On ilk gördüğüm günkü gibi, /Boğaziçi'nde Onyedisinde, /Ay ışığı, gün ışığı, caneriği, /Dünya güzeli.”

1958 de paris'tedir Nâzım Hikmet.

“Sensiz Paris gülüm, /Bir havai fişegi /Bir kuru gürültü /Kederli bir ırmak. /Yıktı mahvetti beni Paris'te durup dinlenmeden, gülüm /Seni çağırmak”

1961 de Münevver, oğlu Memed'le birlikte kaçak yollarla Varşova'ya gitmeyi başarır. Yıllardan sonra Nâzım Hikmet'le bir otelde biraraya gelirler. Sonra bir ev tutarlar. Münevver Varşova Üniversitesinde bir iş bulacaktır. Ama Nâzım bu yıllar zarfında yeni bir aşk bulmuştur kendine... Vera.. Durumu Münevver'e açıklar. Bir süre sonra Münevver oğlunu alıp Fransa'ya geçer. Orada da bir Fransızla evlenir daha sonra. 1998 tarihinde Fransa'da vefat eder.

NÂZIM HİKMET VE VERA

Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi, kırmızı dolgun dudaklı” diye 1961 de yazdığı “Saman sarısı” şiiri ile ölümsüzleştirdiği kadının adı Vera’dır. Nazım Hikmet’ten otuz yaş küçük, beş yıllık evli ve bir çocuk annesidir. İlk tanıştığı andan itibaren aşık olmuştur şair, Vera’ya. Evli ve çocuklu olması umrun-da değildir. Vera’yı sürekli aramaktadır. Günde belki on kez telefon eder. Sonunda muradına erer Nazım Hikmet ve Vera’nın gönlüne girmeyi başarır. Evlenirler. Bundan sonra şiirler Vera için yazılacaktır.

“Seher vakti habersizce girdi /gara ekspres kar içindeydi / ben paltomun yakasını kaldırmış perondaydım/peronda benden başka da kimseler yoktu/durdu önümde yataklı vagonun pencerelerinden biri/perdesi aralıktı genç bir kadın uyuyordu alacakaranlıkta alt ranzada/saçları saman sarısı kirpikleri mavi/kırmızı dolgun dudaklarıysa şımarık ve somurtkandı/üst

ranzada uyuyanı göremedim/habersizce usulcacık çıktı gardan ekspres/bilmiyorum nerden gelip nereye gittiğini/baktım arkasından üst ranzada ben uyuyorum/Varşova'da Biristol Otel'i'nde/yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığım yoktu..."

"Vera'nın Resmi" adlı şiiri de şöyledir:

"Kimseler yapamaz senin resmini

Sen kendi resmini kendin de yapamazsın

Bir açılıp bir kapanır kapılar yüreğinde

Senin resmini ben yapacağım."

Gittiği her ülkeden her şehirden arar Veya'yı şair. Her yerden kartlar yazar sevda dolu... Gönderir Vera'ya usanmadan...

"Selam. Öpüyorum seni. Raya'yı ve tüm dostları. Korkunç hasret içindeyim. Bir an önce, bir an önce dönmek istiyorum, işte bu kadar. Nâzım."

Bazı yolladıkları da sadece dört satırdır. Şöyle:

"Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Nâzım Hikmet "

Nâzım Hikmet en son şiirini gene Vera'ya yazmıştır.

"Gelsene dedi bana

Gülsene dedi bana

Ölsene dedi bana

Geldim

Kaldım

Güldüm

Öldüm.”

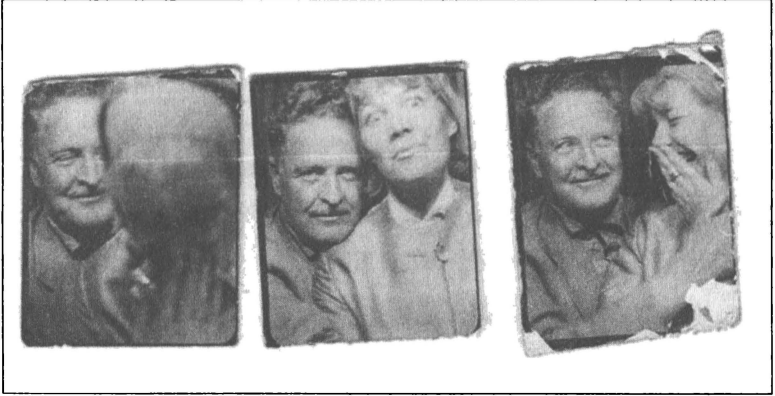
Nazım Hikmet 3 Haziran 1963 günü memleket hasretiy-le ölür. Vera, Şairin ölümünden sonra kimseyle evlenmez bir daha. Vera da 2001 de öldüğünde Moskova'dadır.

Nâzım Hikmet için “Aşık olmadan yaşamak, yaşamak de-ğildir.” Vera’ya Leipzig’den yazdığı mektup ise şöyledir...

Vera, sevgilim. Senden bir güneş daha aldım, yani (güneş resmi çizmiş), ve yüreğim, yani (yürek resmi çizmiş) sanki bir ilkbahar dalı, yani(çiçekli bir dal çizmiş)oldu. Seni nek adar sevdiğimi tasavvur edemezsin. Güzelim, tatlım, akıllım be-nim. Rusça yazmayı mutlaka öğreneceğim. Moskova’da hergün mektuplar yazacağım sana. Sensiz dünya benim için (alevler içine bir dünya çizmiş)işte böyle. Eski mektuplarını 1000x1000 kere okudum. Dün gece sesin çok hüznüldü. Sabaha ka-dar(açık bir göz çizmiş) uyumadım, gözümü kırpmadım. Çok yoruldum ve sana yardım edemiyorum. Sevincim benim, sana en önemli şeyi söylemek istiyorum, ömrümce söylemediğim bir şeyi: Seni seviyorum. Nâzım.”

Yıllar önce hapisneden yazdığı mektubunda başka bir aşk anlayışını anlatmıştır Nâzım Hikmet:

“..... Mesela ben 45 yaşımı bitirdim. Ama her gün biraz daha aşık oluyorum. Karımdan, sanattan, tabiattan, insanlardan, idealizmden tut da kanaryama kadar her şeye dolu dizgin aşık oluyorum. Ve çok şükür aşığım. Bu aşk mistik manada felan değil. Platonik aşk değil. Her birine ayrı ayrı pratik tezahirleriyle faal bir aşk... Bana öyle geliyor ki, bir tek insana, yüz milyonlarla insana, her tek ağaca, bütün ormana, tek bir düşünceye, fikre, birçok düşünceye ve fikre aşık olmadan yaşamak, yaşamak değildir.”

VERA'NIN AĞZINDAN NAZIM HİKMET VE VERA'YLA YAPILAN BİR RÖPORTAJ

Moskova'da doğdum. Annem Volga ırmağının üzerinde bulunan Saratov kentinden. Hem annem, hem babam ailelerinin son çocuklarıydı. Yani onlar doğdukları zaman

büyük abileri, ablaları üniversite öğrencisi imişler. Annem, babamla evlenince Moskova'ya gelmişler. Babamın annesi, yani babaannem çok kültürlü bir kadındı. Eski Rus kültürleri ile çok yakın bir ilişki içindeydi. Bu yüzden 1917 Devriminden önceki eski Rus ailelerinde olduğu gibi çocuklarını öyle eğitmek isterdi. Onun bu isteği üzerine bana bakmak ve eğitmek üzere bir kadın tutuldu. Bu, Alman asıllı çok iyi bir kadındı, yaşlıcaydı. On üç yaşına kadar bana bakan ve eğiten işte bu kadındır. Adını anımsıyor musunuz? diye soruyorum.

Adı Antonina Aul'du. Ama ben ona Büyükkannem Aul dedim. Annem hiç karışmazdı onun yaptıklarına. Örneğin Aul, kurbağa yedirirdi bana, ısırgan otundan çorba yapardı. Annem ise bunları gördükçe neredeyse bayılacak duruma gelirdi. Çünkü bu tür yemekler ona yabancıydı. Ama ne olursa olsun yine de karışmazdı Aul'un yaptıklarına.

- Başka kardeşiniz var mıydı, yoksa tek kızı mıydınız ailenin?

Evet diye yanıtlıyor Vera Tulyakova, Ailenin tek kızı idim.

Babam savaşta öldürüldü.

Sonra çocukluğunu anımsamaya çalışarak durup düşünüyor. Elli yıl öncesinin anılarında yol almaya çalışır gibi...

İkinci Dünya Savaşı patladığı zaman bizi Moskova'dan uzakta bir Tatar köyüne göndermişler ve büyükkannem Aul da bizimle birlikte gelmiş. 1943 yılında babam savaşta öldürüldü. Çok iyi hatırlıyorum, babam cepheden çok güzel mektuplar

yazardı. Çevremizde sürekli ağlayanları görürdüm. Bu mektupları okudukça sanki çevremizdeki bu insanların başına bir bela gelmiş de babama hiçbir şey olmamış diye düşünürdüm. Babama karşı işte böyle bir duygu içindeydim.

- Babanızın ölüm haberi nasıl geldi?

Babamın ölüm haberi geldiğinin ertesi sabahı, büyükanem Aul, her zaman olduğu gibi guten morgen dedi. Bu sözü duyar duymaz Aul'a bağırmaya başladım, Bir daha katillerin dilinden hiçbir sözcük duymak istemiyorum diye... Aul, hiçbir şey söylemedi. Yalnızca kısa bir süre sonra, Bu kız artık büyümüş, artık ayrılmalısınız dedi. Sanırım öfkemi anlamıştı. Aslında ben bu olayı unutmuştum ama, Nâzım ile evlendikten sonra bir gün aklıma geldi ve Nâzım'a da anlattım.

Vera, hayatıyla ilgili hangi olayı anlatsa sözü, sonunda getirip Nâzım'a bağlıyor:

Nâzım, Aul adına benden özür dilemek gereğini duydu.

Sanki suçumu hafifletmek ister gibiydi. Ben Nâzım ile evlendikten sonra Aul da Moskova'da yaşıyordu. Çok güzel bir kadındı. Çok da sempatikti. Kıvrır kıvrır, bembeyaz saçları vardı. Nâzım, onun baleyı çok sevdiğini öğrenmiş. Bu yüzden ölümüne kadar her hafta sonu Bolşoy Balesinden bir bilet gönderdi ona. Uzun yıllar, sanırım 92 yaşına kadar da yaşadı. Ben, Nâzım'ı kaybettikten sonra da öldü.

- Savaştan sonraki yaşamınız?

Bizde lise yok. On yıllık bir okul dönemi var. İşte bu okulu bitirdim. Annem, çocuk doktoru olmamı istiyordu. Her anne çocuğunun bir şey olmasını ister ama, ben ondan gizli olarak sinema enstitüsüne dilekçe verdim. Gönlüm sinemadan yanaydı. Aslında sinema enstitüsüne girmek isteyen çok kişi vardı. Ve bunlar sinemayla ilgili bir sürü şey biliyordu, bütün artistleri falan... Bense hayatımda hiç artist görmediğim gibi, sinema bilgim de yok denecek kadar azdı. Üstelik yaş bakımından da ben herkesten küçüktüm.

Sağ elinin parmak uçlarıyla saçlarını tarar gibi yapıyor:

O sıralar çok kalın örülü saçlarım vardı. Oysa herkesin saçı kısaydı. Bu yüzden benim örgülü saçlarımdaydı herkesin gözü. Bu da belli ediyordu ki ben sinema çevresinden bir insan değilim. Bu çevreye yabancı bir çocuğum.

Pek genç bir kızdım

- Sınavlar ne oldu?

Sınavları pekiyi derece ile verdim ve enstitüye girdim. Ama annem benim için çok korkuyordu. Çünkü köken olarak geleneksel bir Rus ailesinden geliyorduk.

Sinema çevresi ise bu aile içinde hafife alınıyordu. Üstelik de ben daha pek genç bir kızdım.

- Kaç yıllarında oluyor bütün bunlar?

Sinema enstitüsüne 1950 yılında girdim. Şunu da söyleyeyim, benim çok ciddi çalıştığımı görünce annem her şeyi kabul etmek zorunda kaldı.

- Kaç yıl okudunuz sinema enstitüsünde?

İki yıl öğrenim gördüm. İkinci sınıfta iken de aynı sınıfta olan bir arkadaşım ile evlendim.

Evlendiği arkadaşının adını soruyorum Vera ya.

Durup düşünüyor bir süre, sonra ellerini sallayarak Adını boş verin, bilmeseniz de olur anlamına bir şeyler mırıldanıyor.

Ve sözü sürdürüyor:

Bir yıl sonra bir kızımız oldu. Yani sinema enstitüsünden mezun olduğum zaman üç yaşında bir kızım vardı. Fakat kocamla ben, kızımızdan ayrı bir dairede oturuyorduk. Kızıma başka bir yerde, bir kadın bakıyordu. O zaman Sovyetler Birliği'nde hayat böyleydi işte. Mutfağı ortak, komünal yaşayan bir aile...

- Kocanızla ilişkileriniz nasıldı?

Kocamın ailesi çok seviyordu beni. Hayatımız oldukça normaldi. İyi ve sağlam bir aile idik. Kısaca, bir dramın olacağına hiçbir işareti yoktu hayatımızda. Hayatın bu akışı içinde ben, enstitüyü bitirdim ve bir kukla tiyatrosunda çalışmaya başladım.

Diyeceğim, genç bir Sovyet sinemacı ailesi böylece yeni bir hayata başlamış oldu.

İşte tam bu sırada Vera'nın hayatımızda bir dramın işareti dediği olay başlıyor:

Vera Tulyakova, Nâzım Hikmet ile tanışıyor.

Ayazlı bir aralık ayında

Nâzım, o sıralar Moskova'da yaşamaktadır. Yalnız Sovyetler Birliği'nin değil, dünyaca da ünlü bir şairdir. Adı gazete sayfalarından eksik olmaz, radyoda konuşmalar yapar. Ama halktan uzak bir yaşantısı vardır, çünkü o dönemde ünlü kişilerin halk arasına karışması biraz zordur. Vera ise sinema enstitüsünü bitirdikten sonra Soyuzmultifilm stüdyosunda çalışmaya başlamıştır. Bir Arnavut masalından, çeşitli ülkelerin çocuklarına gösterilecek bir film yapmakla görevlendirilir. Ressamlar işe karışincaya kadar her şey yolunda gider. Fakat iş, Arnavut yaşamı üzerine bilgilere gelince tıkanır. Çünkü hiç kimse Arnavutların nasıl giyindiklerini, nasıl davrandıklarını bilmemektedir.

Ve çalışma durur. Bu konuları bilen bir danışmana gereksinimleri vardır. Bir gün sinema yönetmenlerinden biri, Neden Nâzım Hikmet'e başvuruyorsunuz, tarihte Arnavutların Türkler ile yakın ilişkileri vardı. O, bu konuları bilebilir der. Bu işi de Vera üstlenir. Önce Yazarlar Birliği'nden iki telefon numarasını alır Nâzım'ın.

Biri Peredelkino'daki yazlığın, öteki Moskova'daki dairesinin... Fakat telefon etmeye çekinir, birlikte çalıştığı yönetmen

arkadaşı Valentina Brumberg'den rica eder. Brumberg, Vera'nın bu isteğini reddeder.

Araya stüdyo şefi girer. Nâzım'ın telefonunu çevirir ve Vera'ya verir. Nâzım, hemen gelebileceğini söyler Vera ya. Vera ile Brumberg, zaman yitirmeden Nâzım'a giderler. Kapıyı Nâzım açar. Üstlerini çıkarmalarına yardım eder. Ortasında kocaman bir masa bulunan bir odaya geçerler. Nâzım'ın yanında Ekber Babayef vardır. Vera, derdini anlatır. Nâzım, bir kurşun kalemle yoksul bir köylü çocuğunun nasıl olması gerektiğini çizer bir kâğıda. Ve, film hakkında konuşmak için stüdyoya gelmeye razı olur.

İşte böyle diyor Vera Tulyakova, 1955 yılının ayazlı bir aralık ayı idi ilk karşılaştığımızda...

Ama aralarında aşk, 1957 yılının güzünde filizlenecektir. Vera, yine anıların dehlizine dalıyor:

Aşkımı nasıl duyumsadım, nasıl öğrendim? Önce nasıl göründü bana, nasıl bir kılıkta, söylemek güç. Herhalde aşktan önce Nâzım'ı özlemeyi öğrendim. Evet, evet bununla başladı her şey, özlemle... Ve bu özlem, Nâzım ile Vera'yı bir yıl sonra onları beş yıl sürecek bir evliliğe götürür. Vera Anılarımda yazdım bunları diyerek pek anlatmak istemiyor.

Haber beklerdi Türkiye'den

Nâzım'ın bir gününü nasıl geçirdiğini soruyorum.

En çok dört-beş saat uyurdu. Uyuyamadığı zaman kitap okurdu. Yatarak okurdu. Yatak odasından salona geçer, orada

okurdu. Bu, bazan sabah 7.30 a kadar sürerdi. Çünkü bu saatte posta gelirdi. Posta kutusuna mektuplar, gazeteler, kitaplar atılırdı. Posta gelince Nâzım, yerinde duramaz, hemen fırlardı. Heyecanla gelen postayı alırdı. Ve hep gelecek güzel bir haber beklerdi. Türkiye'den gelecek güzel bir haber... Bunu ben, daha sonra anladım. Bu haberle onu Türkiye'ye çağıracaktılar, Nâzım da bu çağrıyı bekliyor. Güne bu çağrının heyecanıyla başlardı işte bu yüzden...

- Nereden, kimlerden gelirdi gazeteler?

Çok gazete gelirdi. Moskova'da çıkan gazeteler, Fransa'da, Türkiye'de çıkan gazeteler... Dostlarının gönderdiği gazeteler... Hepsini okurdu onların.

Geceleri ise radyodan hep Türkiye'yi dinlerdi. Yani radyo aracılığı ile Türkiye'deki hayatı izlemeye çalışırdı. Bu hayatın bu kısmı ona ait...

- Daha sonra?

9-9.30 da kahvaltı yapardık. 9.30 dan sonra insanlar gelmeye başlardı. O sıralar Rusya'da 450 tiyatro vardı. Bir çok tiyatrodan Nâzım'ın oyunları sahnelenirdi. Oyuncular, yönetmenler bu yüzden onunla tanışmak için gelirlerdi.

- Başka çalışmaları?

Nâzım, gazeteci olarak da çalışırdı. Çeşitli konularda onun düşüncelerini öğrenmek isterdi insanlar. Çünkü çok aktif bir yaşamı vardı. İşte, oyunları sahneye konuyor, şiirleri sahnedan okunuyordu.

Vera, Nâzım'ın Kızçocuğu başlıklı şiirinden Kapıları çalan benim / kapıları birer birer / gözünüze görünemem / göze görünmez ölümler dizelerini okumaya çalışıyor ve bu şiirin bütün dünyada sahneden söylendiğini belirtiyor.

Sözü, yeniden Nâzım'ın gazeteciliğine getiriyorum.

Çok namuslu bir gazeteci idi. Onun düşüncelerini öğrenmek isteyen pek çok insan vardı. Herkes adeta Nâzım'ın sözüyle bir tartışma başlatalım diye evinin kapısını aşındırıyordu.

- Yazılar da yazıyor muydu gazetelere?

Hem de durmadan, sürekli yazıyordu. Yalnız Sovyet gazetelerine değil, başka ülkelerde çıkanlara da yazıyordu.

- Hangi konularla ilgili görünüyordu?

Politik konular yanında edebiyat akımlarıyla da ilgileniyordu. Dünya edebiyatı ile yani... Örneğin Rus klasik edebiyatı, ki bunca önemli yazar vermiş o edebiyat için çok üzülmüyordu. Çünkü o sıralarda Sovyetler Birliği'nde bu edebiyata pek iyi bir gözle bakılmıyordu. Sanki Bu edebiyatta ne buluyorsunuz? gibi bir hava vardı. Bu yüzden de yöneticileri hep eleştiriyordu.

- Peki, Sovyet yazarlarının, aydınlarının tavrı nasıldı o sıralar Nâzım'a karşı?

Elbette her çeşit aydın vardı ülkemizde. Bazıları Nâzım'ı küçük, beyaz bir köpeğe benzetiyordu. Hani, sahibi ne derse, onu yapan köpek var ya, ona...

Bazıları bir çıkış yolu göremeyince inkâr yoluna sapıyordu. Çoğu aydın, o zamanki düzeni eleştiriyordu ama, seslerini yükseltmeden, fısıldayarak...

Çünkü korkunç bir zamandı.

İşte, Nâzım'ı da en çok üzen buydu: Namuslu insanlar gerçeği fısıldayarak söylüyor, yalancılar ise yüksek sesle yaygara yapıyor. Yalancılar ayrıca inanmadıkları düşünceleri haykırıyorlar.

Çünkü Nâzım'ın hayatta en nefret ettiği şey yalandı. Müthiş bir alerjisi vardı yalana karşı ve düşüncelerini asla saklamak istemeyen bir tavır içindeydi. Oysa ülkemizde ta 1930 lardan beri yalan fırtınası bütün şiddeti ile esmekteydi.

İşte bu yüzden de hayatı çok dramatiktir Nâzım ın. Çünkü Nâzım, savaşçı bir insandı. Totaliter sisteme savaş açmış bir insandı. Ama, ne yazık ki totaliter bir sistem içinde yaşıyordu.

Dramatik olan da işte bu...

- Yani Nâzım da düzene alışamayanlardan...

Nâzım'ın bir öz dileği vardı. İnsanlar nasıl iyi şeylere çabuk alışıyorsa kötü şeylere daha çabuk alışıyorlar diyordu. Kuyruklara alışıyorlar, eksiklere alışıyorlar. Bürokratlar siyah arabalarla dolaşırken halktan insanlar saatlerce otobüs bekleyip soğuk kış günlerinde üşüyor.

İşte Nâzım bunlara hiç alışamıyordu. Bütün bunları sanki ilk kez görmüş gibi oluyordu her gün.

Sloganı her zaman özgürlüktü

Onun sloganı kısaca özgürlüktü. Her zaman özgürlüğe tap-
tı ve bu kavrama büyük bir saygısı vardı. Özgürlük anlayışında
da anarşist değildi.

Hiç kimsenin baskı altında kalmayacağı, zor duruma düş-
meyeceği bir insanlık anlayışından yanaydı. Böyle bir insanın
ve insanlığın özgürlüğünden yanaydı. Ona göre bir insan bü-
tün yeteneklerini ancak özgür bir ortamda, özgürlük ortamın-
da geliştirebilirdi.

Bunun yanında adaletsizliğin, haksızlığın da en büyük düş-
manıydı... Irk ayrımına da karşıydı...

Vera, daha sonra sözü çocukluğuna getiriyor. Babasının
İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından öldürülmesine...

Bu yüzden Almanlara karşı duyduğu öfkeye ve Nâzım'ın bu
konudaki yapıcı yaklaşımına...

Nâzım, bu konuda da beni eğitmiştir. Babanı öldüren Al-
manlar değil, o sıradaki yönetim derdi. O bakımdan kin duy-
maman gerekir Alman halkına. Onlar da insanlığın bir parçası
çünkü... Ve öfkemi, kinimi yatıştırırdı böylece...

Peki Nâzım Hikmet in nefret ettiği şeyler yok muydu ha-
yatında?

Olmaz olur mu?

Anlatıyor Vera:

İnsanların hapsilere düşmesinden nefret ederdi. Ona göre bütün bu belalar politikadan geliyordu. İşte bu yüzden de ülkemize geldikten sonra, ona kimi kolaylıklar, ayrıcalıklar sağlansa bile yönetimlere bağlı kalmak istemedi. Beş kuruş yardım almayı kabul etmedi.

Ülkemize ikinci gelişinde Stalin iş başındaydı. Stalin, hep Nâzım'ı satın almak istemiştir.

Bu tavır Nâzım'a hatırlatıldığında hepsine lanet yağdırırdı.

Nâzım ile yedi yıl birlikte oldum, onu yakından tanıdım. Bu süre içinde bir tek rubleye tenezzül etmedi. Sovyetler Birliği'ne ikinci gelişinden sonra da bütünüyle gururlu, özgür, bağımsız bir insan olarak yaşamını sürdürdü. Ama bütün bunların yanında elbette trajik bir hayatı vardı.

Trajik bir hayatı vardı

Vera bu trajik hayatın ana temasını ise özetle şöyle çiziyor:

Bu trajiklik şuradan kaynaklanıyor: Bir kere delicesine sevdiği ülkesinden kaçmak zorunda bırakılmış. Bu yüzden her fırsatta ülkesine, Türkiye'ye dönmek istiyor. Onun dayanılmaz özlemini yaşıyor. İşte bu yüzden de trajik bir hayatı vardı...

Buraya, yani Sovyetler Birliği'ne geldiğinde ise gençliğinin ülkesine geliyordu, yani ikinci gelişinde... Lenin'in ülkesine geliyordu ama, ne yazık ki yolu ve yılları Stalin'in ülkesine düştü. Yani her şeyin çürümüş, yozlaşmış olduğu bir ülkede buldu kendisini...

Bu yoz ortam kişiliğine uymuyordu. Çünkü bağımsızlıktan yana bir insandı. Yalan söyleyemiyor, hiçbir şeye boyun eğmiyordu. Her şeyi olduğu gibi ortaya koymaya çalışıyordu. Düşüncelerini serbestçe söylüyordu.

Bu bakımdan kendisinin tek silahı, yani tek korunma aracı açık sözlülüğüydü ve bu silahını hiçbir zaman da elinden bırakmadı.

Ülkemde şu anda yaşanan açıklık politikası bana son derece tanıdık geliyor. Aslında ülkenin insanları için bütün bunlar zor inanılan olaylar. Oysa Nâzım, bütün bunları biliyordu. Ayrıca bunları yalnız söylemekle kalmıyor, böyle olması için insanları zorluyordu. Düşüncelerini yayıyor, çevresindekileri etkilemeye çalışıyordu.

Trajik yaşamının bir başka boyutu da bu: İnsanların korkuya alıştığı bir ülkede, hükümet katında onların haklarını aramak, onlar adına dilekçeler vermek, o yozlaşmış ortam içinde kendisini ters bir konuma itiyordu. İşte bu durumdu bir de trajik olan...

Peki, bu trajik durum içinde yönetim ile ilişkileri nasıldı Nâzım'ın?

O günlerin koşulları içinde yönetime karşı eleştirel bir tavır takınan Nâzım, elbette engellenmek isteniyordu. Ama son olarak şunu söylemek istiyorum:

Bütün bunlara, bütün bu engellemelere karşın Nâzım, sonuna kadar Nâzım olarak kaldı. Hiçbir zaman diz çökmedi,

korku duygusu nedir bilmedi. Yalnızca benim adıma, Acaba eşime bir şey yaparlar mı? diye çekinirdi. Ama, ölümünden sonra da başıma doğrusu bir şey gelmedi.

Biz, o sıralar Nâzım'ın düşüncelerini olmayacak hülyalar katında düşünürdük. Genelde insanlar da öyle düşünürdü. Oysa bunlar olağan, olabilir şeylermiş aslında. Şimdi ülkemizde bunu yaşıyor ve görüyoruz işte...

Demek ki Nâzım olağanüstü şeyler istemiyormuş, düş kur-muyormuş yani... İnsana, insanlığa yaraşır, daha iyi şeylermiş istediği aslında.

Şimdi onu daha iyi anlıyoruz.

Nâzım'ın Sovyetler Birliği'ne ikinci gelişinde şöyle düşün-
yor o zamanki parti yönetimi: İşte bir kişi geldi, bizim müttefi-
kimiz. Şimdi veryansın edecek burjuvaziye, kapitalizme. Ama
tersi oldu. Nâzım, Batının sorunlarıyla uğraşacağına, dönüp
bizi eleştirdi.

İşte bu tavrına çok şaşırdılar.

Yönetimle ilişkilerine gelince...

Yaramaz bir çocuk gibiydi

Son derece söz dinleyen, kafasına koyduğunu yapan yara-
maz bir çocuk gibiydi Nâzım. Ama totaliter rejimlerde bu ya-
ramaz çocuklara karşı her zaman mekanizmalar vardır. Hiçbir
şey yapmasalar da keyfini kaçıırırlar.

İşte bu yaramaz çocuğu yola getirmek için çeşitli yöntemler denediler.

Diyelim bir oyunu sahnelenecek, bir süre sonra oyunu sahneden indiriyorlardı.

Oyunları kitap olarak yayımlanmıyordu.

Kalbiyle ve kanıyla yazdığı şiirlerindeki bazı sözcükler, mısralar çıkarılıyordu.

Diyelim bir dergiye şiir verdi, bir bakıyorsunuz bazı mısralar, sözcükler yok olmuş. Yani devlet, okurlarıyla arasına bir baskı, bir engel, bir sansür koymuş oluyordu.

Sonuçta yalnız Nâzım'ın sinirlerini bozmakla kalmayıp ekonomik olarak da kaynaklarını kurutmak istiyorlardı.

Yönetim, Nâzım'ın ölümüne nasıl bir tepki göstermişti?

Nâzım öldüğü zaman ülkemizin aydınları öyle bir yakınlık gösterdiler ki, ben bunu kimsede görmedim şimdiye kadar. Bir Saharov'un ölümü öyle oldu.

Nasıl Saharov, Sovyetler Birliği'nin vicdanı idiyse Nâzım da öyleydi.

Yalnızca Saharov ile kıyaslanabilir bu açıdan...

Yönetimin tavrına gelince...

Dünya çapında ünlü bir şairin eşiydim ama, öte yandan çok parasızlık çekiyordum.

Bu, nasıl olabilirdi?

Elbette para dünyada her şey değil. Ama bir gereksinim, doğal olarak. Nâzım, bu yüzden çılgına dönüp kızıyordu. Bir yerde dünya çapında bir şöhrat, sevilen bir şair, içeride ise bunu çekemeyen bir sürü insan...

Bunlara da kızıyordu Nâzım.

Karakteri, muhalif olmaktı

Çünkü sürekli muhalif. Kendi çapına, kendi şöhratine uygun bir tavır gösteremeyenleri gördükçe hırçınlaşıyordu.

Sanıyorum bu muhalif olma tavrı her yerde var Nâzım'ın. Türkiye de de böyle bu, Sovyetler Birliği'nde de... Yani muhalif olma, onun karakteri. Fransa'ya gitse örneğin, oraya yerleşip yaşasa herhalde orada da baş muhalif olurdu.

Vera, sözü yeniden Stalin dönemine getiriyor:

Nâzım'ın Stalin döneminde gelişinde Sovyetler Birliği içine kapanmış, demirperdeler içinde bir ülkeydi. Radyolarda kısa dalga yoktu. Bu yüzden insanlar yalnızca kendi yayınlarını izleyebiliyorlardı. Dış dünya bilinmiyordu. Halkın gözleri dış dünyaya kapalıydı. Eğer bir insan radyosuna kısa dalga istasyonu bağlatacak olursa müthiş bir biçimde cezalandırıyordu.

Nâzım geldiği zaman ilk isteği kendisine Türkiye'yi dinleyebileceği bir radyonun verilmesi oldu. Böyle bir radyoyu bir üretim fabrikasında işçiler, Nâzım için gizlice bir tane yaptılar.

Bu radyo hâlâ evdedir. O zamanki haliyle duruyor.

Nâzım, çok az uyurdu. O da saat 24.00 ten sonra. Ama bu radyodan uykusuz ya da uyanık haliyle her gece Türkiye'yi dinlemeden duramazdı.

Özlemi yalnız ve yalnız Türkiye idi. Bu özlemle bir yerde duramıyor, bir yerde oturamıyordu. Durmadan geziyor, Türkiye ile ilgili bilgiler topluyordu.

Böylece sanki ülkesine olan özlemini unutmak istiyordu.

Vera'nın Türkiye ile ilişkileri nasıldı?

Nâzım beni Türkleştirdi bir anlamda. Hâlâ evimde Türk yemekleri pişer. Bana Türk edebiyatı ile ilgili birçok şeyi açıkladı, anlattı. Onları bana sevdirdi.

Çünkü Nâzım Türkiye ile ilgili ne bulsa toplar getirir, bana anlatırdı. Bunun için çok yakından tanıyorum birçok şeyi. O, sürekli Türkiye'yi aradı, tabii onunla birlikte ben de...

Vera Tulyakova, kadınlara nasıl davrandığını anlatıyor Nâzım Hikmet'in. Özel hayatında Nâzım, kadınlara karşı nasıl davranırdı?

Aralarında hiç tartışma çıkmış mıydı örneğin?

Yüzüne güleç bir ifade yerleşiyor Vera'nın.

Onunla yaşadığımdan söylemekten çekindiğim, utandığım hiçbir şey yok diye başlıyor söze ve sürdürüyor:

Onun yapısında kadına el kaldırma olamazdı. Yalnız bana değil, başka kadınlara da el kaldırdığını duymadım, görmedim.

Düşünüyor bir süre Vera.

Sonra mırıldanır gibi:

Birkaç kez tartışma düzeyinde bir iki şey oldu galiba. Ama kavga asla. Aramızdaki bütün kırgınlıklar 10-15 dakika sonra biterdi. Farkında olmadan bağışlardık birbirimizi...

Hiç mi kavga etmemişlerdi?

Hatırlamaya çalışıyor Vera:

Şimdi bir tanesi aklıma geldi. Ben, hiç makyaj yapmam. Sabun ve temiz sudan başka boya filan da kullanmam. Saçımı da yaptırmam. Ya tepede toplar ya da omuzlarıma salarım saçlarımı.

Bir yılbaşı, tiyatro gösterisi vardı. Oraya gidecektik. Ben de nasıl olduysa bir berbere gidip biraz süsleneyim dedim.

Nâzım, çok kıskanç bir erkekti

Nâzım, çok kıskançtı ve kolay kolay ayrılmazdık birbirimizden. Bir iş nedeniyle bir süre için ayrılacak olsak da küçük notlar yazardık birbirimize. İşte ben şuraya gidiyorum, seni filan yerde bekleyeceğim diye...

Ben de böyle bir not yazdım. Bolşoy Tiyatrosu'nun yanında bir berber var, oraya gittim. Bir hanım berberi... Zaten tiyatro sanatçıları makyajlarını o berberde yaptırıyorlar.

İşte ben, o berbere gidiyorum diye bir not yazdım...

Berberde saçını yaptıranlar arasında zamanın ünlü balerineri var. Ben bir köşede oturmuş sıramı bekliyorum.

Birden bir haber geldi, Nâzım buralarda dolaşıyormuş. Beni aramaya çıkmış...

Bu haberi duyunca yüzümü kapattım.

Beni görmeden yanımdan geçip gitti. Aslında beni görse, belki kızmayacak. Ama Brigitte Bardot gibi süslenmiş püslenmiş olarak eve geldiğimde küplere bindi.

Çok kızmıştı.

Neredeydin? diye bağırmaya başladı. Berberdeydim dedim. Seni orada aradım, yoktun diye bağırıyor, öfkesi bir türlü dinmek bilmiyordu. Durmadan Nâzım Hikmet'in seni araması ayıp mı? sözlerini tekrarlıyordu.

Nâzım'ın aradığı bir kişi nasıl olur da utanırdı? Oysa onun aradığı bir kadın bundan mutluluk duymalıydı...

Vera, karı sözcüğünü özellikle Türkçe söylemeye özen gösteriyor.

Ve işte bütün bu bağırış çağırış 15 dakika sürmüştü. 15 dakika sonra hiçbir şey kalmamıştı öfkeden, kızgınlıktan...

Umut beslediği bir kişi hakkında düş kırıklığına uğrarsa artık o kişi onun için ölmüş demektir. O kişiye güveni bir kez sarsılmaya görsün... O kişi artık ölmüştür onun için...

Onun bazı şeylerle bağdaşmazlığını, bu muhalif kişiliğini çok kişi anlamamıştır. Oysa Nâzım'ın bu yönünü bilseler ona daha anlayışla davranabilirlerdi.

Söz, Vera'nın anılarını yazdığı Nâzım'la Söyleşi kitabına geliyor.

Anılarını Nâzım'ın ölümünden 25 yıl sonra yazmaya karar vermiş. Çünkü kitap, o dönemde yayımlanma olanağı bulamadı diyor, açıklık politikasından sonra ortaya çıktı.

Bu durumda bile bazı şeyleri yazamamış. Bir çok şey kitabın ilk halinde yok.

Kitaba girmeyen bir anısını anlatmasını istiyorum.

Yakında Fransa'da yayımlanacak. Her şey orada yazılı. Şimdi karıştırmayalım diye konuşuyor.

Kitabın geç yayımlanması biraz da benim suçum. Çünkü içinden bazı bölümleri çıkarmak istediler. Buna razı olmadım. Yine de yayımlanan bu anılar çok eksik.

Ben bunları yazdığım zaman ülkemizde açıklık politikası yeni başlamıştı. Kitabın yayını gerçi sansür engelledi ama, benim sıkıldığım başka bir konu var.

Bu anıları yazmakla sanki evimizin bazı sırlarını açıklamış oluyorum gibi bir hisse kapıldım.

Fakat şimdi aynı düşüncede değilim. Sanıyorum her şeyi açık açık yazmak daha doğru...

Çünkü o mükemmel insan benden üç şey istemişti:

Bir, evini olduğu gibi korumak.

İki, bir daha hiç evlenmemem.

Üç, onu bütün gerçekliği ile başkalarına anlatmak...

Şimdi onun istediği bu üç şeyi de yerine getirdiğimi düşünüyorum.

Evini korudum.

Hiç evlenmedim.

Ondan sonra da bazı yönleri eksik kalsa da onun hakkında bir kitap yayımlayabildim.

Vera Tulyakova, Nâzım Hikmet in evine ilk geldiğinde Nâzım ona Beethoven in 5. Senfonisini dinletmiş...

Müzik, insanın yüreğinde ateş yakmalı, kıvılcım çıkarmalı dermiş Nâzım.

Öfke, nefret, özlem bir yanda dursun, Nâzım neleri severdi? Türk edebiyatından kimleri beğenirdi?

Müzikle arası nasıldı?

Vera, anılarını yoklayarak sözü sürdürüyor:

Kısaca şöyle söyleyeyim, Garip Kuşağı şairlerini severdi. Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet...

Kendi yaşlıları olan yazar ve şairleri sevdiği gibi daha gençlerin elinden tutar, onları desteklerdi.

Türk folklor müziğini severdi, klasik müziği de elbette.

Bach ile ilgili şiirlerini biliyorsunuz.

Beethoven'i çok severdi. Onun Ben olduğum gibi bir insanım sözü, Nâzım için bir düsturdu. Beethoven'e büyük bir hayranlığı, saygısı vardı.

Vera, Nâzım'ın müzikle ilgili bir anısını anlatıyor:

Türk müziğini çok seviyordu, özellikle de Ruhi Su yu. Kulağı pek iyi değildi. Bir melodiyi terennüm etmeyi pek başarmazdı. Fakat yine de bir şeyler terennüm etmeyi çok severdi.

Halk türküleri, gençliğinin bazı şarkıları örneğin...

Çok ünlü bir hafif müzik şarkıcımız vardı: Leonid Utyosof.

Utyosof, 1920 li, 30 lu yılların şarkılarını söylerdi.

Nâzım, sık sık Utyosof'un konserlerine gider ve bundan da büyük bir gurur duyardı.

Utyosof, sahnede yanı başına oturturdu Nâzım'ı. Özellikle eski şarkıları söylediği zaman Nâzım da ona eşlik ederdi. Nâzım, şarkının Rusça sözlerini bilmesede müziği ile eşlik ederdi ona...

Utyosof ise yaşlı olduğundan sahnede sesi az çıkardı, Nâzım'ın sesi ise oldukça gür...

Bu yüzden her seferinde Utyosof tan özür dilerdi konserini bozdum diye...

Utyosof, Sırtın seyirciye dönük, senin söylediğini nereden bilsinler diye teselli ederdi onu, Nasıl alkışladıklarını görmüyor musun?

Ciddi konuşmak gerekirse 12 Alman bestecisini çok severdi.

Hitler'den nefret etmesine rağmen Beethoven'ı, Bach'ı, Wagner'i örneğin...

Sevdiği bir besteci de Çaykovski idi. Ama Çaykovski'yi Stalin de seviyordu, Kruşçev de... Bu yüzden radyolarda durmadan Çaykovski çalardı. Bu da Nâzım'ı sinirlendirirdi. Çok güzel müzik ama, bu kadar çok sık çalınırsa kısa zamanda etkisini yitirecek, bezginlik getirecek diye düşünürdü.

Bu konuda bazılarını incitmek pahasına yazılar da yazdı.

Söz, edebiyat üzerine geliyor bir daha.

Nâzım, Rus edebiyatını çok seviyordu. Tabii klasik Rus edebiyatını...

Edebiyattaki Rus ruhu idi onun ilgisini çeken. Ruslara tarihleri boyunca bir yandan yaşamaları için yardım eden, bir yandan da yaşamalarını güçlendiren ve edebiyatta yansımasını bulan bu ruhu...

Bu açıdan Dostoyevski'yi, Çehov'u çok severdi.

Türkiye'ye âşık etmişti beni

Yaşamının sonlarına doğru Puşkin sevgisini bulaştırdım ona. Tıpkı onun beni Türkiye'ye âşık ettiği gibi, ben de onu Puşkin'e âşık ettirdim.

Pek öyle sorular sormazdı ama, yaşamının sonlarına doğru yarı şaka, yarı ciddi şöyle bir soru sordu bana:

- Öteki dünyada kime varırdın, bana mı, Puşkin'e mi?

Shakespeare in dehasına hayranlık duyardı.

Shakespeare ile Mollier'i, Mont Blanc dağının iki zirvesi gibi görürdü ve ikisini de çok okurdu.

Elbette Türk edebiyatını da çok iyi izlemeye çalışırdı. Daha o zamanlar Yaşar Kemal in, Aziz Nesin in, Fakir Baykurt'un büyük yazarlar olacağına inanırdı.

Bizim ülkemizde şiiri çok severler ve yetenekli aktörler vardır.

Büyük şiir programları düzenlenir.

Bir çok aktör, büyük salonlarda toplanan halka şiirler okur.

İşte bu programlarda Nâzım'ın da sıkça şiirleri okunurdu.

Kitabımda sözünü ettim, ortak bir dostumuz vardı: Sonya.

Sonya'nın mesleği, bu programlarda şiir okumaktı. Nâzım ona hem Rusça, hem Türkçe şiir okumayı öğretmişti.

Sonya kadın olmasına rağmen Nâzım'ın sesini taklit ederek şiir okurdu.

Bu, daha sonra bir gelenek haline geldi. Örneğin Neruda'yı önce Rusça, sonra İspanyolca okumaya başladılar.

Nâzım Hikmet'e her gittiği yerde sorulan bir soru da şiiri-nin Mayakovski'nin şiiriyle ilişkisi, ondan etkilenip etkilenmediği...

Çünkü diyor Vera, her yerde edebiyat eleştirmenleri, usta-çırak ilişkisini ararlar, kim kimi etkilemiş, kim kimin ustası, kim kimin öğrencisi...

Nâzım, kendisi için Mayakovski'nin öğrencisi yakıştırmasına çok kızardı:

Evet, Mayakovski'yi çok seviyorum ama, onun öğrencisi değilim. Şiiri her şey etkiler, örneğin tarih etkiler, yaşanan an etkiler...

Karmaşık bir olaydır yani bu... Yalnızca yeteneksiz şairler birinin etkisiyle yazarlar.

Bu da taklitten başka bir şey değildir.

Her zaman değişmeyi severdi

Ben bu konuda uzman değilim diye konuşmasını sürdürüyor Vera:

Nâzım, bütün büyük ressamalar, sanatçılar gibi dönemleri olan bir sanatçı. Bu yüzden her zaman değişmeyi severdi. Bir

türlü yazarken başka türlü yazmanın yolunu bulduğunda çok sevinirdi.

Örneğin Saman Sarısı'nı yazdığı zaman, onun teknik olarak başka bir şiir olmasına fazlasıyla sevinmişti.

Çünkü daha önce böyle yazmıyordu.

Yaşamının son yıllarındaki dönemde dünyada hayat çok hızlandı ve gazetecilik özel bir önem kazandı.

Bu bakımdan da Nâzım, şiirinin bu yönde değişmesini önemsiyordu, yani böyle bir biçim almasını...

Yani hayatla ilgili, hayatın akışıyla ilgili kısa, enerjik bilgilerin şiire akmasını, yansımalarını...

Tanganika Röportajı da böyledir işte...

Nâzım Hikmet'in oyunlarına çekmek istiyorum sözü.

Nâzım'dan tiyatro üzerine anılarını yazmasını istemişler, o da 1960 yılına kadar olanları yazmış.

Bu anılarında Nâzım, Muhsin Ertuğrul'u, Karagöz'ü, Moskova'da gördüğü yeni bir oyunu, kendi yazdığı oyunları anlatmış...

Yüz daktilo sayfası kadmış bütün bunlar ve üstelik Türkçe olarak kaleme alınmış...

Yazdığı ilk oyunlar...

Vera, bu arada Nâzım'ın yeni bulunan iki oyunundan söz ediyor.

Nâzım'ın ölümünden sonra tiyatro yönetmeni bir kadının yaşamı da son buluyor.

İşte bu kadının arşivi karıştırılırken bir zarf çıkıyor ortaya.

Zarfin içinde de Nâzım Hikmet in 1922-23 yıllarında Moskova'da oynanmış, ama basılmamış iki oyunu...

Kadın bu oyunları özenle daktilo etmiş ve sahneye koyduktan sonra saklamış...

Kadının adı Regina Yanuşperiç...

Belki de bunlar, Nâzım'ın yazdığı ilk oyunlar...

Nâzım, bunları el yazısıyla bir okul defterine yazmış. Zarf-
ta oynandığı tiyatronun afişi de vardı, kırmızı, siyah renklerle
süslenmiş bir afiş...

Regina, Nâzım sağken ondan bir Türkiye haritası almış,
onu da zarfin içine koymuş...

Tiyatronun adı ise Metla, yani Fırça...

Vera, oyunlarının adlarını hatırlamasa da konularını kaba
hatlarıyla şöyle aktarıyor:

Biri polisiye oyun. Zengin bir burjuva ailesi anlatılmakta.
Aile toplanmış, gelecek konukları bekliyor. Evde bir parti veri-
lecek. O sırada hapishaneden kaçan bir çocuk, saklanmak üze-
re eve geliyor. Oyun sonunda zengin aile o gizli suçluyu bulup
polise teslim ediyor.

Fakat daha sonra ev sahibi anlıyor ki, evinde saklanmak isteyen o suçlu çocuk, çok sevdiği bir okul arkadaşıdır.

İkinci oyun ise, bir çocuk filminin senaryosu...

1920 li yılların Robin Hood'unun bir varyantı... Çocuklar için yazılmış sempatik bir oyun...

Şiirleri dünyanın 58 dilinde...

Nâzım'ın şiirleri yaşadığı süre içinde dünyanın 58 ülkesinde yayımlanmış...

Sovyetler Birliği'nde ise hemen hemen bütün dillerde...

Vera, bu dillerin sayısının 78 i bulduğunu belirtiyor.

Vera, şöyle anlatıyor Nâzım'ın eserlerini:

Roman olarak yazdığı bir eseri var: Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim...

Fakat Nâzım, bu romanının yayımlanışını göremedi.

Çünkü roman, ölümüne çok yakın bir tarihte yayımlandı.

Biliyorsunuz gençliğinden söz ediyor bu romanında.

On altı tane bitmiş oyunu var.

Yukarıda sözünü ettiğim gibi kimileri gençliğinde yazdığı oyunları, buldukça bana gönderiyor. Yani gençliğinde yazdığı oyunlar hâlâ ortaya çıkmakta...

Ve pek çok şiir...

Sanırım burada ortaya çıkacak bazı şiirleri...

Örneğin hapishanelerde yazdıkları...

Her yere ışık gibi girerdi

Nâzım, ışık gibi girerdi her yere ve bir yere girdiğinde kadınlar akıllarını kaçırmış gibi olurlardı. Elbette kadınların ona bakışlarındaki hayranlığı anlıyordum.

Bir kahramandı o, bir şair, güzel bir adam ve çağın vicdanı olarak kabul edilmiş bir kişi!

Nâzım Hikmet ten bir çocuk sahibi olmayı ister miydi Vera?

İlk önce çocuğumuz olmasını istiyordum diye yanıtlıyor Vera ve devam ediyor:

Bu duyguyu nasıl anlatayım, bilemiyorum. Nâzım, olabilecek bir çocuğumuzla bile beni paylaşmayı istemiyordu. Çünkü onun zamanı yoktu. Çok az bir zamanı kaldığına inanıyordu. Yaşlanınca egoist oldum galiba derdi. Çocuğun olunca bütün sevgin ona gidecek, bense onuncu planda kalacağım. Zaten zamanım çok az, beni anlamaya çalış diye konuşurdu.

Yaşamaya ne kadar az zamanı olduğunu anlatmaya çalışırdı hep. Her gününü bir yıl olarak kabul ediyordu. Hiç boş dakikası yoktu sanki. Bu yüzden onun yaşama günü çok uzundu.

Bu da hayatta çok nadir rastlanan bir şey olsa gerek...

NAZIM HİKMET ŞİİRLERİNDE KADIN

Nâzım, kavgasını aşklarıyla yoğurmuş memleket sevdalısı; yüreğinde camdan bir şeylerin kırıldığı, parmaklarının kırırsıya, çıldırsıya kanadığı, ütopyasına sevdalı, başka bir dünyanın değil kan ve revan içinde yaşadığımız şu eşit olmayan yeryüzünün şairi...

Her şair gibi onun da öznel yaşamından dolayı eleştirilebilir yanları dayatılabilir. Yazar olarak düşüncem şu ki; Nâzım'ın nesnel ve dinamik yanı olan şiirlerini bu çalışmada konu etmem benim için önemli. Öznel yanı bu çalışmanın ilgi alanı dışında kalmakla birlikte, şairin şiir gerçekliğine eğilirken ufukta yer yer gerçekliği bütünsel olarak görmem noktasında başvurduğum kaynaklar arasında yer almıştır.

Şiirinde gönlü bazen bir kartaldır, bazen acıyan bir ruhun sığınağı. Bir kavganın şairidir. Bu nedenle insanlığın eşitliğinin ve özgürlüğünün kavgasını şiirinde var kılmıştır. Hâl kavgayla geçen bir yaşam olunca, Nâzım'da onurlu bir kavgayla örülü yaşamında evrensel genişlikte bir sanat yaratmıştır. Yarattığı bu sanat, ardıllarına bile aşılmaz, ancak yer yer imgeleriyle yeniden üretilen bir okul olmuştur. Nâzım yalnızca Anadolu'da değil bütün Dünya'da toplumcu gerçekçi şiirin umut ve keder yüklü ozanı olmuştur.

Şiir, imge örgüsüyle, sözcüklerin ilişkileri, akışı, ses uyumu ile var olan bir yapıdır. Bu, belirli düşünsel süreçlerin işleviyle oluşur. Bu süreçlerin sınırları belirli, tüm gizleri çözülmüş değildir. Çünkü o, kaynağını her zaman belirsiz, karanlık bir alandan besleyen bir süreçtir. Bu karanlık alanda yine birey; bireysel, yapısal olarak var olan özne ile dış dünya; çevre, toplum etkileşimi sonucu oluşmuştur... Özde, diyalektik, insanın varlığının değiştiği her alandadır. Yani şiir gibi, özgürleşen insan aklısıyla üretilen her şeyde!

TOPLUMSAL GERÇEKLİK ALANI OLARAK KADIN İMGESİ

Nâzım'ın şiir gerçekliğinde “Kadın” olgusu hem toplumsal gerçekçi yanıyla; bir ülkenin emperyalizme karşı mücadele verirken kanını kusursuzca sunduğu kurtuluş savaşında cephede yer alır, hem dünyanın başka başka coğrafyalarında vatanlarını ölümleri pahasına savunan insanların bedenlerinde, hem de geleceği aşk ve sevgiyle özdeşleşmiş şiirlerinde evrensel ve bireysel sorunsal yanıyla anlam bulur.

Nâzım'ın nesnel yanı toplumcu yanıdır. Öznel-bireysel yanı ise aşkları üzerine yaşadıkları ve bunları çoğu zaman evrensel bir duygu tadında ortaya döktüğü şiir eserleridir. Sonuçta bu ikinci yan da evrensel bir olgu olan aşkta içerik bulmaktadır. Şiirlerinden şu kesitler söylemimizi somutlamaktadır: “İçimde ikinci bir insan gibidir / seni sevmek saadeti...” yine bir başka şiirinde: “Yaşamak: ümitli bir iştir, sevgilim, / yaşamak: seni

sevmek gibi ciddi bir iştir..." sağanağından Nâzım sözünü ettiğimiz gerçekliğe doğru akmaktadır.

Nâzım, şiirinde kadını kıskanır, onu düşlerine alır, bir elmanın yarısı yapar, özgürlüğün ve kavganın şiiri olur kadın bir bulunmaz imgelemde: "Onlar ümidin düşmanıdır, sevgilim, / akar suyun, / meyve çağında ağacın, / serpilip gelişen hayatın düşmanı. / çünkü ölüm vurdu damgasını alınlarına: / çürüyen diş, dökülen et / bir daha geri dönmemek üzre yıkılıp gidecekler. / ve elbette ki, sevgilim, elbet, / dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya, / dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle: işçi tulumuyla / bu güzelim memlekette hürriyet."

Öyle ki, İstiklâl isimli şiirinde de İstiklâl'i sevgiliyle bir tutar: "Mısırlı kardeşim, / biliyorum, biliyorum / istiklâl otobüs değil ki / birini kaçırdın mı, öbürüne binessin... / İstiklâl sevgi-
limiz gibidir / aldattın mı bir kere / zor döner bir daha."

İşte o İstiklâl uğruna Anadolu bozkırında vatan toprağı için yürüyenler içinde kadın da vardır: "Gece aydınlık ve sıcak / ve kağınlarda tahta yataklarında / koyu mavi humbaralar çırıl-çıplaktı. / Ve kadınlar / birbirlerinden gizliyerek / bakıyorlardı ayın altında / geçmiş kabilelerden kalan öküz ve tekerlek ölüle-
rine. / Ve kadınlar, / bizim kadınlarımız; / korkunç ve mübarek elleri, / ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle / anamız, avradımız, yârimiz / ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen / ve soframızdaki yeri / öküzümüzden sonra gelen / ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız / ve ekinde, tütünde, odunda ve pa-

zardaki / ve karasabana koşulan / ve ağıllarda / ısıltısında yere
saplı bıçakların / oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan /
kadınlar, / bizim kadınlarımız...”

Görüyoruz ki, kadın olgusu bir sosyal sorun alanı şeklinde
dışa vurulabildiği gibi bazen de yüreğin bir iz düşümü olarak
işlenebilmektedir: “Kadınlarımızın yüzü acılarımızın kitabıdır
/ acılarımız, ayıplarımız ve döktüğümüz kan / karasabanlar
gibi çizer kadınların yüzünü. / Ve sevinçlerimiz vurur gözle-
rine kadınların / göllerde ışıyan seher vakıtları gibi./ Hayalle-
rimiz yüzlerindedir sevdiğimiz kadınların, / görelim görmeye-
lim karşımızda dururlar / gerçeğimize en yakın ve en uzak.”

Nâzım'ın Taranta-Babu'ya Mektuplar isimli uzun soluklu
şiiri ise İtalya'daki faşizm döneminde, Roma şehrinin halk ma-
hallelerinden birinde bir otelde kalan Galalı bir delikanlının
emperyalizmin altında inleyen ülkesindeki sevgilisine yazdığı
şiiirleri kapsamaktadır. Şiirin bir bölümünde şair mektubunda
şöyle seslenmektedir sevgilisine: “Yaşamak ne güzel şey / Ta-
ranta-Babu / yaşamak ne güzel şey... / Anlıyarak bir usta gibi
/ bir sevda şarkısı gibi duyup / bir çocuk gibi şaşarak / yaşı-
mak... Yaşamak: / birer birer / ve hep beraber / ipekli bir ku-
maş dokur gibi... / Hep bir ağızdan / sevinçli bir destan / okur
gibi / yaşamak...”

Nâzım'da kadın bir kavgacı yürek olarak; memleketini tıpkı
Kadınlarımız şiirinde edindiği yeri, başka ülkelerde de emper-
yalizme karşı savunan bir partizan olarak yansıtır. Sovyetlerin,
Almanlara karşı kazandığı savaşta Tanya ile ifade olanağı bulur

mücadelenin eti kemiği: “Partizan / 18 yaşında. / Partizan / öldürüleceğini biliyor. / Ölmek ve öldürülmek: / hıncının kızılı-tısında belli belirsizdi bu fark. / Ve ölümden korkmayacak / ve keder duymayacak kadar sıhhatli ve gençti...” Nâzım, bu şiiri kaleme aldığı Memleketimden İnsan Manzaraları’nı sevgilisi, eşi, Hatice, Pirâye Pirâyende’ye ithaf etmiştir.

HASİPHANE KADIN VE ŞİİR

Nâzım, hapishaneden yazar, söz o ki, Nâzım’da bir hapishane şairidir! 12 Eylül’ün ve geçmiş tarihin 1950’lilere kadar varan siyasi çömlekçilerinin, dört duvar arasına tıktığı nice şairler gibi... Nâzım yıllarca yattığı bütün hapishanelerde aşk-larıyla özdeş tutar özgürlüğe kavuşmanın bir memleket için varlığını. Nâzım’da şiirin çevresinde kadın toplumun aynasıdır. Cezaevinden yazdığı şiirlerinden birinde: “Senin adını / kol saatimin kayışına tırnağımla kazıdım...” diyerek sevdasını res-meder zamana...

Nâzım’da yer yer kadının şiirdeki rolü ve konumu değişir. Sevgilisinin gözlerinde dile getirir ütopyasını “ve dövüşmek yeni bir âlem için...” Dünya üzerinde yolculuklar yapar, Lehistan, Macaristan mektupları yazar bir şiir örgüsüyle sevgilisine. Bazen yüreğindeki kurt olur sevgilisi: “Sen / benim/ minare boyunda çam gövdeme, / yumuşak / beyaz / bir kurt gibi girdin, / kemirdin!/ Ben barsaklarında solucan Makdonaldı besleyen / İngiliz amelesi gibi taşıyorum / seni içimde.../”

Başka bir şiirinde sevgisinin karşılığını bulamayan bir âşık-tır: “O mavi gözlü bir devdi. / Minnacık bir kadın sevdi. / Mini minnacıktı kadın. / Rahata açtı kadın / yoruldu devin büyük yolunda. / Ve elveda! deyip mavi gözlü deve, / girdi zengin bir cücenin kolunda / bahçesinde ebruliii / hanımeli açan eve.”

Oysa kadın silüetinde bir umuttur, bazen şiirinde bekle-yiş: “beli karınca belinden ince / saçları saman sarısı kirpikleri mavi...”

Şair, toplumsal olana gözlerini kapatmadan, ama bir in-san olarak bireyselliğini de göz ardı etmeden, kendi bireyini herkesin bireyi (ve tersi) yapabilme becerisini göstererek, estetik haz veren bütünlüklü ürünler yaratmayı başarabilen kişidir. Bunu yapmak zorundadır. Nâzım bu açıdan toplum-salın ve bireyin şairidir.

Nâzım Hikmet’in Rubaileri, sevgili imgesi etrafında yoğun-laşır. Bir örnek vermek gerekirse: “İnsan / ya hayrandır sana, ya düşman. / Ya hiç yokmuşsun gibi unutulursun / ya bir dakka bile çıkmazsın akıldan...”

Hani der ya şair, uzak ve sıcak bilinmez bir ufuktan: “Ama kendim için hiçbir şey istediğim yok, / yalnız sevdiğim kız do-kunsun parmaklarıma / parmaklarımda dünyanın en büyük sırrı.” Biliriz ki, Nâzım Otobiyografi şiirinde de kadınlara yer verir: “sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım...” diyerek.

Hasret şiirinde o, sevdanın özgürlüğünün izinden gider: “Yüz yıl oldu yüzünü görmeyeli, / belini sarmayalı, / gözünün

içinde durmayalı, / aklının aydınlığına sorular sormayalı, / dokunmayalı sıcaklığına karnının. / Yüz yıldır bekliyor beni / bir şehirde bir kadın. / Aynı daldaydık, aynı daldaydık. / Aynı daldan düşüp ayrıldık. / aramızda yüz yıllık zaman, / yol yüz yıllık. / Yüz yıldır alacakaranlıkta / koşuyorum ardından.”

Ölümüne az bir vakit kala yazdığı şiirde de bir kadın vardır, ölüm ve kadın nasılda tahsildar olurlar bir ömre: Vera'ya: “Gelsene dedi bana/ Kalsana dedi bana / Gülsene dedi bana / Ölsene dedi bana / Geldim / Kaldım / Güldüm / Öldüm.” Ve memleketinden uzaklarda göçüp gider Nâzım dünyadan...

Nâzım ölümle aşkı, özgürlük ekseninde kendine özgü epopesinde umutsal kılmıştır. Bunun en güzel tanığı Bulutlar Adam Öldürmesin şiirinde bir kadın olan anne varlık bilincinden hareket ederek örgü bulur: “Analardır adam eden adamı / aydınlıklardır önümüzde gider. / Sizi de bir ana doğurmadı mı? / Analara kıymayın efendiler. / Bulutlar adam öldürmesin.” diyerek savaşın etkilerini işler.

Son tahlilde bir yurtsever olarak Nâzım Hikmet Ran, Dünya halklarının eşitlik ve özgürlük mücadelesinde tüm yürekliliğiyle yer edinmiş bir öncü şair bir kavga ve de sevda şairidir...

NAZIM HİKMET VE ATATÜRK

1938’de orduyu ve donanmayı isyana teşvikten yargılanan Nazım Hikmet’in yazdığı ama Atatürk’e ulaşamayan mektubu:

“Cumhurreisi Atatürk’ün Yüksek Katına

Türk ordusunu ‘isyana teşvik’ ettiğim iddiasıyla onbeş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk Donanmasını “isyana teşvik etmekle” töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılâbının ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askeri makamlar, devlet ve adâlet, küçük, bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki; bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Bu konu hakkında Memed Fuat'ın bir kitabından bilgi sahibi olabiliyoruz., Mareşal Fevzi Çakmak'ın Nâzım'ı içerde yatırmak için çok uğraştığını gözönünde tutarak kitaptaki açıklamayı görelim:

“Dahası, Harp Okulu’ndaki kimi öğrencilerin Nâzım Hikmet’in yapıtlarını okudukları ortaya çıkınca, Mareşal Fevzi Çakmak’a, Donanma Komutanlığı’nca da bir araştırma başlatılmasını önerenin Şükrü Kaya [dönemin İçişleri Bakanı] olduğunu söyleyenler vardı.

Nâzım Hikmet’in Dolmabahçe Sarayı’na gönderdiği mektubun Atatürk’e ulaşmamasına, Şükrü Kaya’da takılıp kalmasına şaşmamak gerekiyordu.

Bütün engellemelere karşın, Ali Fuat Cebesoy, Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi’ndeki dava sonuçlandıktan sonra da hasta yatağında Atatürk’le bu konuyu konuşmuş, ‘Görüyorsun ne durumdayım. Mareşal’ı darıltmadan siz bir çözüm bulun’ yanıtını almıştı.”

Yani, Atatürk hastaydı, yataktaydı. Mektup ona teslim edilmedi. İçişleri bakanı Şükrü Kaya mektubu elinde tuttu. Bunu Atatürk’ün hastalığı bahanesiyle ama asıl olarak Fevzi Çakmak gibi düşündüğü ve Nazım Hikmet’in ceza almasını istediği için yaptığı anlaşılıyor. Atatürk mektubu okuyamıyor ama Ali Fuat Cebesoy konuyu kendisine iletiyor. Atatürk, Fevzi Çakmak’ın küstürülmeden konuya çözüm bulunmasını istiyor. Sonrasına da ömrü yetmiyor. Nazım da haksız yere yıllarca hapis yatıyor.

Yaşamının 28 yılını hapiste ve sürgünde geçirdi Nazım. Halbuki günümüzde yaşasaydı tek bir gün dahi yatmazdı yazdığı şiirlerden.

1961 Ekim'inde yapılan SBKP 22. Parti Kongresi'nde, bu kez "gizli rapor"larda vb. değil açıkça alınan bir kongre kararında Stalin "ciddi bir şekilde Lenin'in vasiyetini çiğnemiş, iktidarı kötüye kullanmış, namuslu sovyet insanlarına karşı kitlesel biçimde şiddet uygulamış ve kişiye tapmayı körüklemiş" olmakla suçlanıyor, ve "tabutunun Lenin'in mozolesinde tutulması doğru değildir" kararı alınıyordu. Nâzım Hikmet bu dönemde yazdığı bir şiirde şöyle diyordu:

"taşandı tunçtandı alçıdandı kâattandı iki santimden yedi metreye kadar

taştan tunçtan alçıdan ve kâattan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında...

Nazım'ın çocukluk ve gençlik yılları milliyetçi ve mistik bir yapı arz ediyordu. Kendi ağzıyla dehşetli bir yurtseverdi. Özellikle 1. Dünya savaşı sırasında.

Yahya Kemal aile dostlarıdır. Hatta yazdığı şiirlerden anasına sevdalı olduğu çıkarımı yapar Nazım.

17 yaşındayken basılan ilk şiirinin birçok yerini de Yahya Kemal düzeltir.

Sonrasında güzel kızlarla tanışır ve onlar için yazmaya başlar. Kurtuluş Savaşından etkilenir. Ulusal şiirler yazar. 19 yaşın-

da Komünist, 21 yaşında da TKP üyesidir. Yaşamı boyunca da “Sökemediler partimden” diye sahiplenir.

Şimdi de onun 1947’de yazdığı “karnını kaşıyan adam” a dair şiirini görelim.

Nâzım Hikmet, “Büyük İnsanlığın” kurtuluşu için mücadele eden bir sanatçıdır. Fakat “büyük insanlığa” yaklaşımı da idealistçe, dalkavukça, halk kuyrukçusu değil; eleştirel, gerçekçi, onu ataletinden kopmaya çağıran, uyandırmaya, aydınlatmaya yönelik bir yaklaşımdır.

Dünyanın en tuhaf mahluku şiirinde bu yaklaşım yansımaktadır:

Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.

Serçe gibisin kardeşim,

Ankara’da da ciddi bir karışıklık vardır; içten içe sürdürülen ayak oyunları ve liderlik tartışmaları yaşanmaktadır bu sıralarda. Mustafa Kemal henüz tek adam olamamıştır. Onun liderliğini benimsemeyenler, yerine hamiyeti ve kahramanlıklarıyla daha büyük bir şöhrete sahip olan Kâzım Karabekir’in geçmesini istemekte ve bu düşüncelerini de açıkça dile getirmektedirler. Mustafa Kemal, bunu görmekte, ağırlığını koymaya çalışmaktadır. Nâzım, durduk yerde düzenlenen bir geçit resmine tanık olur bir ara. Mustafa Kemal’in, ihtişam içinde balkona çıkıp tek adam olarak boy göstermesini itici ve antidemokratik bulur.

Bu tanıklık, Nâzım'ın düşüncelerinde yer edecek ve ilerleyen günlerde onu daha fazla etkileyecektir. Spartakistlerden fazlasıyla etkilenen, yolculuk sırasında içler acısı bir Anadolu manzarasıyla karşılaşan Nâzım Hikmet; Mustafa Suphi ve 15 Türk komünistin öldürülmesi olayında da Ankara'yı suçlamaktan çekinmeyecek, Mustafa Kemal'den iyice soğuyacaktır.

Nâzım Hikmet'in, Mustafa Kemal'in çekim alanından hızla çıkmasında etkili olan bu tabloyu tamamlarken o günlerde yaşanan şu küçük hadiseler de değinmek yararlı olacaktır: Mustafa Kemal, kendisiyle tanıştıran bu genç şairlere, bir edebiyat uzmanı havasına bürünerek, "gayesi olan şiir" yazma konusunda epeyce uzun bir nasihatte bulunur. Bu nasihatın hemen ardından "Hayat bir katakullidir" vecizesiyle tanınan geleceğin Maarif Vekili Necati Bey'in, genç şairlerden Mustafa Kemal'e hemen bir medhiye yazmalarını istemesi, önemli ailelerin çocukları olan, İstanbul'da yetişen ve büyük adamlarla düşüp kalkan bu gururlu gençleri abandone edecektir. Zorlu bir yolculuk sonunda Ankara'ya gelen, sosyal statülerine uygun önemli bir görev bekleyen genç şairler, Ankara'nın kendilerini umursamadığını, istemediğini düşünecek ve büyük bir hayal kırıklığı yaşayacaklardır. Nâzım, Mustafa Kemal'in, şiirle ilgili konuşmalarına, bu işleri burada en iyi bilen benim sanırım, görüşüyle mukabele etmiştir. Necati Bey'in arsız teklifine küfürle karşılık vermiş ve merkezin dışında durmanın daha hayırlı olacağını düşünerek ayrılmaya karar vermiştir. Öğretmenlik yapmak için Bolu'ya giden Nâzım, burada da sıkılacak

ve yazdığı şiirlerle eşraftan da tepki görecektir. Bu sıralarda, savaşı kaybetme ihtimaline karşı Ankara başka bir şehre göçe hazırlanmaktadır ve artık Nâzım Hikmet, komünizmi kendi kaynağından ve kendi toprağında öğrenmeyi kafasına koymuş görünmektedir.

Nâzım Hikmet 1921'de Moskova'ya gidip Doğu Halkları Üniversitesi'ne girene kadar hâlâ milliyetçi bir şair sayılabilir. Cumhuriyet kurulduktan sonra 1924'te Türkiye'ye döner. Daha sonraları, uzaktan izlediği savaşın destanını da yazacaktır.

1925 yılında komünizm propagandasından 15 yıl hapse mahkûm olunca Rusya'ya birinci kaçış gerçekleşir. 1928'de tekrar döner. Aklanır.

Bu arada TKP'ye üye olan Nâzım'ın, ülke yönetimine ve Kemalizme bakışı zikzaktır; en azından pragmatiktir. Yeri gelmişken, henüz yirmili yaşlarının başlarında olan bu delikanlının son derece etkili olduğunu, önemsendiğini de belirtmek gerekmektedir. Nâzım'ın TKP kayıtlarına da geçen görüşleri ve yazdığı yazılar TKP'yi silkelemekte, birçok konuda ikirciklenmeye yol açmaktadır.

Genç şair, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı da yeri geldiğinde eleştirip aşağılamakta, yeri geldiğinde de kendi ideolojisine hizmet edecek kararlar almaları yönünde tahrik etmektedir. "Aydınlık" ve "Hür Adam"da çıkan yazılarında, bu tutumu açıkça görebilmekteyiz. Bu konuda okuyucuya bir fikir vermesi ve CHP'nin günümüzdeki politikalarıyla ne kadar örtüştüğünü de göstermesi açısından, 22 yaşındaki genç şairin Eylül 1924

tarihli Aydınlik'ta yayımlanan bir yazısından Őu satırları aktaralım:

“... ‘Keşkül-ü fukara’ tatlısı dedim de aklıma Halk Fırkası geldi. Bu fırkanın da ismiyle cismi arasında hiçbir münasebet yoktur. ‘Halk’ şehir ve köylerdeki küçük mülkiyet sahiplerinin kitlesi demektir. Halbuki Halk Fırkası, takip ettiği içtimai ve iktisadi siyasetle bu fakir, küçük mülkiyetçileri temsil etmekten uzaktır. (...) Bademle, hindistan ceviziyle, şamfıstığıyla, sütle, şekerle yapılan ‘keşkül-ü fukara’ tatlısı ne kadar bir fakirin keşkülüne benzerse, Halk Fırkası da işte o kadar halkın fırkasıdır.”

O dönemde çeşitli yayın organlarında yayımlanan yazılarına baktığımızda, Nâzım Hikmet’in, Kemalizmi demokratik burjuva inkılabı için sadece bir adım olarak gördüğü, sürecin henüz tamamlanamamış olmasının vebalini de Halk Fırkası’na yüklediği, onların gidici olduğunu düşündüğü söylenebilir.

Kuvayı Milliye’deki “Sarışın Kurt”

Görüldüğü gibi, Nazım Hikmet’in Atatürk’e ve Kemalizm’e yaklaşımı ilk dönemlerde biraz sorunludur. Bu noktada, onun önemli şiir kitaplarından birine de kısaca değinmek, konunun bütünlüğünün görölmesi açısından yararlı olacaktır.

Kuvayı Milliye Destanı'nda adını anmasa da Mustafa Kemal'i betimleyen, kısmen öven dizelerine rastlanır Nâzım'ın:

Dağlarda tek

tek

ateşler yanıyordu.

Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki

şayak kalpaklı adam

nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden

güzel, rahat günlere inanıyordu

Nâzım Hikmet'in şöhreti bir ara Mustafa Kemal'e kadar ulaşır. Mustafa Kemal, Nâzım hakkında yapılan bu kapsamlı propagandaya pek iltifat etmediği için "Şunun şiirlerini bir de kendi ağzından plağa alın, getirin bakayım." diye talimat verir. Şairin *Hazer* ve *Salkımsöğüt* başlıklı şiirleri kendi sesinden plağa kaydedilip getirilir. Atatürk bu şiirleri dinledikten sonra şöyle der: "Bu şiirlerde Türk milletinin hayatına kasteden bir bomba var!"

Mustafa Suphi ve Arkadaşlarının Öldürülmesi

1883 doğumlu Mustafa Suphi'nin, kendine özgü bir devlet ve toplum idealiyle yola çıkıp sosyalist düşünceyle buluşan insanlardan biri olduğu birçok kaynakta dile getirilmektedir. Mustafa Suphi, Paris'te siyaset ve iktisat eğitimi görür, üniversiteyi bitirip Türkiye'ye döndükten sonra siyasal hareketlere katılır. Bu tür etkinlikleri ve Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili suçlamalar nedeniyle İttihad ve Terakki idaresince Sinop'a sürülür. Serbest bırakılıp İstanbul'a dönmesinin ardından Rusya'ya gider. İmparatorluğun kurtuluşunun ancak sosyalizmle mümkün olacağı düşüncesiyle TKP'yi kurar ve partinin ilk genel başkanı olur. III. Enternasyonal'de Türk delegasyonunun başkanlığını yapar. Komünistler Kurultayında, Kurultay Başkanlık Kurulu üyesi olur. Bir an önce Türkiye'ye dönüp Milli Mücadele'ye katılmak ve yeni dönemde sosyalist anlayışı hakim kılmak istemektedir. Bu amaçla, arkadaşlarıyla önce Bakü'ye gelir. Orada Ankara ile yazışarak Anadolu'ya geçer. Kars'tan Erzurum'a yönelen grup, birden protesto göste-

rileriyle hatta linç girişimleriyle karşılaşır ve kente sokulmaz. Mustafa Suphi yanındakilerle birlikte Trabzon'a geçer. Trabzon'da ortalık karışır. Bu gelişmeler üzerine Rusya'ya tekrar dönmek için bir motor tutarlar. 39 yaşındaki Mustafa Suphi, Ocak 1921'de Trabzon açıklarında, arkadaşlarıyla birlikte öldürülerek denize atılır. Türkiye'nin belki de ilk ve en önemli fail-i meçhul cinayetlerinden biri olan ve hâlen tartışılan bu olayda azmettirci olarak Enver Paşa'nın, Mustafa Kemal'in, Kâzım Karabekir'in, Lenin ve Stalin'in adları geçmektedir. Enver Paşa'nın bu olay sırasında Batum'da olduğu iddia edilmektedir. İttihad ve Terakki zihniyeti birçok olayda hükmünü hâlâ yürütmektedir ve Ermeni tehciyle gurur duyulduğu görülmektedir. Üstelik olaydan 5 gün evvel, 22 Ocak 1921'de TBMM'nin gizli toplantısında Mustafa Kemal; Mustafa Suphi ve komünistler hakkında olumsuz ve dışlayıcı görüşlerini açıkça dile getirmiştir. Ancak, Türkiye ile ilişkilerini bozmak istemeyen Sovyet hükümeti de gelecekte Türkiye komünistlerinin lideri olarak görülen Mustafa Suphi'ye sahip çıkmamış, bu toplu kıyıma tepki göstermemiş ya da bunu açığa vurmamıştır.

15 kişinin, yöredeki kayıkçıların kâhyası konumundaki Yahya adlı bir adamın tertibiyle pusuya düşürülüp bıçaklanarak öldürülmesi Türkiye sosyalizmi için çok erken ve ağır bir darbedir kuşkusuz. Nâzım Hikmet, Mustafa Suphi, Etem Nejat ve arkadaşlarının Trabzon açıklarında öldürülüşünden büyük bir üzüntü duymuş ve yazdığı şiirlerde bu işin arkasındaki adamın Mustafa Kemal olduğunu açıkça dile getirmiştir:

Mustafa Suphi

Nâzım Hikmet'in, Atatürk'e Mektubu

Nâzım Hikmet, 1933'te tekrar yargılanırken imdadına Cumhuriyetin 10. yıl affı yetişir. Fakat 1936'da tekrar yargılanmaya başlar. 1938'de "orduyu ve donanmayı isyana teşvik"ten 28 yıl 4 ay hapse mahkûm edilir. Çankırı ve Bursa cezaevlerinde yatar.

Nazım Hikmet, Türkiye'de yaşadığı yıllarda toplam 17 yıl hapis yatar. Bunların hepsi Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerindedir. Yani Nâzım Hikmet'e yapılan bütün haksızlıkların, eziyetlerin vebali Atatürk'e ve İsmet İnönü'ye aittir. Bu bağlamda, hem Atatürkçü hem de Nâzımcı olmak aslında ikiyüzlülükten başka bir şey değildir. Birçok aydın ya da sanatçının, "Atatürk'e hakaret"ten yargılanan ve cezaevlerinde yatan, Sinop cezaevinde yatarken "Aldırma Gönül" adlı ünlü şiirini yazan

Sabahattin Ali konusunda da aynı çelişik tavırlarla ikiyüzlülüğün en güzel örneklerini verdiklerini hatırlatmakta yarar var.

Nâzım Hikmet, hapisteyken Atatürk'e ulaştırılması isteğiyle bir mektup yazar. Bu mektubu, karısı Piraye'nin ailesi Altunizadeler'e komşu bir ailenin çocuğu olan, Haluk Şahsuvaroğlu adındaki genç bir subaya verir. Nazım Hikmet'i seven bu genç subay, mektubun bir kopyasını çıkarttıktan sonra, onu postaya verir. Nâzım Hikmet'in büyük dayısı General Ali Fuat Cebesoy'un verdiği bilgiye göre, mektup Dolmabahçe Sarayı'na gelir ve özel kalemde kayda girer. Ağır hasta olan ve son günlerini yaşayan Atatürk'ün yanına girip çıkabilen kişilerden biri olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya teslim edilir. Fakat uygun bir zaman bulunarak Atatürk'e okunamaz.

Söz konusu mektup, Nâzım'ın hapisanede çok sıkıntılı günler geçirdiğini, psikolojisinin iyice bozulduğunu göstermekte; zihinlerdeki "Nazım Hikmet imgesi"ne gölge düşüren sözler de içermektedir:

"Türk Ordusunu "isyana teşvik" ettiğim iddiasıyla "onbeş yıl ağır hapis" cezası giydim. Şimdi de Türk Donanmasını "isyana" teşvik etmekle töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılâbına ve senin adına and içerim ki suçsuzum. Askeri isyana teşvik etmedim. Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamleyi anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim. Yurdumun ve senin karşında alnım açıktır. Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat; gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim. Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim. Senin eserine ve sana, aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilebilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirim.

Büyük işlerin arasında seni bir Türk şairinin felaketi ile alakalandırmak istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu “inkılâp askerini isyana teşvik” damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılâpçı baş sensin.

Kemalizm'den ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılâbına ve şenin başına and içerim ki suçsuzum.”

Nâzım Hikmet'in Memleket Özlemi Üzerine Birkaç Söz

1950 yılında, Demokrat Parti Nâzım Hikmet'i hapisten çıkarır.

Bir yıl sonra Rusya'ya ikinci kez kaçar Nâzım Hikmet. Kendine vatan olarak orayı seçer; zira bu dönemde hürdür,

mahkûm da değildir. Moskova havaalanında verdiği beyanat, 30 Haziran 1951 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde şu satırlarla haber olur:

“Moskova radyosu dün akşamki yayınlarında Kızıl şair Nazım Hikmet’in Moskova’ya vardığını ve havaalanında beyanatta bulunurken, “Beni yaratan Stalin’dir!” diye bağırdığını bildirmiştir. Gene Moskova radyosuna göre Kızıl şair, Stalin’i göklere çıkaran şu sözleri de sarfetmiştir: “Gözlerimin ışığını Stalin’e borçluyum, her şeyimi ona borçluyum, beni o yarattı, beni o yaşıyor.”

En başta da değindiğimiz gibi, Nâzım’ın “vatan hasreti” ile öldüğü iddiası oldukça şaibelidir. Ölümünden 17 ay 26 gün önce (7 Aralık 1961) Sovyetler Birliği vatandaşı olmak için zamanın başbakanı Kruşçev’e dilekçe verdiği bilinmektedir. Bu, mektup gibi dilekçede sonsuz bir komünizm ve Rusya sevgisi dile getirilmekte; Türkiye’ye duyduğu söylenen hasret konusunda en ufak bir ipucuna dahi rastlanmamaktadır:

“Saygıdeğer Nikita Sergeyeviç

19 yaşından beri, yalnızca kalbim ve kafamla değil, geçmişimle de Sovyetler Birliği’ne bağlıyım. Bolşevik Partisi’ne ilk olarak 1923 yılında üye oldum. Ardından 1924 yılında yine Moskova’da, Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyesi oldum.

1925 yılı başında Moskova’daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’ni bitirdim ve parti işleri için Türkiye’ye gittim. 1925 yılı sonunda, Ankara’da yer altı çalışmaları gösterdiğim için gıyaben 15 yıl hapis cezasına çarptırıldım.

Sonra, yine Moskova'ya döndüm. 1928 yılında Türkiye'de parti işleriyle uğraştım. O zamandan 1950 yılına kadar toplam 56 yıl hapis cezasına çarptırılmama rağmen toplam 17 yıl cezaevinde kaldım. Başta Sovyet halkı olmak üzere, ilerici insanların mücadelesi sonucu cezaevinden çıkarıldım. Ben sayılı komünist şairlerdenim. Çok mutluyum. Çünkü büyük Ekim Devrimi'nin beşinci yıldönümünü Moskova'da kutladım, şiir yazdım. SBKP'nin 22'nci kongresini kutladık. Bu nedenle de şiir yazdım.

Artık 10 yıldır Moskova'da yaşıyorum. Ailem de yanımda. Bütün Sovyet halkı gibi buradaki yaşama alıştım.

Saygıdeğer Nikita Sergeyeviç, yardım edin, ben Sovyet vatandaşları olmak istiyorum.

En iyi dileklerle.

Saygılarımla.”

Nikita Sergeyeviç

NAZIM HİKMET'İN KIYAMET SURELERİ...

Kıyamet Sûreleri” Nâzım Hikmet’in 1939 yılında Sultanahmet Cezaevindeyken yazdığı iki ilginç şiirin genel başlığıdır. Gerek içerik, gerekse biçim yönünden birbirine çok benzeyen, biri ötekini tamamlayan bu iki metni, şairin sınıf savaşı kavramını dinî-ideolojik diye niteleyebileceğimiz bir kültür bağlamına yerleştirmesi olarak irdelemeye çalışacağım. Nâzım, Divan edebiyatından bu yana Türk şiirinde çok sık rastlanmakla birlikte kendine özgü öğeler taşıyan bir alegori yöntemine başvuruyor. Bu yöntemin bence en önemli özelliği, gerçekte vurgulanmak istenen düşüncenin alışılmamış, hattâ Nâzım Hikmet okurunu yadırgatacak benzetmeler aracılığıyla dışlaştırılması. Örneğin proletaryayla civciv, ak kurt, v.b. arasında kurulan ilişki ilk bakışta basit bir benzetme gibi görülebilir. Ama biraz ilerde ayrıntılarıyla açıklamaya çalışacağım gibi, bu tür alegorik öğelerin şair tarafından hiç de rasgele seçilmediği anlaşılıyor. Toplum ve doğa diyalektiklerini benzer süreçler olarak ele almak, biriyle ötekini açıklayabilmek için Nâzım’ı n böyle bir yöntemle başvurduğunu sanıyorum. Söz konusu yöntemin niteliğini ortaya koymanın da ancak somut örneklerle mümkün olabileceğini belirtmeliyim. Bu nedenle, “Kıyamet Sureleri”ni oluşturan her iki şiirde şöyle başlar

Alâmetler Suresi;

Yedi kat yerin altından uğultular geliyor.

Çok alâmetler belirdi, vakit tamamdır.

Tebahhur Suresi

**Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan
idiler, herbiri aşikâr etmişti zamirin.**

Kur'an'ın Hacc sûresi şöyle başlar: "Ey insanlar! Rabbizinizden sakının; doğrusu kıyamet saatinin sarsıntısı büyük şeydir." Bir bakıma yukarıdaki şiirlerin özeti sayılabilecek bu âyetin söz ettiği "sarsıntı" kavramını dinî bağlamından çıkarıp yirminci yüzyıl tarihine yerleştirmeden önce, kutsal metinlerdeki kıyamet anlayışı üstünde durmak yerinde olur sanırım. Çünkü Nâzım Hikmet Kur'an'a gönderme yaparken gerçekte Tevrat, Zebur ve İncil'den kaynaklanan, hatta kökü çok daha eskiye, Sümer ve Asur mitolojilerine kadar uzanan bir inancı ele alıyor. Daha çok İslâm'da rastladığımız kozmik kargaşaların, büyük deprem ve sarsıntıların yer aldığı "Kıyamet Sureleri"nin "Kutsal Kitap" (Tevrat-Zebur-İncil) geleneği içinde değerlendirilmesi ilk elde şaşırtıcı gelebilir. Çünkü her iki şiirde de Kur'an edası egemen. Ne var ki dünyanın sonunu haber veren, günün birinde tarihin bitip tarih-dışı bir süreçte, yani öteki dünyada uyumlu ve çatışmasız bir hayatın başlayacağını müjdeleyen düşünce Kur'an'ın yazılmasından çok daha önce oluşmuş. Bu nedenle Kur'an'daki kıyamet vizyonu bir bakıma insanlık tarihinin en eski efsane-

lerini, Tektanrıci dinlerin ilk oluşum evrelerini de kaplayan bir alanın ideolojik bütünlüğü içinde ele alınmalı. Engels, Aziz Jean'ın Apokalips Kitabı üstüne yazdığı bir yazıda kıyamete değgin her türlü Tanrı esininin Tevrat'da anlatılanlardan başka bir şey olmadığını, Danyel'den Muhammed'e kadar, sonradan gelen bütün peygamberlerin eski metinlerdeki kehanetleri tekrarladıklarını söylüyor. (Sur La Religion, ed. Sociales, s. 265-266). Şüphesiz çok genel bir sav bu. Kur'ân'la "Kutsal Kitap" arasında benzerlikler olduğu kadar önemli ayrımlar, hattâ birbiriyle çelişen bölümler de var. Ama Muhammed'in birçok mesel ve kehaneti "Kutsal Kitap"dan aldığı da bir gerçek. Öte yandan gelecekte olacakları bildiren Tevrat'daki Danyel'in Kitabı'yla (Kitabı Mukaddes, "daniel", s. 840-855, İbranî, Kildanî ve Yunanî dillerinden çeviri. İst. 1974) İncil'in en eski metni sayılan Apokalips Kitabı (Kitabı Mukaddes, "Yuhannanın Vahyi a.g.y., s. 258-274) arasındaki benzerlik ötekilere oranla çok daha belirgin. Yahudi-Hristiyan geleneğinin kıyamet vizyonunu bu iki kitabın oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Engels'e bakılırsa İsa'dan iki yüz yıl kadar önce yazılan Danyel'in Kitabı'nda, daha önceden geçmiş bazı tarihî olaylar üstü kapalı bir biçimde anlatıldığından söz konusu kitabın kehanetle en küçük ilişkisi bile yok. Apokalips Kitabı'ysa, Aziz Jean'ın Patmos adasındayken Tanrı esini yoluyla gördüğü kıyamet vizyonlarını içeren bir aldatmacadan ibaret. Ama din dışı bir okuma bu aldatmacanın gerçekte toplumsal bir çatışmayı haber verdiğini ortaya koyabilir. Engels'in öne sürdüğü gibi Aziz Jean'ın ilk Hristiyan topluluklarıyla Roma Devleti arasında varolan çelişkiyi, ve Hristiyanlığı kabul eden yoksul kitlelerin

adalet özlemlerini dinî simgeler aracılığıyla vurgulaması bence çok önemli. Çünkü Nâzım'ın kıyamet olgusunu ele alışındaki Marksist tavrıla Aziz Jean'ın metafizik kehaneti, tarihi yorumlama açısından büyük benzerlikler taşıyor. Bu nedenle Apokalips Kitabı üstünde özellikle duracağımı belirteyim. Ama daha önce kıyametin İslâm geleneğindeki yerini araştırmak için Kur'an'a bir göz atmak, incelediğim şiirlerin yalnızca adlarını değil büyük ölçüde edalarını, imge ve çağrışım alanlarını da belirleyen kıyametle ilgili sûreleri bulmak gerekiyor.

Kutsal Kitap'dâkinin tersine, Kur'an'da kıyamet üstüne yazılmış ayrı bir bölüm yok. Buna karşılık İslâmın kutsal kitabını oluşturan yüz on üç sûrenin birçoğu kıyamet gününü betimleyen cümlelerle, Tanrının öfke ve adaletinin gerçekleşeceği günü anlatan sözlerle dolu. Yeni dini yaygınlaştırmak, çevresindekileri Tanrının varlığına inandırmak için olacak, Muhammed durmadan kıyametten söz etmiş. Bu sözlerin çoğu evren altüst olduğu vakit insanların duyacağı korkuyu, inanmayanların başına gelecek felâketleri anlatıyor. Gözdağı vermek, Tanrının gücünün her şeye yetebileceğini göstermek için söylendikleri belli. Hep aynı kozmik kargaşalığı, birbirine benzeyen doğal yıkımları tekrarlamalarına karşın, bu sözlerin kimi zaman kendi içlerinde tutarlı bir bütün oluşturduklarını da belirtmeliyim. Örneğin kıyamet gününün insanlara "vaad edilen" bir Tanrı sözü olduğu (Nebe Sûresi, 17. âyet), bu günün geleceğinin "şüphe götürmediği" (Hacc Sûresi, 6. ve 7. âyetler), saatinin Tanrı tarafından kesinlikle saptanmış olmakla birlikte bunu kulların bilemeyeceği, (A'raf

Sûresi, 187. âyet), ne var ki “vaktin yakın” olduğu (Enbiyâ Sûresi, 1. âyet) belli bir mantık sistemi içinde tekrarlanıyor. Kıyamet gününün en açık belirtisiyse İsrâfil’in üfleyeceği sûr denilen tiz sesli bir boru: “Sûr’a üfürülür. İşte bu geleceği söz verilen gündür (s. 518); Sûr’a üfürüldüğü gün, Allah’ın diledikleri bir yana, göklerde olanlar da yerde olanlar da, korku içinde kalırlar, (s. 383). Sûr’a bir üfürülüş üfürüldüğü, yer ve dağlar kaldırılıp bir vuruşla birbirine çarpıldığı zaman, işte o gün olacak olur, kıyamet kopar (s. 566); Sûr’a üfürüldüğü gün hepiniz bölük bölük gelirsiniz. (s. 581).” (Kur’ân, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, İst. 1973).

İslâm geleneğinde kıyamet kavramının kozmik kargaşalarla özdeş tutulduğunu söylemiştim; Apokalips Kitabı’nda rasladığımız simgesel öğelerin, çözümlenmesi oldukça güç benzetmelerin hiçbirisi Kur’an’da yok. Dünyanın sonu bir bakıma Tanrının fizik gücünü somutlayan betimlemelere indirgenmiş. Gerçi aynı betimlemeler Apokalips Kitabı’nda da var ama bu somutlama Kur’an’da evrenin altüst oluşuyla ilgili, kimi vakit şiirsel diyebileceğimiz bir yetkinliğe ulaşan imgeleri de içeriyor. Gökyüzünün “erimiş madene”, dağlarinsa “atılmış pamuğa” dönüşeceğini söyleyen Meâric sûresinin sekiz ve dokuzuncu âyetlerinde olduğu gibi. Nebe, Hakka, Rahman, İbrahim ve Kıyamet sûrelerinde de buna benzer betimlemeler var: “Gökler kapı kapı açılacak, dağlar yürütülüp serap olacaktır. (19-20 âyetler, s. 581) (...) Gök parçalanır, o gün bitkin bir hale gelir. (16. âyet, s. 566) (...) Gök yarılıp da, gül gibi kızardığı, yağ gibi eridiği zaman hâliniz nice olur? (37. âyet, s. 531) (...) Dağları yerinde donmuş sanırsın, oysa on-

lar bulutlar gibi geçerler. (88. âyet, s. 383) (...) Yerin başka bir yerle, göklerin de başka göklerle değiştirildiği günde (47. âyet, s. 260). (...) Gözüün kamaştığı, ayın tutulduğu, güneş ve ayın bir araya getirildiği zaman. (7. ve 8. âyetler, s. 776)".

Bütün bu örnekler, İslâm inancında dünyanın sonunun her şeyden önce bir sarsıntı, bir altüst oluş düşüncesine yol açtığını gösteriyor. Kıyamet kelimesi dağları, koyakları ve bunların üstünde uzanıp giden gökyüzüyle yerleşik bir evren düzeninin yıkılışını çağrıştırıyor daha çok. "Mizan"ın kurulup günahkârların cezalandırılması, sevap kazananların ödüllendirilmesiye ancak bu yıkılışın ardından gelen, birkaç sûrenin dışında üstünde pek fazla durulmayan konular. Nâzım Hikmet "Alâmetler Sûresi"nin ilk dizesinde "yedi kat yerin altından gelen uğultulardan söz ederken kıyameti İslâm geleneği içinde değerlendiriyor. Ama bu değerlendirme ayrıntılarda değil, kıyamet kavramının anlamsal bütünlüğünde saklı. Yani şâir Kur'an'daki betimlemeleri olduğu gibi aktarmıyor yapıtına. Kelimeleri, imgeleri kendi üretiyor. Her iki şiirde de özgün buluşlar, Kur'an'dakileri andırırsa bile şâirin kendisinin yarattığı doğal felâket betimlemeleri, fırtınalar, zelzele ve yer kaymaları var. Ama "Kıyamet Sureleri"nin genel anlamı, oluşturdukları korkunç atmosfer, İslâm geleneğinde yer alan kıyamet imgesiyle birleşiyor. Çünkü gerek Nâzım'ın metinlerinde, gerek Muhammed'in sözlerinde olsun, asıl üstünde durulan, altı çizilmek istenen durum bir düzenin yıkılışıdır. Ne var ki, Nâzım'ın betimlediği yıkılışla Muhammed'in haber verdiği "hesap günü", aynı kozmik kargaşayı vurgulamalarına karşın,

benzer nitelikte değiller. Muhammed'in öngördüğü kargaşa Tanrı istemine bağlı; Nâzım'inkiyse toplum dinamiğine. Bu nedenle ilki bilim-dışı, ideolojik bir yapıntı (fiction), ötekiyse tarihî süreç içinde gözlemlenen toplumsal bir olgu olarak ele alınabilir. Öte yandan ister Tanrı isteminin, ister sınıf savaşının sonucu olsun, Kur'an'da yazıldığı gibi kıyamet gününün "şüphe götürmediği", yani kaçınılmazlığı Muhammed'le Nâzım'ı birleştiriyor. Bu sözlerim çağımızda Marksizm'e yöneltilen bazı eleştirilerle bir tutulmamalı. Örneğin Raymond Aron benzeri burjuva düşünürleri Marx'ı peygamberlikle suçlarken onun tarih anlayışını hedef alıyorlar genellikle. Oysa benim amacım sınıf savaşı kavramındaki determinizm ögesiyle kıyamet imgesini bütünleştiren bir marksist şâirin hangi araçlardan yararlandığını araştırmak. Bu araçların başında tarihî maddeciliğin geldiğini söyleyebiliriz. Nâzım Hikmet'in Tanrı'nın vaadettiği kıyamet günü imgesinden yola çıkarak tarih çarkının ters döndürülemeyeceğini, bir başka deyişle proletarya devriminin kaçınılmazlığını vurgulaması peygamberce bir davranış olarak nitelenemez elbette. Tıpkı Marx'ın proletarya devrimini, yani bir anlamda toplumsal sarsıntıyı önceden haber vermesinin kehanetle nitelenemeyeceği gibi. Çünkü Marx tarih anlayışını ne dinî bir inanca, ne de Tanrı esinine dayandırır. Toplumun değişme sürecini, bu süreci belirleyen nesnel ve öznel koşulların varoluş nedenlerini araştırır sadece. Bir üretim tarzından başka bir üretim tarzına geçiş olarak özetleyebileceğimiz toplumsal yapının değişme süreci, gerçek bir altüst oluşu da beraberinde getirir. Yani "iktisadî temeldeki değişmenin, az veya çok hızla, bütün muazzam üstyapıyı da altüst" edişini.

(*Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkıya Önsöz'den alıntı Felsefe İncelemeleri*, çev. Cem Eroğlu, Sol yay., s. 79). Bu değişimin zorunluluğunu, gelişmelerinin belli bir evresinde üretici güçlerin varolan üretim ilişkileri ya da onların hukukî ifadesi olan mülkiyet ilişkileriyle çatışmasına bağlayan Marksizm, Aron'un öne sürdüğü gibi çağımızın dinî ideolojisi değil, tarihin gelişme yasalarını bilimsel yöntemle inceleyen, diyalektik maddeci düşüncenin temellendirdiği bir dünya görüşüdür. Aşağıda "Alâmetler Suresi" adlı şiiri daha yakından inceleyerek Nâzım Hikmet'in kıyameti dinî bağlamından çıkarıp toplumun değişme süreci içine ne denli ustalıkla yerleştirdiğini, böylece İslâm, hattâ Yahudi-Hristiyan geleneğini çağdaş ve bilimsel bir yaklaşımla ele alarak nasıl özgün bir bileşime vardığını göstermeye çalışacağım.

Kur'an'da kıyamet gününün belirtilerine pek değinilmiyor. Bu konuya daha çok hadislerde, özellikle de halk inançlarında rastlıyoruz. P.N. Boratav, H. Bayrı'nın İstanbul halkından derlediği inanışların aşağı yukarı Türkiye'nin her yerinde yaygın olduğunu söylüyor. (100 Soruda Türk Folkloru, P.N. Boratav, Gerçek yay. s. 25, İst. 1973). Kıyametin yaklaştığını haber veren belirtiler arasında kurtla kuzunun bir arada dolaşması, kadınların âdetten kesilmesi, v.b. gibi alışılanın tersi olaylar bir hayli kalabalık. İnsanların kazanç hırsına düşmesi, "bina ve zina"nın çoğalması gibi yerleşik ahlâk törelerine uymayan davranışlar da kıyamet belirtilerinden sayılıyor. "Alâmetler Suresi"nin ilk bölümünde yer alan haramın sevap, sevabın haram olmasını alışılmışın tersi olaylar dizisine, ikinci bölümdeki ölümün satılıp kâr edilmesi-

niyse, ahlâk törelerine uymayan davranışlar arasına katabiliriz. Nâzım Hikmet kıyametin yakında kopacağını haber verirken halk inançlarından yola çıkmakla birlikte salt bununla yetinmiyor. Söz konusu kıyametin dinî değil toplumsal olduğunu vurgulamak amacıyla halk inancından kaynaklanan belirtilerin yanı sıra başka belirtileri de sıralıyor. Bunların, şiiri ideolojik düzlem-den bilimsel düzleme kaydırıldığını, böylece kıyamet kavramının nitelik değiştirerek yirminci yüzyılın tarihi gelişmesiyle bütünleştiğini söyleyebiliriz. Cıvcıv ve kaynayan su benzetmeleriyle, kıyamet belirtileri yapıntısal (fictif) olandan gözlemlenebilir bir olguya, inanç düzeyinden doğasal gerçek düzeyine geçiyor. Böylece toplumsal sarsıntının belirtilerini bir çeşit evrimleşme süreciyle özdeşliyor şâir. “Haberdır, erişmekte su galeyan noktasına”, nicel birikimden nitel değişime geçişi vurgulayan, Engels’in Doğa’nın Diyalektiği’nde ayrıntılarıyla açıkladığı diyalektik maddeci görüşü özetleyen bir dize. Nitekim bu görüş “Kıyamet Sureleri”nin son bölümünde, “Tebahhur Suresi”nin adını aldığı bir “inkılâbı”, yani her değişimin nicel birikimle nitel dönüşüm süreçleri sonucunda gerçekleşebileceğini, buharlaşma örneğiyle açıklayacaktır:

“Bu dem kıyamet demidir, bu, buhara inkılâbıdır kaynayan suyun...”

Engels’in maddeci diyalektiğin üç genel ilkesi arasında saydığı nicel birikimin bir sıçramayla nitel dönüşüme yol açması kuralına Nâzım Hikmet’in başka şiirlerinde de rastlamak mümkün. Şâir, belki de ampirik açıdan daha kolay gözlemlenebildiği için, maddeci diyalektiğin bu önemli yasasına oldukça sık değiniyor.

Ama kimi vakit, hayatın somut ayrıntılarından yola çıkarsa bile, öğretici ve şematik olmaktan öteye geçemiyor bu çaba. Memleketimden İnsan Manzaraları'nda Halil'in hastalığını betimleyen dizelerde olduğu gibi.

“Halil artık biliyordu hastalığının adını:

göz damarlarının dumura doğru gitmesi.

Bence son dizeler fazla. Bir sürecin oluşum hızını niteleyen “ağır ağır”, “birike birike” ve “bir anda, bir sıçrayışla” gibi zaman ve devinim belirten kelimeler, hastalığın evriminin diyalektik yasalara uyduğunu yeterince açıklıyor zaten. Bu olgunun altını bir kez daha çizmek gereksiz, hattâ metnin bütünlüğünü bozan bir davranış. Aynı durum Benerci Kendini Niçin Öldürdü'nün ilk şiirinde de sözkonusu. “Gebedir her sukut bir yükselişe” dizesinden sonra Heraklit'in adını anmanın, daha önce apaçık belirtilen bir genel doğruyu tekrarlamaktan öte hiç bir işlevi yok.

“Gebedir her sukut bir yükselişe.

Ne mümkün karşı koymak

bu köpürmüş gelişe...

Heraklit, Heraklit!

akar suya kabil mi vurmak kilit?”

(Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Tüm Eserleri, III. Cilt, Cem yay. s. 8)

Ne var ki, Nâzım Moskova KUTV Üniversitesindeki devrimci havanın heyecanıyla öğrendiği Marksizm'in felsefi ilkelerini olgunluk döneminde iyice özümleyip sindirecek, bu ilkeleri şematik bir biçimde uygulamaktan kaçınacaktır. Gençlik şiirlerindeki öğretici tavır, hapishanede yazdığı şiirlerin çoğunda yalın, "kitabî"likten uzak imgelere bırakacaktır yerini.

"Pamukladı mıydı kavaklar kiraz gelir ardından"

dizelerindeyse, şâir o yöre halkının günlük konuşmasında yakalar aynı evrensel gerçeği. Bilimsel ayrıntılara girmemekle birlikte, değişmeyen tek yasanın değişme olduğunu, karısı Piraye hanımın pazar yerinde köylülerden duyduğu "Çankırlı bir cümle" aracılığıyla belirtir.

Yukarıda, Nâzım'ın, maddeci diyalektiğin üç genel ilkesinden biri sayılan niceliksel birikimin niteliğe dönüşme olgusunu şiirine aktarırken Doğanın Diyalektiği'ndeki buharlaşma örneğine başvurduğunu söylemiştim. Geriye kalan öbür iki ilkeye gelince, onların da "Alâmetler Sûresi"nde yer aldığını öne sürebiliriz. Bunların ilki, karşıtların birliği ve çatışmasını vurgulayan "Haram sevaboldu, sevap haramdır" dizesinde gösteriyor kendini. Buharlaşma örneğindeki kadar açık olmasa da, bu dizede karşıtların çatışma sürecini, yani çelişkinin en keskin anını belirten bir duruma tanık oluyoruz. Lenin Hegel'i okurken tuttuğu notlarda diyalektiği şöyle tanımlıyor:

"Diyalektik, karşıtların birliğini ve hangi koşullarda birinin ötekine dönüştüğünün, aklın bu karşıtları neden cansız ve donmuş değil de yaşayan, belli koşullanmalar sonucunda

devinen ve birbirlerine dönüşen gerçekler olarak ele alması gerektiğini gösteren bilimdir.”(*Cahiers Sur La Dialectique de Hegel, idees, n.r.f, s. 166*).

Karşıtların birliği kavramından anlaşılması gereken birinin ötekinin varolma koşulu olduğu, birbirlerinin karşıtı durumunda bulunan iki şeyin ancak birlikte varolabilecekleri gerçeğidir. Maddeci diyalektik bu birliği oluşturan karşıtların belli koşullarda yer değiştirerek birinin ötekine dönüştüğünü gösterir bize. Söz konusu dönüşüm çelişkinin en keskin anında, yani devrim sürecinde gerçekleşir. Mao, “Çelişki Üstüne” adlı eserinde, sosyalist devrimin, egemen sınıf olan burjuvazinin yerini proletaryanın almasına yol açacağını, böylece o zamana kadar yönetilen bir sınıfın yönetici duruma geçeceğini, yani bir anlamda burjuvazinin proletaryaya, proletaryanın ise burjuvaziye dönüşeceğini söylüyor. (*Ecrits Cnoisis En Trois Volumes, II. Cilt, “L’identification et La Lutte deş Aspects de La Contradiction” ed. Maspero, s. 42*) “Haram sevaboldu, sevap haramdır” dizesi bu açıklamanın ışığında okunursa, maddeci diyalektikle olan ilişkisi kolayca anlaşılır sanıyorum. Öte yandan Anadolu’da çok yaygın olan bîatinî bir inançla da açıklanabilir aynı dize. Kıyamet kopunca dünya ve toplum düzeni sarsılacağından, bu düzeni koruyan şeriat yasaları da yürürlükten kalkacak, böylece salt bîatinî te’villeri kavrayan kişiler değil, herkes şeriatın yükümlülüğünden kurtulacaktır. Nâzım haramın sevap, sevabın haram oluşunu kıyamet belirtileri arasında sayarken bir halk inancıyla, karşıtların birliği ve çatışması ilkesini ustaca birleştiriyor. Bence bu çok önemli bir

başarı. Dinî bağlama yerleştirilen devrim süreci kıyamet belirtileriyle ifade edilirken, bu belirtilerin İslâm geleneğindeki uzantısı da maddeci diyalektiğin temel ilkelerine uygun bir biçimde şiire katılıyor. Böylece, İslâm, özellikle de bâtinîlik açısından geçerliliğini yitirmeden yeni bir boyut kazanmış oluyor söz konusu dize.

Maddeci diyalektiğin üçüncü ilkesini içeren bölüm civciv benzetmesinin çağrıştırdığı süreçle ilgili. Yumurtanın civcive dönüşmesinde olumsuzlamanın olumsuzlanması (La negation de la negation) yasasının itici bir işlevi bulunduğunu öne sürebiliriz. Çünkü doğa ve toplumda varolan her şeyin kendi olumsuzlamasını da içinde taşıdığını, ama bu olumsuzlamanın yeniden olumsuzlanarak başlangıçta varolan şeyi daha üst düzeyde ve gelişmiş bir biçimde ortaya çıkardığını biliyoruz. Bu açıdan bakıldığında yumurtanın civcive dönüşmesi, Engels'in Anti-Dühring'de verdiği arpa tohumu örneğine de uyuyor. (Bkz. A.g.y. s. 182). Tıpkı arpa tohumunun olumsuzlanarak bitkiye dönüşmesi, ikinci bir aşamada bitkinin de ürün vererek kendini olumsuzlaması sonucunda ortaya çıkan arpa başağının (yani tohumun olumsuzlanması olan bitkinin yeniden olumsuzlanmasının) hem tohumu (ama bu kez çok daha fazla sayıda) hem de yeni bitkileri içinde taşıması gibi, yumurta da kendini olumsuzlayacak (ortadan kaldırarak) civcivi içinde taşır. Ama bu olumsuzlamanın gerçekleşmesi bazı koşullara bağlıdır. (Kuluçka, belli bir sıcaklık, v.b.) Yumurta kendisi olarak kalmak ya da civcive dönüşmek eğilimlerini içinde taşıdığına göre, bunlardan ikincisinin ağır basması, yani içsel bir dinamiğin devreye girebilmesi

için söz konusu koşulları da hesaba katmak gerekir. Ne var ki, Nâzım'ın şiirinde civcivle yumurta arasında olup bitmiyor her şey. Civcivin kabuğa tık demesi, proletaryanın, bağrında doğup geliştiği, güçlendiği kapitalist toplumun kabuğuna tık demesidir. Örneğin bir domatesin çürümesini içinde taşıdığı gibi, burjuvazi de kendi çürümesini, yani "kara tahtayı kemiren ak kurdu" içinde taşımaktadır. Böylece olumsuzlamanın olumsuzlanması ilkesinin doğadan alınan bir benzetme aracılığıyla şiire girdiği, ama işlevinin çok daha başka özellikler taşıdığı kesinlik kazanıyor. Bu özelliklerin üstünde durmadan önce "Alâmetler Suresi"nin proletarya devriminin belirtilerini içeren bir şiir olduğunu hangi kanıta dayanarak öne sürdüğümü açıklamam gerekecek sanıyorum.

Ateist bir şâir olan Nâzım Hikmet'in kıyamet gününe inandığı elbette düşünülemez. "Otobiografi" adlı şiirinde ara sıra kahve falına baktırdığını söylese de, biz onun "çoğunluğun gittiği cami kilise tapınak havra büyücü gibi yerlere" 1921 yılından beri ayak basmadığını biliyoruz. Kıyametin, yalnız Nâzım'ın değil, Divan şiirinden bu yana Türk edebiyatında başkalarının da çok sık kullandığı bir alegori yöntemi sayesinde belli bir altüst oluşu çağrıştırdığını daha önceden belirtmiştim. Bu altüst oluşun görünümleri, bir yandan Kur'an'daki kozmik kargaşaya, öte yandan şâirin alegori yoluyla oluşturmak istediği bir toplumsal sarsıntıının "korkunç" atmosferine bağlanabilin Ne var ki,

"Duyuldu uykusundan uyandığı zincirinden başka kaybedecek şeyi olmayan devin."

dizeleri, Nâzım'ın kıyamet gününden proletarya devrimini kastettiğini en küçük kuşkuya bile yer bırakmayacak kadar kesinlikle açıklıyor. "Komünist Manifesto" şu cümleyle sona erer:

"Yönetici 'sınıflar sosyalist devrim düşüncesiyle titreyebilirler. Proletaryanın zincirlerinden başka yitirecek hiç bir şeyi yoktur ama kazanacağı koskoca bir dünya vardır. Bütün dünya işçileri birlesiniz!" (Karl Marx, Manifeste du Parti Communiste, col. 10-18, s. 62) Bu alıntı "Alâmetler Suresi"ndeki "zincirinden başka kaybedecek şeyi olmayan dev" benzetmesinin hangi amaçla yapıldığını açıkça koyuyor ortaya. Şâir kıyamet imgesinden yararlanarak çağdaş bir toplumsal sarsıntının, yani proletarya devriminin oluşum koşullarını betimliyor. Bu açıdan bakıldığında yukarıdaki dizeler şiirin kilit noktası sayılabilir. Çünkü civciv, ak kurt, kantarmanın zaptedemediği beygir gibi alegori öğeleriyle proletaryanın kastedildiği, yukarıdaki dizelerle "Komünist Manifesto" arasındaki ilişki kurulduktan sonra kesinlik kazanıyor. Gerçekte "Bu âteş yolların durağı yok mu?" diye korkuyla soranların, şâirin "Medet yoktur bakma geri" dediklerinin sonu söz konusudur, dünyanın değil. Ya da şöyle diyelim: Varlığını emekçilerin alın terine borçlu bir düzenin, sömürü ve eşitsizliğe, insanı kendi emeğinin ürünlerine yabancılaştıran toplumsal işbölümüne dayalı bir dünyanın sonu söz konusudur. Geleceğin sınıfsız toplumuna gebe, nasıl olsa batacak bir korsan gemisinin sonu. İçerik yönünden olmasa bile bir dünyanın batışını, özellikle de bu batışın kaçınılmazlığını betimlediği için bence "Alâ-

metler Suresi”ne çok benzeyen başka bir şiirinde, Nâzım Hikmet kıyameti fırtınayla özdeşler:

“Delindi sintine,

esirler parçalamakta prangaları.

Bu “hür, ferah ve ümitli bir âlem”in kurulabilmesi için “ümidin düşmanlarının egemen olduğu düzen mutlaka yıkılmalıdır. Kıyamet, üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde bulunduran sınıf için bir sondur ancak, emekçiler içinse yeni bir başlangıç. Ekonomik ve toplumsal krizlerin haber verdiği kıyamet “Türabolmak ne müşküldür” diye sızlananların kıyametidir. Kur’an’ın Nebe sûresinde, Tanrı’nın varlığını yadsıyanların kıyamet günü gelip çattığında korkularından “Keşke toprak olsaydık!” diyecekleri belirtiliyor. (A.g.y., s. 582, 40. âyet). Nâzım bu âyeti olduğu gibi alıyor şiirine. Böylece bir bakıma, Tanrı’nın öfkesiyle proletaryanın öfkesinin değişik amaçlarla aynı kişilere yöneldiğini anlatmak istiyor. Ama “Türabolmak ne müşküldür!” dizesi Kur’an’daki dinî bağlamından çıkarılıp yirminci yüzyıl tarihine yerleştirildiği için, kıyamet korkusunun niteliği de değişiyor elbet:

“Korkuyorlar korkacaklar korksunlar

Geliyoruz geleceğiz yakındır

Kim nerede ne işliyor hepsini

Biliyoruz, bileceğiz, yakındır.”

(Âşık İnsani, “Yakındır” adlı türküden. Dosttan Dosta De-yişler, s. 76).

Âşık İhsani'nin oldukça yüzeysel bir biçimde, ama emekçilerin görüş açısından ilettiği bu korkuyu, Nâzım'ın "Zafere Dair" adlı şiirinden aldığım şu dizeler de doğrular sanırım:

"Varılacak yere

kan içinde varılacaktır.

"Alâmetler Sûresi"nin önemli bir bölümü toplumsal sarsıntının bazı insanlarda uyandıracakı korkuyu betimliyor. Bu korku sınıfsal olmakla birlikte, hiç değişmeden sürüp gideceği sanılan kurulu düzenin altüst olabileceği düşüncesinden kaynaklanıyor daha çok. Kıyamet Kur'an'da belirtildiği gibi "yerin başka bir yerle, göklerin de başka göklerle değiştirildiği gün"dür. (İbrahim Süresi, s. 260).

Tanrı bağışlayıcı olduğu kadar öcalıcıdır da. Ama halkımız, kıyamet ve cehennem korkusunun en yoğun olduğu dönemlerde bile kendi bağrından çıkan şâirler aracılığıyla Tanrı'ya başkaldırmış, "Sırat Köprüsü" ve "Mizan"la alay edebilmiştir. Yunus Emre ünlü "Münacaat"ında şöyle diyor:

".....

Kıl gibi köprü gerersin geç deyü

Gel seni sen tuzagımdan geç deyü.

Kıl gibi köprüden âdem mi geçer

Ya düşer ya dayanır yahut uçar

Kulların köprü yaparlar hayr için

Hayrı budur kim geçerler seyr için

.....

Terazi korsun hevâset tartmağa

Kasdedersin beni oda atmağa

Terazi ana gerek bakkaal ola

Ya bezergân tacir ü attâr ola

.....”

(Yunus Emre, S. Eyüboğlu, Cem yay. s. 300).

Kaygusuz Abdal'sa daha ileri gider bu konuda. O ince zekâsıyla kara mizahı birleştirerek, işi Tanrı'dan hesap sormaya kadar vardırır:

“Kıldan köprü yaratmışsın, gelsin kulum

geçsin deyü

Hele biz şöyle duralım yiğit isen geç e

Tanrı.”

(Alevî Bektaşî Nefesleri, s. 213).

Ne var ki burjuva sınıfının kıyamet korkusu bu tür mizaha imkân tanımaz pek, niteliği başkadır. Düş gücünden ve Kur'an'da anlatılanlardan değil, tarihin gelişme yasalarından kaynaklanır çünkü. Tarih çarkının tersine döndürülmeyeceğini “mülk sahipleri” herkesten iyi bilir. “Türabolmak ne müşküldür” dizesi soyut bir korkuyu değil, başta iktidar olmak üzere yitireceği çok şeyi

olanların umarsızlığını ortaya koyar. Nâzım Hikmet'in devrimci bir şâir olarak emekçilere duyduğu büyük sevginin, onları sömüren sınıfa karşı duyduğu öfkeyle ters orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Seçimini yapmış, "kellesini nida ve sual işaretlerinden" kurtararak "açık ve endişesiz", "büyük kavgada" yerini almıştır. "Alâmetler Süresiyle" aynı günlerde yazdığı bir başka şiirde dost ve düşmanlarını şöyle tanımlar:

"Çin'den İspanya'ya, Ümit Burnu'ndan

Alaska'ya kadar

her mili bahride, her kilometrede dostum ve

düşmanım var.

Bu büyük dünyada yalnız olmadığı için de, kendinden emin bir tavırla **"Medet yoktur bakma geri!"** diye seslenir düşmanlarına.

Kıyamet belirtilerinin gerçekte proletarya devrimini haber verdiğini söyledim. Nâzım söz konusu devrimi oluşturan koşulları sıralarken tarihî sürece bir Marksist gibi bakabiliyor. Kıyamet belirtileri, proletarya devriminin nesnel koşullarının hazır olduğunu gösteren bir barometredir aslında. Öznel koşulları hazırlamak içinse şâir:

"Ak kurt, kara tahtayı daha bir yol kemir, çekin ki körükleri ateşe girdi demir" izelerini yazar.

Düpedüz eyleme çağrısıdır bu. Devrim belirtilerini değil, iktidar mücadelesini betimleyen **"Tebahhur Sûresi"**ndeyse ateşe gi-

ren demirin “encam tavi”nın gelmiş olduğunu müjdeler. Nâzım sosyalist devrimi gerçekleştirecek toplumsal sınıflara, özellikle de proletaryanın öncü gücünü oluşturan parti militanlarına bu çağırüyı yaparken hiç şüphe yok Leninist görüşlerden yola çıkar. Ekim Devrimi deneyi ve Lenin’in “Nisan Tezleri”nde yaptığı devrimci durumun tanımı vardır belleğinde. Ancak toplumun bütün kesimlerine yayılan bir genel krizin devrime yol açabileceğini bilir. Bu krizi oluşturacak nesnel ve öznel koşulların gerçekleşmesi “suyun buhara inkılâbını” hazırlayacaktır.

“Çekin ki körükleri

ateşe girdi demir”

dizilerinin bu açıdan “Petrograd 1917” şiiriyle bütünleştiğini söylemek yanlış olmaz sanırım. .

“Kışlık sarayda Kerenski

Smolnide Sovyetler ve Lenin

Sokakta karanlık

kar

rüzgâr

ve onlar.

Ve onlar biliyorlar ki “O”

“Dün erkendi yarın geç, Vakit tamam bugün!” dedi.

Ve onlar “anladık, bildik” dediler.

Ve onlar hiç bir zaman

bildiklerini böyle müthiş ve mükemmel bilmediler.”

(*Bütün Eserleri, Ekber Babaef, s. 347*).

“Tebahhur Sûresi”ndeki anı-vâhit kavramı, bence Lenin’in “Vakit tamam bugün!” sözünde gerçek karşılığını buluyor. Devrim anı kıyamet günüyle özdeşleşiyor böylece. Kıyamet sarsıntısı devrim sürecine dönüşüyor.

“Gök kubbe sıcaktı ve kan kokuyordu

Ve rûzigâr

yükseldi ağır ağır, çoğaldı git gide

birikti, birikti ve âni-vahitte

“Ah edildi derinden

yer oynadı yerinden,”

yıkıldı köprüler *kemerlerinden,*

yazılı taşlar kapandı yüzükoyun.”

Nâzım Hikmet’in kıyamet imgesinden yola çıkarak toplumsal bir altüst oluşu betimlemesi Malraux’nun “Umut” adlı romanındaki Garcia’nın sözlerini anımsattı bana. Dünyayı değiştirerek, alinyazısını tarihe dönüştürmenin gerekliliğine inanan Garcia da, “Bizlerin alçakgönüllü görevi kıyamet gününü hazırlamaktır.” diyordu. (*L’Espoir, Folio, s. 121*).

“Alâmetler Sûresi”nde proletarya devriminin belirtilerini geleneksel bir alegori yöntemiyle saptayan Nâzım Hikmet söz konusu devrimin gerçekleşmesi için öncü güçleri eyleme çağır-

diktan sonra, “Tebahhur Sûresi”nde ikinci bir aşamayı sergiliyor. Bu aşamanın “kaynayan suyun buhara inkılâbı”, yani niceliksel birikimin bir sıçramayla niteliğe dönüşme anı olduğunu daha önceden belirtmiştim. Ne var ki bu dönüşümün toplumsal düzeyde gerçekleştiğini şiirin ancak son dizesinden çıkarabiliyoruz. O da, “Alâmetler Suresi”nin düşünsel temelini oluşturan tarihî maddecilikle diyalektik maddeciliği benzer süreçler olarak ele almak koşuluyla. Şâir “Tebahhur Sûresi”nin bir çok dizesinde kıyamet belirtilerinin yol açtığı sarsıntıyı, yani kıyametin kendisini anlatıyor. Yine Kur’an’dan, özellikle de halk inançlarından yola çıkarak. Yalnız bu kez çınar ağaçlarını topraktan söküp havaya savuran fırtınayı, yıkılan köprü kemerlerini, dalgaları çatlatan rüzgârı betimlerken çok daha geniş tutuyor düş gücünün sınırlarını. Kıyamet gününün korkunçluğundan ürken yalnızca “Türbolmak ne müşküldür” diye sızlananlar değildir. “Vadenin irişip çattığını” anlayan kavaklar “titreşerek yere eğilirken”, koskoca çınar ağaçları da, köklerinin “yılan ölüleri gibi topraktan koptuğunu” görüp korku ve şaşkınlıkla haykırmaya başlarlar. Altüst olan yalnızca toplum düzeni değildir artık; doğa da büyük bir yıkımın eşiğindedir. Ne var ki, söz konusu yıkım güç bir doğumun habercisidir aynı zamanda. “Encam tavı” gelen demire elbette yeni bir biçim verilecektir. Nâzım Hikmet kıyameti toptan bir yıkılış olarak betimlerken, kurulacak yeni düzeni düşünmekten de kendini alamaz.

“Tebahhur Sûresi”nde kıyamete değgin halk inançlarına doğrudan bağlayabileceğimiz tek bölümün, Kızıl kanatlı kuşlar kayalarda hazırды atlamaya.”

dizeleri olduğunu sanıyorum. Ötekilerin çoğu şâirin düş gücünden çıkma, fantezi yanı ağır basan imgeler. Ama betimledikleri doğa üstü güçlerin ürperticiliği açısından dünyanın sonunu anlatan bazı hurafelere benzedikleri söylenebilir. Boratav, Türkler’in İslâm öncesi inançlarından da bir çok unsur taşıyan bu harafelerin 18. yüzyılda yaşamış Türkistan’lı halk şâiri Mahtumkılı’nın bir şiirinde ardarda sıralandığını yazıyor. (A.g.y., s. 25). Söz konusu şiirde yırtıcı kuşların dini bütün kullara saldırarak etlerini nasıl parçalayacakları, gövdelerini nasıl didik edecekleri de anlatıldığından, Nâzım’ın yukarıdaki dizesiyle halk inançları arasında doğrudan bir bağ kurulabileceğini öne sürmek yanlış olmaz sanırım.

Mahtumkılı’nın şiiri masal, türkü, tekerleme ve atasözlerine bile girmiş kıyamet imgesinin halk hayatındaki önemini, kimi zaman şaşırtıcı bir düş gücüne dayanan zenginliğini yansıtmaması açısından da ilginç. Örneğin Nâzım gibi Mahtumkılı da Kur’an’daki kozmik kargaşalığı betimleyen âyetlerden yararlanıyor. Ama şiirin asıl ağırlık noktasını oluşturan bölüm, Dante’nin Cehennem’ini aratacak kadar korkunç fantezilerle dolu. Çıplak gövdeleri alevler içinde yanarken ağızlarında irin ve kan kaynayan, göbeklerine dek sarkan dilleri günah işlemiş cinsel organlarına dolaşan inançsızlardan söz ediyor şâir. Ayakları başlarında olduğundan başaşağı yürümek zorunda kalacak günahkârları

deve büyüklüğündeki yılanlara, yırtıcı kuşlara yediriyor. Kimi zaman sadistçe bir tad bile alıyor bundan. Mahtumkılı'nın dize-leri belli ki insanlara gözdağı vermek, onları doğru yola getirmek amacıyla yazılmış. Çoğu Tanrı gücünü ve adaletini yücelten sıfatlarla süslü. Durağı olmayan "âteş yollardan", sızan kandan, "buzların ortasına düşen ateş külçe"den söz ederken bir bakıma Nâzım da aynı çizgiyi izliyor. "Hesap verme" durumunda olanların başlarına gelecek felâketleri anlatarak kıyametin korkunçluğunu vurguluyor. Hattâ, hurafelere bile başvuruyor kimi zaman; inandırıcı olabilmek için; Kur'an'dan İslâm-öncesi halk inançlarına kadar uzanan zengin bir fantezi geleneğinden geniş ölçüde yararlanıyor. Ama Nâzım'da kıyameti gerçekleştiren güç toplumsal bir sınıftır, Tanrı istemi değil. Adaletin ölçütü de bu sınıfa göre belirleneceğinden, Tanrı'nıkinden değişik olacaktır elbet. Kıyamet günü "Mizan"da sevap ve günah yerine emek ile sömürü tartılacaktır. Bu nedenle, daha önceden de belirttiğim gibi, "Kıyamet Süreleri"ni dinî-ideolojik bağlamlarından çıkarıp yirminci yüzyıl tarihine yerleştirmek gerekir. "Tebahhur Sûresi"-nin ilk iki dizesini bu açıdan yorumlarsak, şâirin kıyamet süreciyle sınıf savaşını özdeşlediğini görürüz.

"Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan idiler, her biri aşikâr etmişti zamirin."

Nâzım insanlık tarihinin gerçekte sınıf savaşları tarihi olduğunu bilir. Başlangıcından bu yana insan toplumlarındaki her değişikliğin, duruma göre ekonomik, dinî ya da politik biçimler alan sınıf savaşları sayesinde gerçekleştiğini bir çok şiirinde açık-

lamış, Kurtuluş Savaşı Destanı başta olmak üzere çağımızın en önemli toplumsal olaylarını şiirleştirirken (Ekim Devrimi, Çin Devrimi, Küba Devrimi, Ulusal Kurtuluş Savaşları, v.b.) tarihi kitlelerin yaptığını defalarca tekrarlamıştır. Onca kitleler, “zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri olmayan” ama “en bilgin aynalara en renkli şekilleri aksettiren”lerdir. Kurtuluş Savaşı Destanı şu dizelerle başlar:

“Onlar ki toprakta karınca

suda balık

havada kuş kadar

çokturlar;

Birçoklarının öne sürdüğü gibi, bu şiirdeki “Onlar” sözcüğü yalnızca Türk halkını belirtmiyor bence. “Onlar” belli bir coğrafya ve tarihle sınırlanmış somut durumlara uygulanabilen — Kurtuluş Savaşı örneğinde olduğu gibi— ama gerçekte bu durumları aşan soyut bir kavram, bir çeşit genellemedir. Başka bir coğrafya ve tarihte (Bkz. “Petrograd 1917” şiiri, A.g.y.) yine aynı kelimeye başvuran şâir, bolşevik Kirof’un ağzından “Onlar”ın işçi ve köylü sınıfları olduğunu açıklar. “Kıyamet Sûreleri”yle aynı yıllarda yazılmış “O ve Aksakallılar” şiirinde de “büyük macera” diye adlandırdığı tarihî gelişmenin yaratıcısı halk kitlelerini, çağdaş bir peygamber edasıyla selâmlar:

“Ben, bilip bildiririm ki:

Rab ve kitap

ve saçı rüzgârda uçan “kahraman” değil,
 (karanlık orman, tuzlanmamış deri,
 budaklı lobut ve taş baltadan beri)
 Onlar’dır büyük macerayı yapan.

“Tebahhur Sûresi”ndeyseniz Nâzım Hikmet “Onlar”ı bir pehlivana benzetiyor. Ve bence bu benzetme sınıf savaşındaki ikili karakteri, yani antagonist sınıfların egemenlik mücadelesini yukarıdaki örneklerden daha somut bir biçimde koyuyor ortaya. “Cümle libastan soyunup, zamirini aşikâr eden” yani içyüzlerini açığa vuran pehlivanlar, çağımızın iki antagonist sınıfı burjuvaziyle proletaryadır. “Kurtuluş Savaşı Destanını”nda “Asırda Onlar yendi onlar yenildi” derken Marksist anlamda bir sınıf savaşını düşünen Nâzım, “Tebahhur Sûresi”nde, halkımızın ulusal sporuyla tarihî maddeciliğin temel kavramlarından birini özdeşler. Bu özdeşlemenin rasgele yapılmış olduğunu sanmıyorum. Kavgayı çağrıştıran bir dizenin yalnızca sınıf savaşı ve tarihî maddecilik açısından değil, kıyamet anlayışı bakımından da önemi büyüktür. Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi, İslâm inancında da bir kavganın öyküsüdür kıyamet. İsa’yla Antekrist ya da Mehdi’yle Deccal biri öbürünü saf dışı edene dek çatışırlar. Sonunda haklı haksız, iyi kötüyü yener.

Yazımın başında Aziz Jean’ın “Apokalips Kitabı” üstünde özellikle duracağımı belirtmiştim. Nâzım’ın kıyamet olgusunu ele alışındaki Marksist tavırla Aziz Jean’ın metafizik kehaneti, tarihi yorumlama açısından büyük benzerlikler taşıyor. Çünkü

“Apokalips Kitabı” ilk Hristiyan topluluklarıyla Roma Devleti arasındaki çelişkiyi ve Hristiyanlığı kabul eden yoksul kitlelerin adalet özlemlerini dile getiriyor aslında. Çoğu zaman bu özlem öc alma isteğine bile dönüşüyor. Hristiyanlığın temel ilkelelerinden biri olan mutlak sevgi ve hoşgörü anlayışına ters düşen şu satırlar ilk Hristiyanlardaki öcalma duygusunun önemini yeterince gösterir sanırım:

“Ve beşinci mührü açtığı zaman, mezbah altında Allah’ın kelâmı sebebiyle ve kendilerinde olan şahadet sebebiyle boğazlanmış olanların çanlarını gördüm; ve büyük sesle çağırarak dediler: Ey mukaddes ve hakiki olan Efendi, ne vakte kadar hükmetmeyeceksin ve dünyada oturanlardan kanımızın intikamını almayacaksın?”(A.g.y., s. 262).

Din dışı bir yaklaşım İsa’yla Antekrist arasındaki çatışmanın Tanrı esininden değil, o çağın toplumsal koşullarından kaynaklandığını ortaya koyabilir. Bu yaklaşım ilk kez XIX. yüzyılın liberal aydınları tarafından gerçekleştirildi. Kutsal Kitabı akılcı ve eleştirel bir açıdan ele alan Tubingen Okulu din bilimcileri, bu eserin binlerce yıllık otoritesine ilk darbeyi indirdiler. Dinî ideolojinin tarihini sınıf savaşıyla açıklayan Marksizm de, kutsal olarak kabul edilen metinlerin içeriğiyle, yazıldıkları çağın toplumsal olayları arasında organik ilişkiler kurdu. Engels’in “Apokalips Kitabı”, “Bruno Bauer ve İlk Hristiyanlık”, “Köylü Savaşları” v.b. gibi incelemeleri söz konusu ilişkileri bilimsel yöntemle ortaya koyan Marksist araştırmaların başında gelir. Marx’ın “Alman-İdeolojisi”, Hegel’in “Hukuk Felsefesinin Eleştirisi” adlı eserle-

rinin bazı bölümlerini de bu tür araştırmalar arasında sayabiliriz. Engels, Aziz Jean'ın "Apokalips Kitabı"nda Tanrı esini olarak nitelediği kıyamet vizyonlarının toplumsal bir çatışmayı haber verdiğini söylüyor. (Sur La Religion, ed Sociales, s. 201-209). Hem de Hıristiyanların zaferiyle bitecek, çok yakın bir toplumsal çatışmayı. Gerçekten de vaktin çok yakın olduğunu, kıyametin kısa bir zaman sonra kopacağını ve İsa'nın geri dönerek kötülere cezalandıracağını sık sık tekrarlayıp duruyor Jean:

"Okuyana ve peygamberliğinin (İsa'nın, N. G.) sözlerini dinleyenlere ne mutlu ve onda yazılmış olan şeyleri tutanlara ne mutlu; çünkü vakit yakındır. (...) Ve bana dedi ki: Bu sözler sadık ve hakikîdir; ve peygamberlerin ruhlarının Allah'ı, Rab, yakında olması lâzım gelen şeyleri kendi kullarına göstermek için meleğini gönderdi. Ve işte, tez geliyorum. Bu kitabın peygamberlik sözlerini tutana ne mutlu! (...) Ve bana dedi: Bu kitabın peygamberlik sözlerini mühürleme, çünkü vakit yakındır. (...) Bu şeylere şehadet eden Evet, tez geliyorum, diyor. Amin; gel, ya Rab İsa!" (A.g.y., 258 ve 274. sayfalar).

Galba döneminde Roma İmparatorluğunun büyük bir kargaşa içinde bulunduğunu biliyoruz. Yönetimi ele geçirmek üzere başkent Roma'ya yürüyen generallerin yanı sıra, Doğu bölgelerinde herkesi korku içinde bırakan bir söylenti de kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştır. Öldü sanılan Neron başından yaralanmıştır sadece. Ve güçlü bir orduyla geri dönüp iktidarı alacak, eskisinden daha kanlı bir dönem başlatacaktır.

“Neron’un geri döneceği söylentisinin en çok Hıristiyanlar arasında yayılmış olmasına şaşmamalı, diye yazıyor Engels, kendilerine görülmemiş zulümler yapmış bir İmparatorun Antekrist olarak geri dönüp eskisine oranla daha kanlı, daha korkunç bir dönemi başlatması, onlar için doğaldı. Bu dönem İsa’nın geri dönüp cehennem güçlerine karşı girişeceği büyük kavganın kazanılmasıyla sona erecek, böylece inananlar mutluluğa kavuşacaktı.” {A.g.y., s. 334}.

“Apokalips Kitabı”nda denizden çıkan başı yaralı Canavar’ın Neron olduğunu gösteren birçok işaret var. Aziz Jean herkesin “secde edeceği”, “suretine tapmayanların öldürüleceği” Canavar için, kendisine kıyameti haber veren meleğin ağzından şunları söylüyor:

“Gördüğün Canavar var idi ve yoktur; ve cehennemden çıkmak üzeredir ve helake gidiyor. Ve yeryüzünde oturanlardan adları dünya kurulalıdan beri hayat kitabında yazılmamış olanlar Canavarı gördüklerinde şaşacaklar, çünkü var idi ve yoktur ve olacaktır. (Altını ben çizdim, N.G.). Kendisinde hikmet olan anlayış bundadır. Yedi baş, kadının üzerlerinde oturduğu yedi dağ, ve yedi kraldır; beşi düştü, biri vardır, ötekisi daha gelmedi; ve geldiği zaman, onun biraz vakit kalması gerektir. Ve var olmuş olan ve yok olan Canavar, kendisi de sekizincidir ve yediden olup helake gider.” (A.g.y. s. 270).

Kadının üzerlerinde oturduğu yedi dağın, yedi tepeli Roma kentini simgelediği (“Ve gördüğün kadın, dünyanın kralları üze-

rinde krallığı olan büyük şehirdir” s. 270), Aziz Jean’ın bu satırları yazdığı vakit (İ.S. 68-69) altıncı Roma İmparatoru Galba’nın iktidarda olduğunu biliyoruz. Yazar onu izleyecek olan imparatorun çok kısa sürecek iktidarından sonra gelecek sekizincinin, ilk yedi imparator arasından biri olacağını haber veriyor. “Hikmet buradadır. Anlayışı olan Canavarın sayısını hesap etsin; çünkü insan sayısıdır ve onun sayısı 666’dır.” (A.g.y. s. 267) satırlarıysa, bu sekizinci imparatorun Neron’dan başkası olamayacağını en küçük bir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar kesinlikle açıklıyor. Eski Yahudi alfabesinde her harfin bir sayısı olduğunu bilenler için, 666 sayısının Neron Kayser harflerini oluşturduğunu hesaplamak çok kolaydır.

Aziz Jean Hristiyanlara Canavara boyun eğmemelerini, onunla savaşmalarını öğütlüyor. Savaştan kaçanlarınsa “ateş ve kükürtle” cezalandırılacaklarını ekliyor sözlerine. Nasıl olsa İsa geri dönecek, “Canavarın krallığı karanlık olacak”, kötüler cehenneme atılacaktır. “... ve Kuzu onları yenecektir: çünkü rablerin Rabbi ve kralların Kralıdır.” (s. 270).

“Apokalips Kitabı” konusunda bunca ayrıntıya girmemin nedeni, yukarıdaki alıntıların ışığında umarım daha kolay anlaşılır. Aziz Jean kıyameği, kozmik bir kargaşa gibi değil de, daha çok büyük bir çatışma olarak ele alıyor. Ve en önemlisi, bazı simgeler kullanarak kıyamet gününün gerçekte toplumsal bir kavgaya, bir anlamda amansız bir sınıf savaşına yol açacağını belirtiyor. Hristiyanları bu savaşta yer almaya çağırırken, içinde yaşadığı tarihî dönemi düşünüyor üstelik; uzak gelecekte kopacak bir kı-

yameti değil. Tanrı sözüne inananlar binlerce yıldır kopmayan kıyametin günüün birinde kopmasını bekleye dursunlar, biz Aziz Jean'ın göremediği büyük kavgayı Nâzım Hikmet'in "Kıyamet Sûreleri"nde izleyebiliriz.

"Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan

idiler,

her biri aşikâr etmişti zamirin.

dizeleri, kıyamet üstüne yazılmış en eski metinlerden birinde anlatılan İsa/Antekrist (Hiristiyanlar/Neron) çatışmasını yirminci yüzyıldaki burjuvazi/proletarya çatışmasına bağlıyor. Köleci toplumda ezilen sınıfların tek umudu, Tanrı adaletinin gerçekleşeceği kıyamet günüydü. Bu nedenle Hiristiyanlık, egemen sınıflar tarafından gerçek amacından saptırılıp afyon olarak kullanılmadan önce yoksul kitleler arasında yayılmış, ezilenlerin kurtuluş bayrağı olmuştu. Aziz Jean, İsa'nın öncülüğündeki Hiristiyanların kendilerini çarmıha gerenlerden nasıl öçalacaklarını, "dünya krallarıyla" cenk edip onları nasıl "ateş gölü"ne atacıklarını anlata anlata bitiremiyor. Ve bütün bu kargaşadan, büyük savaşlardan sonra mutlu bir hayatın başlayacağını müjdeliyor:

"Ve yeni bir gökle yeni bir yer gördüm; çünkü evvelki gök ve evvelki yer geçtiler. (...) işte Allah'ın çadırı insanlarla beraberdir ve kendisi onlarla beraber oturacaktır ve onlar kendi kavramları olacaklar ve Allah kendisi onlarla olacaktır; ve gözlerinden bütün gözyaşlarını silecek; ve artık ölüm olma-

yacak; ve artık matem ve ağlayış ve acı da olmayacak. (...)”
(A.g.y. s. 273).

Bu gözyaşı ve acıdan uzak düzenin ancak öbür dünyada gerçekleşeceği inancı İslâm geleneğinde de var. Hristiyanlık gibi İslâm dini de Tanrı adaletinin övgüsünü yapıyor. Ne var ki “Apokalips Kitabı”ının tersine, kıyamet günü gerçek anlamda bir kavga olarak betimlenmiyor Kur’an’ da. Kâfirler ordusunun başına geçecek Deccal’la büyük kurtarıcı Mehdi’nin savaşına, daha çok halk inançlarında raslıyoruz. Ama, kitlelerin içinde yaşadığı tarihî koşullara göre değişse bile, Mehdi inancı Muhammed’in bir hadisinden kaynaklanıyor yine de. Muhammed şöyle demiş: “Kıyametin kopmasına bir gün de kalacak olsa, adı benim adıma taşıyan, soyu benim soyumdan olan birinin gelip zulüm ve baskıdan ibaret dünyayı adaletle doldurmasına dek. Tanrı o günü uzatacaktır.” (*Histoire de La Philosophie Islamique*, Henri Corbin, s. 105, Gallimard, idees).

Şiîler, XI. İmam Hasan Askerî’nin ölümünden hemen sonra ortadan yiten beş yaşındaki oğlunun kıyametten önce görüneceğine inanırlar. Mehdi, kötülükleri ve zorbalığı yeryüzünden kaldıracak bu XI. imamdır onlar için. Muhammed’den sonra başka bir peygamber gelmeyeceğini Kur’andan örnekler vererek belirten Gölpınarlı da, Mehdi’nin İslâm’da belli bir yeri olduğuna dikkati çekiyor:

“Hz. Muhammed, kendi soyundan gelecek bir Mehdi’yi, zulümle dolmuş olan âlemin, bunun tarafından adaletle doldurulacağını müjdelemiştir. Ancak bu Mehdi, peygam-

ber değildir, Hz. Muhammed'in şeriatini diriltecek bir zâttır. Bu hususta birçok hadisler vardır.” (100 Soruda Tasavvuf, Gerçek yay. s. 81).

“İbni Arabî, Mehdi'ye Rükün'le Makaam arasında bey'ât edileceğine, Mehdi'nin malı, müsavat üzere halka dağıtacağına dair bir hadîs zikreder.” (Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, Eti yay. s. 9).

Burada bizi asıl ilgilendiren, Mehdi inancının İslâm tarihi boyunca yoksul kitlelerin adalet özlemlerini dile getirmesidir. Bu açıdan Aziz Jean'ın kıyamet anlayışıyla İslâm tarihindeki Mehdi sorunu arasında önemli benzerlikler olduğunu öne sürebiliriz. Nasıl İsa'yla Antekrist çatışması gerçekte ezilen Hristiyanların Roma Devletiyle çatışmasını simgeliyorsa, Mehdi'nin yerleşik düzeni kaldırıp yerine adaletli bir toplum kuracağı inancı da, köylü ayaklanmalarının ideolojik maskesi olan batınılikle, egemen güç Sünnilik arasındaki çelişkiyi simgeler. Anadolu tarihindeki iki büyük köylü ayaklanmasının temelinde —Babalılar ve Şeyh Bedreddin— batınıliğin bulunması bu görüşümü doğrular sanırım. Zorba Selçuklu Devletine başkaldıran göçebe Türkmenlerin Baba İshak'ın düşüncelerinden etkilendiklerini biliyoruz. Müridlerinin “Baba Resul” adıyla andıkları Baba İshak, Mehdi olarak kabul edilmişti. (Bkz. “Babalılar Ayaklanmasının Dinî ve Kültürel Temelleri”, A. Özkırmı, Birikim, Sayı 14, s. 50) Şeyh Bedreddin ayaklanması da, dinî sloganlarla yürütülen bir sınıf savaşı olduğundan, yoksul kitlelerin toplumsal eşitlik özlemini Mehdi inancıyla birleştiriyordu. Ne var ki. Şeyh Bedreddin'in du-

rumu Baba İshak'ınki kadar açık değil. Bedreddin Vâridat'ta kıyametle birlikte Mehdi'yi de "avamın hayalleri" olarak niteliyor:

"Peygamber aleyhisselâm çağında Deccal'ı, Dabbetülarz'ı, aslı olmayan kıyameti ve benzerlerini, daha o günlerde, bekleyenler vardı. Bu bekleyişleri herkes bilir ve kitaplara yazılmıştır. Onlardan sonra gelenler de kendi çağlarında beklediler ve bu konuda kitaplar yazdılar. Bunlardan bazıları, zamanını, sekiz yüz yılı (1397) gösterdiler. Peygamber aleyhisselâmın zamanı üzerinden sekiz yüz yıl geçti, söylediklerinin hiç biri görünmedi. Bunlar, avamın hayalleriydi. Bundan sonra da binlerce yıl geçecek ve onların düşündüklerinden hiç biri olmayacak. (Altını ben çizdim, N.G.). Cesetler de onların sandığı gibi, tekrar dirilmeyecektir." (A.g.y., s. 105).

Nâzım Hikmet'in "Şeyh Bedreddin Destanı"nı inceleyen yazımda bu konuya yeniden döneceğim için yukarıdaki alıntıyla yetiniyorum şimdilik. Yoksa Baba İshak gibi Bedreddin de, zorba Devlete başkaldırarak Mehdi'lik görevini yerine getirdiğine inanmıştı. Ya da halkta bu kanıyı uyandırmak istiyordu. Vâridât'ın başka bölümlerinde bu inancı doğrulayan bir çok işaret var.

"Tebahhur Sûresi"nin başlangıç bölümünü Hıristiyan ve İslâm geleneklerindeki çatışma kavramıyla (İsa/Antekrist-Mehdi/Deccal) özdeşlemem bazılarına yakıştırma gibi görünebilir. Ne var ki, sınıf savaşını kıyamet imgesi içine yerleştiren bir metnin, yukarıda ayrıntılarıyla saptamaya çalıştığım kültür bağlamı dışında ele alınabileceğini pek sanmıyorum. Nâzım elbette mutlak ya da vazgeçilmez bir kaynak olarak görmüyor bu ge-

lenekleri; ama onlardan yararlanmasını da çok iyi biliyor. Rubailer'in İslâm mistisizmiyle ilişkisini inceleyen yazımda, şâirin bu yararlanmayı Marksist bir yöntemle gerçekleştirdiğini somut örnekler vererek ortaya koymuştum. (Bkz. "Nâzım Hikmet'in Rubailer'i", Birikim sayı: 15). Aynı durum "Kıyamet Sûreleri"nde de sözkonusu. Nâzım Hikmet dinî-ideolojik bir inancı (kıyame-ti) geleneksel boyutlarıyla ele alıp, çağımızın koşullarına, yani görece değişik bir toplumsal yapıya yerleştiriyor. Ben, belki kimi zaman metinle doğrudan ilişkisi yokmuş gibi görünen ayrıntılara da girerek, bu dinî-ideolojik inancın gerçekte benzer bir toplumsal yapı tarafından belirlendiğini göstermeye çalıştım. Başka bir deyişle, Nâzım'ın şiirlerindeki dinî konuların da, belli bir sınıf savaşı bağlamında ortaya çıktığını, bu nedenle çağımıza uygulanırken gerçek anlamlarından pek fazla bir şey yitirmediklerini vurgulamak istedim.

"Apokalips Kitabı", Mehdilik ve kan kokan gök kubbe altında "cümle libastan soyunmuş pehlivanlar" arasında organik bir bağ kurulmuş oldu böylece. Öte yandan, doğa diyalektiğini alegori yöntemiyle sınıf savaşına bağlayan, kaynayan su, haram/sevap karşıtlığı, civciv gibi öğelerin, şâir tarafından burjuvaziyle proletarya arasındaki antagonist çelişkiyi belirtmek amacıyla kullanıldığı ortaya çıktı. Özetle, "Kıyamet Sûreleri"nin diyalektik maddecilik ve tarihî maddecilik gibi Marksizm'in özünü oluşturan iki büyük temele dayandığını kesinlikle öne sürebiliriz sanıyorum.

Nâzım Hikmet gençliğinden bu yana dinî metinlerle ilgilenmiş, bilinçlendikten sonra Kutsal Kitap ve Kur'an'ı şiir yoluyla eleştirmiştir. 1921 yılında Baku'dayken yazdığı "Meşin Kaplı Kitap" şiiri ilginç bir örnektir bu eleştiriye. Şâir "yaldızlı meşin kabı parçalanmış" Kitabı kör bir kuyuya attığını övünçle söyledikten sonra, şiirini şu dizelerle bitirir:

"Artık temiz ruhların aydınlık yollarında

Sade bir din, bir kanun, bir hak:

işleyen-dişler..."

(Bütün Eserleri, II. Cilt s. 134, Cem yay.)

Yıllar sonra, Sultanahmet Cezaevinde yeniden dönecektir meşin kaplı Kitab'ın "küf kokan sarı sayfalarına." Artık geleneği toptan yadsıyan 1921 yıllarının radikal şâiri değil, geçmişin kültür mirasını diyalektik maddeci bir yaklaşımla özümlemeye çalışan gerçek bir Marksisttir. Kutsal Kitap ve Kur'an'ı devrimci bir gözle yeniden okuyup, eserinin en ilginç şiirlerinden olan "Kıyamet Sûreleri"yle "Yusuf İle Züheyla" oyununu yazar. Ama kıyamet yalnızca bir altüst oluş, bir yıkım değil, proletaryanın kuracağı yeni düzeni bağrında taşıyan bir umuttur aynı zamanda. Bu umut, gücünü şâirin iyimserliğinden değil, toplumun nesnel gelişme yasalarından alır. Örneğin "Kıyamet Sûreleri"yle aynı yıllarda yazılmış "Onun Doğuşu Ve Demirhane Bacası"nda, İsa'yı çağrıştıran bir "kurtarıcının doğumu anlatılır. Söz konusu "kurtarıcı"nın dünyaya gelişini bir peygamberin dünyaya

gelişi ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlar şâir. Ama “âletsizlerin”, yani proletaryanın oğlu, onlara âlet vererek, bir başka deyişle üretim araçlarının özel mülkiyetini ortadan kaldırarak kurtaracaktır insanlığı. Böylece Marx’ın “Proletarya kendini kurtarmakla bütün insanlığı da kurtaracaktır” sözü doğrulanmış olur. Çağımızın Kutsal Kitabı, sömürüden kurtulup âlete kavuşan emeğin bilerek, isteyerek yazacağı “insanoğlunun öz kitabı” olacaktır. Bu kurtuluşu gerçekleştirecek gücün doğuşunaysa, yalnızca demirhane bacası tanıklık eder. Nâzım’ın geleceğe bakışında kehanet değil bilim egemendir çünkü. “Kıyamet Sûreleri”nde ustaca yararlandığı Kur’an dilini bu kez yine bilimsel bir gerçeği, toplumsal değişimin üretici güçlerin gelişmesine bağlı olduğunu vurgulamak amacıyla kullanır. Ve Tanrı sözü kadar kesin bir ifadeyle şunları söyler demirhane bacasına:

“Zemin katında doğan bil ki o dur.

Rehber ve delil ki o dur.

Diye başlayan Şiirin son dizesinde söken şafak, yeni doğanın gazabından, yani kıyametten sonra kurulacak düzenin habercisidir. Proletarya devrimi, bir kez daha kıyamet imgesiyle birleşmiş olur böylece. Nâzım için gerçek kıyametse, yaşadığı dönemin bilimsel verilerinden yola çıkan Engels’in “Doğanın Diyalektiği”nde öne sürdüğü şu düşüncede gizlidir:

“Ama ‘Doğan her şey yokolmaya hak kazanır’ (Nâzım Hikmet’in Rubaileri”, Birikim sayı: 15).: Birinci bölüm, üçüncü sahne): Milyonlarca yıl sonra da olsa aradan binlerce, yüzbinlerce insan kuşağı da gelip geçse, güneşin azalan ısısının kutuplardan

inen buzları eritemeyeceği acımasız bir gün mutlaka gelecektir. İşte o gün, ekvatorun çevresinde toplanan insanlar yaşamak için gereken ısıyı bulamayıp yavaş yavaş yok olacaklardır. Yeryüzünde tek canlı organizma kalmayacak, ay gibi soğumuş olan dünyamızsa ölü güneşin çevresinde dönerken, çapı gittikçe daralan ekseninden ayrılarak karanlık boşluğa doğru yuvarlanıp gidecektir. (A.g.y., s. 169).

Nâzım Hikmet şimdiden duyar bu gerçek kıyametin acısını. Yaşadığımız dünyayı daha özgür, daha güzel kılacak olan toplumsal kıyamete elinde körükle giderken, günün birinde dünyamızın soğuyup uzayda yok olacağını bilir. Ve bunun için dört elle sarılır yaşamaya. Dünyayı değiştirmekten yana, kıyamete karşıdır:

**Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız
hem de en ufaklarından,
mavi kadifede bir yıldız zerresi yani
yani bu koskoca dünyamız.**

NAZIM HİKMETE DAİR MERAK EDİLEN SORULAR

1- Anne tarafından Nazım Hikmet'in kökleri

Anne tarafından büyük dedelerinden biri Ferit Mustafa Celalaettin Paşa (Gagavuz kökenli Polonyalı Kont Konstantin Borjenski) tanınmış Türkoloji bilginidir. Aynı zamanda ilk Türk Dil Grameri'nin yazarıdır. Askeri mühendis ve topoğraf-tır. Polonya halkının özgürlüğü için savaşmış İstanbul'a kaşmış din ve uyruk değiştirmiş 1871 Karadağ savaşlarında şehit olmuştur. Türkiye'de Ömer Paşa'nın kızıyla evlenmiş bu evlilik-ten Türk dilcisi Enver Paşa olmuştur. Enver Paşa Erenköy de bir lise açmış ve pek çok Türk dili uzmanı yetiştirmiştir. Enver Paşa ile Ressam Sera hanımın evliliklerinden Celile hanım yani Nazım'ın annesi dünyaya gelmiştir.

2- Baba tarafından Nazım Hikmet'in kökleri

Baba tarafından büyük dedesi Mehmet Ali Paşa Fransız kökenlidir (Protestanlığı kabul etmiş Magdebourglı Karl de Trois) Mehmet Ali Paşa 12 yaşında bir lise öğrenciyken bir öğ-retim gemisiyle İstanbul'a gelmiş komutanlıkla kavga sonucu denize atlamış Türk denizsileri tarafından kurtarılmış ve sonra Türk Askeri Deniz Okulu'na girmiş din ve uyruk değiştirmiş

Mehmet Ali adını almıştır. Kısa sürede paşalığa kadar yükselmiş 1876 yılında padişah delegesi olarak Berlin Kongresi'ne katılmış Sırp ve Karadağlıların özgürlüğünü savunduğu için şovenist bir kalabalık tarafından 44 yaşında öldürülmüştür. Mehmet Ali Paşanın kızı Leyla hanım Nazım hikmetin babaannesidir.

3- Nazım Hikmet'in ailesindeki ünlüler

Nazım Hikmet'in ailesinden dört paşa daha vardır. Anne tarafından Çeçen Hafız Paşa, İsmail Paşa ve onun oğlu (Yani eski meclis başkanlarımızdan Ali Fuat Cebesoy ve Hüseyin Hüsnü Paşa. Nazım Hikmetin teyzesinin oğlu Mehmet Ali Aybar Türkiye İşçi Partisi başkanıydı. Yine kuzenlerinden biri Oktay Rıfat Horozcu dur tanınmış bir Türk şairidir.

4- Nazım Hikmet'in babası Hikmet Nazım Bey

Babası Hikmet Nazım Bey Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra Selanik Valiliği dış ilişkiler şubesinde çalıştı. 1914 te basın genel yönetmeni, 1918 de Hamburg konsolosu ve aynı yıl emekli oldu. Bundan sonra çeşitli gazetelerde (Örneğin Yeni Şafak) çalıştı. Birinci Dünya Savaşı bitiminde yönetmeni olduğu operet topluluğu Avusturya ve Fransa'ya turnelere çıktı. Yaşamının son yıllarında özel bir sinema yönetmeni idi.

5- Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanım

Annesi Celile Hanım Fransa da resim eğitimi görmüş Fransız edebiyatını öğrenmiş Fransız aydınlanmacılığının ateşli bir

savunucusu olmuştur. Hatta bu ateşli savunuculuk evliliklerinin bitmesine sebep olmuştur diyebiliriz. Nazım Hikmetin annesiyle babası ayrılmış babası ikinci kez evlenmiştir. Nazım Hikmet ve kız kardeşi Samiye'nin eğitim ve bakımını dedeleri Nazım Paşa üstlenmiştir. Nazım'ı Nazım Hikmet yapacak temeller burada atılmıştır.

6- Nazım Hikmet'in aşık olduğu ilk kadın

Nazım Hikmet'in üzerinde annesinin etkisi büyüktür. İlk aşık olduğu kadın annesidir. Nazım Hikmet Freud'u okumuş ve bazı konularda ayrı düşünüyor olmasına karşın Freud'un anne ile çocuk arasındaki bağı açıklayış düşüncelerine katılmaktadır.

Nazım Hikmet'in annesi safkan Türk değildir ama İstanbul'un tüm törelerine uyar.

Bu törelere uyma işi Nazım Hikmet'in pek hoşlanmadığı bir durumdur.

7- Nazım Hikmet ve töreler

“İşte, iki gözüm bütün törelerden tümünden nefret ederim ben. İnsanları tutsak ederler çünkü. Bense her türlü tutsaklığa karşıyım. Törelere karşı dövüşmek için devrimci oldum. Töreler ahlakımızın üzerinden egemen olurlar. Küçük burjuvaların elinde bir silahtır onlar; bense küçük burjuvalardan nefret ederim. Hatta düğün, cenaze de korkunç ve anlamsız şeylerdir.”(1)

8- Nazım Hikmet'in üzerinde yetişmesinde etkili olan isimler

Geleceğin şairine herkes yetişmesini istediği gibi katkıda bulunuyordu. Annesi Fransız yapıtlarını okuyordu. Marat'ı, dedesi Celaladdin Rumi okuyucusu olması için Farsça öğrenmesi için derviş öğretmen tutmuştur. Ama onun her şeyden çok Anadolu masalları dikkatini çekmektedir. O konakta çalışan hizmetkarların masallarıyla ve türkülerıyla ilgilenmektedir. Böylece halk edebiyatıyla tanışır. Töreden ve haklı besleyen şeylerden nefret ederek. Divan şiirini hiç sevmemiştir.

9- Nazım Hikmet'in dedesi Mehmet Nazım Bey

Dedesi Mehmet Nazım divan şiirler yazardı. Nazım Hikmet yüzde yetmiş beşi Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan şiirlerini sevmezdi. O sebeple dedemin şiirleri kötüydü der. Edebiyata meraklı bir dede makaleler ve edebiyat üzerine yedi kitap yayınlamıştır. Dede Mehmet Nazım zamanın birçok şair ve yazarlarıyla tanışıktır. Celaladdin Rumi hayranı olmakla birlikte Şinasi, Namık Kemal'e saygı duyar. Tefik Fikret'e yazdığı vatansever şiirlerden dolayı hayranlık besler. Edebiyatta batılılaşmayı savunur. Sofizm ve Avrupalılığı birlikte yaşardı. Aynı evde hem Mevlevi hem Fikret ve Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri okunurdu. Mehmet Nazım bey eski ve yeni tartışmalarında yenileri savunurdu. Didaktik, dogmatik, dini şiirlerin yüzde yetmiş beşi Arapça ve Farsça idi ve bu iki dilin gramer

kaidelerine uygun yazılıyordu. Annesi Lamartin'e bayılır. Fransız dilinin tüm kaidelerini bilir ama Osmanlıca'yı bilemezdi.

10- Nazım Hikmet'in İlk şiiri "Yangın"

Nazım Hikmet böyle bir ortamda büyümüştür. Anne Fransız dilini bilir ve konuşur. Dedesi Arapça ve Farsça bilir konuşur şiirler makaleler yazardır. O hizmetkarlardan Anadolu masal ve türkülerini dinlemeyi severdi.

Nazım Hikmet ilk şiirini 1915'te 13 yaşında yazmıştır. Nazım Hikmet in ilk şiiri sadece ses taklitlerinden oluşmaktadır. Aruz değildir hece de değildir. Serbest şiiri hiç bilmemektedir. Bana göre ilk şiir sadece bir Osmanlıca taklididir.

"Yangın"

"Yanıyor yanıyor

Müthiş tarakkalar

Çekiyor ağuşuna bu avdi beşer

Haneler, fakirler, yetimler..."

Nazım Hikmet in bu "tarakka" kelimesini o an nereden taşıdığı tartışma konusudur. Şemseddin Sami eserinde bu kelimeden bahsetmez. Vaha Nureddin ise "Bu Dünyadan Nazım Geçti" dalı kitabında Redhouse'da "tarakka" ya baktığını ve İngilizce "trakka" kelimesinden geldiğini iddia eder ama yanılmaktadır. Türk Edebiyatı araştırmacısı Kerim Sadi'nin "Nazım Hikmet'in İlk Şiirleri" adlı eserinde bahsettiği gibi "tarakka" "ter'ak" "çatırtı" "gümbürtü" manasında kullandığını düşün-

yorum. Bu şiirin diğer mısralarına ulaşmak için gayret sarf etmeme rağmen ulaşamadım. Sonra Nazım Hikmet’inde diğer mısraları hatırlamadığı kaydına rastlayınca aramaktan vazgeçtim.

Nazım Hikmet’in hatırlamıyorum dediği ikinci şiiri ve Mehmet Emin Yurdakul ve Yahya Kemal’in öğrencisi oluşu

Törelere isyan eden... “Kardeş beni harika çocuk yapmak istiyorsun benim altı yaşında yazdığım şiirim yok, on üç yaşında yazdım” diyen adamdı Nazım...

11-Nazım Hikmetin ikinci şiiri hangisidir

Nazım Hikmet’in ikinci şiirini Çanakkale’de şehit olan dayısı için veya o halet-i ruhiye içinde yazdığını biliyoruz. Şiirini kendiside hatırlamamaktadır ama “dehşetli yurtseverdim” dediğini biliyoruz. İkinci şiirini okulda Mehmet Emin Yurdakul’dan öğrendiklerimle yazdım dediği de malumumuz olan bir durumdur.

12-Nazım Hikmet ile Yahya Kemal arasındaki ilk ciddi şiir konuşması

Üçüncü şiirini 16 yaşında yazmıştır. Türk şiirine o devir için şiir dili ve anlayışı getiren Yahya Kemal’in şiirleri annesi tarafından okunmaktadır. Celile hanımın güzelliği Yahya Kemal’i etkilemiştir. Hatta Nazım Hikmet Yahya Kemal’in annesine sevdalı olduğunu söylemektedir. Yahya Kemal Bahriye Mektebi’nde tarih öğretmenidir. Üçüncü şiirin konusunun ne

olduğuna gelince Nazım Hikmet şiiri kız kardeşinin kedisine yazmıştır. Nazım Hikmet Yahya Kemal evlerine geldiğinde şiiri okur ve Yahya Kemal ısrarla kediyi görmek ister. Yahya Kemal şiirde anlatılan kedinin çok güzel olabileceğini düşündüğünden belki de şiirin güzelliğini kedinin görsel güzelliğine vermek istemektedir. Şiirde anlatılanla gördüğü kedi arasındaki benzememektedir “bu pis uyuz kediyi bu kadar övmesini biliyorsun, şair olacaksın” dediğinde ülkemizin gelecekteki en önemli ulusal şairini keşfettiğini bilmiyordu.

13-Nazım Hikmetin Yayınlanan ilk şiiri Serviliklerde

Basılan ilk şiir “Serviliklerde” basıldığında Nazım Hikmet 17 yaşındadır. Şiirin birçok yerini Yahya Kemal düzeltmiştir. Şiir Mezarlıklarda ağlayan hayatında sevmiş ölümler üstünedir. Yayınlanan ilk şiiri Mehmet Nazım imzasını taşımaktadır. Tarih 03 Ekim 1918 tarihini taşır ve Yeni Mecmua da yayınlanır.

Bana göre “serviliklerde” o dönemin Fransız kültürünün etkisinde olan Yahya Kemal, Baudelaire, Lemartine, Mevlevilerin sofistیک gizemciliğiyle beraber karamsar melankolik duygular taşır. 13 Kasım 1918 Nazım Hikmet Askeri okul öğrencisidir ve General Franchet d’Esperey’in komutasındaki İttifak ordusu İstanbul’a girer. Birlikler görünüşte Osmanlı Sultanı’na bağlıdırlar ama görevden almalar, toplu tutuklamalar ve işkenceler başlamıştır. Hamidiye Öğretim Gemisi’nde eğitim devam etmektedir. Yahya Kemal hem tarih hem de edebiyat dersleri-

ne girmektedir. Okulda Divan şiiri, Baki, Nefi, Fuzuli ve Yahya Kemal'in şiirleri okutulmaktadır.

14-Nazım Hikmetin ilk.hayal kırıklığı ve tepkisel şiiri

Nazım Hikmet'in dedesi Mehmet Nazım'dan sonra temelleri iyice sağlamlaşmaktadır. Mehmet Emin Yurdakul ve Yahya Kemal gibi güçlü kalemlerin ve hocalarında tezgahında işlenerek geleceğe hazırlanmıştır. Bu dönemde İman- İlk Yıldız, Namus-Ayşe'nin Mercanları, Dört Sevgilim var, Gölgesi gibi şiirleri somut olaylar üzerine yazılan şiirlerdir. Şiirler Nazım Hikmet'ten daha yaşlı, siyah gözlü bir kadın olan Sabiha'ya adanmıştır. Bu aşk uzun sürmeyecek Sabiha'nın vali olan babasının tayini çıkacak sessiz sedasız çekip gideceklerdir. Nazım Hikmet şiirde pes etmeyecek "Herkes Gibi" isimli şiiriyle Sabiha'dan ve aşktan intikam alacaktır. Şiirin ilk hali aşağıdaki gibidir.

Herkes Gibisin

Gönlümle baş başa düşündüm demin;

Artık bir sihirsiz nefes gibisin.

Bu dönemde aşk şiirleri yazmaktadır. Bu döneme kadar aşk şiirleri Nazım Hikmetin vazgeçilmezlerindendir ki "Azize" de bunlardan biridir.

15-Nazım Hikmetin Askeri Okuldan Atılışı

1919 da Askeri okuldan atılacaktır. Atılış sebebi sağlık sorunları olarak gösterilse de asıl sebep gemide M. Kemal hareketinin bilinmesi ve ona katılma istekleri olarak geçmektedir. Ufak bir isyan başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz bu durum komutanlarından birinin ani gelmesiyle şaşkınlık sonucu çatal kaşığın olmayışına isyan gibi dillendirilecek, birkaç gün sonra karaya çatal kaşık almak için çıkılacaktır ama geri dönüşüklerinde okuldan atılacaklardır.

16-Nazım Hikmetin Mevlana şiiri

Nazım Hikmet'in üzerinde Mehmet Nazım etkisi sürmektedir. O dönemde gelgitler içinde olduğunu da biliyoruz. Sürekli düşünce hali vardır. Sebebine gelince modern dünyayla yaşadığı dünyayı bölme çabasıdır. Annesi Fransız Kültürü , Dedesi Mevlevi okuyucusu dolayısıyla Farsça ve Arapça öğrenmesi taraftarıdır hala.

Bu süreçte Celal Sahir 1920 yılında Mevlana şiirini yayınladı. Bana göre bu şiir 1917 veya 1918 yılında yazılmış olmalıdır diyorum.

Mevlana

Sararken alnımı yokluğun tacı

Silindi gönülden neşeyle acı

Bu şiir de Mehmet Nazım imzasıyla yayınlanır. Dedesi Mehmet Nazım Beyi tanıyanlar bu şiirin kendisine ait olduğunu düşündüklerinden çıkıp kendisini ziyarete gelirler. Mehmet Nazım bu şiirin kendisine ait olmadığını söylerse de inanmazlar. Bilinen başka Mehmet Nazım yoktur. Oysa şiir vezn-i benan ile yazılmıştır (yani hece vezni) oysa dedesi Mehmet Nazım Bey şiirlerinde aruz veznini kullanmaktadır. 16 Mart 1920 de İstanbul resmen işgal edilecektir. İşgal sonucu değiştirmeyecek ve Nazım Hikmet şiirlerinde alegori (gizli anlam) kullanacaktır. Yayalar Köyü romanında da bunu görüyoruz. Nazım Hikmetin edebiyat çevresi git gide genişlemektedir. Bu halkaya basın yönetmeni Yusuf Ziya Ortaç ve Celal Sahir'de katılmıştır.

17- Nazım Hikmet ile alakalı efsaneleşen temelinde yalan olan söylentiler

Nazım Hikmet'in bu yaşına kadar olan hayatıyla alakalı anlatılan üç efsane...

a. Nazım Hikmet 6 yaşında mı şiir yazmıştır?

Ekber Babayev Nazım Hikmet'in eserlerini Rusça'ya çeviren kişidir. Nazım Hikmet ile arasındaki ilişki hem dava (Marksizm) adamlığı hem de bir küçük kardeşi gibidir. Nazım Hikmet'i üstadı olarak görür ve kabul eder. Nazım Hikmet'tin de ona karşı dostluk adına ileri düşünceleri vardır. Kitabında Nazım Hikmet'in ilk şiirini altı yaşında yazdığını iddia eden ilk kişidir ama bu iddiayı yine Nazım Hikmet çürütecektir. Nazım Hikmet aynen şöyle demektedir. "Kardeş beni harika çocuk

yapmak istiyorsun benim altı yaşında yazdığım şiirim yok on üç yaşında yazdım”

b- Mevlana şiiriyle tasavvufi inanç gereği dedesi Nazım Hikmet’in elini öpmüş müdür?

Nazım Hikmetin Mevlevilikle sıkı alakası olduğunu bilenler belki de bu tarafını kapatmak için Mevlana şiiriyle tasavvufta dedesi Mehmet Nazım’a el öptürdüğünü daha doğrusu Mehmet Nazım Bey’in Nazım Hikmeti Mevlevilikte daha ileri derecede gördüğünü, daha gönülden bağlı olduğunu bu şiiri yazarak ispat ettiğini ve Nazım Hikmet’in elini öptüğünü beyan ederler ki bunu aslı yoktur. Bu da lafta Nazım Hikmet’i üstün yeteneklerle donatma çabasından başka bir şey değildir.

c- Alegori şiirlerinden dolayı en azından bu noktaya kadar yazdıklarından dolayı İttifak güçleri tarafından takibe alınmış mıdır?

Hayır bu da söylentiden ibarettir. Eğer takibe alınacak olsaydı önce basın yönetmeni Yusuf Ziya Ortaç’ın, sonra Celal Sahir’in takibe alınması gerekirdi. Böyle bir takibat yapılmamıştır. Çünkü ittifak güçleri ne alegori şiirlerdeki ima ve göndermeleri ne de Nazım Hikmet’in o aşlardaki düşüncesinin boyutunun farkında değillerdi.

Nazım Hikmet’ten dolayı babasının sorgulanması ve dövülmesi, Nazım Hikmet’in Mustafa Kemal hayranlığı, Nazım Hikmet’in üç genç şairle Anadolu Harekatına katılmak için

sahte kimliklerle İstanbul'dan kaçışları ve Nazım Hikmet'in Marksist düşünceyle ilk teması

Nazım Hikmet'in düşünce tarzından dolayı babası zaman zaman sorgulanmış karakolda dövülmüştür. Nazım Hikmet bu sorgulanmalar esnasında babasının dayak yediğini sonrasında serbest bırakıldığı ama bunu bir kere bile kendisine ifade etmediğini söylemiştir. Çok iyi bildiğimiz bir şey varsa ileride Nazım Hikmet'in benimsediği ve dava haline getirdiği bu düşüncelerinden dolayı babası Nazım Hikmet'in yaptıklarını onaylamamaktadır.

Nazım Hikmet İstanbul'un işgalini hazmedememiş ve kıskırtıcı, halkı bilinçlendiren şiirler yazmaya başlamıştır ki yaşı henüz on dokuzdur. Bu bir başkaldırıdır. O dönemde Alemdar Gazetesi'nin başında Yusuf Ziya Ortaç bulunmaktadır ve Nazım Hikmet'in yazdığı her şiir yayınlanmaktadır. İşgalciler bu kıskırtıcı şiirlerin şairini tutuklamak istediklerinde iş işten geçmiştir. Çünkü Nazım Hikmet İstanbul Ağa Camii'ne düşman bayrağı çekildiğini görünce "Suçlunun Türk'ün kılıcı yada Allah'ın gazabıyla cezalandırılmasını" ister. 1920'de yazdığı "Ağa Camii" şiirinde bunu görmekteyiz.

(Burada iki hatırlatmada bulunmak istiyorum. Birincisi Nazım Hikmet'in dünyaya geldiği ortama baktığımızda tam bir Osmanlı burjuvazisidir. Baba ve anne tarafında hemen herkes yüksek mertebelerde bulunmaktadırlar ve saltanata daha yakın insanlardan oluşmaktadır. Nazım Hikmet marksizmi duymadan önce de halkçı idi. Dedesi Mehmet Nazım'ın evi tam

bir kütüphane ve çevresi elit bir kesimden oluşmasına rağmen ne okudukları ne de duydukları onu doyurmuyordu. Entere-
 san olan bir nokta daha vardır ki İstanbul'da yaşayan bir çok
 Osmanlı aydını Anadolu'yu çok iyi bilmeden beklide Anado-
 lu'ya hiç gitmeden Anadolu insanını anlatan yazı ve makaleler
 kaleme almaktadırlar. İstanbul'da yaşayanlar Anadolu insanını
 bu yazılardan tanıdıklarından sosyal adaletsizlikten habersiz
 yaşamaktadırlar. Anadolu insanı açtır ve kadercı bir düşünce-
 nin gereği olarak halinden memnun olmak zorunluluğu his-
 setmektedir. Oysa Yaratıcı müreffeh bir yaşamı inananca göre
 değil o toplumun azmine, üreticiliğine, zamana ayak uydurma-
 sına, gayretine, toplum katmanları arasındaki adaletle göre ver-
 mektedir Osmanlı Saltanatı son zamanlarda bu adaleti sağla-
 yamamış ve çıkar kavgalarından dolayı Anadolu halkını ihmal
 etmiştir. Nazım Hikmet'i doyurmayan kısım burası olsa gerek
 çünkü o değil Anadolu'yu görmek İstanbul'daki farklı toplum
 katmanlarını çok iyi okumuştur. Okuması içinde Anadolu'ya
 gitmesi gerekmemektedir. Aynı çatı altında annesi vardır tam
 bir Fransız kültürü ve hayranlığı vardır, dedesi vardır tam bir
 Osmanlı burjuvazisidir ama bir de hizmetkarları vardır ki on-
 larda Anadolu halkını temsil etmektedirler.

İkincisi Türk Edebiyatı tarihçileri 1919-1920 yıllarının en
 önemli edebiyatçısı Nazım Hikmet'tir derler. Bana göre bu hal-
 kaya iki isim daha katılmalıdır Mehmet Akif ve Yahya Kemal
 ama bu iki isim Nazım Hikmet'e göre daha yaşlıdırlar. Biz an-
 cak şunu diyebiliriz o yılların en önemli genç edebiyatçısı Na-

zım Hikmet'tir. Nihat Sami Banarlı der ki Nazım Hikmet o dönemde yurtları işgal altında bulunduğu yıllarda garip bir tesadüfle aşk şiirleri yazan akranlarından ayrılarak fakir ve cemiyet şiirleri yazdığı için önemlidir. Nihat Sami Banarlı hocamızın dediği tesadüf nitelendirmesine katılmıyorum bu bir tesadüf değildir. O günlerde aydınlar kaynaşmışlardır. İşgalcilerden taraf olanlarda ayrılarak kaynaşan aydınlar demek daha doğru olacaktır. Süleyman Nazif üniversitenin konağında ve Halide Edip Sultanahmet mitinginde halkı ayaklanmaya ve direnmeye çağıran konuşmalar yapmaktadırlar. O dönemdeki mücadeleleri sadece birkaç isme mal etmek doğru değildir. Sultanahmet mitinginde o kadar insanı bir araya toplayan imamlar vardır. Aynı gün çifte ezan okuyup halkı cem eden müezzinler vardır. Bunlar ipe götürülmeyi, kurşuna dizilmeyi göze alan insanlardır. Okuyucunun pek bilmediği belki de hiç duymadığı bir not daha düşmek istiyorum ki Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanım düşman subaylarıyla aynı caddede oturuyor olmasına rağmen onların terbiyesizliklerine, zorbalıklarına, zulümlerine dayanamayıp çıldıracak hale gelmiş tepki göstererek mutfağından kaptığı tencerenin tabanına vura vura mitinge katılmış ve başka bayanlarında cesaretlenip katılmalarını sağlamıştır. Nazım Hikmet o genç yaşına rağmen vatansever çetesine katılmış ve Beyoğlu mağazalarının kaldırımalarına asılan Yunan Bayraklarını çekip yırtan yere düşürenler arasında yer almıştır.)

Nazım Hikmet İstanbul için "Başkasının olursa yıkılmalı bu İstanbul" der. İstanbul'da yaşamak onur kırıcı bir hal almaya

başlayınca Mustafa Kemal Harekatı'ne katılmaya karar vermiş, 1920 de habersizce Anadolu'ya önce Zonguldak sonra İnebolu'ya geçeceklerdir. Sahte belgelerle kaçan dört genç şair vardır. Nazım Hikmet, Vala Nureddin, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel...

(Yine bana göre Mustafa Kemal Harekatı biz genç nesillere eksik anlatılmış ve bu harekette yüzlerce Mustafa Kemal'in ortak hareket ettiği anlatılmamıştır. İşgal altında olan bir şehirde kaçmayı göze alan yüzlerce idealist genç vardır ve kaçmışlardır. Hatta bu İstanbul'dan kaçıp Mustafa Kemal Harekatı'ne katılanlar arasında kadınlarda vardır. Kurtuluş Mücadelesi Harekatı'nın başlangıç yeri İstanbul'dur. Samsun ilk somut ve gözle görülür ilk adımın atıldığı yerdir. Bize öğretilenler eksikti bu sebeptendir ki genç nesil Kurtuluş Mücadelemizi tam bilmekte ve bir milletin can havliyle ayağa kalkmasından bihaberdirler.)

Kurtuluş Mücadelesi Harekatı'nda öyle bir ağ sağlanmış ki Anadolu'da bir ilden diğer bir ile izinsiz geçmek mümkün değildir. Bir ile veya ilçeye o ilçeden olmayanların o yöreden olmayanları girmeleri izne tabidir ki bu izin derin bir soruşturma neticesinde verilmektedir.

Bu dört kafadar önce Zonguldak'a geldiler. Orada alkışlarla karşılandılar. Nazım Hikmet'in kalabalıklar karşısında ilk söyleşisi ve şiir okuyucusu bu ilde olmuştur. Zonguldak'ta alkışlanmak tanınıyor olmak bu dört edebiyatçımızı çok mutlu etmiştir. Şaşkınlık ve mutluluk karışmıştır. Buradan İnebolu'ya

geçmişlerdir ki her gittikleri yerde karşılanıp alkışlanacakları düşüncesine kapıldıkları noktada İnebolu'da bir kişi tarafından bile karşılanamamışlardır.

İnebolu Nazım Hikmet'in hayatında ve düşüncesinde dönüm noktasıdır. Anadolu halkının gerçeğini gördüğü yerdir İnebolu. Almanya'da çalışan örgütlenmiş işçilerin (Spataktist) düşünceleriyle ilk tanıştığı yerdir İnebolu... Sadık Ahi ile dolayısıyla Marksist düşünceyle ilk temas ettiği yerdir İnebolu... Marks, Engels, Kautski, Leibknecht, Rosa Lüksemburg isimlerini ilk kez duyduğu yerdir İnebolu...

Nazım Hikmet burada Kemalistlerin düzenlediği mitingte "Kırk Haramiler Esiri" adlı şiirini okudu. İnebolu'da Ankara Hükümeti'nin iznini beklediler.

Yarın; Mustafa Kemal Harekatı'na katılmak için gelen dört şairden ama katılmalarına izin verilmeyen iki şair, Nazım Hikmet askerlikten kaçmış mıdır?

Nazım Hikmet ve Vala Nureddin 1921 de Mustafa Kemal'in karşısına çıkarıldılar. Mustafa Kemal " Bazı genç şairler modern olsun diye mevzusuz şiir yazma yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim gayeli şiirler yazınız."

18- Ankara Hükümeti Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya Ortaç'a neden izin vermemiştir?

İnebolu'da Ankara Hükümetinden izin bekliyorlardı. Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya'ya izin çıkmamıştı. Nazım Hikmet ve Vala Nureddin'e izin 100 er lira yol harçlığıyla yola çıktılar.

Faruk Nafiz Çamlıbel ve Yusuf Ziya Ortaç'a izin çıkmasının en önemli sebebinin Faruk Nafiz'in Osmanlı'ya dolayısıyla Padişah'a şiirler yazdığı için bu iznin verilmediğini düşünüyorum. Oysa Nazım Hikmet aldıkları bu izni Ankara Hükümeti içişleri bakanı Abdülhak Adnan Adıvar'a dolayısıyla hanımı Halide Edip Adıvar'a borçluyum der ama yine ben Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya cephesini açıklamaktan kaçındığını düşünüyorum.

İnebolu Ankara arası 9 gün sürer. Nazım Anadolu'yu o zaman görür yazarlar ve yazılar yalan söylemektedirler. Anadolu insanının evlerini "ay inine benzeyen kulübeler" olarak nitelendirir Nazım Hikmet'in düşünce ve hayata bakış yapısında temel tesis edebilecek bir olay daya vardır ki İnebolu'dan Ankara'ya yolculukları esnasında erkeğini sırtına alarak dereden karşıya geçirdiğini görünce erkeğin kötürüm veya sakat olduğunu düşündüğü bir durumda erkeğin suyu geçtikten sonra kadının sırtından inerek yürüdüğünü görür işte o an Nazım Hikmet'in kafasında kadınlarımızın durumu tam olarak yer eder. Haksızda değildir hani. Gördükleri İstanbul'da iken okuduklarıyla örtüşmemektedir. İşte o zaman anlar İstanbul'da oturan yazarların saraya yakın olmak için yada edebiyatın hayale dayalı kısmını öne çıkararak yalan söylediklerini, yalan yazdıklarını çünkü yazılarda geçen çobanlarında olduğu gibi değil gerçek hayatlarını gördüğü çobanların değil kavlarlı, abaları yiyecek azıkları bile yoktur. Sefil bir yaşamın kıyısında açlık ile tokluk arasında bir yaşama mahkumdurlar. Bu sebeple

İnebolu-Ankara yolculuğu Nazım Hikmet'in düşünce yapısını değiştirmiştir.

19. Nazım Hikmet'e göre Ankara Hükümeti'nin eşitsizliği ve Şiirine müdahale edilmesi

Sonunda Ankara'ya varmışlardı. Umudu Kemalistlerdi ama yok etmeyi düşündüğü eşitsizlik Ankara'da da egemendi. Yüksek rütbeli subaylar ve askerler arasındaki ilişki İstanbul ordusunda nasılsa öyleydi. Yine bana göre bir şeyler ters gitmeye başlamıştı. Onlar kurtuluş mücadelesine katılmaya gelmişlerdi ama dayısı Ali Fuat Paşa'nın önerdiği işi beklemiyorlardı. Basında bir iş verip İstanbul gençliğini mücadeleye çağıran şiirler yazmaları önerildi ve bu iş onlara verildi. Öyle bir şiirde yazıldı. Nazım Hikmet'in mücadele için yazdığı ilk şiirdi hatta bu şiir Nazım Hikmet'in sansüre uğrayan ilk şiiriydi ve değiştirmesi istenilmişti. Bu şiirin başka bir tarafı daha vardır ki şiir birkaç bin adet basılarak dağıtılmıştı ama mecliste skandal olmuştu. Bazı delegeler ya bu şiiri binlerce genç okur Ankara'ya gelirse ne yaparız bize asker lazım diyerek tepki gösterdiler. Bu tepkiler üzerine işlerinden kovuldular. Onlarsa Kemalistlerin Osmanlı ordularında yetişmelerine ve mücadele için desteklenmelerine rağmen Osmanlı Padişahına karşı olduklarını ama dini muhafetten çekindikleri için söyleyemediklerini anlamayacaklardı.

20- Nazım Hikmet'in Mustafa Kemal ile karşılaşması

Nazım Hikmet ve Vala Nureddin 1921 de Mustafa Kemal'in karşısına çıkarıldılar. Mustafa Kemal " Bazı genç şairler modern olsun diye mevzusuz şiir yazma yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim gayeli şiirler yazınız." diyerek tavsiyede bulunmuştu. Nazım Hikmet uzaklardan gördüğü, çaba ve mücadelesini duyduğu kahramanı ile karşılaşmıştı.

21- Nazım Hikmet Mustafa Kemal'i öven şiir yazmayı neden reddetmiştir?

Birkaç gün sonra Nazım Hikmet'in akrabalarından biri Mustafa Kemal'i öven şiir yazmasını önerdi ve karşılığında el-İşer lira olacaklarını söyler. Nazım Hikmet cevap olarak söver. Nazım Hikmet şairlerin yöneticilere şiirler yazmasına karşıydı. Bu sebeple saray edebiyatını sevmiyordu. (Ateol Behraoğlu çevirisinde bu ismin kim olduğunun Ekber Babayev'in eserinden okunması gerektiği notunu düşse de bu ismin meclis başkanı Ali Fuat Paşa olduğunu düşünüyorum) Bundan 20 tam yirmi yıl sonra kurtuluş mücadelesini anlatan "Destan"ı yazacaktı.

22. Nazım Hikmet askerlikten kaçmış mı?

Kemalistler siyasal inançları uymayan bir şairi asker cepheye göndermediler. Nazım askerlik beklerken öğretmenliğe yönlendirildi. Dolayısıyla Nazım Hikmet askerlikten kaçmış birisi değildir. Hatta kendi isteğiyle mücadeleye katılmak iste-

yen binlerce gençten birisidir. Nazım Hikmet ve Vala Nureddin cephe görevi beklerken Bolu'nun bir okulunda öğretmenlik görevi verilmiştir. Bolu'ya doğru yine yayan ve topal bir sürücüyle yine eşeğin sırtında yola koyuldular. Yaşamak Güzel Şeydir Kardeşim isimli eserini okuduğumuzda anladığımız şudur Bolu'da kendi sınıfıyla bağlarını koparmış ezilen halkın yanında yer almıştır.

Yani Nazım Hikmet'in Bolu'da ağırceza reisi Ziya Hilmi Bey'le tanışması.sosyalist düşünce için Almanya' ya gitme isteği karşısında Rusya ya gitme önerisi ve Trabzon'a geliş...

23- Nazım Hikmet Rusya' ya gitme kararını nasıl vermiştir?

Bolu'da ağır ceza reisi Ziya Hilmi Bey ile tanışır. Almanya'ya gitme isteğini dillendirir. Nazım Hikmet'in amacının sosyalizmi öğrenmek olduğunu anlayan

Ziya Hilmi Bey Rusya'ya gitme önerisinde bulunur. Nazım Hikmet için Trabzon'a geliş ve orada Türkiye Komünist Partisi Başkanı ve 14 arkadaşının öldürülüşünü için bir kallesin arkadan vuruşu diye ifade eder. Bunları Mustafa Kemal çağırmıştır onlar Erzurum'da yuhalanırlar sonra ellerinden silahları alınarak Trabzon'a gönderilirler. Nazım Hikmet yine bu olayı anlatırken Yahya Kahya ve İt Faik'ten bahsetmektedir.

Nazım Hikmet Trabzon'da ile Kazım Karabekir'in doğu illerine öğretmen aradığını duyar ve Vala Nureddin'le birlikte atanmalarını sağlasa da onlar Batum'a geçerler. Nazım Hikmet

Batum'dan, Batum halkından 19 yaşım isimli şiirinde bahse-derken Burada insanlar 300 gram ekmek, yirmi ton kitap alıyorlar der. Batum'da iken gelgitler yaşamakta kendiyle hesaplaşmaktadır. Kendisine ilk itirafı olan ölüm korkusudur. Nazım ölmekten öldürülmekten korkmaktadır. Kendisiyle olan mücadelesini kazanır ve Batum'da iken Türkiye Komünist Partisi'ne girer.

Nazım Hikmet ve Vala Nureddin iki Türk komünisti idiler ve Moskova'ya Komünist Üniversitesi'nde okumaya gittiler. Nazım Hikmet Moskova'da sinemayla tanışır. Seyrettiği filmin etkisinde kalarak "Gözbebekleri" isimli şiirini yazmıştır. Bu şiir Türk şiir tarihinin ilk serbest vezin şiiri olarak tarihe geçmiştir.

24-Nazım Hikmet şiirinde hangi şairin etkileri vardır?

Bu şiir Rus Şair Vladimir Vladimiroviç Mayakovski şiiridir. Bu basamak tarzı Fransız serbest vezni olamayacağına göre Mayakovski'yi o noktada aramak lazımdır. Nazım Hikmet şiirde tür olarak Mayakovski'yi taklit eder kendiside bu etkilenmeyi kabul etmektedir.

25- Nazım Hikmet Fütüristlerden neden uzaklaşmıştır?

Biçimsel taklit etkileşimi devam ederken Fütüristlerin psikolojiyi reddettiklerini öğrenir ve bu reddediş Nazım Hikmet'in hoşuna gitmez. Çünkü Nazım Hikmet Psikoloji'ye inanmaktadır. Nazım Hikmet'in Fütüristlerden ayrılmasına sebep

olan bu yaklaşımı sorgulamadan önce okuyucuyu aydınlatmak amacıyla kendimize şu soruyu sorusunu sormamız gerekmektedir.

Fütürizm nedir?

Geçtiğimiz yüzyılın başında yeni yaşamı ve yeni yaşamın teknolojisini özne alarak tanımlayan, hareket ve dinamizme önem veren, geleneksel kuralları yıkma amacı güden bir sanat akımıdır. İtalyan Şair Marinetti'nin 1909'da Fransa'da yayınladığı bildirgeyle ortaya çıkan bu akım; şiir, edebiyat, resim, grafik, tipografya, heykel, ürün tasarımı, mimarlık, fotoğrafçılık, sinema ve tiyatro eserlerini içeren bir hareket olarak başlamıştır. Yaşamın sürekli değiştiğini, sanatın da yerleşik bütün kuralları bir yana bırakarak yeni biçim ve anlatım yolları yaratarak bu değişime ayak uydurması gerektiğini savundu. Ancak Fütürizm başta bir sanat akımı olarak yapılanmış olsa bile, günümüzde, her konuda gelecek üzerine düşünenlerin öngörülerini, gelecek senaryolarını, fütürist fikirler başlığı altında paylaştıkları bilimsel bir kavramdır. Teknoloji, eğitim, sağlık, enerji ya da bireyden topluma bizleri ilgilendiren her konudaki gelecek, fütüristlerin konusudur.

Fütürizm hakkında bellek tazeleyici bu bilgiyi verdikten ve Nazım Hikmet'in bunlarla ters düştükten sonra Konstrüktivistlere yaklaştığını görmekteyiz.

Zaten Nazım Hikmet'e bu davranışından sonra Vladimir Vladimiroviç Mayakovski "Dönek Türk1 diye hitap eder ve kı-

nar. Yine okuyucuyu aydınlatma adına Nazım Hikmet'in yaşadığı Konstrüktivistlerin kim olduklarına ve Konstrüktivizm in ne olduğuna bir göz atmamızın faydaşı olacağı kanaatindeyiz.

Konstrüktivizm Genelde çağdaş malzemeleri kullanan ve geometrik kompozisyon anlayışını benimseyen bir tutumdur. 1914'te Rusya'da ortaya çıkmış bir sanat akımı. Resim, heykel ve mimari alanlarında egemen olmuş, Sosyalist Gerçekçilik resmi tutum olarak benimsenince ortadan kalkmış, yandaşlarının bir bölümü batıya göçmüştür. Ekim Devrimi'yle beliren Konstrüktivizm, geçmişle tüm bağlarını koparmış, endüstriyel malzeme ve teknikleri yücelten bir biçimlendirme çabası içinde olmuştur. Tatlin'in önderliğinde ilk olarak mimarlıkta ortaya çıkmışsa da bu alanda tasarımdan öteye gidememiştir, hiçbir uygulanmış örneğe sahip olmamıştır.

Mayakovski'nin intihar ettiği 1925 tir ve otuzlu yaşlardadır. Ölümüyle birlikte Nazım Hikmet'in onun şiir tarzıyla başları kopmuştur ama biçimsel olarak onun çizgisinden ayrılmamıştır. Mayakovski Rus aruzunun son noktasıdır ve iki şairin birbirlerinden habersiz oldukları irtibatlarının kesildiği zamanlarda da birbirlerine yakın şiirler yazdığı bilinmektedir. Bu konuya bir açıklama getirmek yerinde olacaktır. Nazım Hikmet Mayakovski'den serbest vezini değil basamak biçimli şiir tarzını almıştır.

31. Nazım Hikmet'in hükümet tarafından ikinci kez affedilişi

Nazım Hikmet 1932 yılının sonlarında komünizm propaganda yaptığı, hükümete karşı komplo kurduğu, ve Süreyya Paşa'ya hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklandı.

Savcı, ölüm cezası istiyordu. Nazım Hikmet Bursa Hapishanesine konuldu. Burca hapishanesinde iken yazdığı lirik şiirlerinden biri "Karıma Mektup" u yazdı. Yargılanma sonucu beş yıl hapis cezası aldı. 25 Ağustos 1933 yılında Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yıldönümü dolayısıyla ak çıkarıldı ve Nazım Hikmet almış olduğu ikinci hapis cezasından da hükümetin affıyla kurtuldu.

Nazım Hikmet 1934-37 arasında Pantürkistlerle, gericilerle (kendi ifadesiyle) yabancı kapitalist ajanlarıyla uğraşmış ve onların saldırılarına Cevap I, Cevap II, Cevap II, Bir Provakatör Üstüne Hiciv Denemeleri ve Sen isimli şiirlerle karşılık vermiştir.

32. Nazım Hikmet'in yayınlamak istediği kitabının İtalyan elçisinin müracâtıyla engellenmesi

Nazım Hikmet İtalyan faşistlerin Habeşistan'a saldırmalarının arkasından "İtalya'daki Habeşistanlı Genç" isimli destanı yazarken böyle bir yazını haber alan İtalyan elçisi hükümetine karşı yayınlanacak olan bu eserin yayınlanmasına engel olunmasını istemiş ve yayınlanmasını önlemiştir. (Bu yıllarda yurt-

dışında yaşayan herkes kendi ülkemiz aleyhinde yazılar yazarlarken bizim hükümetimizin onlarla alakalı karşı bir harekete geçmeden kendi ülkemizdeki kalemleri susturmadaki becerisi dikkat çekicidir) Nazım Hikmet bu müdahale karşısında kıvrak zekasını kullanarak yayınlayacağı eserin adını “Taranta Babu’ya Mektuplar” olarak değiştirerek yayınladı. Buradan da anlıyoruz ki o yıllarda tepkiler ve engeller şeklen bir boyuttadır. Ne yetkililer ne de yargı işin detay, tema ve içeriğiyle ne ilgilidirler ne de bilgili. Taranta Babu’ya Mektuplar isimli eser kullanılan sanatsal araçlar bakımından son derece esnek, zengin ve çok yönlüdür. Lirikizmden, tatlı sıcak bir incelikten, eleştirilere geçebilmektedir. Öfke ve iğneli alayla doldurulmuş siyasal bildiri tarzında yazılmış destan, faşizmi yargılamakta ve onun halk düşmanı, insanlık düşmanı yüzünü göstermektedir.

33. Nazım Hikmet’in Türkiye’de yayınlanan son eseri ve saçma bir nedenden dolayı Gizli Toplantı ile suçlanması

1936 yılında İstanbul’da Nazım Hikmet’in Türkiye’de yayınlanan son kitabı “Simavne Şehri Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı” yayınlandı.

Nazım Hikmet’in etkisi artmaya başladığı yıllarda bir kere sinde, bir kahvede otururken Nazım Hikmet, rastlantı olarak kasketini çıkarıp masadaki gazetenin üzerine koyduğu bir esnada kahvedeki bir başka müşteride yine rastlantı sonucu aynı şeyi yapmış hükümet adına jurnalcilik yapanlar bunu gizli bir toplantı işareti sayarak ispiyonlamışlar ve şair “Gizli Toplan-

ti...” suçlamasıyla tutuklanmıştır. Fakat ellerinde dayanak olmadığı için serbest bırakmak zorunda kalmışlardır.

34. Nazım Hikmet’in 35 yıl cezaya çarptırılması

Görünüşte basit bir teferruat gibi gözüken bu durum o yıllarda ülkemizde adaletin her zamankinden farklı işlediğini ve hatta adaletsizliğin olduğunu göstermektedir.

O kadar ki 1937 yılında yayınlanan şiiri “Karanlıkta Kar Yağıyor” da İspanya halkının faşizme karşı kahramanca mücadelesini anlatıyor diye Türkiye’deki gericilik Franko’ya arka çıktı diyerek Nazım Hikmet’i yeniden tutukladılar. O günlerde askeri okul öğrencileri arasında bir arama yapılmış ve Nazım Hikmet’in kitapları bulunmuş ve öğrenciler tutuklanmıştır. 1938 yılı Şubat ayında Nazım Hikmet’le birlikte yargılanmaya başlandılar. Donanma Komutanlığı’ da denizciler arasında tutuklamalar yapılmasını emredince Nazım Hikmet’i ordu içinde bozgunculuk yapmak ve orduyu isyana kışkırtmakla suçlanmaya başlanarak yargılanmaya başlandı. Yargılama kapalı kapılar ardında oluyordu. Nazım Hikmet’in avukat tutma isteği reddedilmişti. Nazım Hikmet 1938 yılı mart ayında 15 yıl hapis cezasına mahkum etti. Aynı yılın Ağustos ayında Donanma Mahkemesince verilen 20 yıllık hapis cezası eklendi. Böylece toplam 35 yıla mahkum edilen Nazım Hikmet’in cezası, bir insanın kanunlarda belirtilen 30 yıldan fazla cezalandırılmayacağı hükmüne binaen 28 yıl 4 aya indirildi.

Nazım Hikmet'e bir muhabir tarafından yöneltilen suçunuz neydi? sorusuna verdiği cevap "tek suçum, halkımı ve yurdumu çok sevmemdir" dediğini biliyoruz.

35. Nazım Hikmet 36 yaşına kadar almış olduğu tüm hapis cezalarını Mustafa Kemal Atatürk hayattayken almıştı. Bunların toplamı ise farklı zamanlarda olmak üzere 55 yıl ceza almıştır.

Benim burada okuyucuya düşmek istediğim bir not var o da şudur; Nazım Hikmet'in aldığı hapis cezalarının hepsi Mustafa Kemal Atatürk hayattayken verilmiştir. Hakkında verilen ve suçlu olduğuna hükmedilen her isnat'ın temelindeki şey o dönemde düşünen herkes (daha doğrusu hükümet gibi düşünmeyen herkes) bir şekilde cezalandırılmış ve ömürlerini zindanlarda geçirmelerine karar verilerek pasiflenmişlerdir. Benim şimdiye kadar kaleme aldığım teferruatlar cumhuriyetimizin ilk yıllarında nasıl bir politika ve adli sürecin işlediğini göstermektedir. Mevcut kanun koyucular ve ortamdan nemalananların kasıtlı ispiyon, iftira ve komploları neticesinde toplum katmanları arasında duvarlar örülmüş ve birbirlerini kötü, hain ve ülke düşmanı bilmeleri sağlanmıştır. Bu sebeptendir ki Nazım Hikmet'i sevenler Necip Fazıl'ı sevenleri sevmezler. Yapılan her örgütlenme ve dayanışma farklı mecralara çekiliyor gerekçesiyle engellenerek tek partili düzen korunmuştur. Mehmet Akif Ersoy'dan Kazım Karabekir ve adlarını sayabileceğimiz yüzlerce insan yargılanmış kimileri ceza almış beraat edenler ise yargı sistemimizdeki

eksiklerden yararlanılarak bir başka ilde haklarında yeniden dava açılmak şeklinde hayatlarını gözetim altında geçirmele-ri sağlanmıştır.

Bu bizim tarihimizin kusurlu yanıdır. Nazım Hikmet'ten hareketle düşündüğümüzde 1938 yılında 36 yaşında olan ve hayatında bir suikast teşebbüsünde bulunmamış, silahlı mücadelede girişmemiş, çete kurmamış, gasp yapmamış, halkının sırtından geçinenlere, onları ezenlere karşı mücadele etmiş bir şairin kitapları birilerinin tarafından okunuyor diye 35 yıl hapis cezasına çarptırılması (ki bu cezalardan önce hükümetin çıkardığı aflar dolayısıyla affedilmiş biri 15 yıl diğeri 5 yıl olan iki hapis cezası da mevcuttur.) o dönemi sorgulamamız gerektiği kanaatine sahip olmamızı sağlamaktadır.

36. Nazım Hikmet'in Burca Hapishanesi yılları

Nazım Hikmet'i hapishaneye kapatanlar onu susturabileceklerini sandılar. Yaklaşan ikinci dünya savaşı konusunda kaygılandırıcı haberler yayılmaktaydı.

1938 yılı Kasım ayında Mustafa Kemal'in ölümünden sonra ülkedeki dengeler değişmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Atatürk hayatta iken gelişme imkanı bulamayan veya gelişmesi engellenen eğilimler yönetimde söz sahibi olmaya başladılar. Yabancı sermayenin ülkeye girmesi kolaylaştırılınca da dengeler iyice değişmeye başlamıştır.

Nazım Hikmet'in Bursa Hapishanesinde iken yazdığı şiirler elyazmalarıyla çoğaltılıyor, ağızdan ağza dolaşıyordu. O

dönemde aynı cezaevinde tanıştığı birçok aydın vardır. Tutuklandıktan sonra kitaplarının yayınlanması da devlete karşı bir suç sayılır olmuştur.

37. Nazım Hikmet'in ikinci dünya savaşını takip şekli

Nazım Hikmet ikinci dünya savaşını öyle yakından takip ediyor ve Rusya'nın kazanmasını o kadar çok istiyordu ki... Nazım Hikmet Rusya'yı ve sınırlarını Türkiye'yi bildiğinden daha iyi biliyordu. O kadar ki hapishanede gizli bir Rusya haritası yapmış ve savaşın cereyan ettiği hatları belirlemişti aldığı haberlere göre de hatları değiştiriyordu. 1948-1950 yılları arası Türkiye için Amerikan emperyalizminin ayak seslerinin duyulduğu yıllardır. Bütün basın Amerikan emperyalizmini öven yazılar yazmaktadır. Diğer yandan Nazım Hikmet'i kurtarmak için uluslar arası çabalar başlatılmıştır.

38. Nazım Hikmet'in affedilmesi için başlatılan çabalar ve baskılar

1949 da Paris'te Nazım Hikmet'i kurtarmak için özel bir komite kurulmuştur. Türkiye'de Türkiye İleri Gençlik Örgütü'nün faaliyetleri devam etmektedir. 1950 yılında Nazım Hikmet adıyla bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Aynı yıl Nazım Hikmet açlık grevine başlamıştır. Daha sonra sırasıyla 12 Mayıs 1950 de Arnavutluk yazarları 15 Mayıs 1950 de Bulgar yazarları Nazım Hikmet'in affedilmesini isteyen bildiriler yayınladılar.

14 Mayıs 1950 de değişen hükümetle birlikte Nazım Hikmet'te açlık grevine son verdi. Yeni iktidar İsmet Paşa'nın yapamadığını yapmaya cesaret ederek Nazım Hikmet'i hapisten çıkardı. Oysa aldığı cezanın daha 12 yılını yatmış yatması gereken 16 yılı daha vardı. Nazım Hikmet'in serbest bırakan hükümet temkinli davranarak onu izlettiriyordu.

39. Nazım Hikmet'in Türkiye'den kaçıışı

Nazım Hikmet yardım alarak ve onun kaçırmaya yardımcı olanla birlikte önce Karadeniz'e açıldı sonra Plenahov isimli bir gemiye binerek önce Köstence'ye, sonra Bükreşe oradan da Moskova'ya geçmiştir.

40. Nazım Hikmet'in son yılları

Nazım Hikmet bu kaçışından sonraki ömrünü ülkemiz dışında geçirmiştir.

Moskova'da yaşamına devam ederken Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. 1963 yılında vefat etmiştir. Nazım Hikmet Ülkemizin uluslararası camiada en çok okunan ve en çok bilinen şairimizdir.

NAZIM HİKMET VE EDEBİYAT...

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde asıl yenilik Nazım Hikmet’le gelir. Sağlıklı, biçim ve özde devrim yapan bir yeniliktir bu. Ölçüyü atan Nazım Hikmet’tir, özü biçimin bağlarından kurtaran da. İlk iki kitabıyla (835 Satır, Jakond ile Si-Ya-U, 1929) “şairane”ye karşı çıkmış, dizeci anlayışı yıkmıştır. Ama gelenekten de kopmaz. Çünkü ona göre asıl önemli olan öz’dür. Biçim öze uydurulmalı, özü bir kat daha belirgin kılmalıdır. Üstelik onun şiiriyle gelen öz bir ideolojiye dayanmakta, siyasal bir tutumu içermektedir. Toplumcu gerçekçi (realisme social) sanat anlayışını bilinçli olarak benimsemekle kalmamış, bu alanda en yetkin örnekleri vererek hem kendisinden sonra gelen kuşağı, hem de 1960 sonrası Türk şiirini etkilemiştir. Türk yazını onunla toplumcu gerçekçi çizgiye girmiştir.

Biçim açısından bakıldığında, serbest nazım, serbest şiir, özgür koşuk adlarıyla nitelenen ve şiirden ölçü, uyak gibi bağları atan bir akımın başlatıcısıdır Nazım Hikmet. Ondan önce de bu yolda denemeler yapılmış, özellikle Tevfik Fikret serbest müstezadı alabildiğine geliştirerek şiiri düzyazıya yaklaştırmış, Ahmet Haşim dizeyi kırarak serbest söyleyişe ulaşmak istemiştir, ama böylesi denemeler aruz kalıplarıyla oynayarak gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta Milli Edebiyat akımı etkisinde

heceyle şiirler yazan Nazım Hikmet ise Anadolu'ya gidişiyle (1921) başlayan ve Moskova'daki öğrenim yıllarında ilkeleri belirginleşen yeni bir şiir anlayışıyla, ölçüsüzlüğü (vezinsizliği) düşünemeyen Türk şiirini kökten değiştirir. Moskova'dayken tanıdığı gelecekçilik (futurisme), kuruculuk (constructivisme) akımlarından etkilenerek yazdığı şiirlerinde ölçüyü atmakla birlikte uyağı boşlamaz. Ama bu, alışılmışın dışında, geleneğin, divan şiirinin birikimlerinden yararlanan yeni bir uyak anlayışıdır. Türkiye'ye dönüşünde Aydınlık dergisinde yayımladığı (1923-1925) yeni şiirleri, bu nedenle en çok yapıları açısından yankı uyandırır.

Doğaldır bu. Çünkü “sanat toplum içindir” tezini savunan Tanzimat ozanlarından sonra Türk şiirinin ana sorunsalı hep biçim düzeyinde çözülmeye çalışılmıştır. Yenilik olarak hep yeni söyleyişler ardında koşulmuş, yeni biçimler aranmıştır. Kuşkusuz bunda en büyük etken, Cumhuriyet'e dek dil sorununun gündemde olmasıdır. Nitekim yukarda özetlendiği gibi, Milli Edebiyat akımı da dil konusunun yeni bir yaklaşımla ele alınması girişimiyle başlatılmıştır. Nazım Hikmet'in şiirleri yayımlandığında dil sorunu çözümlenmiş, Milli Edebiyat akımı dışındaki ozanlar da yalın bir dil kullanma gereğini duyar olmuşlardır; ama bu soruna bağlı olarak gelişen aruz-hece tartışması, Hececilerin utkusuyla sonuçlanmış görünse de, birinden birinin kesin yengisiyle çözümlenebilmiş değildir. Daha doğrusu, gizli bir uzlaşma, ideolojik uzlaşmanın yazına yansımaları söz konusudur. İşte Nazım Hikmet'in her iki ölçüyü de atan

şiiirleri böylesi bir ortamdan yayımlanınca biçimde devrim olarak görülür. Oysa asıl devrim özdedir.

Bu konuda şunları söyler Nazım Hikmet: “Şiir kafiyeli de kafiyesiz de, vezinli de vezinsiz de, bol resimli, hiç resimsiz de, bağırarak da fısıldayarak da yazılabilir, yeter ki yazılacak şey olsun ve bu yazılacak şey en uygun şeklini – bazan belirli bir tarihi merhaleye göre en uygun şeklini – en ustaca bulmuş olsun. Şahsen kendimse, şekli öylesine öze uydurmak istiyorum ki, şekil, özü bir kat daha belirtsin, ama kendisi, yani şekil belli olmasın.” (Ekber Babayef’le konuşmasından) “Şiirlerimde genellikle topyekün belirli bir ölçü ve şekil yoktur. Fakat ölçü ve şekil var. Hem melodi, hem armoni. Hem kafiye, hem kafiyesizlik, hem mısra-i berceste, hem küll. Yani realiteyi ve realite içindeki faal insanı iç ve dış aleminde yansıtmayı gereken şiire en uygun dinamik şekil ve ölçüler. Daha yüksek bir ölçü ve şekle, hareket ve değişme halindeki çerçevelere ulaşmak istiyorum. (...) Ben kendi toplumsal sınıf çevreme karşıt ve çelişmeli değilim. Bundan ötürü de sanat için değildir diyorum. Şiirde bileşik, diyalektik gerçekçiliğe ulaşmak istiyorum.” (Her Ay, Nisan 1937)

Nitekim şiirsel eyleminde biçimle ilgili tartışmalara girmez Nazım Hikmet. Öze uygun biçimi bulmaktır amacı. Bunun için yalnız Türk yazınının değil, tanıdığı bütün yazınların geleneklerine açıktır. Hepsinden yararlanabilir. Çünkü ona göre, “Her sanatkar ömrünün sonuna kadar arayacaktır. Bu arama seyrinde her konkrete öze en uygun şekli bulmaya, kendi kendini tekrarlamamaya, şahsiyetini muhafaza etmekle beraber

taklit etmemeye çalışacaktır. Hiçbir değişmez, mutlak sanat kaidesi tanımayacaktır.” (Babayef’le konuşma). Bu ise biçimin öze bağlı olarak sürekli değişmesi, bir değişkenlik içinde olmasıdır. Değişmeyen sanata yüklediği işlevdir. İşlevi belirleyen de toplumcu dünya görüşü.

Nazım Hikmet’in toplumcu yazının gelişmesi yolundaki eylemi, asıl 1929’da, Resimli Ay’da çalıştığı yıllarda yoğunlaşacak, egemen sanat anlayışlarına karşı gerçek kavga, yalnız şiirde değil, bütün yazın dallarında bu dönemde başlatılacaktır. Asım Bezirci bu gelişimi şöyle özetler:

“1928’de Takrir-i Sükun Kanunu yürürlükten kalkınca, baskı da hafiflemeye başlar. Bundan yararlanarak, toplumcu yazarlar Sabiha Zekeriya’nın 1 Şubat 1924’ten beri çıkarmakta olduğu Resimli Ay dergisi çevresinde toplanmaya çalışırlar. 1928’den sonra Vala Nurettin, Suat Derviş, Sadri Ertem Resimli Ay’da yazarlar. Almanya’dan gelen Sabahattin Ali ile Rusya’dan dönen Nazım Hikmet de onlara katılırlar. Resimli Ay, 15 Ocak 1931 tarihinde kapanıncaya değin toplumcu bir edebiyatın kurulup yayılmasına hizmet eder

Nazım Hikmet’in yaşamı belirli tarihlerle başlayıp biten beş döneme ayrılabilir.

BİRİNCİ DÖNEM, doğumu ile Anadolu’ya geçmek üzere yola çıkışı arasında kalan zaman dilimidir.

Nazım Hikmet ilk ve orta öğreniminden sonra 1917' de girdiği Heybeliada Bahriyeli Mektebi'nden 1919' da mezun olur; güverte subayı iken, 1920'de geçirdiği ağır bir hastalık yüzünden çürüğe çıkarılır.

Nazım Hikmet çocuk yaşlarında şiirle uğraşmaya başlamıştır. İlk şiiri 16 yaşındayken yayımlanır. 1920' de Alemdar gazetesinin düzenlediği şiir yarışmasında birincilik ödülü ona verilir. Seçici kurulda o günün ünlü şairleri vardır. Bu dönemdeki şiirleri hece ölçüsüyle yazılmıştır.

İstanbul' un işgali üzerine, Anadoludaki kurtuluş savaşına katılmak için 1 Ocak 1921' de İstanbul'dan yola çıkan Nazım Hikmet, edebiyat çevresinde yetenekli bir şair olarak tanınmış, 19 yaşında yurtsever bir gençtir.

İKİNCİ DÖNEM, Anadoluya geçişi ile 1924 Ekiminde Sovyetler Birliğinden sınırı gizlice geçerek yurda dönüşü arasındaki zaman dilimidir.

Çetin bir yolculuktan sonra Ankara'ya varan Nazım Hikmet ve arkadaşı Vala Nurettin, bir süre sonra öğretmen olarak atandıkları Bolu'ya giderler.

Bu arada Anadolu gerçekliği ile karşılaşmışlar ve Almanya'dan dönmüş Spartakist olduklarını söyleyen bir grup gençle arkadaşlık etmişler ve onlardan tarihsel materyalizm üzerine kabaca bilgi edinmişlerdir. Bolu'da Büyük Fransız Devrimi ve Sovyetler Birliğinde yaşamakta olanlar üstüne öğrendikleri de

bunlara eklenince, bilgi bakımından pek yetersiz olduklarını kavrayan iki arkadaş, Sovyetler Birliği' ne gitmeye karar verdiler. Bu kararda iki etkenin daha payı vardır: Birincisi, Bolu'da karşılaştıkları tutucu tepki.İkincisi, gizli polis örgütünün onlara karşı takındığı güvensizlik bildirir tutum.

İki arkadaş kararlarını uygulayarak Sovyetler Birliğine gidip Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde öğrenci yazılırlar.Nazım Hikmet bu üniversitede politik bilimler ve ekonomi öğrenimi görür.Ayrıca o dönemde Sovyetler Birliği'nde uygulanmış ve tarihte benzeri görülmemiş, toplumsal bir eğitimden geçer.

Bu dönemde şiirin içeriği zenginleşir; dolayısıyla kullana geldiği biçim yetersiz kalır.Genç Sovyet şairlerinden de etkilenerek kendine özgü, özgür bir biçim geliştirir, edebiyatımızda başlı başına bir çığır olup kalan ve giderek olgunlaşacak olan şiirin başlıca ilkelerine ulaşır. Bu dönemde yazdığı kimi şiirleri, 1923'te ,Yeni Hayat ve Aydınlık gibi dergilerde yayımlanmıştır.

Nazım Hikmet, yurda döndüğünde dünya görüşü ve davranışları disiplinli, yaşamı ve politik kişiliği sanatçı kişiliğinden ayrılmaz, sosyalist bir yurtseverdir. Ve hep öyle kalır.

ÜÇÜNCÜ DÖNEM, 17 Ocak 1938' de , Harp Okulu Olayı diye anılan dava dolayısıyla tutuklanmasına dek sürer.

Nazım Hikmet 1924'te Aydınlık dergisinde çalışmaya başlar.Şeyh Sait Ayaklanması üzerine 4 Mart 1925'te çıkarılan

Takrir-i Sükun Kanunu uygulanarak kimi gazete ve dergiler kapatılır. 1 Mayıs 1925' te yayımlanan bir bildiri dolayısıyla Aydınlık dergisi yazarlarının çoğu tutuklanır. O sırada İzmir'de saklanan Nazım Hikmet, Ankara İstiklal Mahkemesince, gıyabında 15 yıl hapse mahkum edilir. Bunun üzerine yurtdışına çıkıp Sovyetler Birliği'ne gider. 1926' da çıkarılan af yasası üzerine, pasaport alıp yurda dönmek için Türk elçiliğine başvurur. Başvurusuna yanıt verilmez. İlk şiir kitabı Güneşi İenlerin Türküsü'nü Bakü'de yayımlatır (1928). 1928 Ekiminde, gene sınırı gizlice geçerek yurda döner.Bu dönemde Nazım Hikmet birçok kez tutuklanır, hakkında açılan kimi davalarda beraat eder, kimilerinde çeşitli hapis cezalarına mahkum edilir ve son olarak Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla ilan edilen aftan yararlanır.

Nazım Hikmet, 1928'de, Zekeriye Sertel'in çıkardığı Resimli Ay dergisinde yazmaya başlar.1929'da, bu dergide Putları Yıkıyoruz başlığı altında, o günün büyük sayılan kimi şairlerine yönelttiği sert eleştiriler ve saldırılar büyük yankılar uyandırır. Kısa aralıklarla şiir kitapları çıkar: 835 Satır ve Jakond ile Sİ-YA-U 1929'da, Varan ÜÇ ile 1+1=1 1930'da, Benerci Kendini Niçin Öldürdü ile Gece Gelen Telgraf 1932'de, Taranta Babu'ya Mektuplar 1935' te, Simavne Kadısı Oğlu,Şeyh Bedrettin Destanı 1936' da yayımlanır.Kafatası(1932) ve Bir Ölü Evi(1932) adlı oyunları Darülbedayide, Unutulan Adam(1935) Şehir Tiyatrosunda sergilenir.Kimi kitapları dolayısıyla davalar açılır. Nazım Hikmet, ailesinin geçimini sağlamak için, çeşitli gazete

ve dergilere, takma adlarl fıkralar, romanlar; tiyatrolara operetler; İpek Film için senaryolar da yazmış, dublaj ve film yönetmenliği gibi işlerle de uğraşmıştır.

DÖRDÜNCÜ DÖNEM, Harp Okulu Olayı davasından ötürü tutuklanmasıyla başlayıp 17 Haziran 1951' de gizlice yurt dışına çıkmasıyla biter.

Nazım Hikmet, Harp Okulu Olayı ve Donanma davaları dolayısıyla, “askeri kişileri üstlerine karşı isyana teşvik” ve “askeri isyana teşvik” ten toplam 35 yıl hapse mahkum edilir.Bu ceza, birtakım gerekçelerle, 28 yıl 4 aya indirilir. Böylece kesiksiz ve uzun mahpusluğu başla.

Anılan davalarda büyük 8 hukuksal yanlış yapılmıştır. Bu davalarla ilgili belgelerin ve yayınların gösterdiği gibi, Nazım Hikmet hukuken suçsuz mahkumdur. Nazım Hikmet, bunaldığı günler olursa da, bu suçsuz mahkumluğa ve mahpusluğa psikolojik bakımdan büyük başarıyla katlanır ama biyolojik bakımdan yıpranır.1949'da başlatılan çabalar, sonunda Nazım Hikmet'in 15 Temmuz 1950'de yürürlüğe giren af yasasının kapsamına alınmasıyla sonuçlanır.Mahpusluğu 12 yıl 7 ay sürmüştür.

Özgürlüğe kavuşan Nazım Hikmet, polisçe sürekli ve açıkça izlenir. Kitaplarını yayımlatma, oyunlarını oynatma olanağı yoktur.Bilindiği gibi Heybeliada Bahriye Mektebini bitirip bir yıl subaylık stajı yapmış ve çürüğe çıkarılmıştır. Özgürlüğüne

kavuştuğunda: koroner yetmezliği vardır, karaciğeri bozuktur vb. Yaşı elliye varmış, tıbben çökmüş bir insandır. Bütün bunlara karşın askere çağrılır. Politik iktidar onun yurdunda barınmasını istememektedir. Nazım Hikmet bu koşullarda yurtdışına çıkmaya karar verir.

Bu uzun hapis döneminden birçok şiir, Kuvayi Milliye Destanı ve dünya edebiyatında bir benzeri olmayan, şiir, destan, öykü, roman öğeleri taşıyan Memleketimden İnsan Manzaraları adlı yapıtı kalmıştır. Nazım Hikmet mahpushaneyi Türkiye toplumundaki aksaklıkların sonucu olan tipik örnekler dolu bir ortam olarak incelemiş; yazdıklarını mahpuslara okumuş, onların tepkilerini gözlemiş, eleştirilerini dinlemiş ve bunları değerlendirmiştir. Mahpushanede karşılaştığı genç insanlara eğitmen ve öğretmen olmuştur.

BEŞİNCİ VE SONUNCU DÖNEM (17 Haziran 1951-3 Haziran 1963): Nazım Hikmet artık özgürdür, Türkiye dışında bütün ülkelere gidebilir. Bu kez yurt özlemi çekmeye mahkum edilmiştir. Birçok ülkeye gider, uluslararası çeşitli toplantılara ve etkinliklere katılır.

Son yapıtlarını bu koşullarda vermiştir.

Nazım Hikmet, yaşadığı 61 yıllık zaman diliminde insanlık, birinci büyük emperyalist savaşı, büyük Ekim Devrimi'ni, faşizmin kükreyişini, ikinci büyük emperyalist savaşı ve ardından soğuk savaşın ilk perdesini yaşamıştır. Nazım Hikmet bü-

tün bunlardan en çok etkilenmiş insanlardan biridir. Denebilir ki, politik ve sanatçı kişiliğiyle, yapıtlarıyla, sevinçleri, acıları ve özlemleri ile Nazım Hikmet bütün bunların bir insanda yansı-
mış sonucudur.

**Nazım Hikmet’le ilgili anılar içeren kitapların
bir kısmı, ilgili oldukları dönemlere göre şöyle
sıralanabilir:**

BİRİNCİ DÖNEM

NAZIM (Anlatan Samiye Yaltırım, yazarın Aydın Aydemir)

BU DÜNYADAN NAZIM GEÇTİ (Vala Nurettin)

NAZIM NAZIM (Aydın Aydemir)

İKİNCİ DÖNEM

BU DÜNYADAN NAZIM GEÇTİ (Vala Nurettin)

SUYU ARAYAN ADAM (Şevket Süreyya Aydemir)

NAZIM (Anlatan Samiye Yaltırım, yazarın Aydın Aydemir)

NAZIM NAZIM (Aydın Aydemir)

ÜÇÜNCÜ DÖNEM

BU DÜNYADAN NAZIM GEÇTİ (Vala Nurettin)

NAZIM HİKMET VE BABIALÎ (Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel)

MAVÎ GÖZLÜ DEV (Zekeriya Sertel)

NAZIM NAZIM (Aydın Aydemir)

NAZIM'LA 1933-38 YILLARI (A.Faik Bercavi)

SANA TÛTÛN VE TESPIH YOLLUYORUM (Semiha Berksoy'un Anıları) (Fusun Özbilgen)

NAZIM (Anlatan Samiye Yaltırım, yazar Aydın Aydemir)

HARBİYE KAZANI (Kerim Korcan)

DÖRDÜNCÜ DÖNEM

1938 HARP OKULU OLAYI VE NAZIM HİKMET (A.Kadır)

HARBİYE KAZANI (Kerim Korcan)

NAZIM HİKMET'LE 3,5 YIL (Orhan Kemal)

ŞAİR BABA VE DAMDAKİLER (Balaban)

SANA TÛTÛN VE TESPIH YOLLUYORUM (Semiha Berksoy'un Anıları) (Fusun Özbilgen)

NAZIM NAZIM (Aydın Aydemir)

BU DÜNYADAN NAZIM GEÇTİ (Vala Nurettin)

BİR DÖNEMİN TANIKLIĞI(Müzehher Vala Nurettin)

NAZIM (Anlatan Samiye Yaltırım, yazar Aydın Aydemir)

NAZIM'IN ÖZGÜRLÜK SAVAŞI (Mehmet Ali Sebük)

GÜLEREK (Refik Erduran)

BEŞİNCİ DÖNEM

GÜLEREK (Refik Erduran)

NAZIM HİKMET'İN SON YILLARI (Zekeriya Sertel)

NAZIM HİKMET ve BULGARİSTAN (Fahri Erdinç - Bu kitap bir derlemedir.Ön kapaklarında Fahri Erdinç'in adı olsa-
da, kitapta ona ait imalı yazı yoktur)

KALKIN NAZIM'A GİDELİM (Fahri Erdinç)

NAZIM'DAN ANILAR (Aleksandr Fevralski)

NAZIM'LA SÖYLEŞİ (Vera Tulyakova Nazım)

BU DÜNYADAN NAZIM GEÇTİ (Vala Nurettin)

NAZIM HİKMET VE BABIALİ (Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel)

NAZIM HİKMET'İN SANATINA GENEL BAKIŞ

Nazım Hikmet'in sanatını anlamak, önce, Nazım Hikmet'i anlamak geçer.

Nazım, yalnızca edebi yapıtlarıyla değil, kendini ifade ettiği çeşitli anı ve izlenimleriyle de “şeffaf” bir kişiliktir.

Günümüzün moda deyimi “şeffaflık” , ünlü bir sanatçının , üstün nitelikli bir edebiyat adamının adeta “yaşam ilkesi”dir.

Bu açıdan, Nazım Hikmet'i çözümlemek, yalnızca bir “gözlem” ve “inceleme” sorunu olmaktadır.

Nazım Hikmet'in yapıtarına ve kendi ağzından yaşamına baktığımızda, şöyle bir hiyerarşik sıralama bana oldukça ger çekçi gözüktü.

Önce insandır.

Sonra şairdir.

Daha sonra vatanseverdir.

En sonra da komünisttir.

“Önce insandır.” Sevgi doludur. İşte insan olmanın ilk niteliği!

Herşeyi, herkesi sever. İnsanları, kadınları, dostları, toprağı, devrimi ve en önemlisi yaşamı!

“Sonra şairdir.” Bir insanın olabileceği en üst düzeyde duyarlıdır. Bu duyarlılığını edebiyatın en üst dallarından birinde, şiirde dile getirir.

Tüm edebiyat dalları arasında şiirdir onu topluma aktaran. Tüm öteki dallar, şairliğinin duyarlılığı, öz ve biçim bütünlüğü ve ahengi yanında, ikinci planda kalır.

“Daha sonra vatanseverdir.” Doğduğu, geliştiği, ailesel ve duygusal köklerini borçlu olduğu toprağı asla unutmaz.

Deyim yerindeyse, **“Ah vatanım!”** diyerek verir son nefesini.

Paradoksal gözükecek ama, o vatanın kurtuluşu uğruna verdiği savaş sonunda, vatanını bile terk etmek zorunda kalmış, vatanı uğruna en büyük bedeli ödemiştir.

“En sonra da komünisttir.” Koministliği en sonradır. Aslında **“disiplinsiz”** bir koministtir. Paradokslar adamıdır Nazım Hikmet. Kendi bildiği, kendi duyduğu biçimde koministtir. Bu nedenle de, dönemin resmi kominist partisi tarafından itilip kakılır.

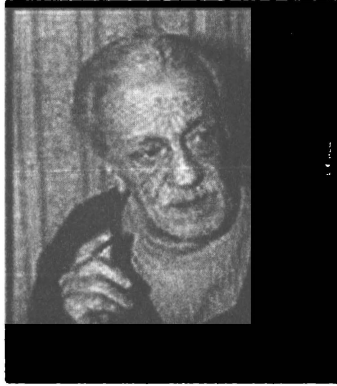
Evet. Bence hiyerarşik olarak önce insan, sonra şair, daha sonra vatansever ve en sonra da komünisttir ama insanlık için o artık sadece bir şairdir: İnsanlığı, vatanseverliği ve komünistliği şiirlerinde yaşayan bir abide.

Böylece belki de, **“önce şairdir, en sonra da şiirdir”** demek, tarihe daha uygun bir yargı olur!

NAZIM HİKMET VE NECİP FAZIL KISAKÜREK

Cumhuriyet döneminin iki önemli şairi Nazım Hikmet ile Necip Fazıl Kısakürek birbirlerini her fırsatta hicvediyor, kalemleriyle birbirlerine dokundurmadan edemiyorlardı.

Nazım Hikmet'in, geçtiğimiz günlerde dönemin başbakanı Adnan Menderes'e yazdığı mektupla gündeme gelen eski dostu Necip Fazıl'a, Varlık dergisinde yayınlanan bir mektup yazdığı ortaya çıktı.

Necip Fazıl Kısakürek

İşte Nazım'ın, Necip Fazıl'ı iktidar yalakalığı yapmaması konusunda uyardığı o mektup:

“Sevgili Necip, ismin temiz demek, necîb temiz demektir benden iyi bilirsin. Necip'i necis yapma. Sen en cihanşumül eserlerini beş parasız Paris sokaklarında dolanırken vermiş bir şairsin, cebin para para olacak diye ruhun pare pare olmasın.

Bilirim kalemin kıvraktır lisanın çeviktir, bilirim üç satırda ruh üflersin kağıda, bilirim bir yazsan parçalarsın edebiyatın Çin Seddi'ni, o lisan-i mücerret dilinle Babali yokuşunun yollarını yalaman beni kahrediyor Necip.

Sevgili Necip, inandığın Allah'ın aşkına, o kudretli kalemini iktidara payanda yapacağım diye camii direğine çevirme, o kudretli kelimelerini üç kurusa parselleme üç tanesi üç kuruş etmeyecek ciğersizlere. sevgili necip, elinde sur-u israfıl var, onu borazana çevirme.

Eski dostun

Nazım.”

Necip Fazıl Kısakürek'den Nazım Hikmet'e İlk ve Son Hitap

Necip Fazıl'ın Nazım Hikmet'e Mektubu

NAZIM HİKMET'E İLK VE SON HİTAP

Nâzım Hikmet!

Nafile çabalıyorsun.

Sana kızmıyorum. Kızmayacağım.

Hiç bir operatör, ameliyat masasından kendisini yumruklayan kanserliye, hiç bir gardiyan, parmaklığı içinden kendisine deli diye bağırان çılıına, hiç bir hâkim darağacı önünde küfürler savuran mahkûma kızamaz.

Ben kendimi, ne kanser operatörü, ne deli gardiyanı, ne de ağır ceza hâkimi şeklinde görmüyorum. Fakat görüyorum ki

her hareketim, seninle hiç de alâkadar olmadığı halde, ciğere neşter gibi saplanıyor, seni delilerin parmaklığı gibi bir azap çerçevesine hapsediyor ve başının üstünde ip varmış gibi kudurtuyor. Beni, doktor, gardiyan ve hâkim şeklinde gören sensin! Senin bu halini sezer sezmez artık sana kızmıyorum. Merhamet ediyorum.

Sanma ki ben öfke kabiliyetini kaybetmiş bir adamım. İnsan başıyla fare kafasını birbirinden ayıran tek hassa, bence fikir öfkesidir. Bir hiç için ölçsüz öfkeler duyacak kadar alıngan ve hassas bir mizaç taşıdığımı sen de bilirsin. Fakat bu öfke, iyi kötü bir kudreti, bir şahsiyeti, bir mesuliyeti kalmış insanlara ve hadiselere karşıdır. Sen mazursun.

Çünkü iflâs nedir, onu bütün hacmiyle idrak ettin.

O kadar yalnızsın ki, etrafında bir sürü (namı müstear) dan başka kimse yok. O kadar konuşulmuyorsun ki, isminden ancak kendi (namı müstear) ların bahsediyor. Eskiden herkesin dilinde bir problem gibi gezinmeyi tercih eder ve bir dedikoduya, bir ankete doğrudan doğruya iştirak etmeyi Greta Garbo esrarına aykırı bulurdun. Şimdi bir yerde anket oldu mu, kıymeti ve seviyesi nedir, hiç düşünmeden, kapısı önünde aç bi ilâç bekleyen yedi sekiz kişinin başına en evvel sen geçiyorsun ve sıranı kaybetmemek için kimbilir nelere baş vuruyorsun? Fıkraların baş sahifelerden moda sahifelerine atılıyor, gene yazıyorsun. Hatırlanmak şartı ile ne hakaretlere razı değilsin? Tükürüğü bile uzun zaman gıda edindin. Şimdi o da yok. Bir zamanlar, şiirlerinde (kıllı ve kalın) olduğunu ilân ettiğin sarı-

şın ve pembe ensenden, şunun bunun tokat izleri bile uçmuş. Zaman seni değil, yüz karalarını bile sömürmüş. Ne hazin bir manzaran var. Akşamları, beyoğlu sokaklarında, yüzlerinde kalın bir duvak, ayaklarında bir çift siyah bot, ellerinde köpek başlı bir şemsiye, ağır ağır geçen sabık Rum aşüfteleri bile senin kadar merhamete şayan değildir. Artık nefret vermiyorsun. Zamanın hainliği önünde insanları tefekkür ve merhamete çağırıyorsun.

Bundan bir kaç ay evvel Bâbiâlîde, Ştaynburg lokantasında seninle şöyle konuşmadık mı:

Ben – Gazetelere yazdığın bu fıkraları nasıl yazıyorsun, bu kadar adileşmeye nasıl tahammül ediyorsun?

Sen – Ne yapayım, ekmek paramı kazanıyorum. Başka ne yapabilirim?

Ben – Kendinden ve haysiyetinden bu kadar fedakârlık edeceğine niçin potin boyacılığı etmeyi tercih etmiyorsun?

Sen – Potin boyacılığı etsem, bir şey zannederler de beni bu işten menederler.

Kendisini bu kadar saçma bir mazeretle teselli ediveren, hakikatte tesellisi olmayan seninle görüyorsun ki ben hiç bir gün kavga etmedim. Sana selâm verdim. Sana acıdım. Bu kadar düşmene -acısını ben duyuyormuşum gibi- razı olmadım.

Şimdi bana -tam da senden bekliyebileceğim bir tarzda çatıyorsun. Devlet günlerinde seni rakip diye almaya tenezzül etmeyen adam, bu perişan halinde sana nasıl tenezzül eder?

Artık sen benim gözümde hiç bir şeyi temsil etmiyorsun. Ne hokkabaz şiirini, ne işporta komünizmanı, ne hile ustalığını, ne 24 saatlık reklâm açık gözlülüğünü... Senin nene mukabele edeyim?

Aynı ideoloji içinde vaktiyle sarma dolaş olduğun ve içlerinde fikirlerine taban tabana zıt olmama rağmen konuşulabilecek insanlar bulduğum gruplar, yani sana benden daha yakın zümreler bile seni, fikir ve sanat âdiliğinin, dolandırıcılığının prototipi diye gösteriyorlar. Bana ne düşer?

İşte açıkça söylüyorum: Ben senin kâbusun, geceleri uykuna giren umacın, her an yokluğunu hissettiren şeytanınım. Sana acıyorum. Fakat elimden ne gelir?

Çektiğin yokluk ıstırabına hürmeten, sana vaktile vermediğim şerefi veriyorum. Seninle ilk ve son defa olarak konuşuyorum. Fakat hepsi bu kadar. Dediğim gibi sen, bence artık mazursun. Seni affediyorum, ve ne yapsan affedeceğim. Bu vade güvenerek istediğini yap! Sakın bu fırsatı kullanmamazlık etme!

Yalnız bil ki, sönmüş ve pörsümüş hüviyetine, o kadar muhtaç olduğun ve elde etmek için ne yapacağını bilemediğin hayatı nefhedemiyeceğim.

Ölü diriltmek ve müflis kurtarmaktan âcizim.

Benim hakkımda, içinde hapsettiğin şeylerin hacmini bilmiyorum. Rivayete göre üç perdelik bir piyes, rivayete göre bir roman...

Fakat sana karşı hiçbir taktiği kalmamış adamın, bütün bir samimiyet ve açıklıkla içini tasfiye etmesine rağmen söyleyebileceği her şey ve sırf sana hitap etmekle düşebileceği bayağılık burada toptan ve ebediyen nihayete eriyor.

İşte görüp göreceğin rahmet!

(11 Nisan 1936)

Necip Fazıl Kısakürek

MUTLULUĞUN RESMİ

Abidin Dino, Nazım Hikmet Ran ve çok sevdiği eşi Vera, Paris'te bir otel odasında kalmaktadır. Nazım Hikmet, gecenin bir yarısı eline kalemini almış eşi Vera'ya "Saman Sarısı" adlı şiirini yazmaktadır. Eşi Vera çoktan uyumuştur. Nazım ve Abidin, otel odalarının penceresinden Sen ırmağını gören çatı katındaki otel odalarının pencerelerinin başında oturmuşlardır. Abidin de bir yandan bir şeyler çizmektedir. Nazım'ın şiirinin içindeki şu mısradan anlıyoruz bunu:

"Abidin uçsuz bucaksız hızın renklerini döktürüyor."

Aynı zamanda Nazım, yakın arkadaşı olan Abidin Dino'nun yaptığı resimlere hayranlık da duymaktadır. Yine o gece yazdığı şiirin içindeki şu mısralardan bu durum fazlasıyla sezilmektedir.

"Yüz elliye altmışın meydanlığında

suda balıkları nasıl görüp suda balıkları nasıl avlayabilir-
sem

öyle görüp öyle avlayabilirim kıvıl kıvıl akan vakıtları *tuva-
linde Abidin'in*"

Nazım eşine itafen yazdığı "Saman Sarısı" adlı şiirinin içinde Abidin Dino'ya çağrılarda da bulunmaktadır.

"Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin ?

İşin kolayına kaçmadan ama

Nazım'ın Dino'ya bu soruyu sorması zannedildiği üzere, ressamın sanatını ispatlama sorgulaması değildi elbet. Bu soru, gurbet hasreti çeken iki sanatçı arasındaki sıkı dostluğun getirisi olan bir diyalogun ürünüydü. Bu sorudaki amaç, fikir birlikteliğini, pekiştirme amaçlı kurulmuş soru kalıplı cümleler eşliğinde dökmekti mısralara. Esasında Nazım'ın Dino'dan bir resim beklentisi yoktu. Belki o da biliyordu yakın arkadaşının ona vereceği cevabı. Abidin Dino, Nazım Hikmet'in "Mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?" sorusuna resimle değil de, aynı türü kullanarak Nazım gibi şiirle karşılık vermişti. Çünkü Dino'da biliyordu Nazım'ın sorusunun cevabının olmadığını. Mutluluğun resminin tuvallere sığmayacağını.. Ondan-
dır ki Nazım'a yazdığı şiirinin son mısrasında şu sözlerle yer vermişti.

"Buna da ne tual yeterdi; ne boya..."

Abidin Dino

Abidin Dino mutluluğun resmini yapmadı. Çünkü o da biliyordu ki, tek bir kare ile somutlaştırılmazdı mutluluk denen kavram. O mutluluğu sözcüklerle anlatma yolunu seçti. Yaşamışlıklarının beraberindeki arzularının, hayallerinin içinde olduğu bir şiirle...

Mutluluğun Resmi

Kokusu buram buram tüten

Limanda simit satan çocuklar

Martıların telaşı bambaşka

İşçiler gözler yolunu.

İnebilseydin o vapurdan

Ayağında Varna'nın tozu

Yüreğinde ince bir sızı.

Mavi gözlerinde yanıp tutuşan

hasretle kucaklayabilseydim

seninle, bir daha.

Davullar çalsa, zurnalar söyleseydi

Bağrımıza bassaydık seni Nazım,

Yapardım mutluluğun resmini

Başında delikanlı şapkan,

kolların sıvalı, kavgaya hazır
 Bahriyeli adımlarla düşüp yola
 Gidebilseydik Meserret Kahvesine,
 İlk karşılaştığımız yere
 Ve bir acı kahvemi içseydin.
 Anlatsaydık
 o günlerden, geçmişten, gelecekten,
 Ne günler biterdi,
 Ne geceler...
 Dinerdi tüm acılar seninle
 Bir düş olurdu ayrılığımız, anılarda kalan.
 Ve dolaşsaydık Türkiye'yi
 bir baştan bir başa.
 Yattığımız yerler müze olmuş,
 Sürgün şehirler cennet.
 İşte o zaman Nazım,
 Yapardım mutluluğun resmini
 Buna da ne tuval yeterdi;
 ne boya...
Abidin Dino

BAŞKA BİR NAZIM... DEVRİMCİ NAZIM

Son şiirlerinden birinde “komünizm sevmektir” diyordu... Ümidi ve hasreti öğretiyordu...

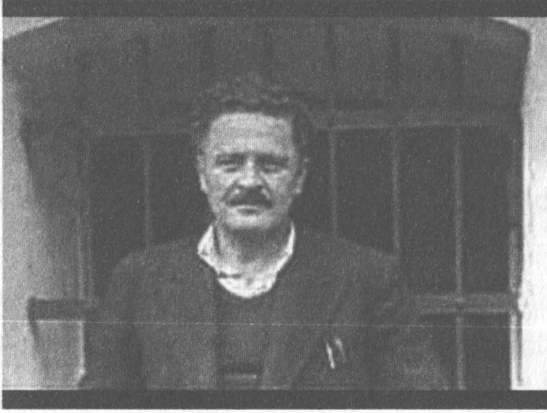
“Ben, bir insan

ben, Türk şairi komünist Nazım Hikmet ben,

Ömrünün on üç yılını hapiste geçirmiş, vatan haini adedilmiş, yazıları otuz kırk dilde basılmış ama yıllarca kendi memleketinde kendi dilinde yasaklanmış, otuzunda idamı istenmiş, son nefesini ülkesinde verememiş, Anadolu’da bir köy mezarlığına gömülememiş Nazım Hikmet... ve sevdası, kavgası, hala sevdamıza, kavgamıza umut veren Nazım Hikmet...

Devrimden sonra devrimcilik

Nazım Sovyetlere gitmek zorunda kaldı. Devrimi yapmakla işin bitmediğini öğrendik Nazım’dan. Aslında her şey yeni başlıyordu. Sosyalizmden geri dönüş sorununu, parti içindeki burjuva yolcuları, bürokrasiyi, demokratik merkezîyetçiliğin demokrasisini çıkardıktan sonra geriye ne kaldığını, işçi sınıfı partisinden bürokratların partisine dönüşümü, yabancılaşmaya karşı mücadeleyi, Sovyetler Birliği’ni eleştirmenin anti-komünizm propagandası değil işçi sınıfı devrimciliği olduğunu gösteriyordu...

Sovyetler Birliği “sosyalizmin kalesi”ydi. Ülkesinde çeşitli nedenlerle politik faaliyet yürütemeyen, cezaevine atılma ya da öldürülme tehlikesi yaşayan dünyanın farklı ülkelerinden pek çok devrimci için Sovyetler Birliği bir sığınak işlevi görüyordu. Ancak sadece devrimciler için değil bürokrat ‘parti ağa’ları için de... 1951’de TKP kadrolarının tümü tutuklandığında artık ülke içinde bir ‘parti’ kalmamıştı. TKP’nin varlığı bu tarihten itibaren yurtdışındaki eski komünistler tarafından temsil edilmeye başlandı. Yurtdışındakilerin Sovyetler Birliği’ne sığınmaktan başka bir çaresi kalmayışı, Sovyetler’de esen tehlikeli rüzgarların önüne geçememelerine, kendilerini bu akımlardan esirgeyememelerine yol açıyordu. Sovyetler Birliği’nde yanlış gidenleri dile getirebilmek, gerçek bir cesaret ve devrimci vicdan gerektirdiğinde, mültecilerin bir kısmı sınıfta kaldılar. Nazım Hikmet ise susmak için değil konuşmak için çıkmıştı ülke dışına. Canlı canlı bir mezara gömülmemek ve emeğini dünya emekçileri için kullanmaya devam edebilmek için, susmadı.

Gördüğü yolsuzlukların zaman içinde düzeleceğine inanıyordu, bürokrasiyi ve Stalin dönemindeki “kişiye tapma”yı eleştiriyordu. Yanlışla uzlaşarak öne çıkma seçeneğini her zaman reddetti. Uluslararası düzeyde popüler bir şair olarak da sadece Türkiyeli bir komünist olarak da. Devrim sonrası toplumda yabancılaşmayı eleştirdiği oyunu “İvan İvanoviç var mıydı yok muydu?” ilk temsilinden sonra sahnelenmedi. Nazım en güçlü silahıyla, şiirle itiraz etti kişiye tapınmaya: “taşandı tunçtandı alçıdandı kâattandı iki santimden yedi metreye kadar / taştan tunçtan alçıdan ve kâattan çizimleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında / parklarda ağaçlarımızın üstündeydi taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gölgesi / taştan tunçtan alçıdan ve kâattan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın / odalarımızda taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gözleri önündeydik”.

Sadece SB bürokrasiyle değil TKP şefleri ile de başı beladaydı. Moskova’ya geldikten sonra da grupçuluk ithamlarına maruz kaldı, grupçuluk iddiasıyla bir dönem partiden atılmıştı. Sovyetlerdeki bazı uygulamaları eleştirdiği için Sovyet düşmanı olduğu bile iddia edildi. TKP’nin önde gelen isimleri İsmail Bilen ve Aram Pehlivanyan tarafından Nazım için, “şair o, politikadan anlamaz” da dendi ama o, TKP Merkez Komitesi’ne seçildi. 1963 yılında Lenin ödülü verilmesi de yine aynı ekip tarafından Nazım’ın özel hayatı bahane gösterilerek (ki iddiaları asılsız ve yakışsızdı) engellendi, oğlunu aç bıraktığı, para göndermediği yalanlarıyla Merkez Komitesi’nden çıkartıldı. Dış Büro üyeliğine İsmail Bilen zamanında alınmadı.

“Partimden koparmaya yeltendiler beni / Sökmedi / Yıkılan putların altında da ezilmedim” diye anlatır Otobiyografi’sinde TKP içindeki mücadelesini.

Parti içinde devrimcilik

Nazım Hikmet’in TKP içindeki mücadelesi, kendisinin parti içindeki konumuyla ilgili değildi. O, haksız suçlamalarla toplama kamplarına gönderilen, TKP önderliğinin parti içindeki mücadelede hasımlarını diskalifiye etmek için kullandığı asılsız ithamlarla karşılaşan Türkiyeli komünistlerin bulundukları durumdan kurtulabilmesi için her zaman seferber oldu. Bu tutumuyla yurtdışındaki devrimcilerin haklı saygısını kazandı.

İsmail Bilen ekibi, TKP içinde kendilerine boyun eğmeyen kadroları iftiralarla harcamakta hiçbir zaman tereddüt etmedi. Bu kadrolardan birisi olan Veli Gündüz, 1966 yılında Sabiha Sümbüle yazdığı mektupta kendi başına gelenleri ve başkalarının sürgüne gönderilmelerine yol açan olayları anlatıyor: “Dünyanın her yerinde hastalık ve hastane, insanların uzak kalmak istedikleri yerlerdir. Fakat ben tersine hastanelik olduğuma şükrediyorum. Çünkü beni Batı Berlin’e sürgün edilmekten kurtardı. (...) Bura polisinden 12 Nisan’da görüşmek üzere polis merkezine gitmemi isteyen bir yazı aldım. 12 Nisan’da polisin bildirisi iki cümleydi: 15 Nisan’a kadar Doğu Alman topraklarını terk etmen gerek. Seni Batı Berlin’e salacağız. Peki sebep nedir? Niçin gitmem lazım? Bu soruların hiçbirine tek kelime cevap alamadık. (...) Senin sürgün edilişinden bu

yana bilmiyorum kesin olarak kaç yıl geçti? Sanıyorum bir 15 yıl var en azından. 15 yıl sonra aynı şey benim başıma geldi. Sahnede olan aynı adam. (İ. Bilen - Yarınlr'ın notu) Sürgüne sebep teşkil eden iftira jurnalini bugün tesadüfen öğrendim. İftira şu: Ben Sovyet aleyhtarımıyım! Sanıyorum sizin sürgün gerekçeniz de aynı nitelikteydi değil mi? Aynı iftirayı Bilal için de yapmış olması muhakkak bence. Zira, Bulgarlar Bilal'i gayet iyi tanımlarına rağmen, bugüne dek çocuğa ne iş ne de bir ev verdiler. Zira bizim jurnalci ağaların yukarıya şikayet etmesinden ve Bulgarları müşkül durumda bırakabileceklerinden çekiniyor olmalılar.(...) Unutmayasınız, kulağınıza küpe olsun diye tekrar üstüne basa basa yazıyorum. Bakalım bu mahut silahla daha kaç kişiyi vuracaklar." İşte ortam budur. Boyun eğmemenin bedeli, ortada bırakılmaktır.

Öte yandan Nazım, bırakalım kendi arkadaşlarını jurnallemeyi, haksız suçlamalarla karşılaşan komünistleri kurtarmak için kendisini öne atmaktan çekinmedi. 1923 yılından beri TKP üyesi olan ve Stalin-Beria döneminde toplama kampına atılan Mehmet Remzi (Martel Şükrü-Şükrü Baba), 1951'de Nazım Hikmet'in Moskova'ya geldiğini duyunca, bulunduğu kamptan birkaç gün izin alarak Nazım Hikmet'in yanına gelir. Durumu öğrenen Nazım Hikmet Sovyetler Birliği Başsavcısı Rudenko'yu arar: "Rudenko yoldaş, ben Türk şairi Nazım Hikmet, şimdi yanımda Türk casusluğuyla suçlanarak Sibiry'a sürgün edilen en yakın parti yoldaşım duruyor. Biz birbirimizle o kadar sıkı fıkı olmuşuzdur ki, eğer o Türk casusuysa,

benim de casus olmamam olanak dışında. Ya beni de onunla birlikte Sibiryâ'ya sürgün edin ya da hemen kendisini serbest bırakmanızı rica ediyorum". Mehmet Remzi kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Bu çıkışı, onu neredeyse dokunulmaz hale getiren tanınmışlığına bağlayanlar olabilir. Ancak aynı tutumu TKP yöneticilerinin de takınabilecekleri fakat pek çok devrimci insanın dişini sıkarak karşı-devrimci suçlamalarıyla ezilmesini seyretmekten başka bir şey yapmadıkları düşünülürse, Nazım'ın tutumu sadece cesaret değil aynı zamanda devrimci bir vicdan olarak değerlendirilmelidir.

Gericiliğe karşı dövüşeceğini bilerek devrimci olmaya karar verenler kimi zaman ikinci bir tercihle karşı karşıya kalabilirler. Birlikte dövüşmek üzere toplananlar arasındaki bozulma, bu bozulmaya karşı mücadele edilmediği zaman gericiliğe karşı mücadeleyi de olanaksız hale getirebilir. Zor olan bu ikinci durumda teslim olmama iradesini gösterebilmektir. Birinci Nazım Hikmet'i biliyoruz. Tüm dünyaya mal olmuş, gericiliğin karşısındaki komünist Nazım Hikmet. İkinci Nazım Hikmet gerçeğin başka yüzü değil. Onun zorunlu bir parçası. Devrimden sonra kireçlenen bir toplumda ya da bir bürokrat kliğin eline düşmüş bir parti içerisinde yine komünist bir Nazım Hikmet. Nazım'ı büyük yapanlardan birisi de budur.

NAZIM HİKMETE GÖRE DİL DEVRİMİ

Nâzım Hikmet'e Göre Dil Kavgası, Aydınlık Kavgasıdır

“Türküler söylendikçe Türk diliyle

Seni seviyorum gülüm, dendikçe Türk diliyle

Türk diliyle gülünüp

Türk diliyle ağıtlar yakıldıkça Adnan bey

ben anılacağım

(1934, *Nâzım Hikmet 1*)

İnsan, kendi isteği dışında kendini yaratan, varlığının bilincine vararak, toplumsallaşarak kendini aşan, kendinin dışına taşan bir varlıktır.

İnsan bu toplumsallaşma serüveninde dili var etmiş ve dil, insanla var olmuş doğada; insanın toplumsallaşması dille gerçekleşmiş; insanın varoluşunun zorunluluğu, ana koşulu olmuş dil.

Düşüncenin temelidir dil, hem annesi hem babasıdır; bereketi, besleyeni, büyütenidir.

“... Bir köylü toprağını ve öküzünü, bir marangoz tahtasını ve rendesini nasıl severse ben de Türk dilini öyle seviyorum.”

diyen Nâzım Hikmet'in dil sevgisi ve dile yaklaşımı, yazarların örnek alması gereken bir yaklaşımdır.

Bu yaklaşımıyladır ki Nâzım Hikmet, kendi dilinin en büyük ustası olmayı başarmıştır.

Nâzım Hikmet'in dille ilgili düşüncelerine ve bu düşüncelerini yaşama geçirdiği yazdıklarına baktığımız zaman gördüğümüz; bir dilin zenginliğinin toplumun da zenginliği, bir dilin aydınlığının toplumun da aydınlığı, bir dilin temizliğinin toplumun da temizliği olduğudur.

Nâzım Hikmet'e göre (1934), "... Dil, durmadan doğuran bir anadır... Yürüyüşün buyruğu budur... Böyle böyle akar gider..."

Türkçemiz mi?

Osmanlı düzeninde Arap ve Fars hayranlığının, din devleti olmanın bir sonucu olarak "dinin dili"nin egemenliğine giren Türkçe, yüzyıllar süren bu boyundurukla yok oluşa giderken direnişini her şeye karşın halk ozanları aracılığıyla, halkın sözüyle sürdürüyordu.

Osmanlı'nın Batı etkisine girmesinden sonra, başka Batı dilleri de bu boyunduruğun dilimizi daha da sıkmasını getirmişti.

Kurtuluş Savaşı'yla birlikte, "ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen" halkımız, dilini de sahiplenmiş, "yabancı diller boyunduruğundan" kurtarma kavgasına girişmiş ve kısa sürede olumlu kazanımlar edinerek aydınlık bir dili kurmayı başarmıştı.

Nâzım Hikmet, Türkçemizin bir devrime gereksinmesi olduğunu şöyle açıklar:

“... Her sosyal devir kendi sanatını ve kendi bünyesinde yaşayan hâkim sınıflarla mahkûm sınıfların sanatını vermiştir. Dil meselesi de öyle, bütün bir millete ortak dil, sanat dil ancak tek iç pazarın kurulmasıyla başlar. İngiliz dilinin bugünkü halinin başlangıcı bilhassa Elizabeth devriyle kendini gösterir. Bu devir ise İngiltere’de dediğimiz meselenin en önemli başlangıçlarından biridir. Biz ise, sen de farkındasındır, dilimizi yeni yeni işlemeye başladık. Osmanlı denen nesne Osmanlı İmparatorluğu ile beraber yıkıldı ve şimdi Türkçeyi işlemekle meşgulüz...”

Ulusal uyanışın getirdiği ulusal kurtuluş, ulusal kimliğin temeli olan dilde de köklü değişimi zorunlu kılmış ve bu zorunluluk dil Devriminin adımlarıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Nâzım Hikmet, tavrını koyar:

“... Halifeliğin cehennemini yedi kat dibine yuvarlanmasından şapkanın giyilişine dek, bir devrim bakımından, atılan her adımda yürekleri parçalananlar oldu. Bir devrim gözüyle emperyalizmin denize dökülüşünden, temiz Türkçenin işlenmesine kadar yapılan sıçramaların ağrısını, gırtlaklarına sarılmış bir pençe gibi duyanlar vardır...”

Bu büyük değişimin savunucuları, yaygınlaştırıcıları ve öncüleri de yazın emekçileri olmuştur.

“Dünyanın en iyi insanlarından olan Türk halkının ve dünyanın en güzel dillerinden biri ve belki de en başta gelenlerinden olan Türk dilinin yabancı diyarlarda tanınmasına vesile

olabilmek, ömrümün en büyük sevinci ve şerefi olur...” **diyen Nâzım Hikmet, Türkçenin bugününe gelirken geçirdiği en önemli aşama olan dil devriminin ateşli, inanmış, sevdalı bir savunucusu olarak sürdürmüştür şairliğini, yazarlığını.**

Dil devrimiyle; Mustafa Kemal Atatürk’ün kararlılığı, aydınlıktan yana olan kadroların desteği ve yazın emekçilerinin çabası ile Türkçemiz, Osmanlıcanın yüzlerce yıl süren egemenliğine karşı Yunus Emrelerin, Pir Sultan Abdalların, Karacaoğlanların, Köroğluların, Dadaloğluların şiirleriyle, halkın gönlünde sakladığı ışıltısıyla dünyaya yeniden gelmiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı’yla doğan yeni Cumhuriyet, bunun için yapay bir dil olan Osmanlıcanın yerine duru bir Türkçenin doğumunun da habercisi olmuş ve dil devrimini bir zorunluluk olarak benimsemiştir.

Dil devriminin ilk yıllarıdır ve “aydınlıkçı şair aydınlıkçı yazar” Nâzım Hikmet, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklar (1934):

“... Türkçe bir dönüm yerindedir. Er geç bu dönümü dönecektir. Dilimizin temizliğe, güneşli su gibi ışıklığa doğru akışının önüne geçilemez. Dönüm yerleri köpüklü olur, bulanık olur... Dönüm yerinde su dalgalıdır... Dilimiz de dönümünü dönerken köpüklenecek, bulanacak, dalgalanacak... Bu köpüklenmeden, bu bulanmadan tiksinenler, korkanlar olacaktır.(...) Onlar ağır kokulu, durgun, ışısız sularda yüzmeye alışmışlardır. (...) Dilimiz dibinin derinliklerini karıştırarak suyun yüzüne birçok sözler çıkardı. (...) Dilimizin bugün içine girdiği dönüm yeri, konuşma diliyle yazı dili arasındaki derin ayrılığı

kaldırarak; yalnız, ikisini de temizleyerek, ışıktandırarak bu işi yapacaktır... Ben, kendi payıma, ne yeni sözlerden korkuyorum, ne de birçoklarını yadırgıyorum. Becerikli bir yapıcı, kurulan yeni yapıda, onların birçoğunu yadırgatmadan kullanabilir. İş becerikli olmakta. Dil yürüyor... Yürüyenin önünde durulmaz...”

Gerçekten de Nâzım Hikmet’in dediği gibi olmuş, Türkçe “dönüm noktası”nı aşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu gibi, Osmanlı dili de tarihe karışırken, kalıntıları üzerinde yeni bir Cumhuriyet’le birlikte yeni bir dil de ısıt ısıt parlayarak doğmuştur.

Duru, temiz, ışıldayan bir dil olmaya başlayan Türkçe ile yaratılan yazın ürünleri, dilimizin yüzakı yazıncılarını yaratmış, bunlarla birlikte büyümesini, gelişmesini sürdürmüştür.

Dildeki bu temizlenmeden korkanlar, ürkenlerse dünün karanlığında yok olmak zorunda kalmışlardır.

Türkçenin zenginleştirilmesi savaşımına; “... Geniş konuşma dilimizden yazı dilimize sokacağımız her yeni söz, aşıntıya, silikliğe, alışkanlığın boyasızlığına, ölümlüğüne karşı dikilmiş bir yapıdır...” **düşünceleriyle omuz veren bu aydınlık yolun bir büyük ustası Nâzım Hikmet, hem döneminin hem de kendisinden sonra gelen dönemlerin yazıncılarının yollarını aydınlatmıştır.**

Bu aydınlanan yol, dilin, Türkçenin aydınlığı, duruluğu, temizliğidir ve ancak aydınlık ve duru bir Türkçeyle kültürün

taşları yerli yerine oturtulabilir, insana, gerçeğe, sanata ulaşılabilir düşüncesinin temelidir bu.

Bu düşünce, hemen hemen tüm gerçek yazın insanlarımızca benimsenmiş, bu düşüncenin yol göstericiliğinde usta yazarlar yetişmiş; kalıcı, gerçek sanat yapıtları ülkemizin kültür toprağında ısıldamaya ve ülkemizi ısıtmaya devam etmiştir.

Nâzım Hikmet, dilimizin gelişimine ilişkin olarak da yine 1934'te şunları söyler:

“Kabukla çekirdek, içle dış, kalıpla öz arasındaki bağı en iyi örneğini, dilimizin son yıllarda geçirdiği değişikliklerde görebiliriz. Bir bakıma, söz bir çekirdekse, bir özse, yazı onun kabuğu, onun kalıbıdır. Yeni alfabe kullanılmaya başladığından beri, dilimizdeki birçok Arap, Acem sözleri, eski yazıya, - eski kalıba tıpatıp uyan sözler, yeni yazıya, yeni kalıba uyamaz, yeni kalıba sığamaz oldular... Dilimizin yeni özü yıllardan beri sürüp gelen bir akışla ortaya çıkmış, yeniş yazının kullanılmaya başlanmasıyla hızını artırmış, artık eski yazı dili kuruluşunun kalıbına uymaz, bu kabuk içinde sıkışamaz olmuştur. Yeni çekirdek eski kabuğu parçalayacak, kendine uyan bir kabuk yaratacaktır...”

Bugün yaşadığımız gerçeklik, insanın her bakımdan tüketildiği, kirletildiği bir gerçekliktir.

Bu tüketim düzeninde “yükselen değerler”in yok ettiği şeylerden biri de dilimizdir.

Bu savaşımla, karşı devrimin 1940'ların sonundan beri attığı adımlarla zaman zaman hızı kesilse de hep sürmüş, siyasal iktidarların, devletin çeşitli organlarının baskılarıyla karşı karşıya gelmiştir.

Markalarla, etiketlerle, mağaza adlarıyla, ürün adlarıyla, hatta sanat yapıtı adlarıyla ve insanlığın bulduğu en etkin teknolojik araç olan medya aracılığıyla tutsak altına alınıp kirlenen, tüketilen dilimiz, bir yandan da "Türk-İslam Sentezi" ideolojisinin egemenliğindeki bir siyasal iktidarlar düzeninin kuşatması altındadır.

Geleceğimiz olan çocuklarımızın yetiştirilmesinden başlayarak günlük yaşamda Türkçenin tutsak edilmesi, üvey evlat olarak görülmesi gibi gerçeklerle bugün dil kavgamız, siyasal alanda olduğu gibi karanlığın kuşatmasına girmiştir.

Dil kavgamızı, bu kuşatma altında neler yapmalıyız, kime ne görevler düşüyor sorularının yanıtlarını bularak sürdürmek zorundayız.

Ustamızın da dediği gibi yazın emekçilerine çok görev düşüyor:

"... Her yazıcı elinden geleni yapsa taşlı tarla ayıklanırdı. O ayıklandı mı, ondan sonra dil toprağımızın verimliliği artardı... İyice ayıklanmış, sürülmüş, nadas edilmiş tarlaya dilediğimizi daha kolaylıkla ekebilirdik."

NAZIM HİKMET VE KÜBA YOLCULUĞU

Türkçe olarak yayımlanan kaynaklarda Nâzım Hikmet'in Küba yolculuğu ile son derece kısıtlı, çoğu zaman birkaç cümleden ibaret bilgi bulunmakla birlikte, bu önemli gezinin tarihi ile ilgili yeterli sayılabilecek yargılar bulunmamaktadır. Bu eksikliğe dikkat çeken ve araştırmasında bu konuyu etraflıca ele alan araştırmacı Hikmet Akgül 2002 yılında yayımlanan "Nâzım Hikmet, Siyasi Biyografi" adlı kitabında konuya şöyle yaklaşmıştır:

"Nâzım'ın Küba'ya hangi tarihte gittiği ve ne kadar kaldığı Türkçe kaynaklarda belirtilmiyor. 'Saman Sarısı'ndan önce yazdığı Kosmos adlı şiir, 13 Nisan 1961 (Paris) tarihini taşıyor. Havana Röportajı'ndan sonra yazdığı şiirin altındaki tarih ise, 13 Ağustos 1961'dir. Bu durumda Nâzım'ın 1961 Mayıs'ında Küba'ya gittiği düşünülebilir. Nitekim Mehmet Fuat, Nâzım Hikmet'in eşi Vera ile birlikte, 1961 Nisan'ında Paris'e geldiğini ve orada kırk gün kaldıklarını yazıyor.

Ve ardından 'Mayısta Nâzım Hikmet oradan yalnız olarak Dünya Barış komitesi adına, Fidel Castro'ya Barış Ödülü vermek üzere, Havana'ya gitti,' diye yazmaktadır. 'Romantik Komünist'in yazarları da aynı görüşte: 'Paris'te birlikte 40 gün

geçirdikten sonra, Nâzım tek başına Küba'ya gitti. (...) Nâzım için, 1961 yılının Mayıs ayında Küba'ya yaptığı ziyaret...'

Ancak bu anlatımlar kuşku doğurmaktadır. Çünkü bu durumda, Nâzım iki buçuk ay Küba'da kalmış gibi bir sonuç çıkmaktadır. Nâzım'ın Küba'da iki buçuk ay gibi uzun bir süre kalması sevindirici olurdu ama ne yazık ki bu, gerçeklerle uyuşmamaktadır. Nâzım Hikmet kırk gün kaldığı Paris'ten eşi Vera ile birlikte Moskova'ya dönmüştür. Vera'nın yazdıkları şöyle: 'Kırk gün kaldık Paris'te. Uçağımız sabah hareket ediyordu.' Bu anlatım Moskova'ya beraber döndüklerini gösteriyor. Kaldı ki, 'Havana Röportajı', 'Prag-Havana uçağı Küba Bale takımını bekliyor' dizesi ile başlıyor. Yine 'Otobiyografi' şiirinde 'elli dokuzumda on sekiz saatte uçtum Prag'dan Havana'ya' diyor. Bu da Havana yolculuğunun Prag'dan binilen uçakla başladığını gösterir. Ayrıca, 26 Mayıs 1961'de Moskova'ya gelen Vartan İhmalyan, onunla telefonla konuştuğunu ve ertesi gün buluşmalarını anlatmaktadır.

Öyleyse, Nâzım'ın Küba'ya gidiş tarihini onun üzerine yapılan çalışmalardan öğrenmek mümkün değildir. Bu çalışmalar doğru bilgi vermedikleri gibi yalan-yanlış anlatımlarıyla gerçeğe ulaşmanın önünü de kapatmaktadırlar. Nâzım Hikmet üzerine yapılan ve Türkçe yayımlanan kitapların hiçbirinde Nâzım'ın Küba'ya gidiş tarihi doğru olarak bulunmamaktadır."

Hikmet Akgül kitabının bundan sonraki bölümünde, aynı yukarıdaki alıntıda olduğu gibi bazı anılardan ve Nâzım'ın bazı şiirlerindeki ipuçlarından yola çıkarak kendine göre ger-

çek yolculuk tarihini bulmaya çalışmış, bu tarihe ulaşmasını da yine yukarıda olduğu gibi ayrıntılı ve uzun uzadıya ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Sn. Akgül'ün sonuç olarak ortaya koyduğu tarihler doğru olmadığı için bu bölümleri anlatımıza dahil etmeye gerek duymadık. Bununla birlikte değerli yazarın oldukça önemli bir konuya değindiği ve bu konu üzerinde takdire değer bir çaba ortaya koyduğunun da altı çizilmelidir.

Nâzım'ın Havana'ya gidiş tarihi konusuna geri dönersek; bu konuda dile getirilmesi gereken ilk husus, gidiş tarihi konusunda Memet Fuat'ın ve "Romantik Komünist" adlı eserin yazarları olan Saime Göksu ile Edward Timms'in yanılığında olmadıklarıdır. Küba José Martí Milli Kütüphanesi'nden temin edilen 13 Mayıs 1961 tarihli "Hoy" (Bugün) gazetesinde yayımlanan bir fotoğraf ve hemen altında yer alan haber, Nâzım'ın 1961 yılı Mayıs ayında Havana'da bulunduğunu teyit etmektedir. (Bakınız Ek 1) Aynı haberde yer alan "Dünyaca ünlü Türk şairi Nâzım Hikmet, Milletlerle Dostluk Enstitüsü'nün davetlisi olarak dünden beri Havana'da bulunuyor" ² ifadesi ise Nâzım'ın Havana'ya varış tarihinin 12 Mayıs 1961 olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durumda, Vera Tulyakova'nın ve Memet Fuat'ın Paris'te kırk gün kaldığına dair ifadelerini de doğru kabul etmek lâzım geldiğinden, Paris'te geçirilen bu sürenin mutlaka Nisan ayının hemen ilk günlerinde başlamış olması gerekmektedir. Aynı şekilde Nâzım'ın Paris dönüşünde eşini Moskova'ya bırakır bırakmaz hemen yeniden yola koyulmuş olması da gerekmektedir. Bu

önergeleri değiştirebilecek tek veri ise gerek Tulyakova'nın, gerekse Fuat'ın tam olarak kırk günden değil de yaklaşık olarak kırk günden söz etmiş olmalarıdır ki, bu da akla çok uzak değildir. Bu konuda vurgulanması gereken husus ise yeni yayımladığımız belgeler ışığında Nâzım Hikmet'in Havana'ya varış tarihinin kesin olarak ortaya konmuş olması ve bu tarihin 12 Mayıs 1961 olmasıdır.

Aynı konuda ilgili çevreler tarafından tartışılan diğer bir konu da Nâzım'ın Havana'da kalış süresidir. Hatırlanacağı üzere Akgül bu konuda önce iki buçuk ay gibi bir süre söz konusuymuş gibi görüldüğünden söz etmiş, ancak gerçeğin böyle olmadığını kaydetmiştir. Dönem açısından yanılmakla birlikte kalış süresinin daha kısa olması gerektiği konusunda Hikmet Akgül haklıdır. Yukarıda bahsettiğimiz 13 Mayıs 1961 tarihli gazete haberinin sonunda bulunan “Bu çerçevede, (şair) Küba'da yaklaşık olarak iki hafta kalacaktır,”³ ifadesi bu konuya da açıklık getirmektedir. Aynı gazetede Nâzım'dan söz eden son haberin 4 Haziran 1961 tarihli olması ve bu yazının “Birkaç gün önce son dönemlerin belki de en iyi Türk şairi sayılan ve hiç şüphesiz yaşayan şairlerin en önemlilerinden biri olan Nâzım Hikmet'le görüşmek üzere ICAP oteline gittik” (Bakınız Ek 7) şeklinde bir cümleyle başlaması, daha önce aynı gazetede çıkmış olan haberi de teyit etmektedir. Bu bilgiler ışığında Nâzım Hikmet'in iki haftadan biraz fazla bir süre Havana'da kaldığı ve muhtemelen Mayıs ayının son gün-

lerinde ya da Haziran ayının ilk günlerinde ülkeden ayrıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Nâzım Hikmet'in 1961 yılında gerçekleştirdiği Küba ziyareti ile ilgili olarak günümüze kadar tam anlamıyla açıklığa kavuşmamış olan bazı tarihlerle ilgili okurlarımıza sunacağımız bilgiler bunlardan ibarettir. Eldeki belgeler şu an için bu bilgilere daha fazla bir şey katılmasına imkân vermemekle beraber, şairimizin Küba'ya varış tarihini ve oradaki kalış süresini kesin denebilecek bir hassasiyetle ortaya koymaktadırlar.

ETKİNLİKLER

“Etkinlikler” alt başlığı çerçevesinde, temin edilen belgeler ışığında Nâzım Hikmet’in bahse konu olan gezi süresince gerçekleştirdiği anlaşılan ve şairin yaşamıyla ilgili diğer kaynaklarda yer almayan faaliyetlerden söz edilecektir. Aynı çerçevede, bu faaliyetler esnasında ünlü şairin yaptığı belli başlı, röportajlara, konuşmalara, açıklamalara da yer verilmiş ve bu söylemler hakkında birtakım yorumlar da yapılmıştır.

Araştırmamızın çıkış noktasını teşkil eden belgelerden edindiğimiz bilgilere göre Nâzım’ın adadaki ilk etkinliği, adaya varışının hemen ertesi günü, sonraları Küba Komünist Partisi’nin yayın organı haline gelecek olan “Hoy” (Bugün) adlı gazeteye yaptığı ziyarettir. Dönemin en önemli gazetelerinin başında gelen bu yayın organına yapılan ziyaretin adada önemli yankılara neden olduğu edinilen belgelerden anlaşılmaktadır. Bahse konu gazetenin 13 Mayıs 1961 tarihli nüshasında çıkan ve çalışmamızın “ekler” bölümünde yer alan bir fotoğraf ve altındaki haberden, şairin bu ziyaret sırasında, önceden kişisel dostluğu bulunan dünyaca ünlü Kübalı şair Nicolás Guillen (1902-1997) tarafından ağırlandığı anlaşılmaktadır. Aynı haberde Nâzım Hikmet’in bu ziyaret sırasında; “Fidel Castro’nun devrimci Küba’sını tanıdığım için mutluyum, çok mutluyum. Gerek ülkeniz, gerekse lideriniz Türk gençliği tarafından çok seviliyor, şeklinde kısa bir açıklama yaptığı da kaydedilmiştir.

Ne yazık ki şairin Küba’da bulunduğu dönemin ilk haftasıyla ilgili olarak elimizde pek az bilgi bulunmaktadır. Temin edi-

len belgelerden ikincisi 21 Mayıs 1961 tarihli gazetede yer alan bir ilandır ve ertesi gün Türk şairin onuruna bir kokteyl verileceğini duyurmaktadır. Aynı gazetenin 23 Mayıs 1961 tarihli nüshasında ise 22 Mayıs 1961 Pazartesi günü gerçekleştirilen kokteylle ilgili bir haber ve kokteyl sırasında çekilmiş bir fotoğraf yer almaktadır. Haberin içeriğinden kokteylin o dönemde ilki gerçekleştirilen Ulusal Sanatçı ve Yazarlar Kongresi'nin düzenleme komitesi tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Aynı haberde kokteyle birçok Kübalı sanatçının da katıldığı kaydedilmiştir. O dönem Küba kültür yaşamının önde gelen simalarından olan ve davete katıldıkları anlaşılan kişilerden bazıları şunlardır: José Hernandez, Guillermo Cabrera Infante, Fayad Jamis, Manuel Díaz Martínez, Adigio Benítez, Natalio Galán, Virgilio Pinera, José Rodríguez Feo, César Leante, Natividad Gonzáles Freyre, Miriam Acevedo, Heberto Padilla, Pedro ve Francisco de Oráa, Loló Soldevilla, Sabá Cabrera Infante, Fausto Canel, Antón Arrufat Luis Suardíaz, Raúl Valdés Vivo, Carlos Franqui ve Nicolás Guillén.

Nâzım Hikmet'in Küba'da bulunduğu dönemde gerçekleştirdiği ve hakkında bilgi temin edebildiğimiz bir diğer faaliyet ise 25 Mayıs 1961 gecesi saat 22.30'da katıldığı bir televizyon programıdır. Ünlü şairin CMQ televizyonunda katılacağı program aynı gün yayımlanan gazetelere verilen ilanlarla duyurulmuş, bu ilanlardan biri de temin edilmiş ve çalışmamızın "ekler" bölümünde okurlarımıza sunulmuştur.

Bir panel havasında geçtiğini ertesi gün yayımlanan gazete-lerden öğrendiğimiz televizyon programına Nâzım ile birlikte José A. Baragaño, Pablo Armando Fernández ve Manuel Díaz Martínez katılmışlar, programı Luis Gomez Wangüemert sunmuştur. Şairin bu programa katılmış olması başlı başına ilgi çekici bir unsur olmakla birlikte, burada esas önemli olan program boyunca konuşulanlar ve Nâzım'ın yaptığı açıklamalardır. 26 Mayıs 1961 tarihli haberden öğrendiğimiz kadarıyla Nâzım daha konuşmanın başında; "Önceleri ülkesinin özgürlüğü için mücadele eden genç bir şair olarak başladım; sonraları sosyal bir devrimden yoksun bir bağımsızlık savaşının kurmaca bir savaş olduğunu anladım, diyerek kısaca kendi fikirsel gelişimine değinmiştir. Konumuz dışında olduğu için şairin düşünceleriyle ilgili uzun uzadıya yorum yapma gereği duymuyor, yalnızca Nâzım Hikmet'in burada kastettiği devrimin sosyalist nitelikli bir devrim olduğunu düşünüyoruz. Yoksa kanımızca Nâzım Hikmet'in Türk Kurtuluş Savaşı sonrasındaki devrimi ve gerçekleştirilen benzersiz toplumsal değişimi görmezden gelmesinin söz konusu olabileceğini düşünmek istemiyoruz.

Aynı programda Nâzım'ın dile getirdiği fikirleri arasında genel olarak sanatla, özel olarak ise edebiyatla ilgili olanlar oldukça önemlidir. Şair, edebiyatın amacı ve halk-edebiyat ilişkisi konusunda şunları kaydetmiştir: "Halk okuma yazma bilmesede, yüksek bir kültür düzeyine sahip olmasa da, her şeyin yüce yaratıcısıdır. Bu sebeple halkın zekâsına saygı duyulmalıdır. Halk için edebiyat yapıldığında düzeyinin çok yüksek

tutulması ve çok iyi yapılması gerekir. Devrimci bir şair devrimci nitelikli şiirler yazmalı, bunlar doğrudan doğruya siyasal içerikli de olabilirler ancak kalite her halükârda en üst düzeyde tutulmalıdır.

Söz kültürden açılmışken, şair kültürün sosyalist ülkelerde toplumun ortak malı haline geldiğinden, bu ülkelerde okuma yazma bilmeyen kimse kalmadığından bahseder. Aynı çerçevede şiirlerinde de ele aldığı Türk halkının okuryazarlık durumuna değinir ve Türkiye’de okuryazarlık oranının son derece düşük olduğunu ifade eder. Nâzım’a göre o dönemde ülkemizde okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde yetmiş beştir. 1960 yılına ait veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü arşivlerinde bulunmaktadır. Adı geçen enstitünün verileri ışığında 1960 yılında Türkiye’de okuryazar olmayanların oranının % 60,5 olduğu görülmektedir. Bu oran o dönem için Nâzım’ı da herkesi de üzecek nitelikte olup, bugün içinse birçoğumuzu şaşırtacak olan bir oran olmakla birlikte % 75’ler düzeyine ulaşmadığı da aşîkârdır. Nâzım Hikmet’in verdiği rakamın gerçek verilerden bir miktar farklı olmasını ise, şairin uzun yıllar boyunca yurtdışında yaşamış olmasına bağlamak mümkündür.

Bahse konu program sırasında Türk edebiyatının o dönemde içinde bulunduğu duruma ve belli beşli kalem sahiplerine de değinilmiştir. Bu kapsamda Nâzım Hikmet, kırsal kesim kökenli bir grup yazarın, kırsal kesim insanının deneyimini yansıtan romanlar yazdıklarını, onları ilginç bulduğunu ifade etmiştir.

Söyleşi sırasında doğal olarak söz döner dolaşır ve yakın dönem Türk tarihine ve siyasetine gelir. Şair daha önce de değindiği Kurtuluş Savaşı'ndan söz ederek konuşmasını sürdürür ve Kurtuluş Savaşının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin desteğiyle kazanılmış, antiemperyalist nitelikli bir savaş olduğunu ifade eder. Buna karşın yanki emperyalizminin müttefiki olan burjuvazinin karşı hareketiyle, Türkiye'nin o dönem itibarıyla Yakındoğu'da emperyalizmin en önde gelen kalesi haline geldiğini de sözlerine ekler.

Nâzım'ın Küba ve devriminin geneli hakkındaki görüşleri ve devrimin etkilerine dair düşünceleri ise yazının son bölümünü oluşturmaktadır. Bu son bölümden anlaşıldığı kadarıyla Nâzım program sırasında Küba Devrimi, Kore ve Japonya'daki öğrenci olayları gibi bazı hareketlerin Türkiye'de öğrenciler arasında kuvvetli bir antiemperyalist akıma neden olduğunu ifade etmiştir; dahası, öğrenciler arasında oluşan bu antiemperyalist akımın gerçek bir halk hareketine dönüştüğünü vurgulamıştır.

Anılan dönemlerde, ileride belli düzeyde ses getirecek bir takım öğrenci hareketlerinin Türkiye'de filizlenmeye başladığı doğrudur. Bununla birlikte, bu akımların bir halk hareketine dönüştüğü kanımızca pek isabetli bir saptama değildir. Nitekim sonraki yıllarda meydana gelen, bahse konu öğrenci merkezli bazı hareketlerde halkın tutumu çok destekleyici olmamıştır. Bu itibarla Nâzım Hikmet'in bu saptamaları yaparken bir miktar benimsediği ideolojinin etkisiyle ve kendi beklentileri dorultusunda fikir beyan ettiği söylenebilir.

Televizyon programının sonunda ise Nâzım Hikmet'in daha ziyade Küba Devrimi ile dünyada yarattığı yankılar üzerinde durduğu görülmektedir. Nâzım sonsöz olarak, Küba Devrimi'nin 1917 yılında dikilen harikulade ağacın dallarında mükemmel bir meyve olduğunu, bu ağacın dünyanın belli bir noktasına dikildiğini ama köklerinin tüm milletlerde olduğunu ifade etmiş; "Küba devriminin, ulusal bağımsızlıkları uğrunda, ilerleme yolunda mücadele içinde bulunan tüm milletlerin kendilerini seyretmeleri gereken bir ayna olduğunu" söyleyerek sözlerini bitirmiştir.

Nâzım Hikmet'in Havana'da bulunduğu döneme bir nebze ışık tutan belgelerimizden, bu çerçevede değineceklerimizin sonuncusu da yine aynı gazetenin 4 Haziran 1961 tarihli nüshasında yayımlanan Manuel Díaz Martínez imzalı bir haber röportajdır. Ekinde Nâzım'ın bir şiiriyle bir düzyazı örneğinin bulunduğu yazıya temel teşkil eden röportaj da şairin ülkedeki önemli faaliyetlerinden biridir. Bu haber-röportajın başında "Yanes" soyadlı bir ressam tarafından karakalem yapıldığı anlaşılan, Nâzım'a ait özgün bir resim de bulunmaktadır (Bkz. Ek:7).

Bu son belgenin hemen başında yer alan bilgilerden, Nâzım'ın Havana'da "Milletlerle Dostluk Enstitüsü"ne (İCAP) ait bir konukevinde kaldığı anlaşılmaktadır. Yine aynı yazının giriş cümlelerinde ise, Nâzım'ın bu ülkede bulunmaktan dolayı hissettiği olağanüstü mutluluk gözlenebilmektedir. Nâzım söyleşiye şöyle başlar: "Beş gündür Küba'dayım ama devrimin

başından beri buradaymışım gibi geliyor bana. Kendimi “Alis Harikalar Diyarı”nda gibi hissediyorum. Burada kısa bir süre kalacağım, büyük mutluluklar kısa sürer.”

Bu söyleşide Nâzım uzun uzadıya kendi şiir zevkinin gelişiminden ve kimleri okuyup, onlardan nasıl etkilendiğinden söz eder. Konu Kübalı şair Nicolás Guillen’e geldiğinde ise bu şair hakkında son derece olumlu ifadeler kullanır. Guillen’in hem okuru hem de arkadaşı olduğu için büyük gurur duyduğunu aktarır. Söyleşinin tam bu noktasında Nâzım Hikmet’in edebiyat konusundaki büyük yetkinliğini ve ileri görüşlülüğünü ortaya koyan bir kısım bulunmaktadır. Burada Nâzım “...eğer Nobel Ödülü’nü veren heyette yer alsaydım, ödülün Aragón, Neruda ya da Guillen’e verilmesini isterdim,” diyor. Bu cümle yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Nâzım’ın derin edebi öngörü yeteneğini ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi ünlü Şilili şair Pablo Neruda (1904-1973) bu görüşmeden on, Nâzım’ın ölümünden ise sekiz yıl sonra 1971 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nün sahibi olmuştur.

Nâzım Hikmet’in Küba gezisinde gerçekleştirdiği faaliyetler hakkında, bu çalışmaya esas olan belgelerden edinebildiğimiz bilgiler ne yazık ki bunlardan ibarettir. Bu aşamada çok önemli bir sorunla karşı karşıya kalmaktayız: Bilindiği gibi Türkiye’de yayımlanan kaynak eserlerin hemen hemen tümünde şairin 1961 yılında Küba’ya gitmesinin temel nedeninin Dünya Barış Komitesi adına Fidel Castro’ya barış ödülü vermek olduğu kaydedilmektedir. Garip bir şekilde gezinin gerçekleştiği dö-

nemde Havana’da yayımlanan en önde gelen gazetelerden biri olan “Hoy” (Bugün) adlı gazetede ne adı geçen barış ödülüne dair, ne de Nâzım Hikmet’in Fidel Castro ile görüştüğüne dair bir kayda rastlanmamaktadır. Dahası, ünlü şairin Küba’ya geliş nedeni aynı gazetenin 4 Haziran 1961 tarihli nüshasında: “Nâzım Hikmet Küba’ya Devrimci Hükümetin davetlisi olarak, devrimin ortaya koyduğu eseri görmek üzere geldi,” şeklinde açıklanmaktadır. Şairin Küba’da bulunuş nedeni hakkında bilgi verilen bir diğer belge de, aynı gazetenin 13 Mayıs 1961 tarihli nüshasında bulunmaktadır ve o günkü haberde de Nâzım’ın Küba’da bulunuş nedeni şöyle açıklanmaktadır: “Dünyaca ünlü Türk şairi Nâzım Hikmet, Milletlerle Dostluk Enstitüsü’nün davetlisi olarak dünden beri Havana’da bulunuyor.” Nâzım Hikmet’in Havana’da bulunuş nedeninin bir davet olduğuna dair elimizde bulunan son ipucu da yine aynı gazetenin 23 Mayıs 1961 tarihli nüshasında çıkan bir haberde bulunmaktadır. Fotoğraflı haberin hemen başında Nâzım Hikmet’in adada bulunuş sebebi şöyle açıklanmaktadır: “Devrimci Hükümetin davetlisi olarak bizleri ziyaret etmekte olan büyük Türk şairi Nâzım Hikmet’in onuruna...”

Elimizde bulunan belgelerin hiçbirinde, Türkiye’de temel kaynak olarak kabul edilen kaynaklarda sözü edilen Barış Ödülü’nden bahsedilmemesi, böyle bir ödülün varlığını bir nebze şüpheli hale getirmektedir. Aynı şekilde gazetelerde bu yönde bir haberin yer almaması Fidel ile Nâzım’ın görüşmediklerini de kesinkes göstermemektedir ancak kuvvetle muhte-

mel kılmaktadır. Şöyle ki, ülkenin efsanevi önderine, böylesine saygın, uluslararası üne sahip bir şairin bir ziyaret gerçekleştirmesi, dahası ona bir ödül de sunması şüphesiz gazetecilik açısından son derece önemlidir. Öte yandan şairin Havana'da gerçekleştirdiği çok daha önemsiz ziyaretlerin ve onuruna verilen bazı davetlerin basına yansıdığı da ortadadır. Bu durumda akla ilk gelen, Havana'da Nâzım Hikmet ile ilgili belgeleri ve bilgileri bizlerle birlikte bir araya getirenlerin ödül ve Castro ile görüşmeyi içeren haberleri atlamış olmalarıdır. Bu olasılık oldukça zayıf olsa da mümkündür; ne var ki Nâzım'ın Havana'da gerçekleştirdiği röportajlarda da, Nâzım'ın katıldığı televizyon programını konu alan haberlerde de bu iki konuda bilgi yer almamaktadır. Öte yandan Nâzım'ın Havana gezisi ile ilgili yazdığı ünlü şiiri "Havana Röportajı" nda da bu iki konuya değinilmemektedir. Bu son derece önemli hususu ne yazık ki eldeki belgelerle tam olarak açıklığa kavuşturma imkânı bulunmamaktadır. Bununla birlikte elimizde mevcut belgeler ve yaşayan tanıklar ne bu ödülün verilmiş olduğunu na de Nâzım Hikmet ile Fidel Castro'nun görüşmüş olduklarını teyit edememektedirler.

YANKILAR

Bu alt bölümde Nâzım Hikmet'in 1961 yılındaki Küba gezisinin gerek gezi sırasında gerekse gezi sonrasında yarattığı yankılar ortaya konmaya çalışılacaktır.

Nâzım'ın Küba gezisinin yarattığı yankılar açısından yapılabilecek ilk yorum, gezinin son derece olumlu geçtiği ve özellikle sanat çevrelerinde önemli akisler yaratmış olduğudur. Bu çerçevede dile getirilmesi gereken unsurlardan ilki, yazılı basında çıkan haber ve yorumların tümünde Nâzım'dan "büyük Türk şairi" olarak bahsedilmesidir. Türkiye ve Türkler Kübalılarca özellikle o dönemde çok tanınmış bir ülke ve millet olmamasına karşın, şairin Türk olmasının üzerinde bu denli önemle durulmasının iki muhtemel sebebi olabilir: Bunlardan ilki Kübalıların son derece yurtsever olmalarıdır; yurtsever toplumların tanıma ve tanıtırma sürecinde oldukları kişilerin milliyetleriyle ilgili olmaları ve bu konunun altını çizmeleri şaşırtıcı sayılmamalıdır. Bu durumun ikinci muhtemel nedeni ise şairin kendisinin özellikle ve önemle bu konuyu vurgulamasıdır. Nâzım'ın bu konuda hassas olduğu bilinmektedir; şair 1943 yılında Keşal Tahire'ye yazdığı bir mektubunda, bu konuya şöyle değinmiştir: "...sosyalist şair olmak, yani memleketini ve halkını en çok seven, memleketinin ve halkının en mamur olmasını isteyen şair olmak neden kusur olsun ve neden Türklük şuuruyla uygun düşmezmiş? Ah, bir kere bir saniye olsun, memleketini bir sosyalist şairin sevdiği gibi sevmesini, bir sosyalist şairdeki gibi Türklük şuuru gibi bir şuura sahip olmasını

öğrenebilseydiler. Bir sosyalist şairde memleket ve halkın sevgisi nasıl konke, elle tutulur bir toprağa ve gözle görülür, sesle konuşulur insanlara ait bir sevgidir.” Bu sevginin, hasretin ve özlemin etkisiyle olsa gerek Nâzım Küba’daki etkinlikleri sırasında da ısrarla şiirlerinin Türkiye’de yayımlanamamasından duyduğu üzüntüyü vurgulamış, “Biyografi” adlı şiirinde:

“yazılarım otuz kırk dilde basılır

Türkiyem de Türkçem de yasak”

dizeleriyle ifade ettiğı özlemi, üzüntüyü şöyle dile getirmişti: “Bugün itibarıyla 56 dile çevrildim, şiirlerim yalnızca bir dilde yayımlanmadı: Türkçe.

Nâzım’ın gezisinin yarattığı yankıların değerlendirilmesi aşamasında göz önünde bulundurulması gereken unsurlardan biri de gezi sırasında ve sonrasında şair hakkında görsel bağında çıkan haberlerdir. Şairin bizzat katıldığı bir televizyon programından önceki alt bölümde bahsettiğimizden bu konuya yeniden değinmeyi gerekli bulmuyoruz. Nâzım’ın gezi sırasında ve hemen sonrasına yayımlanan haber ve söyleşilerin birçoğı dönemin önemli gazetesi “Hoy”da (Bugün) çıkmıştır. Aynı şekilde 24 Mayıs 1961 tarihinde şairin “Giden” adlı şiirinin tercümesi “Aquel que se fue” adıyla yayımlanmıştır. Bu araştırmaya esas teşkil eden bu yansımalarından başka Nâzım Hikmet hakkında 1961 yılında “Bohemia” adlı dergide bir, haftalık “Lunes de Revolución” adlı dergide ise bir yazının çıktığı araştırmalarımız sırasında tespit edilmiş ancak bu yazılara henüz ulaşamamıştır.

Gezinin gerçekleştiği dönemdeki yansımaların yanı sıra Nâzım'ın Küba'ya gidişinin yansımaları günümüzde de sürmektedir. Bu çerçevede sayılabilecek etkinliklerin ilki, şairin 1961 yılındaki gezisine bizzat şahit olan şair, yazar, eleştirmen ve gazeteci Lu s Suard az'ın geçtiğimiz yıl gerçekleştirdiği bir dizi konferanstır. Nâzım'ı bizzat tanıma fırsatı bulan Suard az,  nl  şairin 100. doğum yild n m  anısına 2002 yılında; biri ülkenin en önemli günlük gazetesi olan "Granma"da diğeri ise haftalık "Orbe" adlı dergide yayımlanan iki makale yazmış (bunlardan biri ekler bölümünde yer almaktadır), "Radio Progreso" adlı radyoda, 14-18 Ocak 2002 tarihleri arasında yayınlanan beş radyo programı hazırlamış ve ülkenin değişik bölgelerinde Nâzım Hikmet konulu    ayrı konferans vermiştir.

Bu etkinliklerin yanı sıra, Nâzım anısına Latin Amerika'da gerçekleştirilen bir diğer anlamlı etkinlik Kolombiya'da olmuştur. Kolombiya'da "Un  n En" yayınevi 2002 yılında doğum yild n mleri kutlanan 35 dünya çapında şairin eserlerinin yer aldığı bir seçki yayımlamış, bu se kide Nâzım Hikmet'in de on iki şiirinin  spanyolca tercümeleri yer almıştır. Aralarında Küba'dan Nicol s Guill n (1902-1989), Dulce Mar a Loy-naz (1902-1997),  spanya'dan Rafael Alberti (1902-1998), Luis Cernuda (1902-1963), Brezilya'dan Carlos Drummond (1902-1987) gibi şairlerin eserlerinin bulunduğu antolojide yer alan Nâzım Hikmet'e ait şiirleri ise yine Kübalı yazar Lu s Suard az

seçmiştir. Kitabın tanıtımı Kolombiya'da Şubat ayında düzenlenen Uluslararası Kitap Fuarı çerçevesinde yapılmıştır.

Nâzım'ın anısına Küba'da çok kısa süre önce gerçekleştirilen bir etkinlik de Havana şehrinde geçtiğimiz günlerde açılışı gerçekleştirilen anıt olmuştur. Eskişehir, Tepebaşı Belediyesi'nin girişimleriyle yürütülen bu proje çerçevesinde, Luís Suardíaz'ın bu çalışmanın ekler bölümünde yer alan makalesinde ifade ettiği gibi "Nâzım Küba'ya dönmüştür".

Nâzım Hikmet, 1961 yılında gerçekleştirdiği Küba gezisi ve eserlerinin Küba'daki yansımalarıyla ilgili olarak bu altbölümde ortaya konulacak bilgiler bunlardan ibarettir. Çalışmanın bundan sonraki bölümü, bu uğraşının ortaya konması aşamasında kullanılan bilgi ve belgelerin özgün nüshalarına ve tercümelerine ayrılmıştır.

Nazım Hikmet Sanat, Edebiyat ve Şiir...

Nâzım Hikmet ilk şiirlerini hece vezniyle yazdıysa da içerik bakımından hececilerden oldukça uzaktı. 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı sırasında Çanakkale’de yaşamını yitiren dayısından çok etkilendi. Bu etkiyi Nazım’ın “vatan ve yurt” temalarının öne çıktığı ilk şiirlerinde açıkça görüyoruz. Çok geçmeden yeteneğiyle dikkatleri üzerine toplayan Nazım, devrin “sanat sanat içindir” anlayışını kabul etmiyor; Tevfik Fikret, Mehmet Emin ve Mehmet Âkif gibi şairlerin toplumcu yönelimleri kendi dönemi içerisinde savunan ender şairler arasında yer alıyordu. Nazım’ın toplumcu yönü önceki şairlerden nitelik olarak farklıdır. Bu farklılık ilerleyen dönemlerde Nazım’ın sosyalist kimliğiyle pekişecek, ülkemizin sanat ve edebiyat alanında ciddi bir yankı uyandıracaktır.

Şiirinin gelişen içeriğini yeni biçimlerle ifade etmeye yönelen Nazım, Sovyetler Birliği’nde kaldığı ilk yıllarda (1922-1925), biçim arayışlarını yoğunlaştırdı. “Kafiyeli, vezinli şiir yazılmaz diyenler de; kafiyesiz, vezinsiz şiir yazılmaz diyenler kadar dar kafalıdır.

Şiir öyle de yazılır, böyle de. Edebiyat dili, hele şiir dili hayallerle, teşbihlerle ortaya çıkar, ancak böyle bir dil şiir dilidir demek ne kadar yanlışsa, tersini kabul etmek de o kadar yanlıştır” görüşünden hareket eden Nazım, yenilik arayışını bu zemin üzerine oturttu. Hayatın her alanında sekter yaklaşımlara karşı olduğunu ifade eden Nazım, özellikle sanat ve edebiyat alanında sekterliğin çok ciddi bir hastalık olduğuna inandı. Her ol-

guda kendi beğenilerinden ziyade “geneli” ön planda tuttu. Bu düşüncelerin gerginliği içerisinde hece ölçüsünün kalıplarını kırarak, Türkçe’nin ses özelliklerine büyük uyum sağlayan serbest nazımla şiir yazmaya başladı. Bu değişiklikte Mayakovski’nin ve genç Sovyet şairlerinin etkileri oldu. Yaşamın gerçeklerinden kaçarak kendi kabuğuna çekilenlerden, sanatsal etkinlikleri yalnızca aydınlara özgü etkinlikler olarak görenlerden, halkı küçümseyenlerden alabildiğine uzaklaştı.

1929’da “835 Satır” adlı ilk kitabı yayımlandığında, kitap-taki şiirler büyük beğeni topladı. Dönemin ünlü yazarlarından övgüler alan Nazım, daha sonraki yapıtlarıyla da etkisini sürdürdü. Kısa sürede serbest nazmın benimsenmesini sağlayan Nazım Hikmet, 1936’ya kadar yayımlanan kitaplarıyla, “Cumhuriyet Dönemi” şiirinin değer yargılarını kökünden sarstı. Nazım, sadece kendi dönemini değil; kendinden sonraki dönem de etkileyen “usta” bir şair hüviyeti kazanmıştı.

Şeyh Bedreddin Destanı’nda Divan Şiiri ve Halk Şiiri söyleyişlerini çağdaş bir anlayış içinde eritti. Başyapıtı olan Memleketimden İnsan Manzaraları’nı ise 1941’de Bursa Cezaevi’nde yazmaya başlayan Nazım, 2. Meşrutiyetten 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasına kadar çok geniş bir zaman diliminin öyküsünü (1908-1959) bu kitapta destanlaştırdı. Düzyazı, şiir, senaryo gibi tekniklerin iç içe kullanıldığı Memleketimden İnsan Manzaraları adlı yapıt, bütünüyle şiir, roman, öykü, oyun, senaryo, destan denemeyen yeni bir türün habercisi oldu. Nâzım Hikmet hapishane yıllarında en yüksek noktasına ulaşan

verimliliğiyle birbirinden güzel şiirler yazdı. Yurt dışına çıktıktan sonra uzunca bir süre benzer şiirlerle yetindiği ve yeni bir aşama yaratamadığı gözlense de 1959'dan sonra "Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi" şiirleriyle yepyeni bir hava yaratarak sanatının üst düzeydeki son ürünlerini verdi.

Nâzım'ın 1938'de hapse girmesiyle yasaklanıp ortadan kaldırılmış olan şiiri, Türkiye'de ancak ölümünden iki yıl sonra, 1965'te yeniden ortaya çıkabildi. Şiirimizin en büyük ustalarından biri olan Nâzım Hikmet romanlar, oyunlar yazmanın yanında çeşitli konularda çok sayıda makale ve eleştiri yazıları da yazdı.

Nazım'ın sanat ve edebiyat anlayışına yön veren toplumsal kaygı, onu sürekli yeniliklere itmiş ve şiirinin durağan kalmasını önlemiştir. Nazım, şiirindeki hareketliliğin nedenini şöyle ifade ediyor: "Sanatkâr, halka türküsünü dinletmek için en uygun şekilleri durup dinlenmeden, ömrünün sonuna kadar aramak zorundadır. Ben şimdi bütün şekillerden faydalaniyorum. Halk edebiyatı vezniyle de yazıyorum, kafiyeyle de yazıyorum. Tersini de yapıyorum. En basit konuşma diliyle, kafiyesiz, vezinsiz de şiir yazıyorum. Sevdadan da, barıştan da, inkılaptan da, hayattan da, ölümden de, sevinçten de, kederden de, umuttan da, umutsuzluktan da söz açıyorum. İnsana has olan her şey şiirime de has olsun istiyorum. İstiyorum ki okuyucum bende, yahut bizde, bütün duyguların ifadesini bulabilsin. 1 Mayıs Bayramı'na dair şiir okumak istediği zaman da bizi okusun, karşılıksız sevdasına dair şiir okumak istediği vakit

de bizim kitaplarımızı arasın”. Onun şiirlerinde halkın nabzı atıyordu. Bir şairin başarılı olabilmesi için, yapıtlarında maddi yaşamı aydınlatmak zorunda olduğuna inanan Nazım, gerçek yaşamdan kaçan ve onunla bağıntısız konuları işleyenlerin anlamsızca yanmaya mahkûm olacaklarına inandı.

Toplumsal Gerçekçilik ve Nazım Hikmet

“Dönemlerinin karanlık güçleriyle savaşılan ilerici sanatçılara her ülkede ve her çağda rastlanır. İnsanların mutluluğu ve dünyada güzel bir yaşam için savaşa giren bu ilerici sanatçılar her zaman karanlık güçlerce kuşatılmış, kovuşturulmuş, baskıya uğratılmış, hapsedilmiş ve öldürölmüşlerdir. Fakat onlar hiçbir baskı ve tehdidin, hiçbir ölümün, hiçbir yalanın; tarihin akışını, iyiye, güzele, haklıya ve mutluluğa yönelişini durduramayacağını bilirler. Ve bu yazarların yapıdan ve bütün yaşamları gelecek kuşaklara örnek olur” diyordu Nazım. Aradan geçen kırk dört yıla rağmen Nazım’ın ölümsüzlüğü yazdıklarını doğrular nitelikte. Onun şiirleri ve mücadelesi sonraki kuşaklar boyunca dilden dile, yürekten yüreğe aktarılarak ilerlemeye devam ediyor.

“Vatandaşlıktan” çıkartılmasına, şiirleri uzun yıllar boyunca yasaklı kalmasına, yaşamının büyük bir kısmı hapisanelerde ve yurt dışında geçmesine rağmen Nazım, hala canlılığını koruyor. Buna paralel olarak egemenlerin korkusu bugün de devam ediyor. Egemenler Nazım’ın halka ulaşmasının önüne geçemeyince, Nazım’ın sanat anlayışını dünya görüşünden soyutlayarak halka sunma yoluna girdiler. Nazım’ı Nazım yapan fikirleri, onun “toplumcu” yanını oluşturan dünya görüşünü yok sayarak, Nazım’ı gerçek anlamda yok etmeye çalıştılar/ çalışıyorlar. Sınıf savaşımının doğal bir yansıması yaşananlar. Günümüzde nasıl her olgu, olay belirli bir sınıfın çıkarlarıyla ilgili ise; sanat ve edebiyat alanındaki bütün üretimler de belirli

sınıfların çıkarlarıyla ilgilidir. Nazım, bu saflaşmada ezilenlerden yana saf tuttu. 1923'te TKP'ye üye olmasını hayatının en önemli ve gurur verici olayı olarak gördü, ölünceye kadar partisini ve sosyalizm mücadelesini yaşamının merkezine koydu. Uzunca bir dönem partisinden koparmaya çalışmışlarsa da o inatla direnmiş, partiye ve partili mücadeleye verdiği önemi dile getirmiştir. Nazım'ı ölümsüz kılan; egemenleri ise bir o kadar saldırgan kılan nedenler buralarda aranmalıdır. Ezilen halkların iyiye ve güzele olan özlemlerinin ifadesi olan yeni bir dünya mücadelesi ve son tahlilde yeniyi temsil eden "komünizm" fikrinin Nazım'ın yaşamına yön vermesi ve oradan geniş kesimlere ulaşması, egemenlerin pervasız saldırılarının esasını oluşturmaktadır.

Egemen sınıflar ve onların temsilcileri, Nazım'ın kavgacı, mücadeleci yanını unutturmaya çalışarak onu sadece aşklarıyla ve "yurt sevgisiyle" dolu yönleriyle ön plana çıkarıyorlar. "Romantik komünist", "aşk adamı", "duygusal şair", "Türkçe'yi en iyi kullanan şair", "büyük Türk şairi" gibi ifadelerle Nazım'ın dünya görüşünü geniş kesimlerden gizlemeye, yok saymaya çalışıyorlar. Oysa Nazım'la aynı davayı savunan bizler için onun unutulmaması ve unutturulmaması gereken yanı devrimciliği, "komünistliği" ve hamuru bunlarla yoğrulmuş üstün şairliği. Dolayısıyla ezilenler Nazım'ı tanımalı, onun artılarını ve eksilerini bilince çıkararak yeni bir dünyanın mücadelesini daha da ileriye taşımalıdır. Nazım'ı anmanın, anlamının tek yolu budur. Ne övgüden ibaret cümleler ne de onu ifade etme-

yen yergiler. Egemenlerin “komünist” fikirlere tahammülsüzlüğü, değerlendirmelerimizi nereden başlatmamız gerektiğinin yanıtını oluşturur aynı zamanda. Nazım fikirleri uğruna can bedeli bir mücadeleyi göğüsleyecek kadar inançlı ve umutluydu.

Nazım, toplumun sorunlarını irdeleyen, bu sorunların çözümünde ezilenlerden yana tavır takınan ve bu doğrultuda mücadele eden önemli bir şair, önemli bir dava adamıydı. Ülkemizde komünist fikirlerin gelişimine katkı sunanlardandı. Bu fikirlerin daha da gelişebilmesi için Nazım’ın eksiklerini de görmek, bu eksiklerin kaynaklandığı noktaları bilince çıkarmak ve bu yönleri aşmak gerekiyor. Nazım’ın hatalı yaklaşımlarına sebep olan en büyük etken şüphesiz SSCB’nin, Komüntern’in ve TKP’nin hatalı tahlilleriydi. Kemalizm’in tahlili, “Kurtuluş Savaşı’nın tahlili”, ülkemizdeki ulus ve azınlıklara yaklaşım gibi birçok konuda yanlış tahlillerin yapılması Nazım’ın da bu konularda yanlışla sürüklenmesini sağladı. Nazım’ın üretimlerinde yanı başında katledilen Kürtlerin ve Ermenilerin sesi çok cılız değinmelerin dışında yankılanmadı. Ezilen halkların çıkarlarını savunan Nazım; Yunanistan’ı, Çin’i ve dünyanın diğer yerlerini dizelerine sığdırırken, kendi ülkesindeki ulusal eşitsizliklere ve etnik katliamlara yabancı kalmaktan kurtulamadı. Bu sorunları doğru zeminde değerlendirip çözüm üretemediği gibi hakim ulus milliyetçiliğinden kurtulamayarak “ulusların tam hak eşitliği” ilkesini hayata geçiremedi. Aynı yanılsamalar ve yanlışlar bugün de devam ediyor. TDH (Türkiye Devrimci

Hareketi) genel olarak bu hastalıklı yaklaşımdan kurtulabilmiş değil. Bu yapının bugün de etkin olmasında Sovyetler'in, Komüntern'in, TKP'nin ve dolayısıyla Nazım'ın sorumluluk payını teslim ederek değerlendirmeli, hatalı yönlerimizi bilimin süzgecinden geçirerek aşma cüretini göstermeliyiz. "Toplumsal gerçekçi" yönünü komünist fikirlerle harmanlayanların toplumsal fayda gözetirken; halkı oluşturan değişik ulusları, azınlıkları ve sınıflan itinayla değerlendirmesi ve bunları sınıf mücadelesinin akışı içerisinde "tam hak eşitliği" ilkesi uyarınca birleştirebilirle becerisini göstermesi gerekir. Aksi yaklaşımlar adı ne olursa olsun, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet etmekten kurtulamaz. Halklar arasındaki düşmanlıkların iyice körüklendiği, ezilen halkların birbiriyle çatışmaya sürüklendiği günümüzde bizim üretimlerimizin kimin çıkarlarına hizmet ettiğini akıllardan çıkarmamak gerekiyor. Birçok insan Nazım'ın isminden kaynaklı onun fikirlerini benimsiyor. Çoğu zaman bu benimseyiş hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan yapıldığı için yanlışların yeni yeni yaşamlarda vücut bulma eğilimi güçleniyor. Doğal olarak böylesi bir yaklaşım yukarıda çizdiğimiz hatalı tarzın "çizgi" haline gelmesine zemin hazırlıyor. Nazım her yönüyle ezilen dünya halklara aittir. Onun üretimleri ezilenlerin kurtuluş mücadelesine eşsiz katkılar sundu/ sunuyor. Bizlerin yapması gereken Nazım'ı artıları ve eksileriyle doğru bir değerlendirmeye tabi tutma ve onun fikirlerini böylelikle daha canlı savunma yoluna gitmektir. Nazım'ın hayatına anlam veren komünist fikirler kişilerin putlaştırmasına karşı çıkar. Olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alarak, yan-

lılardan arınmaya ve doğruları daha da ilerletmeye çağırır. Nazım'ı savunmak, onun fikirlerine sahip çıkmak ve yaşatmak, doğruları savunmaktan geçer. Umarız Nazım'a dair burada aktardığımız sınırlı bilgiler hepimiz için daha geniş araştırmalara ve yoğunlaşmalara vesile olur. Şiirimizde çığır açan umudun usta şairini ve büyük dava adamını ölümsüzlüğünün 44. yılında saygıyla anıyoruz.

Yararlanılan Kaynaklar:

- 1- Babayef, “Nâzım Hikmet Kendi şiirini Anlatıyor”, Konuşmalar, sf. 180186
- 2- Mahir Ünlü Ümer Ozcan, 2G. yüzyıl Türk edebiyatı, sf. 259276

ALİ FUAT CEBESoy (DAYISI) UN AĞZINDAN NAZIM HİKMET

Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'ün Nâzım'ın şiirlerini ve sanatını çok beğendiğini söylüyor. Cebesoy'un anlattığına göre, ölümüne yakın Atatürk'e Nâzım'ı 'komünist' diye fitlemeye çalışmışlar; ancak Atatürk'ün buna itibar etmemiş

Ali Fuat Cebesoy

“Nâzım da Silivri’de Yargılandı” yazımdan sonra bazı okurlar haklı olarak, “Atatürk döneminde Nâzım Hikmet’e nasıl bu kadar ceza verildi” şeklinde sorular yöneltti. Nâzım’ın dayısı Ali Fuat Cebesoy’un anılarında bu soruların yanıtları var.

Yargılama Atatürk'ün sağlık sorunlarıyla boğuştuğu günlerde yapıldı. Cebesoy, Atatürk'ün Nâzım'a ilişkin görüşlerini yansıtıyor.

Latimer'in görüşmesi

ABD Dışişleri Bakanlığı görevlisi olarak 1936 yılında Türkiye'de görev yapan Prof. Frederick P. Latimer, 29 Mayıs 1966 günü Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile İstanbul Şişli'deki evinde uzun bir görüşme yapar. Cebesoy'un, Milli Mücadele ve Atatürk üzerine görüşlerini içeren mülâkatta ilginç bir bölüm de Nâzım Hikmet'e ilişkin. Latimer'in bir sorusu üzerine, Cebesoy, yeğeni Nâzım'ın yurtdışına çıkışını ve Atatürk'ün Nâzım'a bakışını anlatır. Bugüne kadar pek bilinmeyen bu görüşme, Osman Selim Kocahanoğlu'nun 2001 yılında yayımladığı "Ali Fuat Paşa; Bilinmeyen Anılar" kitabında yer alır.

Atatürk'ün sınıf arkadaşı Nâzım'ın dayısı

Nâzım Hikmet'in büyük dayısı olan Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'ün Harp Okulu'nda sınıf arkadaşıdır. Milli Mücadele günlerinde de 20. Kolordu ve Garp Cephesi Komutanı olan Cebesoy, 1926 İzmir suikastında ismi geçtiği için yargılandı ve aklandı. Uzun yıllar sessiz kalan Cebesoy, Atatürk'ün isteği üzerine 1933 yılında Konya'dan bağımsız milletvekili seçilerek tekrar siyasete döndü. Cebesoy, İnönü döneminde Nafia Bakanı olarak görev yaptı. Demokrat Parti iktidarı döneminde üç devre Eskişehir ve Konya milletvekilli seçildi. 10 Ocak 1968 günü İstanbul'da 86 yaşında vefat etti.

‘Beni huzuruna çağırmasın’

Cebesoy, Atatürk’ün, Pof. Dr. Afet İnan aracılığıyla Nâzım Hikmet’in şiirlerini kendi sesinden gramofondan dinlediğini belirtir. Şöyle anlatır:

“(Atatürk), Nâzım Hikmet’i çok istedi. Yani onda çok büyük istidat gördü. Atatürk onu çağırarak istedi. Nâzım çok rica etti, ‘Beni çağırmasın. Belki bir kusur işlerim, bir terbiyesizlik yaparım, bana çıkışır, gözünden düşerim’ dedi. Çünkü Nâzım, gayet dik kafalı bir adam. Yani kumanda altına girmeyen bir adam! Atatürk isterdi ki, kendi kalıbına girsin herkes, Türklüğe girsin. Ondan sonra, ‘Kalk sen bir şey söyle, anlat’ der... Bu da der ki ‘Ben emir yapamam. O vakit bir kusur yaparım, beni huzuruna çağırmasın’ derdi.”

‘Zeki bir çocuktı’

Latimer, “İstiklal Harbi hakkında çok şiir yazdı değil mi” diye sorar. Cebesoy cevap verir:

“Yazdı. Ama (Atatürk) öldükten sonra yazdı. Ölmeden evvel pek fazla bir şeyi yoktu. Ölmeden evvel garip bir şeydi bu çocuk. Ben, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı yaptığım zaman, bana koşup geldi. ‘Mecliste murakabe heyeti olmaktan bu millete ne çıkar’ dedi. ‘Bizim bütün gayretimiz Atatürk’ün etrafına Türklüğü koyalım, Türklük yerleşsin. Türklük, Türkçülük yerleşsin. İnkılâplar yerleşsin, bunlarla beraber, ondan sonra her şey kolaydır’ derdi. Nâzım Hikmet bana söyledi. ‘Bana mü-

saade et, kabahat işletirsin' dedi. Bunu söylediği zaman da 23-25 yaşındaydı. Zeki bir çocuktu, kabiliyetli bir çocuktu."

'Nâzım, vatanperver bir adamdı'

Cebesoy, Latimer'in "Daha çok sağ olsaydı belki firar etmeyecekti" şeklindeki sorusuna, "Nâzım Hikmet, Komünist mezhebini kabul etmiş, ama milliyetperver bir adamdı. Türk'tü, halis Türk'tü. Milliyetperver bir adamdı. Hiçbir vakit de Rus olmadı. Binaenaleyh o burada bütün mezhebi namına çalıştı, Türk sosyolojisi namına çalıştı; yani Türkiye'de fakir az olsun; bir sosyalizm teessüs etsin ki servet taksim olsun. Yani bu kendi doktrini, kendine mal ettiği doktrini yaymak istiyordu. Ama hiçbir vakit de Rusya'ya alet olmak istemiyordu. Hatta bu olamadı diye, vaktiyle o üniversiteye gitti, Rusya'da üniversite okudu 2,5-3 sene. Olamadı diye orada Rus ajanı olmadı diye, bizim memleketimizde öldürmeye kalktılar. Ve bizim polisin malumatı altında aylarca kundura boyacılığı yaptı, bu işi atlatsın diye... Binaenaleyh, bu kadar vatanperver bir adamdı" cevabını verir.

'Mareşal kuşkulandı'

Zamanın İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Nâzım Hikmet'i, Atatürk ve Mareşal Fevzi Çakmak'a "komünist" diyerek ispiyonladığını belirten Cebesoy, Atatürk'ün buna pek inanmadığını, ancak Çakmak'ın kandırıldığını belirtir. Cebesoy sözlerine şöyle devam eder:

“(Şükrü Kaya) kendisini, Mustafa Kemal’e işgüzar bir adam gibi göstermek istiyor. Mesela Komünizm falan tutmuyor. Böyle bir kadro olamıyor. Ondan sonra, bu çıkartıyor bunların başı Nâzım diyor mesela... Tabii Atatürk itiraz ediyor. ‘Böyle bir şeyi ben zannetmiyorum’ diyor. ‘Bu kadar Türk ruhunu duyan bir adam, bu kadar milliyetçi ruhu duyan bir adam enternasyonal olamaz. Buna imkân yok’ diyor. ‘Hayır, var’ diyor. Bu sefer Atatürk’e kabul ettiremeyince, Mareşal’e gidiyor onu kandırıyor... (...) Şükrü Kaya mütemadiyen, bir şey yapacaksa gidiyor onu fitliyor. Bazı adamlar buluyor Nâzım Hikmet’in şiirini kopya ettiriyor. Orduya dağıtıyor. Ondan sonra, tabii Mareşal kışkulanıyor. Bunu tevkife karar veriyor. Bir taraftan da gidiyor, ‘yazık oluyor bu çocuğa, müdahale etseniz de bıraksalar.’ Gazi ‘Dikkat et. Bu senin işindir’ diyor Şükrü Kaya’ya. ‘Bana kurtar diyorsun, gidiyorsun Mareşal’e de yakala diyorsun bu adamı’... Nihayet hastalandı Gazi. Onun hastalığından istifade ettiler. Onu divanı harp kararıyla 15 seneye mahkûm ettiler.”

‘Beni öldürecekler diye kaçtı’

Nâzım Hikmet’in askeri kışkırtmaktan haksız yere yargılandığını hatırlatan Cebesoy, askerlerin lehinde ifade vermesine rağmen, 15’er yıl hapis cezasıyla cezalandırıldığını belirtir. Devam eder:

“Size garip bir şey diyeyim: Yalnız 15 sene değil, iki divanı harp aynı vakadan dolayı 15’er seneye mahkûm ettiler. 30 sene... Yani ceza kanunumuzda böyle bir şey yok! Sonra şa-

hitler geldi, gelen şahitler astsubaylar, küçük zabitler. Bunlar dediler ki; ‘Evet biz Nâzım Hikmet’e hayranız, onun şiirlerine hayranız. Kendisiyle de görüştük. Ama bize derdi ki, ‘Benim şiirimden öteye gitmeyin, çünkü her mezhepte, her iktisadi mezhepte olan milletlerde de, ordu siyasetle meşgul olmaz. Onun için siz böyle şeylere girmeyin. Karışmayın. Orduda hizmetinizi görün. En büyük hizmet odur’ bize böyle söylerdi’ dediler. Bunlar geldiler, söylediler divanı harpte... Buna rağmen o Müşir’in vehmi artmış. İşte divanı harp erkânı üzerine tesiri ziyade olmuş. Onlar işte 15 sene, öbürü de 15 sene, tamam 30 sene garanti... Bunlar koydular. Diğer Komünistlerle beraber, Çankırı’da hapse... Bu şikâyet etti. Benim yok bunlarla bir münasebetim.”

‘14 sene benim elbiselerimle yaşadı’

Bursa Cezaevi’nde Nâzım’ın dokuma yaparak kazandığı parayla geçimini sağladığını anlatan Cebesoy, “14 sene benim elbiselerimden başka hiçbir şey almadı” diyor.

Sözlerinin devamı şöyle:

“İşte af oldu. Mareşal öldükten sonra yine bunu korkuttular. Askerlik şubeleri çağırdı. Çağırınca bu dedi ki ‘Beni gönderecekler.’ Halbuki askerlikle bir münasebeti kalmamıştı. Kendisi bahriye subayı çıkacağı zaman hasta oldu. Muayene ettiler. ‘Çürüktür’ dediler. Askerlikten çıkardılar. O vakit de yaşı 50’yi geçmiş. Yani hiçbir askerlikle münasebeti yok. Onun için korkutmak istediler. Bunu çağırdılar Fatih şubesine. Korktuk. Bu,

‘Beni ihtimal Erzurum’a gönderecekler. Yolda vuracaklar. Benden kurtulmak için,’ onun üzerine kaçtı gitti. Hayatını kurtardı.

İnsanların kabul etmek lazım gelir ki, demir bile paslanıyor. İnsanda ne kadar kuvvet, kudret olursa olsun, 15-20 sene insanı zaafa düşürtüyorlar.”

(Ali Fuat Cebesoy, “Bilinmeyen Hatıralar”, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2001, s.305-310)

NAZIM HİKMET VE SPOR...

Nâzım Hikmet'in sporla hatta futbolla ilgisi çok fazla değildir. Zaten kendisi de bunu yazılarında belirtmiştir. Akşam Gazetesi'nde Orhan Selim kod adıyla 30.01.1935'te yazdığı makede özetle şunları söylemiştir:

“Spor işlerinde yayayımdır. Hele futbol gibi sporlarla uğraşmadım. Spor iyidir, diyorlar, iyi olsun. Sağlam gövdeyi severim. Spor gövdeyi sağlamlaştırıyor. Bu da iyi! Delikanlılar spor yapsınlar. Sözüm yok... Ancak... ‘Ancak’ diyince şu bilmem ne kulübüyle bilmem ne kulübünün son maçlardaki kafa, kol, bacak kırılmasından söz açacağımı sanmayınız. Futbol maçında kafa kol kırılır kırılmaz mı? Bilmem birisi çıkıp, kırılır derse, ‘kırılır’ derim, kırılmaz derse, ‘kırılmaz’ derim. Kırılır mı? Kırılmaz mı? Bunu bu işten anlayanlar kestirsin...

“... Günlerden bir gün, beni bir futbol maçına getirdiler. İlk gidişim! Orta, karşılıklı on birerden yirmi iki kişi çıktı. Bir de ikide bir düdük çalan bir adamcağızla elleri bayraklı iki üç kişi daha.

“Oyuncular karşılıklı dizildi. Çayırın orta yerine içi hava ile doldurulmuş meşin bir top kondu, Pazarola Hasan Bay'ın kafası büyüklüğünde... Beni maça getiren bildik dedi ki:

“Uzun sözün kısası, senin anlayacağın bu topu hangi takım daha çok karşıyakanın iki direği arasından geçirirse, o oyunu kazanmış olur...”

“Düdüklü adamcağız düdüğünü öttürdü... Koş babam koş! Koş babam koş! İlk önceleri şaşırdım, biraz sonra beni bir gülmedir aldı. Koskoca adamların şu meşin top ille de karşıyaka-daki iki direk arasına geçireceğiz diye ha babam koşmaları, birbirlerini itip kakıştırmaları, benim gibi spor işlerinde bilgisiz bir kişiciye gülünç gelmiş ne çıkar?

“... Maç bitti. ‘Yeşil-turuncular’, ‘Al-Lacivertliler’i yendi, dediler. Meğerse bunlar, topu ötekilerden iki kat daha çok direklerin arasından geçirmişlermiş. Alkış, alkış, gürültü, patırtı, kalabalığa karışıp stadyumdan dışarı kapağı attım. Atış o atış, bir daha gitmedim maça...”

“Bundan böyle de gitmeyecek miyim? Gideceğim! Ne vakit?

“İçi havayla dolu meşin bir topu iki direk arasından geçirmenin derin, yaratıcı, coşturucu ustalığına erebildiğim vakit!”

Nâzım Hikmet, bir süre sonra yine bir dostunun dayatmasıyla Fenerbahçe-Galatasaray maçını izlemeye gitmiş. Nâzım Hikmet, Orhan Selim imzasıyla 23.04.1936’daki maçta çok heyecanlanmış ve şöyle yazmıştı:

“Herkes istediğini söylüyor. Herkes dilediği gibi bağırıp çağırıyor. Ortalıkta bir söz, bir düşünce hürriyeti alabildiğine...”

“Bu işin birçok tarafları hoşuma gitmedi, desem yalan söylemiş olurum. Muayyen bir manada, demokrasiyi anlamak isteyenler Taksim Stadyumu’na gitsinler. Ben kendi payıma güzel ve berrak ve heyecanlı bir iki saat geçirdim, orada.”

Nâzım Hikmet’in yaşadığı dönemlerde özellikle 30’lu yıllarda futbol amatörce ve forma aşkıyla oynanırmış. Takımlar sahada dişe diş mücadele edip, terlerini akıtırken mertçe ve spor ruhuna uygun olarak galip gelmeye çalışırmış. Yine o dönemin kulüp başkanları, yöneticileri şimdiki gibi sadece zengin değil hatta birçokları ancak orta gelire sahip, spordan anlayan veya futbolun içinden gelmiş kişilerden oluşurmuş. Fenerbahçe’de en uzun dönem kulüp başkanlığı yapmış, Fenerbahçe Stadyumu’na ismi verilen eski Başbakanlarımızdan Şükrü Saraçoğlu, yıllar sonra ismine verilen stadyuma gittiğinde bilet almak için sıraya girmiş, ancak onu tanıyan bir spor adamı tarafından kulüp yöneticilerine haber verilerek stadyuma sokulmuştu... Günümüzde bir futbol kulübünün başkanı olmak için, eğitilmiş, kültürlü, spordan anlamak o kadar önemli değildir. Sadece paranız varsa, ama tabii ki çok paranız varsa, hele bir de bu para kara ise, başkanlık için en ideal adaysınız. Ancak bütün kulüp başkanları böyledir diyemeyiz, ama birçoğunun böyle olduğu rahatlıkla ifade edebiliriz... Dünyada silah harcamaları için dönen para dolar cinsinden 1 trilyon. Futbolda da dönen para ise 750 milyar dolar civarında. Eğer işin içinde para varsa, şike, bahis ve dolayısıyla mafyanın oyunun en önemli aktörü olarak ortaya çıkmaktadır... Sonuçta, kulüp başkanı, yöneti-

cisi, sporcusu, antrenörü, masörü, doktoru ve daha birçokları bu işten dolayı veya dolaysız şekilde maddi bir kazanç elde ederlerken bu işten tek kazanmayan ama kazandıran seyircidir. Yani halktır.

Dünyanın en önemli Türk şairlerinden sayılan Nâzım Hikmet, spor için, yine Orhan Selim adıyla yazdığı 14.07.1936'daki Akşam Gazetesi'ndeki makalesinde şunları yazmaktadır: "Spor halkın, halk kulüplerin malı olmalıdır..."

NAZIM HİKMET VE CEZAEVİ...

Nâzım'ın uzun cezaevi yılları 1940 Şubatında Çankırı Cezaevine gönderilmesiyle başladı. Nisan sonunda Piraye de Çankırı'ya geldi. Bir ev tuttu. Buraya yerleşip, dikiş dikerek kocasına bakmayı düşünüyordu. Nâzım'ın da dönem dönem eve çıkabileceğini düşünüyorlardı. Ancak bu gerçekleşemedi. Öte yandan İstanbul'da dedelerine bıraktığı çocukları da Piraye'nin aklından çıkmıyordu. Tanımadığı bir Anadolu kentinde tek başına bir kadın olarak yaşamak da kimi kaygılar doğuruyordu. Haziran sonunda yeniden İstanbul'a döndü.

Nâzım ise, Çankırı Hapishanesi'nde Kemal Tahir ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile aynı odayı paylaşıyordu. Burada bir yandan, ileride *Dört Hapishaneden* adlı kitabının "Çankırı" bölümünü oluşturacak şiirleri yazıyor, bir yandan da resimler yapıyordu. Piraye'nin, mahkûmların, odasının, cezaevinin resimlerini...

Oda arkadaşları ile anlaştığı ise söylenemezdi. Çoğu geceler sabahlara kadar tartışıyorlar, türlü nedenlerle birbirlerini üzüyorlardı. Piraye İstanbul'a dönerken, Nâzım'ın da İstanbul'a yakın bir cezaevine aldırılması için dayısı Ali Fuat Cebesoy'la görüşmesini, böylelikle daha yakın olup, daha sık görüşebileceklerini kararlaştırmışlardı.

İstanbul'da cezaevinde başladığı *Kuvâyi Milliye* adlı Kurtuluş Savaşı destanını da Çankırı'da büyük ölçüde geliştirdi. Des-

tandan bölümler bittikçe dayısı istetiyor, Ankara'da çevresindekilere okutuyor büyük beğeni topluyordu.

Bu destana çalışırken yanı sıra yeni bir çalışmaya da girişti. Sıradan insanların hayatlarını konu alan "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi" adlı bir yapıt oluşturmayı tasarlıyordu. Kuvâyi Milliye'de nasıl savaş kazanan kahramanları, komutanları değil de sıradan insanları anlatmışsa, burada da sıradan kişiliklerin yaşamlarını anlatmayı tasarlıyordu. Bu yapı onu gençlik dönemi şiirlerinden de tümüyle koparmıştı. Artık topluluk önünde okunacak yüksek sesli şiirler değil, günlük hayatın sesleriyle şiirler yazıyordu. Bu yeni geliştirdiği biçimin en büyük özelliği ise belirli bir biçimsel kalıbının olmayışındı. Bazen bir öykü anlatıyor, bazen yalnızca karşılıklı konuşmalardan oluşan bir şiir kuruyor, bazen uzun çevre betimlemelerine girişiyor, bazen lirik, bazen didaktik anlatıma geçiyordu. Aslında giriştiği bu deneyde hiçbir önyargısı yoktu. Anlattığı şeyleri öne çıkarıyor, biçimi içeriğin belirlemesi için kalemini ve imgelemine özgür bırakıyordu.

Bu çalışmasında ise tek bir temel hedefi vardı: Şiir sanatını her şeyi anlatabilecek bir yapıya kavuşturmak. Aşk şiiri yazarken de, kavga şiiri yazarken de birini ötekinden ayırmadan, hayatın bütünlüğünü şiirde de bir bütünlüğe ulaştırmak istiyordu.

Nâzım, Çankırı'da kaldığı dokuz buçuk aya başka işler de sığdırmıştı. Bunlardan biri de Ferit Alnar'ın isteği üzerine yaptığı *Tosca* operasının çevirisiydi. *Tosca*, 1941 baharında Anka-

rada cumhurbaşkanı İnönü'nün de hazır bulunmasıyla sahnelendi ve çok beğenildi.

Bu arada *Kuvâyi Milliye* destanının bir kopyasını dayısı Ali Fuat Cebesoy, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye ulaştırdı. İnönü, Destan'ı okuduktan sonra "Anadolu Savaşı'nı Nâzım, bu destanla bir kez daha kazandı," dedi.

Cezaevi doktorunun, Çankırı'nın sert havasının Nâzım'ın sağlığına iyi gelmediği, kaplıcası olan bir kentin cezaevine naklini gerekli gören bir rapor yazması üzerine Bursa'ya gönderilmesi kararı çıktı. Arkadaşı Kemal Tahir de kardeşinin bulunduğu Sinop Cezaevi'ne naklini istemiş, Hikmet Kıvılcımlı ise, Sinop Cezaevindeki eşi Nudiye'yi Çankırı'ya aldırmişti.

Böylece Nâzım, 1933-34 yıllarında iki yıla yakın yattığı, bu kez ise on yıla yakın bir zaman yatacağı Bursa Cezaevine 4 Aralık 1940 günü yeniden geldi.

Avrupa'da tarihin en büyük savaşlarından biri sürüyordu. Cezaevinde Nâzım'ın kendisini ziyarete gelenlerden ve mektuplaşmalarından başka dış dünyayla bağı kalmamıştı. Karısı Piraye'ye, oğlu Memet Fuat'a, arkadaşı Kemal Tahir'e ve başka tanıdıklarına binlerce sayfa tutan mektuplar yazdı.

Nâzım, adı de kendi de son derece tehlikeli sayılıyordu artık. Eski arkadaşları yalnız kendisinden değil, Piraye'den de olabildiğince uzak durmaya çalışıyorlardı. Nâzım'ın bir tanıdığıyla sokakta selamlaşmak bile polis soruşturmasına uğramak için yeterli oluyordu.

Ziyaretine gelenler, sürekli af haberleri getiriyor, yakında çıkacağını söyleyerek onu umutlandırıyorlardı. Ancak savaş koşullarında bunun olanaksızlığını Nâzım da biliyor, kendine cezaevinde yaşayabilme ve çalışabilme düzeni kurmaya çalışıyordu.

Odası iki kişilikti. Oda arkadaşı, Raşit Kemali adlı, şiir yazan bir gençti. Komünizm propagandası yapmaktan hükümlüydü. Üç buçuk yıl ağabey kardeş, öğretmen öğrenci ilişkisi içinde yaşadılar. Nâzım'ın yönlendirmesiyle şiirden öyküye geçen Raşit Kemali, cezaevinden çıktıktan sonra Orhan Kemal adıyla yayımlanan ürünleriyle kısa sürede ünlendi.

Piraye ile görüşmeleri ise tam bir düzene giremiyordu. Elllerine para geçtikçe Bursa'ya gelip bir kaplıca oteline yerleşiyor, Nâzım da banyo için jandarma eşliğinde aynı otele gelebiliyordu. Bu çok da hoş olmayan buluşma biçimi Piraye'yi her seferde biraz daha rahatsız ediyordu.

Kemal Tahir, Sinop'a gönderilmeyi beklerken Malatya Cezaevine gönderildi. Nâzım, kendini ona karşı da yükümlü hissediyordu.

1942 başlarında iki dokuma tezgâhı kurmuş, bunlarda dokunan kumaşlarla küçük gelirler elde etmeye çalışıyordu. Tezgahın gelirlerinden çalışanlar dışında Kemal Tahir ve Piraye'ye de pay ayrılıyordu. 1949'a dek süren bu dokumacılık serüveni bu yıllar boyunca bir yandan bir parça gelir sağlama-sına yardımcı olsa da öte yandan, savaş koşulları içinde iplik bulmaktan dokunan kumaşların satılabilmesine dek çok çeşitli

sorunlar doğurmuş, bunlarla sürekli uğraşmak zorunda kalan Nâzım'ın da çok zamanını almıştır.

Öte yandan “Meşhur Adamlar Ansiklopedisi” olarak başladığı yapıtına “1941 Senesinde Türkiye’den İnsan Manzaraları” adını vererek haziran ayının ilk günlerinde yeniden yoğunlaştı.

17 Haziran 1941 tarihli mektubunda Kemal Tahir’e çalışma programını şöyle açıklıyor:

“Günde elli mısra yazıyorum. Altı ayda bitecek. 10.000 mısra olacak. Şimdiye kadar programı bozmadım. 650 mısra yazdım. Şekil meselesinde, cümle turnürleri, fiil şekilleri, kafiye meseleleri ile filan uğraşmıyorum. Bunları mümkün mertebe muhtevayı rahatça ve en iyi tarzda, en tam tarzda – en orijinal, en yapılmamış değil – versinler diye bir alet gibi kullanıyorum. Müstakilen, mücerret olarak şekil araştırmalarına artık elveda. Muhteva, muhteva, muhteva. Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak bir tarzda kalıplayan şekil. Düzgün, mum gibi parmaklara, en sıkı sıkıya yapışan, en pürüssüz, en süssüz eldivenler yaraşır. (...) Şekli eldivenlikten çıkarıp deri haline getirdiğimiz nispette, muhtevayı ön plana, esasa aldığımız nispette muvaffak olacağız. Biliyorum bu gayet zor iştir. Bu zorluğu halletmenin yegâne çaresi muhtevadan şekle gitmektir.

“Kemal kendimi tam formunda bir boksör, bir pehlivan, bir futbolcu, bir pilot filan gibi hissediyorum. Kendimi bıraksam günde 100 mısra da yazacağım, fakat tutuyorum.”

20 Mart 1942 tarihli yine Kemal Tahire yazdığı mektupta ise kitabın planını açıklıyor:

“Şimdi yapmak istediğim şeyi ve planını anlatayım. Bu suretle yapılmak istenenle yapılanı kıyaslayabilir ve tenkitlerini bu bakımdan da benim için daha faydalı kılarırsın:

1) İstiyorum ki okuyucu 12 000 mısraı bitirdikten sonra vıcık vıcık insan kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun.

2) İstiyorum ki bu insan mahşerinin konkre ifadesi okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyla Türkiye'nin muayyen bir tarihi devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabii donmuş bir halde değil, diyalektik seyri ve akışıyla.

3) İstiyorum ki ikinci planda Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu – muayyen bir devrede – anlaşılsın.

4) İstiyorum ki – nereden gelinip nerede olunduğu, nereye gidildiği sualine – sahanın içinde azami imkânlarla cevap verilsin.

Bu dört nokta ana meselemdir. Tehlike ‘şemacılığa’ düşmektedir. Şemacılıktan kurtulmak için insanları ve hadiseleri mümkün mertebe çok taraflı olarak vermeye çalışmak lazım. Şimdi gelelim teknik plana.

1) Birinci kitap lumpen proleter, proleter, küçük burjuva sınıflarının takdiminde bir mukaddeme ve hazırlıktır. Burda birkaç esas şahsiyetle de şöyle böyle tanışırız.

2) İkinci kitap küçük burjuva ve burjuva sınıflarının takdiminde bir mukaddemedir. Buraya bir vakıayı sonuyla, neticesiyle de aydınlatmak için ‘Milli Destan’ girecektir. Nasıl gireceğini tespit ettim. Sana sürpriz olsun diye yazmıyorum. Bu ikinci kitapta da bazı esas şahsiyetlerle tanışırız.

3) Birinci kitapla ikinci kitaptaki şahsiyetler birbirleriyle karşılaşmadan önce kâh birinci tren, kâh ikinci tren – ikinci kitabın sonunda – ele alınarak kıyasa başlanır.

4) Üçüncü ve dördüncü kitap birinci ve ikinci kitapların inkişafıdır. Bir Anadolu kasabası,, bir köy ve bir şehirde (şehir İstanbul)...

İşte teknik plan bu. Bu davayı sonuna erdirebilmek için hesap ettim, irili ufaklı 300 kadar insanı – muhtelif ölçülerde – perdeye çıkarıp gerisin geri çekmek lazım gelecek. İçlerinden bazıları perdeye sona kadar zaman zaman çıkacaklar. Fakat bu sırf ikinci bir alaka unsuru temin için bir çeşit hünerbazlıktır. Yoksa – dört ana mesele bakımından – buna lüzum yoktur.”

Bu çalışma şairin sandığı gibi altı ayda bitmedi. *Memleketimden İnsan Manzaraları* adını alan büyük bir çalışmaya dönüştü. Arada yazdığı başka şiirlerle bölünse de, geçim kaygısıyla yapılan dokumacılık, çevirmenlik, senaryo yazarlığı, oyun yazarlığı gibi işler girse de 1950 yılına gelindiğinde yapıt 19.000 dizeye ulaşmıştı ve henüz tamamlanmamıştı.

Memleketimden İnsan Manzaraları, Nâzım Hikmet’in en büyük yapıtıdır. Şair bu yapıtında yirminci yüzyıl tarihini şiirle

anlatmayı denemiştir. 1908-1950 gibi geniş bir zaman dilimini içerir. Kendisi yaşamının sonlarına doğru bu çalışmayı şöyle tanımlamıştır:

“İnsan Manzaraları’nı 1941 yılında Bursa hapishanesinde yazmaya başladım. Daha önce ‘Meşhur Adamlar Ansiklopedisi’ üzerinde çalışıyordum. Ansiklopedimin kahramanları, generaller, sultanlar, seçkin bilginler, sanat adamları, ya da güzellik kraliçeleri, katiller ve milyarderler değil; işçiler, köylüler, zanaatkârlar, ünleri fabrikaların, işliklerin, köylerin ve işçi mahallelerinin dışına taşmamış olan kimselerdi. Alman faşizmi Sovyetler Birliği’ne saldırdı bu sırada. Yaşlı bir gardiyandan haberi öğrendiğimde yüreğimin nasıl titrediğini anımsıyorum. Kendi kendime, ‘Bir yirminci yüzyıl tarihi yazmak gerekli’ dedim. ‘Meşhur Adamlar Ansiklopedisi’, ‘İnsan Manzaraları’na bir bölüm olarak girdi. Ansiklopedinin özlü dili, destanın da üslûbunu belirledi.

“İnsan Manzaraları’nda şiirin birkaç sözle çok şey söyleyebilme olanaklarından yararlandım. Kimi zaman şiire çok yaklaştım, kimi zamansa çıplak bir nesir olarak kaldı yazdıklarım. Tiyatro ve sinemanın olanaklarından yararlandım.

“Destanımda, yazgıları, düşünceleri, ve eylemleriyle üç yüzden fazla insan var. Olay Avrupâda, Asya’da, Türkiye’de, Fransa’da, Sovyetler Birliği’nde, Çin’de ve diğer ülkelerde geçmektedir. Bu kadar geniş kapsamlı olayları ve bu kadar çok insanı anlatı türünde yazmaya bir insanın ömrü yetmezdi. Fakat şiir, özlülüğüyle, yirmi otuz dizede bir insan kişiliğini betimle-

me, onun yazgısını anlatabilme yeteneğiyle böyle bir işin başa-rılmasını olanaklı kılıyor.”

Destanın kimi kahramanları yapıtın tümünde yer alırlar. Öbürleri ise birkaç sayfa görünüp sonra kaybolan kişiliklerdir. Ancak bu ikincil kişilikler, destanda öylesine yer alırlar ki her biri unutulmaz kılınır.

Burada destan kişiliklerinin önemli bir bölümünün gerçek kişilikler olduğunu söyleyebiliriz. Söz gelimi “Ayşe’nin Mektupları” adlı bölüm tümüyle, şairin karısı Piraye Hanım’ın şaire yazdığı mektupların şiirleştirilmiş biçimidir. Mahkûm Halil, büyük ölçüde şairin kendisidir. Yine destanın en etkileyici bölümlerinden olan, Nazilerce kurşuna dizilen Fransız gazeteci Gabriel Péri ve Nazilerce asılan on dokuz yaşındaki partizan genç kız Tanya gerçek kişilerdir.

Cezaevinde küçük bir radyosu vardır Nâzım’ın. Bu radyodan dünyaya ve savaşa ilişkin gelişmeleri izlemekteydi. Bir de Sovyetler Birliği haritası çizmişti kendi kendine, küçük kâğıt parçalarını birbirine ekleyerek. Üzerinde cephe hatlarını düzenli olarak işaretliyor, savaşın gelişimini izlemeye çalışıyordu. Ünlü Tanya şiirine konu olan Zoya Kosmodemyanskaya’nın öyküsünü ise annesinin getirdiği bir gazete küpüründe okumuştur. Şiirde de söylendiği gibi bir de fotoğrafı vardı gazetede Zoya’nın.

İnsan Manzaraları Nâzım’ın cezaevi yıllarındaki tek verimi olarak kalmadı. Yanı sıra daha pek çok şiirler, oyunlar yazdı, çeviriler yaptı.

Ancak 1941-1945 arası neredeyse bütün şiir çalışmalarını *İnsan Manzaraları* üstünde yoğunlaştırdığı, onun dışında az sayıda başka şiirler yazdığı görülüyor. 1945'ten sonra ise çalışmaları daha da çeşitleniyor.

20 Eylül 1945 ile 14 Aralık 1945 arasında bütün gün *İnsan Manzaraları*'na çalıştıktan sonra akşamları karısı Piraye'yi düşünmekte ona da şiirler yazmaktaydı. Her akşam saat 21-22 arasında yazdığı bu şiirleri cezaevinden çıktıktan sonra *Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri* adıyla kitaplaştırmak istiyordu. Sayıları 31 tane olan bu şiirlerin çoğu edebiyatımızın ünlü aşk şiirleri arasındadır bugün. Ancak 9 Ekim 1945 günü gericilerin İstanbul'da "Tan" gazetesini yakmaları üstüne yazdığı "Onlar ümidin düşmanıdır sevgilim," dizesiyle başlayan en ünlüsüdür.

Yine büyük ölçüde Piraye için yazdığı, dörtlüklerden oluşan *Rubailer*'i de bu dönemin ürünlerindendir. Bir mektubunda Piraye'ye *Rubailer*'i şöyle anlatır:

"Senin aşkına güvenerek şimdiye kadar gerek şark gerekse garp edebiyatında yapılmamış bir şeye, yani rubailerle Diyalektik Materyalizmi vermeye çalışacağım. Bu işi başaracağımdan eminim, çünkü Mevlânâ'nın Tanrı aşkına güvenerek ve ondan kuvvet alarak yaptığı şeyi ben senin aşkına güvenerek ve onun yaptığının tamamen tersini yani gerçeğini yapacağım."

Geçim zorlukları nedeniyle sürekli yeni işler bulmak için de çabalıyordu. Cezaevi günleri boyunca günde on altı saatını çalışmaya ayırıyordu. Bu on altı saatın altı saatında şiir yazıyor,

kalan on saatını ise dokumacılıktan çevirmenliğe gelir getirici işlere ayırıyordu.

Bu işler arasında Nâzım'ı çeviri çalışmaları içinde de görüyoruz. Yalnızca para kazanmak için yapmış bile olsa çeviri uğraşı boyunca bu alanla ilgili ne denli kafa patlattığını da hem yaptıklarından hem de mektuplarında dile getirdiği sorunlardan anlıyoruz.

Bu süre de Nâzım Hikmet'in senaryolarını yazdığı filmleri tam olarak saptayabilmek güçtür. Onun yazdığının anlaşılması filmin sonu olurdu. Ancak Muhsin Ertuğrul'un çektiği filmler bu gözle de irdelenebilir.

Yine kimi filmlerin altyazılarını çevirdiği biliniyor. Bunlar arasında en ilginçi ise Laurence Olivier'in Shakespeare'in ünlü oyunu *V. Henry* uyarlaması olan filmidir. Nâzım filmin altyazılarını ölçülü uyaklı olarak çevirmişti Türkçeye. Böylesi, sıradan bir işte bile şairliğini konuşturabiliyordu.

Rasih Güran aracılığıyla bulduğu bir çeviri işi de dört yüz lira karşılığında Marx'ın *Felsefenin Sefaleti* adlı kitabının Türkçeye aktarılmasıydı.

Çeviri işleri içinde kendisini en çok heyecanlandıran ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tercüme Bürosu'ndan yapılan Tolstoy'un ünlü yapıtı *Savaş ve Barış*'ı çevirme önerisiydi. Yapıt Rusça olmasına karşın içinde çok sayıda Fransızca konuşmalar vardı. Bu nedenle ancak bu iki dili de bilen biri tarafından çevrilebilirdi. Yapıtı bu niteliklere sahip Zeki Baştımar'la Nâzım

Hikmet'in çevirmelerine, ama çevirmen olarak kitaba yalnızca Zeki Başımar'ın adının yazılmasına bakan Hasan Âli Yücel'in de oluruyla karar verildi.

Birinci cildin son 240 sayfasını Nâzım çevirecekti. Yapıtın Rusça ve Fransızcalarını getirterek işe girişti. Hemen de çeviriyle ilgili türlü sorunlarla yüzyüze geldi. Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta bu sorunları şöyle sıralıyor:

“Tolstoy’u tercümeye başladım. Bir hafta tercüme üslubu üzerinde kafa yordum. Bazı neticelere vardım. Fakat bu neticeleri tatbika kalkarsam iki ihtimal var:

1) Eseri vaktinde teslim edemem, çünkü dehşetli uğraşmak lazım. Düşün ki vardığım neticelerin yarım yamalak tatbiki suretiyle bile bir haftada ancak 7 sayfa çevirebildim.

2) Böyle bir üslup tecrübesini Maarif Vekâleti Tercüme Bürosu’na anlatmak müşkül.

“İşte bu sebeplerden dolayı, Tolstoy’u maalesef babadan kalma ve bütün sevilen muharrirlerin cümle kuruluşlarını bizim berbat kitabi cümle kuruluşuna uyduran ve bu suretle tercümelerimizde bir Tolstoy üslubu (bilhassa cümle kuruluşu bakımından) ile bir Maupassant üslubunu ayırt edilmez hale sokan usulle çevirmeye karar verdim.”

1943 yılı sonlarında İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda Charles Dickens’in bir yapıtından Stanislavski’nin uyarladığı *Ocak Çekirgesi* adlı oyun da yine Muhsin Ertuğrul’un ısmarlamasıyla Nâzım’ın çevirisiyle oynandı.

Cavalleria Rusticana operasının çevirisi de yine bu dönemde Tosca operasında olduğu gibi kendisine büyük hayranlık duyan opera sanatçısı Semiha Berksoy'dan gelmişti.

Cezaevindeki bir başka çeviri çalışması ise *La Fontaine'den Masallar* olmuştu. 1949 yılında Ahmet Halit Kitabevi'nin Çocuk Kitapları dizisinde yayımlanan 103 şiirlik kitapta çevirenin adı Ahmet Oğuz Saruhan olarak yazılmıştı. Bu çeviriden şairin zevk aldığını ve Türkçeye La Fontaine söyleyişini yansıtmayı denediğini yine mektuplarından öğreniyoruz.

Nâzım Hikmet'in cezaevi yıllarında giriştiği işlerden biri de burada tanıdığı yetenekli gençleri sanat alanında çalışmaya yönlendirmesi, onları eğitmesi, yetiştirmesi olmuştur.

Kemal Tahir üzerinde ne denli emeği olduğuna, ona yazdığı mektuplar tanıktır.

Orhan Kemal de, *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl* adlı anı kitabında ozanın üzerindeki emeğini anlatır.

Şairin Bursa Cezaevi'ndeki en ilginç öğrencisi ise sonraki yıllarda İbrahim Balaban adıyla ünlü resamdır. Yirmi yaşında adam öldürmekten içeri giren, Bursa'nın Seçköy'ünden İbrahim Ali'de resim yeteneği gören Nâzım, 1942-1945 arasında ona resim yapabilmesi için olanaklar sağlar. Cezasının kalan süresini geçirmek için İmralı adasına gönderilen İbrahim Ali, burada geçirdiği üç yıldan sonra, salıverilmesine iki ay kala bu kez komünizm propagandası yapmaktan hüküm giyer ve yeniden Bursa Cezaevi'ne Nâzım Hikmet'in kovuşuna gelir. Şairin türlü

sıkıntılar ve bunalımlar içinde geçen 1948-1950 yıllarında us-tasının acılarını paylaşan yakın dostlarından biri oldu. 8 Nisan 1950 günü, yani Nâzım Hikmet'in ilk açlık grevine başlayacağı günün sabahı saat 3'te kalkıp gün doğana dek, Aşçı Yakup'un hazırladığı yemekleri de birlikte yediler.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ülkeye görece bir serbestlik havası getirmiş, yoğunlaşan af söylentileri yeniden Nâzım'ı umutlandırır olmuştu.

Ancak yıllardır hapiste olmanın etkileri Nâzım'ın sağlığı üzerinde giderek kendini gösteriyordu. Dişlerinden, böbreklerinden, karaciğerinden çeşitli şikâyetleri vardı. Soğuk odada yaşaması nedeniyle sürekli nezle oluyor, boğazları şişiyordu. Kalp ağrılarına da "Angino Pectoris" tanısı kondu.

Ancak yıllardır süren af söylentilerine karşın on yıldır cezaevinde olması Nâzım'ın sinirlerinin de iyice bozulmasına yol açtı. Annesine ve eşi Piraye Hanım'a yolladığı mektuplarında ölümden söz etmeye başladı

Cezaevi dışında ise bambaşka bir hava egemendi. Nâzım'ın affedileceğine hemen herkes inanıyor, bu inanç yaygınlaştıkça da ziyaretçileri artıyordu.

Nâzım, gençlik arkadaşı Vâ-Nû ile siyasal görüş ayrılıkları nedeniyle 1933'den beri görüşmüyordu. 1946 yılına girilen yılbaşında Vâ-Nû'nun eşi Müzehher Hanım, Nâzım'a bir armağan paketi gönderince eski dostlar yeniden mektuplaşmaya başladılar.

Bu arada Vâ-Nû'ların çevresinde bulunan, Nâzım'ın da uzaktan akrabası olan ressam Nurullah Berk'in eşi Münevver Hanım'dan mektuplarda sıkça söz edilir olmuştur.

“Münevver harikûlade bir hanım. Nasıl temiz, nasıl evci-men, nasıl da güzel... Öylesine sana bağlı, senin kavganın id-rakinde, adını anarken ağzından çifte Nâzım çıkıyor, sorma... Sen de kıymetini takdir etmişsindir Münevver'in. Etmedinse et, e mi?

Nâzım garipsediği bu övgülere başlangıçta bir anlam vere-medi. Ancak 1948'in sonlarında Münevver Hanım ziyaretine geldiğinde kendisine gösterdiği yakınlıktan da etkilendi.

1943 yılı başlarında “Vatan” gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman, Kurtuluş Savaşı Destanını gazetesinde yayımlamak istediğini Nâzım Hikmet'e bildirmiş ama şair bunu eserinin bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle kabul etmemişti. Aynı za-manda bu yapıtının ne denli yurt sevgisiyle dolu olduğunu görüyor, bütün olarak yayımlandığında kendisine ve solculara sık sık yüklenen “vatansızlık” suçlamalarına esaslı bir karşılık oluşturacağına inanıyordu. Onun anladığı milliyetçilik kendi ulusunu öteki uluslara karşı üstün görmek değil, ülkesini ve halkını sevmek, halkının eşitlik, özgürlük içinde yaşamasına çalışmaktı.

1948'in ocak ayında Ahmet Emin Yalman, Nâzım'ı ziyare-te geldi. Ardından da Nâzım'ın bağışlanması, Türk toplumu-na kazandırılması yolunda gazetesinde bir kampanya başlattı. Başyazılarında sık sık Nâzım'dan söz ediyor, onunla konuşma-

larını, onun hakkındaki düşüncelerini aktarıyordu. Ayrıca hukukçuların, yazarların, politikacıların konuyu değerlendiren yazılarına da yer veriyordu.

19 Ağustos 1949 tarihli “Vatan” gazetesinde yayımlanan “Fikret ve Nâzım Hikmet” başlıklı yazısında şöyle diyordu:

“Son nesillerin yetiştirdiği en büyük Türk şairlerinden, Türk diline en iyi tasarruf edebilen pek mahdut insanlardan biri, uzun yıllardır adli bakımdan da, milli bakımdan da haksız olarak zindanlarda süründürülüyor. Bu hali günün birinde tarih, bütün bir devir için leke diye kabul edecektir. Nâzım Hikmet’in uğradığı haksızlığın mesuliyeti, yalnız mahkûmiyet kararını veren iki askeri mahkemeye, yalnız tek parti devrinde bunun emrini verenlere, yalnız elindeki dosyalarda haksızlığın bütün delilleri bulunduğu halde hareketsiz duran adliyemize, yalnız münevver nesle düşmüyor. Yirmi milyon Türkten her birinin bu mesuliyette hissesi vardır.

“Ben bu mesuliyetin yirmi milyonda biri derecesinde bir payı bile taşımaya devam etmeye razı değilim. Haksızlığa karşı sesimi yükseltiyorum ve bunun artık akisler bulacağını da umuyorum.”

Nâzım, o denli ilgi uyandıran bir konuydu ki, ondan söz eden gazetelerin satışları artıyordu. Gazeteler arasında Nâzım haberleri çevresinde dönen bir de tiraj çekişmesi başlamıştı.

Nâzım’ın adının Bulgaristan’da okullara verildiği, Sovyetlerde adına pul bastırıldığı duyuluyordu.

Bu sırada gerici basın da Nâzım karşıtı yayınlara hız vermesi, ülkenin en çok konuşulan konusu olmasına yol açtı.

1948 yılı içinde bir yandan sağlık sorunlarıyla uğraşan Nâzım, bir yandan da haziran ile ekim ayları arasında *Ferhat ile Şirin* adlı oyununu yazdı.

“Şehrin sultanı Mehmene Banu’nun kızkardeşi Şirin, köşkle-
rinin nakışlarını yapan nakkaş Ferhad’a ve Ferhad da ona âşık
oluyor. Mehmene Banu da Ferhad’a âşıktır, fakat kızkardeşini
çok sevdiği için, bu kardeş aşkıyla Ferhad’a karşı duyduğu aşk
arasında bocalıyor, nihayet hıncı Ferhad’a çevriliyor ve delikan-
lıyı bir imkânsızlık içinde mahvetmek için şöyle bir teklifte bulu-
nuyor: Şirin’i sana bir şartla veririm, şehre su akıtırsan. Çünkü
şehir susuzluk sıkıntısı çekmektedir ve suyun şehre bir dağdan
akıtılması icabetmektedir. Ferhad şartı kabul ediyor ve Şirin’in
aşkıyla dağı delmeye başlıyor. Ferhad’ın Şirin’e duyduğu aşk,
şehre ve insanlara su vermek, dağı delip suyu akıtmak idealine
çevriliyor.”

Bu oyunun ardından *Sabahat* adlı ikinci bir oyun daha yazdı. Oyunda yoksul insanların sevda ilişkileri anlatılıyordu. Onun ardından ise *Yusuf ile Menofis* adlı oyununu yazmaya girişti. *Tevrat*’taki bir öyküyü işleyen oyun elbette Nâzım’ın mad-deci bakışıyla çağdaş bir yoruma kavuşuyordu.

1948’in 29 Ekim’inde Cumhuriyet’in yirmi beşinci yılı ne-deniyile bir genel affın çıkacağına herkes inanıyordu. Bursa’ya gelip giden Münevver Hanım, Nâzım’ın kalbine girmeyi başardı.

Nâzım yakın dostu Rasih Güran'ı Bursa'ya çağırarak ona Piraye'den ayrılmak istediğini bildirdi. Durumu açıklayan bir mektup yazarak bunu Piraye'ye vermesini rica etti. Piraye'yi çok seven Rasih Güran ise Nâzım'ın çıldırmış olabileceğini düşünmeye başlamıştı.

Hiç beklemediği bu mektup karşısında Piraye çok şaşırdı. Kimseyle konuşmayarak odasına çekilip günlerce yattı. Kalktığında Nâzım'a bir yanıt yazdı.

Ancak af söylentileri sona erip, Nâzım'ın bir süre daha çıkmayacağı anlaşıncı Münevver Hanım, ziyaretlerini kesti. Yeniden kocasına döndü.

Münevver ile ilişkisinin sona ermesi üzerine Nâzım, yenisinden Piraye ile barışmanın yollarını aradı. Ona mektuplar, şiirler gönderdi. Bu gelişmeleri Nâzım'ın mektuplarından izleyelim:

“İki vakıa var: 1 – Sana ve biraz da kendime yaptığım kötülük. Senin bana dehşetli kırgın oluşun, bu yüzden de belki de, evet belki de insanlara ve dünyaya güveninin kalmayışı. Kendi kabuğuna çekilişin. 2 – Bu vakıaya rağmen sen de ben de yaşıyoruz. İkimiz de varız. Ben belki bir iki seneye kadar, hattâ belki bu sene yokum, çünkü bilemediğin gibi hastayım, her gün biraz daha eriyorum, ölmek için elimden geleni yapıyorum. (...) ben yakında öleceğimi hissediyorum. Bu beni korkutmuyor, hattâ artık keder de vermiyor. Yakında, belki bir yıl, belki bir buçuk yıl sonra kulunuz ölmüş bulunacağım. Fakat şimdi varım, yaşıyorum, tıpkı senin var olduğun ve yaşadığın gibi. Bu iki vakıayı böylece tespit ettikten sonra, bir üçüncü vakıayı

daha tespit edeceğim : Her şeye rağmen, ve her zaman, bundan on sene, on beş sene önce de, bundan üç ay, dört ay önce de, bir daha tekrar edeyim, her şeye rağmen ve bütün zaman ve mekânlarda, hiçbir insan bana senden daha yakın olmadı ve yine hiçbir insan sana benden yakın değildi. Şimdi gelelim dördüncü vakiya : Olan oldu ve geçti. Beylik, fakat çok doğru tâbiriyle, kâbuslu bir rüya gördük. Fakat şimdi her ne suretle sona ermiş olursa olsun (...) sona ermiş oldu ve ikimiz, seninle ben karşı karşıyayız. (...) Öyleyse benim geri kalan bir iki senemi, ve senin çok uzun senelerini zehir etmekte ne mana var? (...) Değer mi? (...) Vallahi değmez. (...) Yavrum, kızım, karım, sevgilim, annem, her şeyim, silkin, gözlerini koca koca aç, sana uzattığım – günahkâr – eli gülere tut ve geri kalan bir iki senelik ömrümü elim elinde olarak geçireyim.” (...)

“Pirayem, kızıl saçlı bacım benim,

“İster senin için ölmüş olayım, ister benden bir yılandan nefret eder gibi nefret et, yüzümü görmeye, sesimi duymaya tahammülün olmasın, ister gözünde dünyanın en namert insanı olayım, şunu bil ki, kendi gözümde alçaldığımı kadar senin gözünde alçalmama imkân yoktur. Seni arkadan bıçakladım. Yeryüzünde hiçbir insan hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen gel.”

(...) “Sana bu belki yazacağım son mektuptur. (...) Senden arkadaşın olarak yardımını istiyorum. Bana hiç olmazsa arkadaş elini uzat. Bilemediğin gibi korkunç bir ruh buhranı içindeyim. (...) Ya bana cevap verirsin, beni görmeye gelirsin, (...)

yahut cevap vermezsin, gelmezsin ve bu benden alacağın son haber olur ve ben kendimi, bir bakımdan, öldüğüme alıştırmaya çalışırım.”

(...) Şimdi bir kere daha, belki de son defa, tekrar edeyim, seni tanıdıktan sonra yalnız sana âşık oldum, seni boşamaya kalkıştığım zaman dahi sana âşıktım, hâlâ da âşığım, ve âşık olarak gebereceğim. İster inan, ister yalan söylüyor de, ister bu mesele umrunda olmasın.

“Bana yazdığın mektupla nasıl iyilik ettiğini tasavvur edemezsin. Yazını görmek bile benim için nasıl bahtiyarlık oldu. (...) Senin için bir ölüyüm. Biliyorum. Senin için bir ölü olduktan sonra da, insanlık için değil elbette, fakat başka fertler için diri olmak da benim umurumda değil.”

1949 martında Nâzım artık uyuyamaz olmuştu. Annesi Celile Hanım, Bursa’da, Abdal Caddesi, Eski Hamamaltı sokak No : 65’de bir ev tuttu. Her gün oğlunu görmeye gidiyordu. Aslında kendisi de hastaydı. Görme yeteneğini giderek yitiriyordu.

O günlerde Nâzım, yatmakta olduğu cezaevi revirinde iki tüp dolusu uyku hapını yutarak kendini öldürmeye kalktı. Bir not bırakmak için kâğıt kalem ararken yere düştü. Gürültüyü duyan görevlilerin gelmesiyle midesi yıkanarak kurtarıldı.

Ertesi sabah kendine geldiğinde görevlilere, “Ne olur, bu çocukluğumu kimseye söylemeyin,” dedi.

Ancak sağlığı da iyice bozulmuştu. Soğuklar başladığında, nezle, grip ve başağrısından kurtulamıyor, sıcaklarda ise terden

çalışamıyordu. Gündüzleri yatıp, geceleri çalışmayı düşündü ama yanan gözleriyle okuyabilmesi olanaksızdı.

Okuyamıyor, yazamıyor, bu durum onu daha da sinirli yapıyordu.

Nâzım, kendisini görmeye gelenlere intihar edeceğini söylemeye başlayınca dostlarının baskısıyla Piraye, çocuklarını da yanına alıp Bursa'ya gitti. Görüştüler. Cezaevi çıkışında Piraye, yanındakilere, "Artık Nâzım'ı sevmiyorum," dedi. Nâzım'ın ayrılmayı istediği mektubunda yazdığı gibi iki yakın dost kalacaklardı. Nâzım'a mektup yazacak, dostluk gösterecek ama artık eşi olmayacaktı.

11-11-49

Bursa Hapishane

Karıcığım,

Bak, 49-11-11'miş bugün. Hani benim bir şiirim vardır, sana yazılmış, 33-11-11, Bursa, Hapishane diye başlar. Demek ki aradan 16 yıl geçmiş, on altı yıl önce bugün sana şiir halinde ve belki de en güzel şiirlerimden biri halinde bir mektup yazmıştım. On altı yıl, dile kolay. Her şeye rağmen, on altı yıl önce sen nasıl benim bir tanem idiyse yine de öylesin, bir tanemdin, bir tanemsin, bir tanem kalacaksın. Ben istediğim kadar seni inkâra kalkışayım, sen istediğin kadar beni inkâra kalkış, bana büyük dostum de, büyük sevgilim diyecek yerde, ben istediğim kadar sana artık sadece arkadaş kalacağız diye mektup

yazmış olayım, bir şey var ki onu değiştiremeyiz. Türk dili konuşulduğu – ki ebediyen konuşulacak yeryüzünde, bu yeryüzünün en güzel dillerinden biri olan bizim dilimiz – 33-11-11 tarihinde yazılan o şiir okunacak ve sen Nâzım Hikmet'in bir tanesi olarak kalacaksın, istesen de istemesen de, çatlasan da patlasan da, ben seni boşamaya kalkmış olsam da, sen bana büyük dostum desen de

Nâzım, iç dünyasında bütün bu çatışmaları yaşarken, Ahmet Emin Yalman'ın "Vatan" gazetesinde başlattığı yayınlar nedeniyle gerici basın da Nâzım'ı diline dolamış, her gün akla hayale gelmedik yazılar yayımlıyordu.

20 Ekim 1949'da "Vatan'da Nâzım Hikmet'le yeni bir konuşma yayımlandı. Konuşma, şairin demir parmaklıkları bir pencerenin içinde otururken çekilmiş etkileyici bir fotoğrafıyla birinci sayfadan verilmişti. Altbaşlıklarda, "On iki yıldır suçlu olmadan hapis cezası çeken şairin görüş ufukları" ve "Benim bütün günahım, memleketimi ve milletimi çok, pek çok sevmekten ibarettir." deniyordu.

Ancak Ahmet Emin Yalman, yazılarında yalnızca Nâzım'ın söylediklerini aktarmakla kalmıyor, yanı sıra onun komünist olmadığını da kanıtlamaya girişiyor, bu tutumu da Nâzım'ın büyük tepkisini çekiyordu. Ancak cevap hakkı bulunmuyor yalnızca dostlarına gönderdiği mektuplarda durumunu açıklamaya çalışıyordu.

Bu arada Avukat Mehmet Ali Sebük de, yine "Vatan" gazetesinde peş peşe Nâzım'ın uğradığı hukuki haksızlığı anlatan,

açıklayan incelemeler yayımlıyordu. Peş peşe yayımlanan on yazının sonunda hukuk bakımından Nâzım'ın suçsuzluğu en ince ayrıntılarına kadar anlatıldıktan sonra, bunun da, dünyaca ünlü bir adli hata olarak kabul edilen “Dreyfüs Olayı”na dönüştüğü söyleniyordu.

Avukat Mehmet Ali Sebük'ün bu yazılarının hükümeti ya da hukuk kurumlarını harekete geçireceği sanılıyordu ama öyle olmadı. Resmi çevreler bütün bu kampanyalar karşısında derin bir suskunluğa büründüler.

Nâzım'ın hapisshanede haksız yere yatıyor olması gerçeği Türkiye'nin yanı sıra Avrupa'da da gündeme yerleşmişti. Fransa'da çeşitli edebiyat ve kültür dergilerinde Nâzım'ın durumundan söz ediliyor, şiirlerinden örnekler yayımlanıyordu. Şiirleri o sırada Fransa'da Milli Eğitim Bakanlığı görevlisi olarak bulunan ünlü kültür adamımız Sabahattin Eyuboğlu, Hasan Güreh takma adıyla Fransızca'ya çeviriyordu. Şiirleri ona İstanbul'dan Mehmet Ali Cimcoz ile Adalet Cimcoz gönderiyordu. Onlara ise şiirleri ileten Nâzım'ın isteğiyle Memet Fuat'tı.

Yurt içinde Türkiye Gençler Derneği, yurt dışında İleri Jön Türkler Birliği, Nâzım'ın kurtarılması için kampanyalar başlatıldılar. Bu örgütlerin yanı sıra başkanlığını Fransız şairi Tristan Tzara'nın yaptığı, Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerini Yayıma Komitesi adlı bir örgüt daha kuruldu. Bu örgüt, UNESCO başkanına, aralarında Picasso, Aragon, Camus, Sartre, Simone de Beauvoir, Yves Montand'ın da bulunduğu yirmi dokuz uluslararası üne sahip bilim ve kültür adamının imzasıyla, Nâzım

için girişimlerde bulunulmasını isteyen bir mektup gönderdi. Uluslararası hukukçu örgütleri, yazar örgütleri, öğrenci örgütleri bildiriler yayımlayarak, toplantılar düzenleyerek, afişler bastırarak Nâzım'ı gündemde tutuyorlardı.

Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi Başkanı Tristan Tzara, 6 Kasım 1949'da, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na bir mektup gönderdi. Mektupta Nâzım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılması istenerek şöyle deniyordu:

“Söz özgürlüğü, sanatın yüceliği ve en temel insan haklarıyla ilgili olan Nâzım Hikmet olayının önemini anlayan ünlü Fransız aydınları, bu büyük şairin kurtarılması için komitemizce yazılan dilekçemizi imzaladılar. Gönderildiği her memlekette büyük bir etki uyandıran Nâzım Hikmet'in yapıtlarını yaymayı ikinci amaç bilen komitemiz, siyasal ve dinsel amaçları ne olursa olsun, bütün dünya aydınlarına başvurmuş ve bu insani ve kültürel görev için yardımlarını istemiştir.

“Başvurularımız hak ettiği ilgiyi çekiyor ve geçen sürenin kısalığına karşın, daha şimdiden uluslar arası birçok ünlü kişinin imzası dilekçemize eklenmiştir.

“Avrupa basınında çıkan haberlerden herhalde öğrendiğiniz gibi, bu dilekçemiz UNESCO Yürütme Kurulu Başkanı, Sir Servepolli Rodha-Krishnan'a da verilmiştir. İmzalayan ülkeler arasında Türkiye'nin de bulunduğu Birleşmiş Milletler Antlaşmasına aykırı düşen, Nâzım Hikmet'in haksız yere cezaevinde tutulması, başlıca görevlerinden biri insanın manevi özgürlüklerini savunmak olan UNESCO'yu yakından ilgilendirir. (...)

“Türkiye’deki yöneticilerin Nâzım Hikmet’in hakkının tanınmasını ve bu büyük dehanın yalnızca genç Türk yazın kuşağına değil, aynı zamanda uluslar arası kültüre geri verilmesini isteyen dünya aydınlarının dileğine ilgisiz kalmaları bize olanaksız görünüyor.

“Başbakan, Nâzım Hikmet’in bir an önce serbest bırakılması için size başvuruyoruz. Saygılarımızla”

Bir gün sonra, 7 Kasım 1949’da, üç milyonu aşkın öğrenci adına Uluslararası Öğrenciler Birliği de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı’na gönderdiği mektupta, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne çok açık bir biçimde karşı olan” duruma son verilerek Nâzım Hikmet’in serbest bırakılması isteniyordu.

1950 yılına girildiğinde, Nâzım’ın cezaevindeki on üçüncü yılı başlamıştı. Nâzım, hukuksal ve toplumsal girişimlerin sonucunu bekliyor, yine de özgürlüğüne kavuşamazsa son çözüm olarak açlık grevine başlamayı düşünüyordu. “Hapiste Yatacak Olana Bazı Öğütler” adlı ünlü şiirini de bugünlerde yazdı.

İleri Jön Türkler Birliği ile Nâzım Hikmet’i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi, Paris’te 10 Ocak günü dünya kamuoyuna bir açıklama yaparak, Nâzım Hikmet’in, Sabahattin Ali gibi yok edilmesinin planlandığını duyurdu.

Şubat ayında Münevver Hanım, yeniden Bursa’ya gidip Nâzım’ı ziyaret etti. Bu ziyaretle kesintiye uğrayan ilişkileri yeniden başladı.

Bu sırada Nâzım'ın avukatları Mehmet Ali Sebük ile İrfan Emin, Ankara'da girişimlerini sürdürüyorlardı.

6 Şubat günü Uluslararası Demokrat Hukukçular örgütü başkan ve genel sekreteri, Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu'na, Adalet Bakanı Fuat Sirmen'e, Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'a birer mektup göndererek Nâzım'ın serbest bırakılmasını istediler. Birleşmiş Milletler, UNESCO ve çeşitli demokratik kuruluşlarla basın organlarına da gönderilen mektup şöyleydi:

“Ekselans,

“Zamanımızın en büyük şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet yaklaşık 12 yıldan beri hapsedir.

“29 Mart 1938 tarihinde Türk Harp Okulu Komutanlığı Mahkemesi'nce 15 yıl ağır hapse ve birkaç ay sonra 29 Ağustos tarihinde Donanma Komutanlığı Mahkemesi'nce de 20 yıl ağır hapse ve medeni haklardan mahrumiyete mahkûm edilmiştir. Bu iki mahkûmiyet kısmen birleştirilerek 28 yıl 4 ay hapse indirilmiştir.

“Uluslararası Demokrat Hukukçular Derneği bu mahkûmiyetlerin nedenlerini ve ne gibi koşullar içinde hükme bağlandığını öğrenmiş bulunuyor.

“Nâzım Hikmet, eserlerinin demokratik niteliği nedeniyle memleketin ceza mahkemeleri huzuruna birkaç defa: 1925 Ağustos, 1928 Aralık, 1931 Mayıs, 1933 Temmuz-Ağustos, 1936 Aralık aylarında çıkarılmıştı. Her defasında aleyhindeki

suçlamaların cezasızlığı dolayısıyla serbest bırakılmış veya be-
raat etmişti.

“1938’de, Ordu ve Donanma subaylarının dolaplarında eserleri bulunduğu için ‘askerle ilişki kurmak’ suçuyla yeniden tutuklandı. Bu olay ise yürürlükte bulunan yasalara göre cezayı gerektirmemektedir.

“Bununla beraber Nâzım Hikmet, 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm edildi. Mahkûmiyetinden önceki Türk Askeri Ceza Yasası (Madde: 94 ve 148) değiştirildi. Bu maksatla çıkarılan 3719 sayılı yasa gerekçesinde Türk yasalarındaki bir boşluğu doldurma amacı güttüğü itiraf edilmekle, bu keyfiyet, Nâzım Hikmet’e isnat olunan fiil ve hareketin benzerlerine yöneltilmiş bulunuyordu.

“Yeni metinler esasen en çoğu bir ve beş yıl olan hapis cezasını ihtiva ediyordu.

“Bu nedenle Vatan gazetesi 1 Eylül 1949 tarihinde ‘Kanunsuz Suç, Suçsuz Ceza’ başlığı altında, Nâzım Hikmet’in mahkûmiyeti hakkında bir makale yayımladı. Makalenin yazarı bugün emekliye ayrılmış bulunan Askeri Mahkeme yargıçlarından Selami Helvacıoğlu olup memleketin kamuoyu huzurunda vicdanını rahatlatmak gereğini duymuştur.

“Makalenin sonunda şunları yazıyor:

“‘Yukarda kaydedildiği üzere, yapılan isnad doğru bile olsa işlendiği zamanda suç sayılmamış bir fiil ve hareketten ötürü Nâzım Hikmet’e hiçbir ceza tayinine mahal yoktu. İşlendikten

sonra tedvin edilen kanunda tayin edilen ceza ise, hükmolunan cezaya nispetle çok hafiftir.’

“Vatan gazetesi tarafından bu konuda 12 Eylül ve 16 Eylül tarihlerinde başka makaleler de yayımlandı. Bunlarla şairi avukatı İrfan Emin’in savunmasından yoksun bırakmaktan başka bir amacı olmayan öteki ‘durum gereği’ yasaların çıkarıldığı açıklanmıştır. Bu Baro Teşkilat Kanunu’nun 112. maddesi olup metni şudur:

“ ‘Komünistlerin davalarını ısrar ile müdafaa ettiği tebeyyün eden bir avukat Baro’dan çıkarılabilir.’

“Buna rağmen Avukat İrfan Emin bu ürkütme teşebbüsü karşısında eğilmeyince, müvekkilini savunma iznini alamadı. Nâzım Hikmet, gizli celsede, ikinci defasında bir Harp Gemisi üzerinde ve savunulmadan mahkûm edildi.

“Hakkın açık ve kaba bir şekilde ihlalini hiçbir dürüst vicdan kabul edemez.

“Bugün durumdan artık haberli olan dünya kamuoyu, zamanımızın en büyük yazarlarından ve en seçkin düşünürlerinden biri olan bu insanın çektiği ceza ve cefa ile ilgilenmektedir.

“Onun hayatı tehlikededir. 12 yıl ağır hapisten sonra Bursa Cezaevi’nde zindana atılmış ve toplumdan uzaklaştırılmış, hapiste harap olan sağlığının zorunlu kıldığı bakımdan yoksun bırakılmıştır. Çok tehlikeli angine de poitrine krizlerinden acı çekmektedir.

“Derneğimiz, Nâzım Hikmet’in serbest bırakılması için, haklı davasını ele almaya karar vermiştir. Halen yürürlükte bulunan Türk yasaları gereğince Nâzım Hikmet’in serbest bırakılmasını istiyoruz. Bu arada Türk Ceza Yasası’nın 2. maddesi şöyle der:

“ ‘İşlendiği zaman yürürlükte olan yasanın suç saymadığı bir hareketten dolayı kimse cezalandırılmaz. Kimse işlediği zamandan sonra çıkarılan yasalarla suç mahiyetinde telakki edilen hatalarından dolayı mahkûm edilmez. Eğer böyle cezalar hükmedilmişse bunların infazı ve kanuni tatbikatı kendiliğinden sakıt olur.’

“Bu metne göre Nâzım Hikmet’in hapiste tutulması da aleyhine hükmolunan mahkûmiyetler kadar yasalara aykırıdır.

“Bundan dolayı, derhal serbest bırakılmasını sizden istemekle onur duyarız.

“En yüksek saygılarımızın güvenini lütfen kabul buyurunuz, Ekselans.”

D. N. Pritt, Başkan, Kralın Danışmanı, İngiliz Parlamentosu üyesi.

Joe Nordmann, Genel Sekreter, Paris Barosu avukatlarından.

“Hürriyet” gazetesi 7 şubat günü birinci sayfasında, Nâzım Hikmet’in açlık grevi yapmak istediği, fakat avukatı İrfan Emin’in buna engel olduğunu yazdı.

3 Mart'ta nükümet, Meclis'e bir af yasası sunmayı kararlaştırdı.

8 Mart'ta tasarı Meclis Adalet Komisyonu'nda görüşüldü. Bakan Sirmen, tasarıda Nâzım Hikmet ve yüz kadar siyasi hükümlünün de bağışlanmasını amaçladıklarını söyledi.

Ancak 28 Mart günü tasarı Meclis'te engellendi.

Bunun üzerine 30 Mart 1950 günü Nâzım, yakınlarına yazdığı mektuplarla açlık grevine başlayacağını duyurdu.

“Bu işi yapıyorsam yeis neticesi, yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için, yapılacak başka bir şey kalmadığı için, kanun yollarının açılmasına, gerekli makamları harekete geçirmeye yardım olsun diye yapıyorum. Çok şükür aklım başımda. Ne yaptığımı bilen bir adamım.”

4 Nisan günü ülkenin önde gelen aydınları Nâzım'ın bağışlanmasını isteyen bir dilekçe yazarak imzaya açtılar.

Cumhurbaşkanı, başbakan ve meclis başkanına gönderilen dilekçede, “Biz aşağıda imzaları bulunan Türk aydınları, şair Nâzım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılmasını sizden ve yüksek meclisin asil vicdanından bekliyoruz. Bu hareketimizle bütün Türk aydınlarının arzu ve temennilerine tercüman olduğumuza eminiz.” deniyordu. Nurullah Ataç'tan Halide Edip Adıvar'a, İbrahim Çallı'dan Behçet Kemal Çağlar'a dek nice aydının imzaladığı metni bir tek Yahya Kemal imzalamamıştı.

6 Nisan günü aydınlar Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir dilekçe daha verdiler. Dilekçede, "Türk şairi Nâzım Hikmet'in af teklifinin Meclis'ten geçmemesi üzerine açlık grevi yapmaya karar vermesi memleket aydınlarını heyecan ve üzüntüye düşürmüştür. Nâzım Hikmet'in bir adli hataya kurban olduğu kanaati, memleket dışında ve içinde yayılmış bulunmaktadır. Bu hadiseyi Türkiye'nin şerefini lekelemek için giderek bir tahrik vesilesi olarak kullananlar bulunsa bile, onu sadece insani ve hukuki bakımdan ele alanlar ve sevdikleri demokrasi Türkiye'sini açık bir adaletsizliği devam ettirir görünmek şaibesinden kurtarmak isteyen iyi niyetli sanat ve fikir adamları, içerde ve dışarda büyük bir yekün tutmaktadır. Memlekete komünist hareketini doğrudan doğruya sevk ve idare ettikleri için tutulan ve yargılanan teşkilatçı şefler dahi azami dört yıl hapse mahkûm edilmiş oldukları halde, şair ve sanatkâr Nâzım Hikmet 12 yıldan beri hapiste yatıyor. Bu uzun ızdıraba ve onun etrafındaki türlü türlü yankılara nihayet vermek için Devlet Reisi olarak elinizdeki bütün yetkileri kullanmanızı sizden rica ederiz." deniyordu.

Aynı gün avukat Mehmet Ali Sebük, Ankara'da yine temaslarda bulundu.

Ertesi gün İstanbul'da "Cumhuriyet" gazetesinde avukat İrfan Emin, son durumu açıklayan bir basın toplantısı yaptı.

"Nâzım Hikmet merhamet dilenmiyor. Hakkınlığının tanınmasını istiyor."

(...)

“Bu çocuğu, memleketin en büyük şairini haksız yere hüküm giydiği için hapishanelerde inlemekten kurtarmalıyız. Milli Kurtuluş Savaşı’nın en büyük destanını yazan insanı haksız yere hapishanelerde tutamayız. Atatürk’e sövenlerin serbest dolaştığı bir memlekette Nâzım Hikmet hiçbir düşünce ile hapse tutulamaz.”

O gün pek çok kişi Nâzım’ın ziyaretine gelip, açlık grevi kararını ertelemesi ricasında bulundular. Ancak şairin kararı değişmedi. Sağlık Bakanlığı, Nâzım’ın hastanede muayene edilmesi talimatı verdi. Doktorlar akli bir hastalığının bulunmadığını, kalbindeki rahatsızlığın iyice anlaşılabilmesi için ise İstanbul ya da Ankara’da tam teşekküllü bir hastaneye yatırılması gerektiğini rapor ettiler.

Aynı gün bir grup sanatçı daha Cumhurbaşkanı’na başvurular.

Nâzım, o gece yemeğini yedikten sonra karyolasına uzandı.

8 Nisan sabahı uyandığında açlık grevine başlamıştı. Savcılığa çağırılarak, burada Adalet Bakanlığı başmüfettişi tarafından kendisine grev yapmanın yasak olduğu hatırlatıldı.

Nâzım Hikmet 6 gündür açlık grevine devam ediyor

Cezaevi doktoru, avukatların iddiasının mübaleğesi olduğunu ve durum tehlikeye girerse müdahale edeceğini söyledi

Yıldırım Beyazıt'ta açlık grevi yapan Nâzım Hikmet'in durumu hakkında bilgi verildi. Nâzım Hikmet'in açlık grevi 6 gündür devam ediyor. Cezaevi doktoru, avukatların iddiasının mübaleğesi olduğunu ve durum tehlikeye girerse müdahale edeceğini söyledi.

Nâzım Hikmet'in açlık grevi 6 gündür devam ediyor. Cezaevi doktoru, avukatların iddiasının mübaleğesi olduğunu ve durum tehlikeye girerse müdahale edeceğini söyledi. Nâzım Hikmet'in açlık grevi 6 gündür devam ediyor. Cezaevi doktoru, avukatların iddiasının mübaleğesi olduğunu ve durum tehlikeye girerse müdahale edeceğini söyledi.

On yedi Nisan - Nâzım Hikmet'in açlık grevinin başladığı 6 gün sonra - İstanbul, 1968 - Nâzım Hikmet

Akşam üzeri yeniden hastaneye götürüldü. Buradaki muayenesinden sonra iki sivil polis tarafından teslim alınıp bir otomobile konularak İstanbul'a doğru yola çıktı. Sabaha karşı Sultanahmet Cezaevi'ne vardılar.

9 Nisan sabahı Nâzım, Sultanahmet Cezaevi revirinde gazetelerin kendi hakkında yazdıklarını okurken avukatı İrfan Emin, Sirkeci'deki bürosunda Cumhurbaşkanı'na gönderilmek üzere bir telgraf metni yazıyordu. Telgrafta "başlayan faciayı önlemek üzere harekete geçilmesi" isteniyordu.

Akşamüzeri, Ankara'dan, avukat Mehmet Ali Sebük'ten Nâzım'a bir telgraf geldi. Telgrafta girişimlerinin sonuçlanmak üzere olduğu, grevini ertelemesi isteniyordu.

Nâzım, telgrafı yanıtlayarak açlık grevini durduracağını bildirdi.

Cezaevi yönetimine 10 Nisan sabahı kahvaltı edeceğini söyledi.

Ancak sonraki günlerdeki gelişmeler istenen düzeyde gerçekleşmedi.

11 Nisan günü Nâzım, Cerrahpaşa Hastanesi'nde muayene edildi. Ardından da Üsküdar cezaevine nakledildi.

16 Nisan günü Piraye, çocukları Memet ve Suzan'ı yanına alarak Nâzım'ı ziyarete gitti. Çıktıktan sonra isterse eve gelebileceğini, ayrılıncaya kadar birlikte oturabileceklerini söyledi.

Nâzım, çıkacağından pek umutlu olmadığını söyledi. Sonra çocuklarla ilgilendi. O sırada kapı açıldı. İçeriye kızkardeşi Samiye ile Münevver girdiler. Ardından avukat Mehmet Ali Cimcoz geldi. O da gördükleri karşısında şaşkın bir sandalyeye oturdu.

Kırık dökük konuşmalar olurken Suzan kalkıp dışarı çıktı. Piraye de, "Suzan dışarıda yalnız kalmasın, biz de gidelim artık," dedi.

Bu görüşme Nâzım ile Piraye'nin son görüşmeleri oldu.

25 Nisan günü Nâzım, sağlık durumunun yeniden incelenmesi için Üsküdar Cezaevi'nden Cerrahpaşa'ya götürülerek hastaneye yatırıldı. Tek kişilik odasının kapısında bir jandarma nöbet bekliyordu.

27 Nisan'da kendisini ziyarete gelen avukat İrfan Emin'e yeniden açlık grevine başlayacağını söyledi.

29 Nisan'da hastanenin sağlık kurulu raporu açıklandı. Buna göre Nâzım'ın yaşamsal bir tehlike içinde olmadığı, ancak üç ay süreyle tam teşekküllü bir hastanede tedavi görmesinin gerekli olduğu belirtiliyordu.

30 Nisan'da Nâzım, hastanede tedavi edilmeyi kabul etmeyecek cezaevine geri gönderilmesini istedi ve yeniden Üsküdar Cezaevi'ne gönderildi.

1 Mayıs'ta ikinci kez açlık grevine başlamaya karar verdi. Akşam yemeğinden sonra greve başladı. El yazısıyla bir notu da avukatına iletti:

Açlık grevimin seyri esnasında müdahalelerden korunamayacak derecede zayıf düştüğüm ve kendimi kaybettiğim zaman cebren beslenirsem, kendime gelir gelmez grevime tekrar devam edeceğimi, ölümüme veyahut herhangi bir kanun yolundan tahliyeme kadar bunun böyle sürüp gideceğini ayrıca bildiririm.

Nâzım

Bu andan sonra olabildiğince az konuşup kendini yormaya çalışarak yaşamaya başladı. Yalnızca su ve sigara içiyordu.

5 Mayıs günü avukatı İrfan Emin'e el yazısıyla yazdığı vasiyetnamesini verdi.

6 Mayıs'ta "Açlık Grevinin Beşinci Gününde" adlı şiirini yazdı.

Açlık grevi bütün basın organlarının baş konusuydu ancak resmi makamlar suskunluklarını koruyordu.

9 Mayıs günü Nâzım, cankurtaranla adli tıp müdürlüğüne götürülerek muayene edildi. Oradan da Cerrahpaşa hastanesine yatırıldı.

Aynı gün annesi Celile Hanım da Galata Köprüsü'nün üzerinde elinde taşıdığı bir tabelayla Nâzım'ın kurtarılması için imza toplamaya başladı. Tabelada şunlar yazılıydı :

Haksız yere mahkûm edilen

oğlum

Nâzım Hikmet

açlık grevindedir. Ben de ölmek istiyorum.

Gece gündüz oruçluyum. Bizi kurtarmak isteyenler

bu deftere adreslerini yazarak imzalasınlar.

Annesi ressam Celile

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği üyeleri duvarlara “Nâzım Hikmet Kurtarılmalıdır.” yazılı afişler astılar; “Nâzım Hikmet'i Kurtarınız” başlıklı bir de bildiri yayımladılar.

Valilik önünde de gösterisini sürdüren Celile Hanım gözüne alınıp bir süre sonra serbest bırakıldı.

14 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerde iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi ağır bir yenilgiye uğradı. Seçimi Demokrat Parti büyük bir çoğunlukla kazandı.

15 Mayıs günü Laleli'deki Çiçek Palas Salonunda Nâzım Hikmet'in bağışlanmasını isteyen gençler bir toplantı yaptı. Celile Hanım'ın da katıldığı toplantı sağcı gençler tarafından basıldı.

16 Mayıs günü bir grup aydın ve sanatçı, Nâzım'a aşağıdaki telgrafı çekti :

İktidar değiştiği için, bugün haklı taleplerinizle ilgilenecek sorumlu makam henüz fiilen teşekkül etmemiştir. Yeni iktidar kuruluncaya kadar ve bu husustaki durum aydınlanıncaya kadar, açlık grevinize fasıla vermenizi ısrarla rica ediyoruz.

19 Mayıs günü saat 17'de Nâzım Hikmet'in açlık grevine ara verdiği duyuruldu.

15 Temmuz 1950 günü yürürlüğe giren Af Yasası ile Nâzım'ın on üç yıl beş ay süren cezaevi yaşamı sona erdi.

Cerrahpaşa Hastanesi'nden iki avukatı ve Münevver Hanım tarafından alınarak taksiyle Eminönü'ne getirildi. Buradan da gençlik arkadaşı Vâ-Nû'nun Salacak'taki evine götürüldü.

DOKUMACI NAZIM HİKMET

Cezaevinde dokumacı mahkumlardan, Nazım Hikmetle Alaaddin Özedar ayın odada kalıyordu. İkisi de Batı dillerine aşına, kültürleri renkli kişilerdi.

Benim müfettiş olarak şikayetlerini dinlemek üzere gittiğimde Nazım Hikmet, arkadaşı Alaaddin Özadar'ın portresi üzerine çalışıyordu.

Bu iki kader kurbanı kültürleri ile hapisshane havasını hafifletmiş gibydiler. Çok samimim yaklaşımları ve müşterek kader dostlukları vardı.

Nazım Hikmet ile oda arkadaşı Alaaddin'e şikayet dilekçelerindekilere ekleyecekleri olup olmadıkları sormuştum. Nazım Hikmet, kendileri hakkında kooperatif işlemlerinden şikayetçiydi. Çünkü, yıllarca kooperatif ortağı olarak kabul edilmişler ve pamuk ipliği alarak havlu dokumuşlar ve kooperatife teslim etmişlerdi. Hatta ortaklık numaraları da vardı. Bu bakımdan, hapisshanedeki dokumacılar, kooperatif ortakları, dağıtılan ipliklerden yararlanıyor, tezgah başına düşen hisselerini alıyorlardı.

Ancak, kooperatifin sene sonu temettüleri bunlara verilmediği gibi, fenni tesisat adı altında, alacakları hisseden de bir miktarı kesiliyordu.

Ancak gerek valilikçe, gerekse kooperatif yönetimince işin bir başka yönü vardı. Her iki tarafın uygulamasında, cezaevindeki tezgah sahipleri ortak sayılmıyordu! Bu bakımdan,

şikayetlerinin bir kısmı kabul edilmişti. Gerekçesi şuydu: Kooperatif statüsüne göre, kooperatife ortak olmak için Türk tabiiyetinde bulunmak, 18 yaşını doldurmuş olmak ve mahkum edilmemiş bulunmak gerekiyordu. Oysa cezaevinde kendilerine dokuma tezgahı verilmiş olanlar hem ortak sayılıyorlar hem ortak kabul edilmiyorlardı.

Bu konuda Nazım Hikmet'in sinirlendiği ve tekrar ettiği konu şuydu:

“Ben iplik alırken kooperatif üyesi sayılıyorum. Ama temettüden hisse dağıtılırken, kooperatif üyesi değilim!... Ben devekuşu muyum?”

Bunların dilekçelerinde aynı cümle yer almakla beraber:

Şikayetlerine ilave edecek başka bir husus var mı, sorusuna karşılık veren Nazım Hikmet'in:

“Müfettiş bey, ben devekuşu muyum? Cevabını hiç unutmuyorum.”

HAVA ALMAK İÇİN HAPİSHANEDEN ŞEHRE ÇIKMA TERTİPLERİ!

Nazım Hikmet, Bursa şehrini istinabe tarikiyle ifadesi alınmak için hapishane araçları ile mahkemeye getirilip götürülürken görünüyordu.

Her ne kadar hapishaneden Uludağ güzel görünüyorsa, ona ılık bir şiir yazma imkanı veriyorsa da bu onu oyalamaya kafi gelmiyordu.

Hapishane havası, zaman zaman Nazım Hikmet'i sıkışacak ki, kendine özgü uygulamasıyla şehirden hava alma imkanı buluyordu! Bir keresinde hapishane arkadaşlarından seçtiği iki kişiye yapmacık kavgalar tertipletti. Birbirinden davacı duruma düşürdü. Kendisi de, güya bu olayın şahidiydi!

Bu suretle cezaevinden mahkemeye gelip giderken kısa da olsa, şehir havası alıyordu.

O sırada Sulh Ceza Hakimi Mürrüvet Yener'di

1935 yılında İstanbul Hukuk'tan mezun olan Mürüvvet Yener, 1930'lu yılların sonunda meydana gelen Erzincan depremi sonrası Bursa'ya tayin oldu.

Mürüvet'in Bursa'da 1940'ta Yüce, 1945'te Haluk adında iki oğlu oldu.

Mürüvvet Hanım, Bursa Adliyesinde Sulh Ceza hakimi olmakla beraber, ağır ceza azalığı yapma selahiyetine de sahipti.

O sıralarda, Bursa Ceza Mahkemesi tarafından Nazım Hikmet'in ifadesi alınacaktı.

Mürüvvet hanım, merak ettiği Nazım Hikmet'i yakından görebilmek için o günkü duruşmaya ağır ceza sıfatıyla katıldı.

Daha sonraki yıllarda Mürüvvet hanım asıl görevi olan Sulh Ceza hakimliğine devam etti.

Ne var ki, Nazım Hikmet, Mürüvvet'in kendisini yakından görmek arzusu ile ağır ceza azalığı yetkisiyle mahkemede bulunduğunu, çok sonra işitmişti. Bu defa kendisi, Mürüvvet Hanım'ı yakından görebilmek için yukarıda dediğimiz yapmacık tertiplemişti!

Nazım Hikmet, bu yapmacık tertibini bir kere daha tekrar etmişti. Mürüvvet Hanım bu tertibi sezinlemekte geç kalmadı.

Mürüvvet Yener ile Nazım Hikmet'in mahkemede son görüşmeleri ilginç bir olayla ilgilidir.

Bursa cezaevindeki Bulgar kökenli bir kişinin ceza müddeti bitmiş ve tahliye günü gelmiştir. Ne var ki, kış kıyamette uygun adamın ayakkabısı yoktur. Nazım Hikmet iki çift ayakkabısından birini muvakkaten buna verir. Bulgar mülteci onu giyerek dışarıya çıkacak ve kendine bir ayakkabı aldıktan sonra Nazım Hikmet'in verdiğini iade edecektir. Ne var ki, bu mülteci Bulgar, hapisshaneden çıktıktan sonra bir daha uğramaz! Nazım Hikmet'in postal dediği ayakkabı da geri gelmez.

Ama Nazım Hikmet bu olayı değerlendirmekte gecikmez! Bulgar mülteci aleyhine Sulh Ceza mahkemesinde dava açar!

Nazım Hikmet postasının derdinde değil, zaman zaman hapishane havasından sıkıldığı için hava değişikliği derdindedir. Aralıklarda Mürüvvet Yener'in adliyedeki odasına gelip gider. Duruşma sık sık ertelenir! Postalı götüren mülteci, polis tarafından aranır, aransa da bulunamaz! Davacı Nazım Hikmet, bu Bulgar'ın mutlaka bulunup mahkemeye çıkartılmasında ısrarlıdır. Sonunda polisten müspet cevap gelmez. Postalı alan genç ortadan kaybolmuştur.

Bu basit polisiye vaka dolayısıyla açılan davada Nazım Hikmet ol bol hem şehir havası alır hem de Mürüvvet Yener ile konuşma imkanı bulur. Hatta zaman zaman bu geliş gidişlerinde, Mürüvvetle sohbette bulunur. Bu konuda Mürüvvet'e şöyle söyler:

“Hakim hanım, aslında bu postalın peşinde değilim! Adama acıdım ayakları çırılçıplaktı... Bu acıma hissiyle yedek postalamı verdim... Getirseydi zaten almayacaktım. Ona hediye edecektim.”

Yukarıda sözünü ettiğimiz Mürüvvet Yener, mesleğinde deneyimli bir kadındı. Bütün ömrü Bursa'da geçti. Yargıtay azalığına atanacakken bu görevi kabul etmeyerek, Bursa'da hakimliğine devam etti. Emekli olduktan sonra da Bursa'ya yerleşti. Kendisini hayır işlerine verdi. Yıllarca Çocuk Esirgeme Kurumunda yönetici olarak bulundu ve kurumun başkanlığını yaptı.

Mürüvvet Hanım'ın bir başka özelliği, tanrı vergisi olan güzel sesiydi. Bursalıların, özellikle köylerde yapılan düğünlerin

davetlisi olarak gider, düğünlerinde onlara güzel sesiyle şarkılar hediye ederdi. Bu bakımdan da Bursalıların ve halkın kalbinde derin izler bırakmıştır.

Sanıyorum, İhsan Sabri Çağlayangil'in Bursa Valiliği döneminde oraya gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve ara sıra ziyarette bulunan Adnan Menderes şerefine tertiplene ziyafetlerde Mürüvvet Hanım mutlaka bulundurulur ve güzel sesiyle herkesi kendine hayran bırakırdı. Rahmetli dostum İhsan Sabri'ye göre :

“Evet Mürüvvet Hanım, hakimliği bırakıp sahne hayatına girseydi, bu güzel sesiyle ikinci bir Safiye Ayla olabilirdi.”

(Taha Toros, kitabının bu bölümünde cezaevlerine dokuma tezgahının Şevket Süreyya Aydemir'in Sanayi Bakanlığı'nda genel müdür olarak görev aldığı sırada sokulduğunu anlatır. Sonra bunun ilk uygulamalarından birinin Bursa'da yapıldığının altını çizer. Aydemir'in amaçladığı proje Adalet Bakanlığınca onaylanmıştı. İlk uygulama Bursa Cezaevindeki üç mahkuma yönelikti. Bursa'da havlu dokumacılığı ile ilgili bir kooperatif vardı. Bu üç mahkum, bu kooperatife üye olarak kaydedildi ve kendilerine dokuma tezgahları verildi. Bu dokuma tezgahlarının hammaddesi olan pamuk iplikleri, ticaret bakanlığı kanalı ile halk bankasınca dağıtılmaktaydı.

O yıllarda Bursa Valisi meşhur Haşim İşcan idi. Vali Haşim İşcan Bursa'yı güzelleştirmek için bir cemiyet kurmuştu. Bursa'yı Güzelleştirme Cemiyetinin geliri, varlığı elverişli olanların bağışlarıyla ve Haşim İşcan'ın uyguladığı özel sistemle elde edi-

liyordu. Haşim İşcan bazı maddelerin devlet eliyle dağıtımında da cüzi bir miktarda olsa kurduğu Cemiyete bağış yaptırıyordu. Mesela, o zaman dağıtıma tabi olan gazyağının her litresinden birkaç kuruş alınıyordu. Halk arasında buna Haşim Bey Vergisi denilmekteydi! Vali Haşim Bey bu suretle, hazineden alamadığını bu cemiyet vasıtasıyla elde edebiliyordu.

Haşim İşcan, yukarıda belirttiğimiz dokumacı kooperatifinin ortaklarına yıl sonunda dağıtılması gereken payların yönetim kurulunu etkileyerek güzelleştirme cemiyetine aktarılmasını sağlamaktaydı.

Bu olayla ilgili Bursa Cezaevindeki havlu dokumacılarından Nazım Hikmet ile Alaaddin Özadar şikayetçi oldular ve dilekçelerini üst makamlara gönderdiler.

Diğer bir konu da Bursa Havlucular Kooperatifi'nin ortakların kakından kesinti yapmalarıydı.

Bu konularda ilgili şikayetler Ankara'dan Bursa'ya müfettişler göndermek suretiyle incelendi.

Şikayetin hedefi vali olduğundan konu önce mülkiye müfettişlerince ele alındı. Ne var ki, mülkiye müfettişleri konuyu Havlucular Kooperatifinin tasarrufu niteliğinde gördüklerinden ve kooperatiflerle bölge iktisat müdürlüğünün ticaret ve iktisat bakanlığına bağlı bulunmasından dolayı bu bakanlığın müfettişlerince tahkiki gerektiği sonucuna varıldı. Bunun üzerine konu bu bakanlığa intikal etti. O sırada Bakanlık müfettişi

olarak Ankara'da görev yapmakta olduğumdan konu bana havale edildi.

Üzerinden 60 yıla yakın zaman geçmiş olması dolayısıyla bu konudaki mevzuat ve geleneğe uyarak olayın yayımlanmasını bu yıla kadar erteledim.

Nazım Hikmet ve Alaaddin Özadar'ın aynı konudaki şikayetlerini, ikinci kerede Havlucular Kooperatifinin tefrişini yapmak üzere 1940'lı yıllarda iki defa Bursa'ya gittim. İlk gidişimde Bursa cumhuriyet savcısı Hayrettin Şakir Pek idi. Bursa ceza ve tevkif evi müdürü Tahsin bey idi. Tahsin bey binbaşılıktan emekliydi.

İkinci kere Bursa'ya gidişimde Cumhuriyet Savcısı İzzet Akçal ve Cezaevi Müdürü Kutsi bey idi.

Her gidişimde mahpuslarla alakalı tüm konularda önceden cumhuriyet savcısı ile temas etme gereğine uyarak bu görevlerde bulunan Hayrettin Pek ve İzzet Akçal ile görüştüm. Daha önce Vali Haşim Bey'i ziyaret ederek durumu anlattım ve açıklama yapmasını rica ettim.

NAZIM HİKMET'İN DOKUDUĞU İMZALI HAVLULAR

Bursa havluları kaplıca için buraya gelenlerin dönüşlerinde götürdükleri en makbul hediyelerdendi.

Sürümü fazla olduğundan Bursa'da havluculuk çok gelişmiştir. O yıllarda havluculuk, gözde bir meslekti. Hatta, İzmir Fuarı'na bol miktarda gönderilir, orada da satılırdı.

Bursa Havlucular kooperatifi üyeleri değişik türlerde havlular yaparken, Nazım Hikmet'in dokumalarında, kendine özgü bir buluşu vardı.

Dokuma tezgahında, havluların bir köşesine kırmızı iplikle imzasını atıyordu.

Bu imzalı havlular daha yüksek fiyata satılıyordu!

Bunlardan İzmir Fuarı'na gönderilmesi bir propaganda kuşkusuna neden oldu. Bu yüzden imzalı havlu devam ettirilmedi. Ancak bu uygulama, hediye mahiyetinde, yakın dostlarına ve arkadaşlarına verilmekten öteye gidemedi.”

NAZIM HİKMET VE STALİN

Sovyetler Birliği'nin soğuk savaş adına ağırlık verdiği barış propagandası (ki karşıtları buna barış saldırısı diyorlardı) tartışılmayacak bir doğruya dayandığı için, Nâzım Hikmet'in büyük bir içtenlikle katıldığı bir etkinlik olmuştur. Böyle bir propagandaya siyasal kaygılarla girilmese de, onun bir şair olarak şiirlerinde aynı propagandayı yapacağı, barışı savunacağı kuşku duyulamayacak bir gerçektir. Katıldığı toplantılarda, yaptığı konuşmalarda kendi düşüncelerini söyledi. Bir propagandacı değil, içtenlikle duygularını ortaya vuran bir şair olarak görüldü.

Bu yıllarda yazdığı savaş karşıtı, nükleer silahlar karşıtı şiirleri bestelenerek, Paul Robeson gibi Pete Seeger gibi dünyaca ünlü şarkıcılarca söylendi.

Nâzım Hikmet Sovyetler Birliği'nde komünizmin geçirdiği gelişmelerden, proletarya adına başlatılan diktatörlüğün bir kişi diktatörlüğüne dönüşmesinden çok tedirgin olmuştu. Düşüncelerini açık açık söylemekten çekiniyor, susuyor, zor durumda kalırsa başına bir şey gelmemesi için inanmadığı sözler ediyor, ama yeri geldikçe güvendiği arkadaşlarına bu tedirginliğini yumuşak bir dille aktarıyordu.

Örnekse, 1951 yılında, İlya Ehrenburg'a şöyle demişti :

“Stalin Yoldaş’a büyük bir saygım var, ama onu güneşe benzeten şiirler okumaya dayanamıyorum, bu yalnız kötü şiir değil, kötü duyarlık.”

Aslında bir konuk olarak bulunduğu Sovyetler Birliği’nde Stalin’den korkmaması olanaksızdı.

Ayrıca çevresindeki katı komünistlerin tepkilerinden de çekiniyordu. Özgürlükçü davranışları, birtakım uygulamaları eleştirişi zaten göze batmakta, arada bir yakınlarınca uyarılmaktaydı. Bir iki kez de sorumlu kişilerce uyarılmıştı. Kulağına, disiplinsiz davranışlarını sürdürürse, yemeklerine katılan ilaçlarla yavaş yavaş zehirlenebileceği, ya da bir kazaya kurban gidebileceği gibi dedikodular da geliyordu.

5 Mart 1953’te Stalin ölünce Yazarlar Birliği önde gelen şairlerden bu acı olayı yansıtan şiirler yazmalarını istedi.

Nâzım Hikmet de bir şiir yazdı, ama Stalin'i her şeyin üstüne çıkarıp tek başına putlaştırmayan, Marx, Engels, Lenin'le birlikte, devrimin içindeki yerine koyarak anan bu şiir, sonuçta halkın birliğinin önemini vurguluyordu.

1956 martındaki Yirminci Kongre'de, Kruşçev'in inanılmaz açıklamalarıyla Stalin'in cinayetleri ortaya döküldüğünde ise, Nâzım Hikmet, bunu Lenin'in geri dönüşü olarak değerlendiren "Yirminci Kongre" adlı şiirini yazdı.

1956 eylülünde ağır bir zatürree geçirdi. 3 Kasım 1956'dan 27 Temmuz 1957'ye kadar, Çekoslovakya'daki Yasenik Sanatoriyumu'nda dinlendi.

1957'den sonra, Yazarlar Birliği adına Sovyetler Birliği'nin doğudaki ülkelerine yolculuklar yapmaya başladı. Stalin'in büyük kıyım uyguladığı bu bölgede Türkçe konuşan halklar vardı. Buralarda gerçek dostlar kazanan Nâzım Hikmet, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan'da gördüklerinden, dinlediklerinden çok rahatsız oldu.

Stalin döneminin ağır bir eleştirisi olan İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu? adlı oyunu, 11 Mayıs 1957 günü Moskova Yergi Tiyatrosu'nda sahneye kondu. Bir tek gece oynandıktan sonra yasaklandı. Bu olay Nâzım Hikmet'i çok üzdü. Bayağı bunalıma girdi. İntihar etmeyi bile düşündü. Moskova'da Stalin döneminin baskısı hâlâ duyuluyor, katı komünistler, özgürlükçü komünistlerin önünü kesmek istiyorlardı.

Ama bu oyun daha sonra başka tiyatrolarda, Rigada, Çekoslovakya'da, Bulgaristan'da vb sahnelendi.

ÖLÜMÜ

Nâzım Hikmet Ran 3 Haziran

1963 sabahı saat 06:30'da gazetesini almak üzere 2. katta-ki dairesinden apartman kapısına yürümüş ve tam gazetesine uzanırken geçirdiği kalp krizi sonucunda ölmüştür. Ölümü üzerine Sovyet Yazarlar Birliği salonunda yapılan törene yerli yabancı yüzlerce sanatçı iştirak etmiş ve tören siyah beyaz olarak kaydedilmiştir

Nazım Hikmetin mezarı Ünlü Novo-Deviçye Mezarlığı'nda (Новодевичье кладбище) gömülüdür. Mezar taşı siyah bir granitten olup meşhur şiirlerinden biri olan rüzgâra karşı yürüyen adam figürü taş üzerinde ebedileştirilmiştir.

ÜNLÜ YAZAR VE DÜŞÜNÜRLERİN NAZIM HİKMET HAKKINDAKİ YORUM VE YAZILARI

Jean-Paul Sartre (1905-1980)

“Ben her şeyden önce onun insan olarak büyüklüğünü ve kabına sığmaz enerjisini hatırlatmak istiyorum. Onu ağır hastalığı sırasında tanımış, yaşamak ve savaşmak iradesi karşısında şaşıp kalmıştım. Ama beni asıl etkileyen onun hüznü ve alaycı uyanıklığı oldu. Eziyetlerden, ölümlerden kaçıp kurtulan bu adam – başkalarının yaptığı gibi – dinlenmiyordu. Biten hiçbir şey yoktu onun için. Dıştaki düşmanla savaşırken içteki dostların hatalarına karşı da kardeşçe bir savaş sürdürüyordu. Herkesle birlikte barış uğruna, emperyalizme ve faşizme karşı savaştığı sırada bile, Moskova’da oynanan bir piyesinde, bürokrasinin tehlikelerine karşı arkadaşlarını uyarıyordu. Ne militan disiplininden geçti, ne de yazar eleştirciliğinden. Bu çelişmeyi sonuna kadar yaşadı. Bu sürekli gerginlik, son yıllarda, mahpusluktan artakalan güçlerini de yedi bitirdi. Ama asıl bu yönüyle bugün bir örnek insan olarak kalıyor aramızda.

“Vefalı dost, yiğit militan, insan düşmanlarının amansız düşmanı, her yerde hizmet etmek ama hiçbir şeyi görmezden gelmek istemiyordu. (...)”

“Durup dinlenmeden nöbet tutan bir insanın eserleri, ölümden sonra da, sizin için aynı işi yapıyor.” (“Nazım Hikmet’e Saygı” başlıklı yazısından.)

Yakup Kadri (1889-1974)

“835 Satır Türk şiirindeki, hatta Türk dilindeki inkılabın ilk satırıdır. (...) O, yalnız Türk şiirinde çığır açmış bir edebiyat inkılapçısı değil, hiç görmeğe alışık olmadığımız yepyeni bir şair tipidir.”

Louis Aragon

Hayır, yazamam, şimdi olmaz, rica ederim. Bırakın benim için bütünüyle ölsün, yoksa, daha önce, altmış yaşındaki bu delikanlı, bu sarışın boğa, ne hapisanenin, ne hastalığın, ne yaştın etkileyebildiği bu insan içimde tenütaze yaşadıkça hiç birşey yazamam. Şimdi olmaz. Daha sonra, söz veriyorum size yazacağım. Hatta, bu dergide, daha başka bir konu üzerinde, ölümünden değil, yaşamından söz edeceğim. Pentecote yortusu için sayfiyeye giderken Cumartesi sabahı satın aldığım “znania” dergisinin son sayısını da götürmüştüm. Dergide Nazım’ın, “Les Romantiques” “Romantikler” adlı romanının son bölümü vardı. Yortu sırasında herkes onun değil Papa XXIII Jean’ın ölümünü bekliyordu her saat radyolarının başında. Ve pazartesi sabahı daha yaşıyordu. Nazım’a gelince, hiç birşey bizi uyarmamıştı. Can çekişmedi. Şöyle ayakta bir merdiveni çıkarken ansızın ölüverdi. Yaşarken öldü. Bir ağaç gibi devrildi. Bırakın da benim için bütünüyle ölsün. O zaman yazarım derginize uzun uzun. Benim için, başkaları için, ne anlam taşıdığını burada yazarım. Belki gelecek ay, yaza kadar izin verin bana. Temmuza kadar izin verin. Bundan 18 yıl önce hapisane-

de büyük Türk mistiği Mevlana Celaleddin ya da İranlı Ömer Hayyam gibi Rubai biçiminde yazdığı şu dört mısra bir kehanet olmaktan çıktıklarını anlatacak kadar vakit bırakın bana.

“Paydos” – diyecek bize birgün tabiat anamız,-

“Gülmek, ağlamak bitti çocuğum”

“Ve tekrar uçsuz bucaksız başlayacak:

“Görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat...”

yortunun pazartesi günü, sabah, onun düşüşünden bir iki saat sonra, telefon. Nazım. Ey ölüm, günümüzde ne de hızlı gidiyorsun! İki saat bile geçmeden bütün Avrupa'yı geçmiş beni aramış Yuelines'ların evinde bulmuş, yüreğimi işlemiştin. Ey ölüm. Telefonla gelen, görünmeyen, düşünülmeyen, daha bir sözcükten, bir addan başka bir şey olmayan ölüm ve hayır diyorum. Nazım olmaz. Evet. O Nazım... ta kendisi, başkası değil. Bütün insanlar gibi o da. Ve şiirindekilerden bir çocuğu ansıdım :

Recep damdan düşer gibi karıştı söze :

“Harbe girdiğin zaman, bir gavur öldürüp

bir yudum içersen kanını

korku kalmazmış.”

Ben onun kanından bir damla içmeyeceğim. Konuşmayan... uçsuz bucaksız hayat... Nazım, senden bana ilk 1934'de söz ettiler, sen hapisteydin, o zaman bir şeyler yazabildim. Dostluğumuz otuz yıl sürmeyecekti. Ne kadar az, otuz yıl.

1950'de, bizler, yani Türk halkı, dünyanın her köşesindeki şairler seni hapisten kurtardığımız zaman, bir on dört temmuz günü dosdoğru hayatın içine daldın. Ama bu yıl, sabırsızlığından, temmuzu bekleyemedin... Hapisane dışında on üç yıl, ya da buna yakın birşey, kırksekizinden altmışbirine dek, güzel bir yaşam bu. On üç yıl, çok şey. Hapisane dışında öldün. Bu da çok şey. Çünkü öldün. Bu fikre alıştıracağız kendimizi. İnsan Manzaraları'nı sensiz hayal etmeye çalışacağız... Senin deyi-minle, manzarayı bu ağaç olmadan hayal etmeye çalışacağız. Uçsuz bucaksız hayat'ı...

Pablo Neruda (1904-1973) Şilili şair

GÜZ ÇİÇEKLERİNDEN NAZIM'A ÇELENK

Niçin öldün Nazım?

Ne yaparız şimdi biz şarkılarından yoksun?

Nerde buluruz başka bir pınar ki onda bizi karşıladığın gülümseme olsun?

Seninki gibi ateşle su karışık acıyla sevinç dolu
gerçeğe çağırın bakışı nerde bulalım?

Kardeşim,

öyle derin duygular, düşünceler yarattın ki bende,
denizden esen acı rüzgâr kapacak olsa bunları
bulut gibi, yaprak gibi sürüklenir,
yaşarken seçtiğin
ve ölümden sonra sana barınak olan

oraya, uzak toprağa düşerler
 Al sana bir demet Şili kasımpatlarından
 al güney denizleri üstündeki ayın soğuk parlaklığını,
 halkların savaşını, kendi dövüşümü
 ve yurdumun kederli davullarının boğuk gürültüsünü
 kardeşim benim, dünyada nasıl yalnızım sensiz,
 çiçek açmış kiraz ağacının altınına benzeyen yüzüne hasret,
 benim için ekmek olan, susuzluğumu gideren, kanıma güç
 veren dostluğundan yoksun.

Hapisten çıktığında karşılaşmıştık seninle,
 zorbalık ve acı kuyusu gibi loş hapisten,
 zulmün izlerini görmüştüm ellerinde,
 kinin oklarını aramıştım gözlerinde,
 ama parlak bir yüreğin vardı,
 yara ve ışık dolu bir yürek
 Ne yapayım ben şimdi?
 Tasarlanabilir mi dünya
 her yana ektiğin çiçekler olmadan?
 Nasıl yaşamalı seni örnek almadan,
 senin halk zekânı, ozanlık gücünü duymadan?
 Böyle olduğun için teşekkürler
 teşekkürler türkülerinle yaktığın ateş için.

NAZIM HİKMET VE SABAHATTİN ALİ

Nâzım, bir yetenek avcısıydı. Bir gün Resimli Ay dergisine elinde bir şiir dosyasıyla gelen gözlüklü gencin izleyeceği sanatsal rotanın belirginleşmesine de o yardım etti. O gün o derginin kapısından şair olarak giren Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet’le arkadaşlığının başlangıcından itibaren, sonunda, memleketin unutulmaz bir öykücüsü, bir romancısı olacağı serüveni başlamış oldu. Nâzım Sabahattin Ali’yi hem “realist sanata”, hem de “sosyalizme” kazanmayı başardı.

Nâzım Hikmet, 1952’de kaleme aldığı “Mücahit ve Muharrir Sabahattin Ali” başlıklı yazısında, Sabahattin Ali ile tanışmalarını şöyle anlatıyor:

“Çok eskidendi. Hangi ay olduğunu, hatta yılını bile hatırlamıyorum: 1929 veya 1930. Musahhih ve teknik sekreter olarak aylık dergilerden birinde çalışıyordum. ‘Resimli Ay’ adını taşıyan bu dergi, o zamanlar Türkiye’nin demokrat vatansever aydınlarını etrafına toplamıştı. (...) Halk onu okuyor ve seviyor, polis ve mürteci çevreler ise ona kin besliyor ve mutad vasıtalarla tasfiye etmeye çalışıyorlardı.

Bir gün dergi idarehanesine kısa boylu, gözlüklü bir genç geldi. Almanca bildiğini, hikâyeler yazdığını ve ismi-

nin Sabahattin Ali olduğunu söyledi. Hikâyelerinden birini bıraktı, çıktı. Bir hikâye, orman sanayiinde çalışan işçilerin hayatına aitti. (...)

Sabahattin Ali ile tanışmam böyle başladı.”

Nâzım, ya gerekli görmediği için değinmeden geçiyor, ya da eksik anımsıyor. Sabahattin Ali, öykü ile değil, düzyazı ile çalışıyor çünkü Resimli Ay’ın kapısını: “Görüş Mecmuası Hakkında Şahsi Bazı Mütalealar”. Derginin Ağustos 1930 tarihli 6. sayısında yayımlanıyor yazı ve alaycı, ancak alaycılığı birikimine duyduğu güvenden güç aldığı belli olan bir yazarı muştuluyor.

Sabahattin Ali, adı geçen yazıda, Görüş’ün içerdiği yazıların tümü üzerinde duruyor. Ancak o yazıların yalnızca ilgili oldukları konu ve sorunların değil, ilişkili oldukları alanların üzerinde de kalem oynatıyor. Diğer bir deyişle oldukça geniş bir yelpazede söz alıyor. Dolayısıyla da bu yazıya bakarak, o günlerin Sabahattin Ali’sinin hem birikimi, hem de tutumu/duruşu konusunda bazı çıkarımlarda bulunabiliriz.

Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire, Shakespeare, Beethoven, Wagner, Kant, Bergson, Servet-i Fünûn’daki sanat tartışmaları... konusunda birikimli olduğu anlaşılıyor Sabahattin Ali’nin. Ahmet Kutsi Tecer’in dergide yer alan bir şiiri nedeniyle Baudelaire için, “... Bodler her nevi şiir yazmış bir adamdır, onun yalnız mezarlık tarafını cemaatle tespih etmek doğru mu?”; bir başka şiiri nedeniyle de Edgar Allan Poe için, “... ‘Ah

nerdesin' sayhası, burada 'Edgar Allan Poe'nun hikâyelerinde olduğu gibi kâbuslu uykular arasından geliyor" diyor örneğin. Öte yandan Shakespeare, Beethoven ve Wagner'in dönemlerinde anlaşılmadığını savlayan Şehzade Burhaneddin Efendi'yi yanıtlarken, ironik bir dille, "Biraz musikiden çaktığım için Burhan Bey bana bu hususta itimat edebilirler" diyor. "Metafizik" başlıklı yazısı nedeniyle de, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan şöyle söz ediyor: "... 'Kant'ı karıştırmazdan felsefi yazı yazılamayacağı hakikatine erişenlerden olduğu besbelli. Bütün geçen filozoflara birer taşçı rolü verip 'Bergson'u binanın mimarı yapan, yalnız ona filozof diyen üstat..." Birikimini açığa vuran bu değinmelerin yanı sıra, sanat konusundaki tutumunu/duruşunu yansıtan değerlendirmeleri de var Sabahattin Ali'nin. Ahmet Kutsi Tecer'in yazısı nedeniyle, "... Kutsi bey bazan kapanmağı, karanlığı o kadar seviyor ki bu zulmette onun kendini gördüğünden bile şüpheliyim"; İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun yazısı nedeniyle de, "... üstat mini mini bir hatacıkta bulunarak san'atın sade 'hayal ve his' sahasında kaldığını söylüyor"; derginin bütünü için de, "Bu gençler ellerine bir mecmua geçince şimdiye kadar söylemek fırsatını bulamadıkları bütün lâkırdıları oraya geçirmeğe ahdetmişler galiba, fakat bu lâflar söylenilmemesi bir ziya olan lâkırdılardan değil" diyor. Böylece de, en azından, "olmaması gereken"e ilişkin görüşlerini sergilemiş oluyor.

Altı çizilmesi gereken bir başka nokta ise, dolaylı biçimde bile olsa, Sabahattin Ali'nin Nâzım Hikmet üzerine de söz al-

ması. Ahmet Kutsi Tecer'in Görüş dergisinde yayımlanan Varan 3'le ilgili yazısı hakkında şöyle yazıyor:

"Bundan sonra (...) Kutsi Bey'in 'Varan 3' hakkındaki tenkiti geliyor. Fakat Kutsi bey bunu 'Varan 3'ü hiç okumadan, arkadaşlarının Nâzım Hikmet hakkındaki lâflarını dinleyerek te yazabilirdi. Hatta ben böyle yaptığını zannediyorum. Kutsi Bey: 'Varan 3 bana bunları düşündürdü' dediği halde hiçbir şey düşünmüşe benzemiyor. Hatta son ibarede kendi kendisini üç dört defa nakzediyor. San'atkâr bir emelin hadimi olursa iyi değildir diyor, sonra iyidir ama bunu güzel ifade etmeli diyor. Nâzım güzel ifade etmedi mi, bunu da anlatmıyor: lûgaritmalık mesele vesselâm."

Nâzım'ın sözünü ettiği öykü, "Bir Orman Hikâyesi", bu yazıdan sonra, Resimli Ay'ın Eylül 1930 tarihli 7. sayısında yayımlanıyor. Belirtmiyor, ama Sabahattin Ali'ye ilişkin ilk değerlendirme yazısı da Nâzım'ın kaleminden çıkıyor: "Bugünün İstidadı, Yarının Kuvveti". Bu imzasız, kısa yazı şöyle:

"Mecmuamızın geçen nüshasında 'Görüş Mecmuası hakkında şahsî bazı mütaalealar' ünvanlı bir tenkit makalesi çıktı. Bu makale edebiyat kulis aralarında epeyi dedikodulara mucip oldu. Bu makaleyi yazan Sabahattin Ali'di. Sabahattin'in bir çok mecmualarda şiirleri çıkmıştır. Onu şair olarak tanıyan bir kari zümresi vardır. Fakat Sabahattin'in asıl kuvvetli tarafı nesri, ve bilhassa hikâyeci tarafıdır.

Bu nüshamızda bu genç edibin 'Bir orman hikâyesi' isimli bir yazısı var... Benim kanaatımca bu yazı bizde örneğine az

tesadüf edilen cinsten bir eserdir. Köylü ruhiyatının bütün muhafazakâr ve ileri taraflarını, iptidaî sermaye terakümünü yapan sermayedarlığın inkişaf yolunda köylülüğü nasıl dağıttığını ve en nihayet, tabiatın deniz kadar muazzam bir unsuru olan ormanın muğlâk, ihtiraslı hayatını, kımıldanışlarını zeki bir aydınlık içinde görüyoruz.”

Nâzım, bir “yetenek avcısı”. İnsana bu açıdan bakmayı da, görmeyi de biliyor. Sabahattin Ali’yi “şair olarak tanıyan bir kari zümresi var” diyor. Ama kendisi Sabahattin Ali’yi “şair olarak” tanımıyor. Zarını “şairliği”ne değil, “öykücülüğü”ne atıyor. Bunu açıkça da belirtiyor: “Fakat Sabahattin’in asıl kuvvetli tarafı nesri, ve bilhassa hikâyeci tarafıdır.” Zaman da Nâzım Hikmet’i doğruluyor. Yazdıklarına güvenen, bu konuda hiç de alçakgönüllü olmayan ve arkadaşı Ayşe Sıtkı’ya, “Bana fena yazı yazmaktan maada istediğinizi söyleyin, fakat bunu yaparken adamakıllı düşünün. Yalan söyleyin demiyorum, fakat aceleden böyle bir şey atıvermeyin, dokanıyor” diye açık açık yazabilen Sabahattin Ali, Nâzım’ın bu sözlerinden dört yıl sonra şiirlerini Dağlar ve Rüzgâr adıyla kitaplaştırıyor. Ama kitaplaştırır kitaplaştırmaz da bunu yaptığı için pişmanlık duyuyor:

“... Ayşe, sana yalnız sana bir şey söyleyeceğim: Dünyada pek çok hatalar yapmışımdır, fakat bunların bir tanesi gayri kabil-i tamirdir. Ve beni her zaman üzecektir: Ben bu şiirleri kitap halinde çıkarmamalı idim. Bunları neşretmekle asla iyi bir şey yapmış olmadım. Başkalarının fikirlerini bir tarafa bırakalım, bu manzumelerin kaç paralık şeyler olduğunu ben her-

kesten iyi bilirim. Gelip geçici bazı taraflarım bunlarda görülse bile ben asıl Sabahattin Ali ile bu yazılar arasında bir irtibat göremiyorum... Şimdilik bunları senden başkasının bilmesine lüzum yoktur...”

Nâzım'ın Sabahattin Ali ile ilişkisi, kendi anlatımı ile, şöyle bir gelişim yörüngesi izliyor:

“O, haftada iki defa idarehaneye geliyordu. O zamanlar sadece edebi münakaşalar şekli altında legal olarak ortaya konulabilen siyasi meseleleri onunla müzakere ediyorduk. Sabahattin Ali, çok kısa zamanda, dergide faal rol oynamaya başladı. Sovyetler Birliği'ne karşı derin bir sevgi besliyordu. Sovyetler hakkında hakikati aksettiren bir çok Türkçe ve Almanca kitaplar okuyor, Marksist Leninist edebiyata karşı ilgi gösteriyor, sosyalizm diyarındaki hayat hakkında sık sık sualler soruyordu. Bu devrede Tolstoy, Çehov, Gorki ve Şolohov'un eserlerini okudu.

Kısa bir zaman sonra buluşmalarımız kesildi; ben hapishaneye düştüm. Daha sonra, Sabahattin Ali'nin Konya'da öğretmenlik yaptığını, Mustafa Kemal ve rejimi hakkında yazdığı bir hicviye yüzünden mahkûm edilerek Sinop Hapishanesi'ne gönderildiğini öğrendim. O zamanlar, Sinop Hapishanesi'nde büyük bir sosyalist grubu yatıyordu. Sabahattin Ali, sosyalistlerle yakın dostluk peyda etmiş, onların savaş azmine ve halk davasının zaferle neticeleneceği hakkındaki sarsılmaz imanına hayran kalmıştı.

Sabahattin Ali ile yeniden ve bu defa ebedi olarak ayrıldık. Ben tekrar hapse düştüm, fakat mektuplaşmaya devam ettik.”

Nâzım'ın bellek yanlışlarından kaynaklanan önemsiz karıştırmaları dışında, ilişkilerinin çizdiği yörünge böyle oluyor. Kesinti, Nâzım'ın anımsadığı nedenden değil, Sabahattin Ali'nin 1931 yılında Aydın'da, 1932 yılında da Konya'da öğretmenlik yapmasından kaynaklanıyor. Öte yandan Sabahattin Ali, Nâzım'dan önce “hapishaneye düş”üyor. Sinop Cezaevi'nden arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya gönderdiği “23.8.33” tarihli mektubunda, tutuklanma tarihini açıkça belirtiyor: “Tevkif tarihim 22 Kanun-i evvel (Aralık) 1932'dir.” Diğer bir deyişle ilişkilerinin kesintiye uğraması Nâzım'ın tutuklanmasından değil, Sabahattin Ali'nin ilkin Aydın'da, ardından da Konya'da öğretmenliğe başlaması ve onu izleyen tutukluluk serüveninden ileri geliyor. Ama Sabahattin Ali'nin Ayşe Sıtkı'ya yazdığı mektuplardan, tutukluluk günlerinde Bursa'dan Sinop'a mektuplaştıkları anlaşılıyor.

Sabahattin Ali'nin Konumu

Nâzım Hikmet'le tanıştıkları günlerde Sabahattin Ali, Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderildiği Almanya'dan öğrenimini yarıda bırakarak geri dönmüş; öykülerini bir yandan Resimli Ay'da yayımlatırken diğer yandan da sonradan kendisini “hasm-ı can”ı ilân edecek olan arkadaşlarından Nihal Atsız'ın çıkardığı ve bir başka arkadaşı Pertev Naili Boratav'ın da yazdığı Atsız Mecmua'da yayımlatan 23-24 yaşlarında bir gençtir. Ama bu gencin birikimli ve yeterince seçikleşmemiş bile olsa,

bir sanat anlayışına yaslandığı, en azından da gözlemlediği eğilimlerin bir bölümüne karşı olduğu da belirtilmeli.

Sabahattin Ali'nin hem Resimli Ay'da, hem de Atsız Mecmu'ada yazması ideolojik yönden henüz durulmadığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Tanıklıklar, Nâzım'ın bu zeki ve yetenekli gence yakınlık duyduğunu, ilgi gösterdiğini ve onu sosyalizme kazanmaya çalıştığını gösteriyor. Sabiha Sertel, anılarında, şöyle yazıyor:

“Sabahaddin Ali Almanyadan yeni gelmişti. Bir gün ‘Resimli Ay’da yayımlanmak üzere bir hikâye getirdi. Nâzım’la uzun boylu sanat ve edebiyat üzerine konuştular. Nâzım hikâyeyi okuduktan sonra:

– Bu çocukta iş var dedi.

Bundan sonra Sabahaddin'in getirdiği hikâyeleri dikkatle okur, Sabahaddin'le tartışır. Onun yazılarını romantik buluyor, ona daha realist hikâyeler yazmayı öğüt veriyordu. Sabahaddin Ali Almanyada ilerici edebiyatla temas etmiş, sosyalist eğilimleri olan bir gençti. Fakat kafasında sosyalizm henüz belirli bir şekil almamıştı. Nâzım onu yalnız realist sanata değil, sosyalizme de çekmeğe çalışıyordu.”

Nâzım'ın Sabahattin Ali'yi gerek “realist sanata”, gerekse de “sosyalizme” çekme/kazanma çabası boşa gitmiyor. Onu ikisine de çekmeyi/kazanmayı başarıyor.

Nâzım, Sabahattin Ali'yi “realist sanata” çekmeyi/kazanmayı başarıyor. Öyle ki, Nâzım'ın nitelemesiyle söyleyelim, “ten-

kitçi-gerçekçilikle sosyalist gerçekçiliğin arasında ve sosyalist-gerçekçiliğe yakın bir merhale olan inkılapçı, halkçı gerçekçiliğin Türkiye’de ilk hikâyeci ve romancısı Sabahattin’dir.” Uzun yıllar da tek temsilcisi olarak kaldı.

Nâzım, Sabahattin Ali’yi “sosyalizme” çekmeyi/kazanmayı da başarıyor. Ancak bu konuda nereye dek gidildiği bilinmiyor. Çünkü tanıştıklarında Nâzım yalnızca TKP’li değil, aynı zamanda TKP içerisindeki “muhalafet”in de önderidir. Arkadaşları ile TKP’den atılmaları üzerine yeni bir örgütlenmeye gidecek ve “Türkiye komünist hareketi”nin temsilcisi olarak tanınmak amacıyla Komintern’e bile başvuruda bulunacaklardır. Sabahattin Ali’nin bu gelişmelerde yer alıp almadığını bilmiyoruz.

Gerçi sağdan bir yazar, Aclan Sayılğan, Sabahattin Ali’nin Aydın’da öğretmenlik yaptığı günlerdeki tutuklanmasını, TKP’nin o yılki etkinlikleri ile ilişkilendiriyor:

“... Aydın’ının Karapınar Nahiyesi’nde makinist Ali Cevat’ın evinde ‘Kızıl İstanbul’ gazeteleri ele geçti. Gene Aydın Sanat Okulu’nda ‘Kızıl İstanbul’ gazeteleri öğrencilerin dolaplarında bulundu. Ali Cevat, Öğretmen Baha, İzzet Musa Oğuz, Hikâyeci Sabahattin Ali yakalandılar. Aydın Ceza Mahkemesi’nde duruşmaları yapıldı. Ali Cevat, Baha, öğrenci İzzet, Musa Oğuz 25 gün hapse mahkûm oldular. Sabahattin Ali beraat etti.”

Sabahattin Ali’nin Resimli Ay seçimi ve Nâzım Hikmet’le başlayan dostluğu dikkate alınarak bakıldığında, Sayılğan’ın aktardığı bu olay, örgütsel ilişki göstergesi olarak değerlendirilebilir.

rilebilir mi? “Evet!” diyebilmek için başka kanıtlar da gerekli. Organik bir ilişkiyi imleyen başka kanıt yok oysa. Bununla birlikte, Sabahattin Ali’nin bazı şeylerden haberli olacak ölçüde gelişmelerle ilgili ve ilişkili olduğunu gösteren ipuçları da yok değil. Nitekim Sinop Mapushanesi’nden arkadaşı Ayşe Sıtkı’ya gönderdiği “13. IX. 33-Sinop” tarihli mektupta, Nâzım’dan söz ederken, “Başına bu işlerin gelmesinin asıl sebebinin sana çıkınca izah ederim, hayret edeceksin ve iğreneceksin...” diyecektir. Sabahattin Ali’nin burada sözünü ettiği olay, Nâzım’ın Bursa Ağır Ceza Mahkemesi’nde idam istemi ile yargılanmasına yol açan tutuklanma ile ilgilidir. Zaman zaman gündeme getirilse bile, komünist hareketin açıklığa kavuşturulmamış gizlerinden biridir. Ama Sabahattin Ali, üstelik de Sinop Mahpushanesi’nde tutuklu bulunmasına karşın, ne olduğunu bilmektedir. Öte yandan Cumhuriyet’in Onuncu Yılönümü nedeniyle salındıktan sonra gittiği Ankara’dan Ayşe Sıtkı’ya gönderdiği “29. XI.34” tarihli kısa mektubunda şöyle yazacaktır:

“Üç kitap gönderiyorum. Okur okumaz bir tanesini derhal bana iade edeceksin (Manifest’i). Diğerlerini, yani Buharin ile Stalin’in kitaplarını, bilhassa birinciye muhakkak tercüme etmen lâzımdır. En faydalı çalışmak yolu şimdilik budur. (...) Türkçe mukabillerini kati olarak bulamadığın kelimelerin yanına Fransızcalarını da yaz, fakat muhakkak, panantez içinde olarak, bir veya birkaç Türkçe mukabil yaz. Biz ya bunlardan birini seçeriz ve o kelime için artık hep onu kullanırız, yahut da yeni bir kelime bulur ve onu müsveddede işaret ederiz...”

Mektuptaki ton Ayşe Sıtkı'nın da dikkatini çekiyor ve "9.12.934" tarihli teşekkür mektubunda, "Mektubunda (son) tercüme münasebetiyle, kabul ederiz, kullanırız vesaire gibi cemi fiiller kullanıyorsun. Siz kimsiniz anlayamadım" diye sor- ma gereksinimi duyuyor. Ancak sonraki mektuplarda yeniden bu konuya dönülmediği için Sabahattin Ali'nin o sözleriyle ne demek istediği karanlıkta kalıyor.

Nâzım'ın "realist sanata" olduğu denli "sosyalizm'e de ka- zanmayı başardığı Sabahattin Ali'nin, örgütsel durumu ne olursa olsun, ileriki yıllarda, "Nâzım Hikmet Grubu"nun yasal yayın etkinliklerine yakın durduğu ise bir gerçek. Nitekim Ah- met Cevat'ın "çoğu solcu yazarların henüz çıkmamış çalışma- larından parçalar derle"diği Neler Hazırlıyorlar?'a "Kağnı" adlı öyküsü ile katılıyor. Öte yandan, Sabiha Sertel'in çıkardığı ve yazı kadrosu ağırlıklı olarak Nâzım Hikmet'in arkadaşlarından oluşan Resimli Herşey'e Sabahattin Ali de öykü veriyor. Yine Mete Tunçay'ın dili ile söylersek, "Nâzım Hikmet Gurubu"- nun "bu yıl (1936-M.E.) içindeki (derhal yasaklanarak arka- sının getirilmesine izin verilmeyen) asıl önemli girişimi" olan "Projektör adlı aylık (...) 'fikir mecmuası'"nda , "Kuyucaklı Yu- suf"un tefrikası ile yer alıyor

Sabahattin Âli ile Nâzım Hikmet, Cumhuriyet'in 10. yıl- dönümü nedeniyle çıkarılan "Genel Af"la salınırlar. Bu ta- rihten sonra Sabahattin Âli Ankara'da, Nâzım Hikmet ise İs- tanbul'dadır. İstanbul'a yolunu her düşürdüğünde Sabahattin Âli'nin kapısını çaldığı kişilerin başında, Nâzım Hikmet gelir.

Ayrıca Sabahattin Âli, Nâzım Hikmet'in şu ya da bu biçimde ve ölçüde içerisinde yer aldığı her yayının etkinliğine öyküleri ile katılır. Yine Nâzım'ın şiirlerinin yayımlandığı ve Yusuf Ziya Ortaç-Orhan Seyfi Orhon ikilisince çıkarılan Ayda Bir ile Her Şey'de de "kalem arkadaşlıkları" sürer. Bu arada Nâzım, Sabahattin Âli'nin ilk öykü kitabını, Değirmen'i, yayımlanır yayımlanmaz, "29.9.1935" tarihli Akşam'da, bir köşeyazısının konusu eder:

"Sabahattin bizdeki yazı dünyasına dört beş yıl önce küçük hikâyeleriyle girdi. Bence onun en kuvvetli kendine benzerliği, temiz ve metotlu bir edebiyat kültürüne dayanarak, en yaratıcı anlamında realist oluşudur. Bu realizmden uzaklaştığı vakit inanılmayacak kadar çocuklaşan genç hikâyeci, kendi sahasında kaldığı vakit, bizde o kuvvette başka örneklerine rastlamadığımız verimler vermektedir. Sabahattin köyü, kasabayı, köylüyü, kasabalıyı çok iyi biliyor, duyuyor ve yaşıyor. Dili pürüzsüz. Görüşünü dağıtıp yine bir noktada toplamasını büyük bir ustalıkla başarıyor. Ben onun kitabını okurken, 'Beklediklerimizden biri doğuyor,' dedim."

Görüldüğü gibi yalnızca "kitap"la "okur" arasında iletkenlik yapmakla yetinmiyor Nâzım, aynı zamanda Sabahattin Âli'ye yönelik "eleştirel uyarılar"da da bulunuyor. Bir yandan "temiz ve metotlu bir edebiyat kültürüne dayan"diğını, "yaratıcı anlamda realist ol"duğunu ve "köyü, kasabayı, köylüyü, kasabalıyı çok iyi bil(diğin)i, duy(duğun)u ve yaşıat(tığın)ı"; diğer yandan da "bu realizmden uzaklaştığı vakit inanılmayacak ka-

dar çocuklaş"tığını belirtiyor. Yetinmiyor, başarılı olabilmesi için öykülerinin içerdiği öğelerden arındırması ve geliştirmesi gerekenlerin de altını çiziyor: "Kendi sahasında kaldığı vakit, bizde o kuvvette başka örneklerine rastlamadığımız verimler vermektedir."

“SAHİCİ' EDEBİYAT TARİHİNE GİRMİŞ BİR ESER”

Nâzım Hikmet, Sabahattin Âli'nin ikinci öykü kitabı Kağnı'yı da, yine "17.6.1936" tarihli Akşam'da yayımlanan bir köşe yazısının konusu yapar.

"Dikkat ediyorum bu genç ve neslinin en kuvvetli, en olgun hikâyecisi mevzu, hareket ve düşünce noktasından değil, bilakis ekserisi çok hareketli, çok 'büyük' ve çok 'düşünceli' mevzularına lazım geldiği kadar geniş çerçeveler çizememekten mustarip.

"Mesela 'Kağnı' hikâyesini ele alalım. Bu hikâye realitesi, hareketi, görüşündeki derinlik bakımından bizde eşine az rastlanan bir 'buluştur'. Fakat layık olduğu kaba sığdırılamamış. Bir küçük hikâye gibi yazılmak istenmiş, çerçevesi dar ve kısa gelmiş. İnsan 'Kağnı' hikâyesinin mevzuunu, ana çizgilerini çizen sanatkârdan bunu bir büyük hikâye halinde vermesini istiyor.

"Fakat, bu nokta Sabahattin'in şimdilik lehindedir. Çünkü bilhassa son yıllardaki Fransız edebiyatının mütereddi cenahının tesiri altında bulunan ve bütün hünerleri incir çekirdeği doldurmaz şeyleri boya ve teşbih palavrasıyla şişirmek, pireyi deve yapmaktan ibaret bulunan bazı meslektaşları gibi 'derin-

lik, hayat, hareket ve fikir kısırlığı çekmiyor demektir. Bilakis onun derdi ‘verimliliğine’ uygun bir çerçeve bulamayışıdır. Zamanla bu teknik noksanını da tamamlayacağı ortada. Çünkü kültürü safsata, kelime oyunları ve göz boyacılığına değil, müspet bilgiye dayanan sanatkârın mürekkep ve yorucu yolunda her gün biraz daha çabuk ve kolaylıkla ilerlediğini görüyoruz.

“Kağnı, Türkiye edebiyat tarihine, daha yapılmamış ve yarın yapılacak olan ‘sahici’ edebiyat tarihine girmiş bir eserdir.”

Burada da iletkenlik görevini yerine getirirken, “eleştirel uyarılar”da bulunmayı ihmal etmiyor Nâzım. Ancak Değirmen’den Kağnı’ya uzanan süreçte, Sabahattin Âli’nin önceki “eleştirel uyarı”nın gereklerini yerine getirdiği, artık “yaratıcı anlamında (...) realizmden uzaklaş”madığı ve “kendi sahasında kaldığı” anlaşılıyor. “Eleştirel uyarı”, biçime / tekniğe dönük.

Nâzım Hikmet bir yandan eleştirel değerlendirmeleri ile Sabahattin Âli’yi kamuoyuna duyurmaya çalışırken, diğer yandan da roman yazmaya özendiriyor. Bunun özdeksel temelini, yukarıdaki değerlendirmede bulabiliriz. “İnsan ‘Kağnı’ hikâyesinin mevzuunu, ana çizgilerini çizen sanatkârdan bunu bir büyük hikâye halinde vermesini istiyor.” derken, bunu yapabilecek niteliklerle donanmış olduğunu da “onun derdi ‘verimliliğine’ uygun bir çerçeve bulamayışı” sözleriyle dile getiriyor.

Sabiha Sertel’in anlattıklarına bakılırsa, Kuyucaklı Yusuf’u Nâzım’ın bu özendirmelerine borçluyuz:

“... Sabahaddin’i roman yazmaya teşvik eden Nâzım Hikmet oldu. Sabahaddin’in ilk romanı ‘Kuyucaklı Yusuf’ Resimli Ay matbaasında basılıyordu. Nâzım her gün makinaların başında eserin basılmasını seyrederdi. İlk nüsha çıktığı gün sevinçle odaya geldi. Baskıyı hepimize gösterdi, gözlerinde adeta, bu romancıyı ben yarattım, der gibi bir ifade vardı.”

NÂZIM HİKMET - SABAHATTİN ALİ MEKTUPLAŞMASI

1938 yılında “Askeri ve Donanmayı İsyanı Teşvik” suçatımı ile yapılan yargılamanın sonunda Nâzım’ın tutuklanması üzerine, zaman zaman da olsa, bir araya gelme olanakları, doğal olarak, yok oluyor artık. Bu tarihten sonra ilişkileri mektuplarla ve mektuplarda sürecektir. Ancak mektuplaşmalarının düzenli olduğu söylenemez. Hatta Nâzım’ın “6.3.943” tarihli mektubundan, kesintinin uzunca sürdüğü anlaşıyor:

“Mektubunu ve iki kitabını hasta yatağında postacı uyardırarak verdi. (...) Tasavvur edemeyeceğin kadar sevindim. (...)

“Senin –askerlikten başka– ne yaptığını kitapların ve yazılarınınla takip ediyordum. Hele bazı memleket ve Türk halkı düşmanlarının sana savurdıkları küfürleri okudukça memleketin ve Türk halkı için ne kadar faydalı işler gördüğünü bir kat daha anlıyordum.”

Bunun bir başka göstergesi de, “Mayıs 1943” tarihli bir sonraki mektubunda, gönderdiği için Sabahattin Âli’ye teşekkür

ettiği Kürk Mantolu Madonna ve Yeni Dünya'nın yanı sıra, üç yıl önce yayımlanan İçimizdeki Şeytan'dan da söz etmesidir:

“... İçimizdeki Şeytan'ı ve hatta o satılmış vatan hainlerinden birinin broşürünü bile okudum. Senin kitabı zevkle onunkini tiksinti ve merhametle.”

Evet zaman zaman kesintiye uğrasa da Nâzım Hikmet'le Sabahattin Âli'nin ilişkisi mektuplarla sürüyor bu dönemde de. Nâzım Hikmet, gündelik sorunların yanı sıra, yazınsal çabalar üzerinde de duruyor mektuplarında. Kürk Mantolu Madonna ve Yeni Dünya ile çevirilerine ilişkin düşüncelerini yazıyor Sabahattin Âli'ye; kendi yaptıklarından söz ediyor. Ama daha çok Sabahattin Âli'nin yazmakta olduğunu belirttiği romanla ilgili olduğu görülüyor. “Mayıs 1943” tarihli mektubunda şöyle yazıyor:

“Yeni romanının kanevesi ve tezi çok enteresan. Bu işi büyük bir başarıyla sona erdireceğinden eminim. İşte mesela bunun içine Kürk Mantolu'daki küçük burjuva ailesi efradının, onları, aynen muhafaza şartıyla inkişaflarını da koyamaz mıydın? (...) Sonra aynı çerçeve içine bir sağcı proleter hiç olmazsa ikinci plânda yerleştirmek kabil değil mi?”

Nâzım Hikmet, “kanevesi ve tezi”ni “çok enteresan” bulduğu bu romanla ilgisini yazışmalar boyunca sürdürüyor. Her mektubunda romana ilişkin soru sormadan edemiyor. Sabahattin Âli'nin de sorularını yanıtlamaya çalıştığından kuşku duymamak gerekir. Nitekim Yeni Dergi'nin “yirmi üç yıl önce” yazıldığını belirterek yayımladığı mektubunda, “Benim roman

ilerliyor ama, bir seneden önce, bitmez. 600-700 sahife olacak.” diyor. Böylece romana ilişkin somut bilgiler de edinmiş oluyoruz: Yazılmakta olduğunu, bitirilmesinin bir yılı bulacağını ve 600-700 sayfa tutacağını... Bu bilgiler Nâzım’ı da heyecanlandırıyor: “Fakat beni asıl sevindiren romanının 600-700 sayfalık büyük bir eser olacağıdır.” Onu izleyen bir başka “tarihsiz” mektubunda “Senin roman ne alemde? Nasıl merak ettiğimi tahmin ediyorsundur.” diyecek ve bir başka “tarihsiz” mektubunda da sabırsızlığını dillendirecektir:

“Senin roman Ulus’ta mı çıkacak? Eğer Ulus gazetesinde çıkacaksa rica ederim bana muntazaman, tefrika halinde yolla. Dehşetli merak ediyorum. Kitap halinde çıkmasını beklemeğe tahammülüm yok.”

Nâzım, aynı günlerde Kemal Tahir’e yazdığı bir mektubunda da Sabahattin Âli’nin bu roman tasarısına değinecek ve şunları söyleyecektir:

“Sabahattin Âli büyük bir romana başlıyormuş. Bana mevzuunu ve ana fikrini de yazdı. Muvaffak olursa çok enteresan. Sana ne olduğunu yazmıyorum. Tesiri altında kalırsın filân düşüncesiyle değil, katiyen, sadece canım istemiyor. Daha doğrusu, bunu keşke ben de bilmeseydim de, basit bir okuyucu gibi işin sürprizini de tatsaydım.”

Sabahattin Âli’nin mektuplarının gün ışığına çıkmamış olması ve Nâzım’ın da ayrıntıya girmemesi yüzünden “dehşetli merak”ın nereden kaynaklandığını yazık ki bilmiyoruz. Ancak Nâzım gibi özendirici sözlerinde bile eleştirel boyutu ihmal

etmeyen bir sanatçının bu sözleri, “yazılamayan”ın önemli bir yitik olduğunu gösteriyor.

Mektuplarında açıkça görülen bir yan da, Nâzım’ın Sabahattin Âli’nin sanatçı kimliğine duyduğu büyük güven oluyor. Gerçi tanıştıkları andan başlayarak Nâzım’ın Sabahattin Âli’nin yeteneklerinden asla kuşku duymadığını biliyoruz. Ama bu dönemde söz konusu duygunun iyice pekiştiğini görüyoruz. Nitekim yazacaklarını “dehşetli merak ed”erken dayancası, o güne değin yazdıklarıdır. 1943’lerde ondan bir başka şey daha istemesine yol açıyor bu da:

“... velhasıl büyük Türk hikâye ve romanının tek bayrağı bilfiil sensin. Bugünkü durumda bu böyle. Bunun zorluklarını, mesuliyetlerini gayet iyi anlıyorum. Fakat sana her zaman o kadar güvendim, ve o kadar güveniyorum ki bu zorlukları, yüklendiğin ağır yükün altından kalkarak yeneceğine inanıyorum. (...) Edebiyatımızın bugünkü şartları seni öyle bir yere getirmiştir ki, rehberlik etmeğe ve bunun mesuliyetlerini yüklenmeğe mecbursun. Verimlisin, bu sana rehberliğinde en büyük yardımcıdır.”

Nâzım’ın bu “rehberlik” beklentisinde, Yürüyüş ve Yurt ve Dünya gibi dönemin ilerici yayın organlarına katkıda bulunmak da yer alıyor:

“... Yurt ve Dünya’nın kadrosu dolu, belki sanat tarafı biraz zayıf, fakat ne de olsa Yürüyüş daha çok sahici yurt ve millet-severler tarafından yardıma muhtaç. Sen hiç olmazsa ayda bir Yürüyüş’e ve ayda bir Yurt ve Dünya’ya hikâye yazamaz mısın?

Tabii ben ne Yurt ve Dünya'yı ne de Yürüyüş'ü çıkaranları tanımıyorum, şartları da bilmiyorum ama gönül bu iki namuslu Türk mecmuasına senin gibi namuslu bir muharririn, bugün memleket hikâyeciliğinin başında giden genç bir üstadın yardımını istiyor. Filhakika son Yurt ve Dünya'da senin bir kroniğin vardı sanıyorum. Ama ne de olsa bunu kendine iş edinsen, bazı zamanlarını onlara versen bilmem fena mı olurdu?

MARKO PAŞA'NIN SABAHATTİN ÂLİ'Sİ VE NÂZIM HİKMET

Günümüze ulaşan mektuplardan Nâzım Hikmet-Sabahattin Âli yazışmasının 1944'te son bulduğu anlaşılıyor. Eğer öyle ise bunun nedenini hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ama asıl ilginç olan Nâzım'ın Vâ-Nû'larla Piraye ve Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarda da Sabahattin Âli'ye ilişkin tek sözcük olsun etmemesi... Oysa bu tarihten başlayarak Sabahattin Âli giderek artan bir ivme ile siyasallaşmaktadır.

1944'te Nihal Atsız'a karşı açtığı "hakaret davası"nı izleyen "İrkçilik-Turancılık Davası" nedeni ile faşistlerin boy hedefi durumuna gelmiştir. Çıkışına katıldığı Görüşler dergisi ile ortaklarından biri olduğu Yeni Dünya gazetesinin 4 Aralık 1945'te gerçekleşen "Tan Olayı" nedeni ile yakılıp yıkılmasından sonra, Bakanlık emrine alınır. İstifa ederek ilkin Esat Âdil'in Gün dergisinde sonradan Sırça Köşk'te bir araya getireceği ve Tek Parti Tek Şef Yönetimi'ni amansızca eleştirdiği masallarını yayımlamaya; ardından da, büyük yankılar uyandıran Marko Paşa'yı çıkarmaya başlar. Öte yandan, basının geniş yer

verdiği “Öner - Yücel Davası”nın “hedef kişileri”nden biri de odur. Üstelik hemen her duruşması Irkçı / Turancıların sokak gösterilerine sahne olan dava süresince, satıcılardan toplanan Marko Paşa’larla Sabahattin Âli’nin yapıtlarının yakılması da gösterilerin olmazsa olmaz parçası durumuna gelmiştir. Öyleyken Nâzım Hikmet, yakınlarına yazdığı mektuplarda bunların hiçbirine değinmez.

Nâzım’ın Sabahattin Âli’ye ilgisizliği, büyük bir gürültüyle kamuoyuna duyurulan öldürülmesi karşısında bile değişmez. Yeteneğine onca güvendiği, yaptıklarını ilgi ile izleyip yapacaklarını merakla beklediği bir kişinin öldürülmesi karşısında suskun kalması tuhaf gözüküyor.

“MÜCAHİT VE MUHARRİR”

Nâzım’ın Sabahattin Âli üzerine tekrar söz alması, yapıtlarının Rusça’ya çevrilmesiyledir. Biri İçimizdeki Şeytan’ın Rusça baskısında yayımlanmak üzere Sabahattin Âli’ye ilişkin iki yazı yazmıştır. Bunlardan ilkinin başlığı, “Mücahit ve Muharrir Sabahattin Âli”dir. Tanışmalarına ve ilişkilerinin izlediği gelişim yörüngesine ilişkin başta aktardığım sözleri de bu dönemde söylemiştir. O yazısında, Sabahattin Âli’nin son yıllardaki mücadelesine ilişkin değerlendirmesi şöyle Nâzım’ın:

“İkinci Dünya Harbi biter bitmez Sabahattin Âli, ‘Marko Paşa’ gazetesini çıkarmaya başladı. Bu bir siyasi mizah gazeteydi. Türk mizahı o zamana kadar böyle bir gazete görmemişti. ‘Marko Paşa’ emperyalizm aleyhinde yazıyor, Türk burjuvazisi

ve burjuva partileriyle öldüresiye alay ediyordu. Gazete haftada iki defa çıkıyordu ve tirajı 150 bini bulmuştu. Böyle büyük bir tiraj Türkiye’de henüz görülmemiştir. Hükümet, çok geçmeden gazeteyi ve yazarlarını mahkemeye verdi. Basımevlerine gazeteyi basmamaları için polis tarafından emir verildi. Fakat gazete, bazen hektografa basılarak, bazen de başka isimler altında olarak çıkmaya devam etti. ‘Marko Paşa’nın demokrasi, millî bağımsızlık ve barış uğrunda ve emperyalizm aleyhinde yürütülen mücadeledeki rolü çok önemlidir. Sabahattin’i birkaç defa hapse attılar. Buna rağmen mücadelesinden vazgeçmedi. O zamanki iç ve dış durum öyleydi ki, mürteci idareciler ‘Marko Paşa’ gazetesini doğrudan doğruya tasfiye etmeye cesaret edemediler. İrtica için, gazeteyi durdurmanın bir tek çaresi vardı: Herhangi bir provokasyon yardımıyla gazete sahibini yok etmek, yani Sabahattin Âli’yi öldürmek! Öyle de yaptılar. Türkiye gizli polisi, kiralanmış ajanlarından birinin eliyle, Sabahattin Âli’yi bir ormanda öldürdü.”

Nâzım Hikmet, Sabahattin Âli konusunda suskun kaldığı yılların boşluğunu bu sözlerle dolduruyor. Bu sözlerde altı çizilmesi gereken bir yan var: Sabahattin Âli üzerine söz alanların yeterinceyi geçtik, gereğince bile üzerinde durmadıkları Marko Paşa’ya ilişkin yargısı. Bu yargı oldukça önemli: “Marko Paşa’nın demokrasi, millî bağımsızlık ve barış uğrunda ve emperyalizm aleyhinde yürütülen mücadeledeki rolü çok önemlidir.”

Nâzım, “1955 yılında Budapeşte’yi ziyaret ettiği zaman (...) Budapeşte Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi’nin iki spikeri” ile gerçekleştirdiği “Edebiyat Konuşmaları”nın on birincisini Sabahattin Âli’ye ayırır. Şöyle sunar onu:

“Sabahattin Âli bizim Türk edebiyatının büyük şehididir, hürriyet için, milli bağımsızlık için dövüşen Türk halkının büyük şehidi... Ve zannediyorum ki, bizde gerçek halk edebiyatının ilk kurucularından biridir.”

Ardından da “pek sev”diğini belirttiği “Kağı”nın okunmasını ister sunuculardan.

SABAHATTİN ÂLİ’NİN GÖZÜ İLE NÂZIM HİKMET

Yolun başında bir yazar adayı olduğu günlerde kendisine ilgi gösteren, yaptığı değerlendirmelerle önünü açmaya ve zaman yitirmeden sesini bulmasına katkıda bulunmaya çalışan Nâzım Hikmet’e Sabahattin Âli’nin nasıl baktığını, arkadaşı Ayşe Sıtkı’ya yazdığı mektuplardan izleyebiliriz:

“Benim ‘Esirler’ piyesi bitti, oldukça da güzel oldu, temize çekince sana gönderirim, Nâzım’a götürürsün.” (‘8.1.1933 - Konya’ tarihli mektuptan)

“... Piyesi de ona (Pertev Naili Boratav’a - M.E.) ver, mafih Nâzım yakında beraat edecek, ona da vermek mümkün olur belki...” (‘6.7.1933 - Sinop’ tarihli mektuptan)

“... Geçen gün Nâzım Hikmet’ten mektup aldım: ‘Mesele mektubun uzunluğunda kısalığında değil, mektup gelmesinde-

dir. Gözü postada olan hapis, münderecata pek dikkat etmez...' diyor. Bence öyle değil. Seksen yerden mektup geleceğine istediğim bir yerden ve uzun bir mektup gelsin kâfi..." ('14.7.1933' tarihli mektuptan)

"Nâzım'la arasına mektuplaşıyorum. Ayağı fena imiş 'Bursa meselesinden dört sene yersem cezam beş buçuk sene olacak, yatarım ama bizim bacak efendi yatabilecek mi bilmem?' diyor ve sonra 'hapishaneye iki ayaklı girdim tek ayaklı çıkarım. Topallık kötü şey, fakat kafanın ve yüreğin topallığı daha kötüdür. Kafa ile yürek sağlam bende...' diye ilave ediyor. Çocuğa dehşetli acıyorum. Başına bu işlerin gelmesinin asıl sebebini sana çıkınca izah ederim, hayret edeceksin ve iğreneceksin..." ('13. IX. 33 - Sinop' tarihli mektuptan)

"... İkinci seyahatte ise yol Nâzım'ın 'kel dağlar' dediği biçimsiz toprak urları arasından geçer (...) Nâzım'ın 'Üç Selvi' şiirinden bir şey anlamadım. Kendisini görünce sorarım." ('8. IX.934 - Beyşehir' tarihli mektuptan)

"... Bir de piyese başladım. İsmi 'Sürek Avı', ne zamandan beri (...) bunu düşünüyordum. (...) İstanbul'da belki Nâzım'ın gayretiyle piyesi de tamamlarım." ('13.2.35' tarihli mektuptan)

Görüldüğü gibi Sabahattin Âli, evlenme önerisinde bulunacak ölçüde ilgi duyduğu Ayşe Sıtkı'ya yazdığı mektuplarda, eşitiymiş gibi söz ediyor Nâzım'dan. Gerçi "insan olarak" tanışıp da "etki alanı"na giren iddialı genç sanatçı adaylarının, zaman zaman, ağırlığı altında ezilmemek ve daha çok da "kişiliklerini koruma kaygısı" ile Nâzım'a karşı böyle bir tutum takındıkları

olmuştur. Sözgelimi Kemal Tahir, sonradan evleneceği Fatma İrfan’a yazdığı mektuplarda, eşitiymiş gibi, zaman zaman da kendini öne çıkaran bir dille söz etmiştir Nâzım’dan.

Bununla birlikte Sabahattin Âli’nin tutumunda, kendini önemsetmeye, hele hele öne çıkarmaya çalışmak gibi bir eğilim yok. Nâzım’dan eşitiymiş gibi söz ederken, son derece doğal bir dil kullanıyor. Nâzım’la ilişkisinde “komplekssiz” ve “rahat” olduğu anlaşılıyor Sabahattin Âli’nin.

Nitekim “11.8.34” tarihli mektubunda, “Sana bir şey daha soracağım: Nâzım’ın Üç Selvi şiirinden ne anlarsın sen?” diye soran Ayşe Sıtkı’ya verdiği “8.XI.34 - Beyşehir” tarihli karşılıktta, “Nâzım’ın Üç Selvi şiirinden bir şey anlamadım. Kendisini görünce sorarım.” diyecektir. Bunda, kişisel birikimine duyduğu güvenin payı büyük olmalı. Ama Nâzım’ın da Sabahattin Âli’ye öyle, yani eşitiymiş gibi baktığı anlaşılıyor. Nitekim Ayşe Sıtkı, “... 1931 yılının yaz aylarıydı sanıyorum ve (Sabahattin Âli) beni Nâzım Hikmet’in Kadıköy’deki evine götürdü.” diye yazıyor ve ekliyor: “Daha sonra Sabahattin’le Nâzım uzun uzun konuştular.” Oysa Nâzım, bir büyüğün bir küçüğe yönelteceği türden sorularla yaklaşmıştır kendisine. Bu tutumunu ileriki yıllarda da sürdürecektir Nâzım. Sabahattin Âli’ye yazacağı mektuplarda, son derece ölçülü bir dil tutturacaktır. Sözgelimi Orhan Kemal’le Kemal Tahir’den şöyle söz edecektir ona:

“... Kemal Tahir’le Orhan Kemal biri daha ilerde, biri henüz civciv, fakat dehşetli vaatlerle dolu bir civciv (...). Kemal Tahir çıkarsa onun şahsında gerçek Türk edebiyatı dâvâna en büyük

yardımcıyı, yüklendiğin büyük ağırlığını bölüşecek en emin ve istidatlı bir arkadaş bulacaksın. Orhan Kemal’le şimdiden ilgilendiğini anlıyorum, onun elinden tutarsan sana yakın zamanda yardımcı olabilir.”

Buna karşılık Kemal Tahir’e yazdığı mektuplarda, Sabahattin Âli’den söz ederken böyle bir dil kullanmayacaktır. Öte yandan, Sabahattin Âli’nin şiirine ilişkin görüşlerine de ayrı bir değer verecektir. Sabahattin Âli’nin Memleketimden İnsan Manzaraları’nın bazı bölümlerini okuduktan sonra yazdığı yüceltici sözleri şöyle yanıtlayacaktır örneğin:

“Beni sevmenden gelen coşkunlukla yazdığın güzel sözlerle teşekkür ederim. Ne yalan söylüyeyim, okuyucuları, sırf onlar için yazmış ve yazan bir muharririn, altı sene okuyucularından uzak kalması, ara sıra onda inandığı arkadaşlardan böyle teşvik edici sözler işitmek ihtiyacını doğuruyor. Mektubunu aldıktan sonra bir kat daha şevkle ve imanla çalışmağa başladım.”

Sabahattin Âli, bu tutumunu, yazılarında da sürdürecektir. Yücel’in düzenlediği “En çok sevdiğiniz ve tekrar tekrar okuduğunuz beş kitap” konulu soruşturmaya verdiği ve derginin Eylül 1936 tarihli 19. Sayı’sında yayımlanan yanıtında Taran-ta Babu’ya Mektuplar’ı, Gorki’nin Klim Samgin, Şolohov’un Durgun Akardı Don, Andre Malraux’nun İnsanlık Durumu ve Dostoyevski’nin Budala romanları arasında anacaktır. Ama bir yıl sonra, Aralık 1937’de, Servet-i Fünun / Uyanış dergisinin “Yazıcılardan Kimleri Beğeniyorsunuz?” sorusunu ise, şöyle yanıtlayacaktır:

“Bugün için bir şey söyleyemeyeceğim! Dünkülerden Nâzım Hikmet’i ve Reşat Nuri’yi çok takdir ederim. İkisi de temiz ve sade üslûplarıyla, tam manâsıyla okuyucunun ruhuna nüfûz etmişler ve eserlerini seve seve okutmakta muvaffak olmuşlardır. Daha kısaca söylemek lâzım gelirse: Görüş ve ifadeleri kuvvetlidir.”

Görüldüğü gibi dört-beş yıl büyüğü Nâzım’ı “dünküler” arasında saymakla kalmıyor Sabahattin Âli, Reşat Nuri ile de aynı kefeye koyuyor. Hem de “okuyucunun ruhuna nüfûz etmek” ve “görüş ve ifade(s)i kuvvetli” olmak gibi açıklanmayı gereksinen bir ölçüte yaslanarak...

Sabahattin Âli, sonraki yıllarda, değerini ve önemini kavramış ve bunu seslendirmekten kaçınmayacak ölçüde sınırlarının bilincine varmış bir insan olarak, çok daha ölçülü bir dille seslenecektir Nâzım’a. Nitekim Yeni Dergi’nin “yirmi üç yıl önce” yazıldığını belirterek yayımladığı mektubunda, Memleketimden İnsan Manzaraları nedeniyle, “Yalnız şuna inan ki, senin dostun olmakla değil, sadece seninle aynı devirde yaşamış olmakla övünüyorum. Bence Cervantes’in ‘Don Kişot’un- dan beri kendi memleketine ve dünyaya bu kadar tesir edebilecek bir eser yazılmamıştır. Seni sevgi ve hayranlıkla kucaklar öperim.” diye yazacaktır. Ancak bunu sıkça yapıldığı gibi üçüncü kişilere kapalı bir ortamda (mektupta) söylemekle kalmayacak, üç yıl sonra, 1946’da kaleme alacağı bir yazı ile kamuoyu önünde de yineleyecektir:

“Nâzım Hikmet hakkında yüzümüz kızarmadan ne söyleyebiliriz? Yalnız Türkiye’nin değil, dünyanın ancak birkaç asırda bir yetiştirebildiği, ölçsüz büyüklükteki insanlardan birine reva görülen korkunç haksızlıklara seyirci kalmak, tarih karşısında ebediyyen utanmağa yetmez mi?

Nâzım’a birkaç sene evvel yazdığım bir mektupta şöyle demiştim: ‘Nâzım, senin yalnız dostun olmakla değil, seninle aynı asırda yaşamış bulunmakla iftihar ederim.’ Ama şunları da ilâve etmeye mecbur bulunduğumu hissediyorum: ‘Nâzım, on seneye yakın bir zamandan beri seni aramızdan ayırdılar. Dostların kendilerine her zaman kuvvet, inanış, çalışma aşkı veren yakınlığından, kalkındırıcı sesinden mahrumdurlar.

Sen taş duvarlar arasında, sıhhatinden başka hiçbir şeyini kaybetmeden, hayatını tamamlamaya çalışırken, biz senin için hiçbir şey yapmadan pineklemeden utanıyoruz.”

Bu sözleri karşılıksız bırakmıyor Nâzım. Dokuz yıl sonra, İçimizdeki Şeytan’ın Rusça baskısı için yazdığı ve “kitabın sonunda yayımlan”an “Sabahattin Âli Üstüne” başlıklı yazısı ile yanıtıyor: “... Sabahattin Türkiye halkının ve Türkçe’nin en namuslu, en yurtsever, en istidatlı evlatlarından biridir.”

NAZIM HİKMETİN ESERLERİ...

ŞİİR:

- 835 Satır (835 Satır; Jokond ile Sİ-YA-U; Varan 3; 1+1=1; Sesini Kaybeden şehir)
- Benerci Kendini Niçin Öldürdü (Benerci Kendini Niçin Öldürdü; Gece Gelen Telgraf; Portreler; Taranta-Babu'ya Mektuplar; Simavne Kadısı Oğlu şeyh Bedreddin Destanı; şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl)
- Kuvâyi Milliye (Kuvayi Milliye; Saat 21-22 şiirleri; Dört Hapisaneden; Rubailer)
- Yatar Bursa Kalesinde
- Memleketimden İnsan Manzaraları
- Yeni Şiirler
- Son Şiirleri
- İlk Şiirler
- La Fontaine'den Masallar

(İlk Şiirler, Nâzım Hikmet'in çocukluk şiirleriyle hece şiirlerini içeriyor. Şair bunların büyük bir bölümünün toplu şiirle-

ri arasına alınmasını herhalde istemezdi. Son kitap takma adla yayımlanan La Fontaine çevirileri.)

OYUN:

- Kafatası (Ocak Başında; Kafatası; Bir Ölü Evi; Unutulan Adam; Bu Bir Rüyadır)
- Ferhad ile şirin (Yolcu; Ferhad ile şirin; Sabahat; Enayi)
- Yusuf ile Menofis (Allah Rahatlık Versin; Evler Yıkılınca; Yusuf ile Menofis; İnsanlık Ölmedi Ya; İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?)
- Demokles'in Kılıcı (İstasyon; İnek; Demokles'in Kılıcı; Tartüf - 59)
- Kadınların İsyanı (Kadınların İsyanı; Yalancı Tanık; Kör Padişah; Her şeye Rağmen)

ROMAN-ÖYKÜ-MASAL:

- Kan Konuşmaz
- Yeşil Elmalar
- Yaşamak Güzel şey Be Kardeşim
- Hikâyeler
- Çeviri Hikâyeler
- Masallar

(Nâzım Hikmet yalnızca Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim adlı romanıyla Sevdalı Bulut adlı masallar kitabını kendi adıyla

yayımlamıştı. Ötekiler para kazanmak için acele yazılıp gazete-lerde takma adlarla yayımlanmış ürünlerdir.)

YAZILAR:

- Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil
- Yazılar (1924-1934)
- Yazılar (1935)
- Yazılar (1936)
- Yazılar (1937-1962)

EN GÜZEL NAZIM HİKMET SÖZLERİ

- **Kimselere anlatamadım. Kendime bile, ola ki ağzımdan kaçırır, bir daha tutamam seni.**
- **Ne kötüdür insanın aklıyla yüreği arasında çaresiz kalması. Ne kötüdür ona an kadar yakın, bir asır kadar uzak olması!**
- **Yalnızlık insana çok şey öğretirmiş. Ama sen gitme, ben cahil kalayım.**
- **Yolunu beklerken daha dün gece, kaçıyorum bugün senden gizlice. Kalbime baktım da işte iyice; anladım ki sen de herkes gibisin!**
- **Ve bir gün ekler Nazım Hikmet mektubunun sonuna; herkese selam sana “HASRET”**
- **Yapraklara dallara, yeşillere, allara, nice nice yıllara gülüm, nice nice yıllara. Yaprak dala, al yeşile yaraşır, gayri bundan böyle vermem seni ellere.**
- **Kelebek misalidir aşk; anlamayana ömrü günlük, anlayana bir ömürlük!**
- **Pişman değilim! Sadece dön bak arkana; ne için, nelerden vazgeçtin? Neler dururken, sen neyi seçtin.**
- **Bir gülüşün ateşiyle yakmasını biliriz ölümün önünde sigaramızı.**

- Büyük bir hayal kırıklığı yaşayıp ben artık kimseyi seve-
mem deme! Unutma ki, en güzel çiçekler mezarlıklarda
yetişir.
- **Sen yanmasan, ben yanmasam, biz yanmasak nasıl
çıkarmak karanlıklar aydınlığa.**
- Ne acıdır insanın bildiğini anlatamaması. ‘Ben’ deyip
susması, ‘sen’ deyip ağlamaklı kalması.
- **Sende uzaklığı; sende ben, imkânsızlığı seviyorum.**
- Aşkın bu denli sıradan olmadığına inanıyorum ben.
Önce sıradanları yaşayacaksın ki, gerçek olanı anlaya-
bilesin.
- **Biz başka severdik. O yüzden başka sevemedik.**
- Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı, yetmişinde
bile, mesela, zeytin diyeceksin. Hem de öyle çocuklara
falan kalır diye değil, ölmekten korktuğun halde ölüme
inanmadığın için.
- **Benim kelime hazinem çok geniştir, derdim. Senin
bir kelimene yetemedim; git, ne demekti sevgilim?**
- Bir gün bensizlik çalar kapını. Benli dünleri düşünür,
avunursun. Sanma ki yalanlar içinde, ben gibi bir doğru
bulursun.
- **Ve benim birden bire yüzünü değil, gözünü değil, se-
sini göresim geldi.**

- Seni seviyorum, ama nasıl, avuçlarımda candan bir şey gibi kalbimi sıkıp parmaklarımı kanatarak kırasıya, çıldırasıya.
- **Cebimde yoktu, yüreğimden verdim.**
- Belki ben sana sevmeyi öğretemem, ama sen de bana, unutmayı öğretmezsin. Belki ben sana kavuşmayı öğretemem, ama sen de bana, ayrılığı öğretemezsin.
- **Bir meltem olacak rüzgârım dahi kalmadı benim. Dağlara çarptım her esişimde. Yollara küfrettim her gidişinde.**
- İnsanlar işine gelince değil de vicdanına değince iyilik yapsalardı; bugün çıkar ilişkileri değil, gerçek sevdalar yaşanırdı!
- **İşin en aşağılık tarafı şu ki yavrum, galiba yalnızlığa alışıyorum.**
- Büsbütün unuttum seni eminim, maziye karıştı şimdi yeminim, kalbimde senin için. Yok, bile kinim, bence sen de şimdi herkes gibisin.
- **Arkadaşlık ağaca benzer, kurudu mu bir daha yeşermez.**
- Sevmek, sevdiğin kişiyle birlikte olmak değildir unutmama! Çünkü aşk; onunla yaşamak değil, onu yaşamaktır aslında.

- **Ne kadar seviyorsun dersin; o kadar işte. Tavanı kadar sokağın ve dibi kadar cehennemin.**
- Biz; ince bel, ela göz, sütün bacak için sevmedik güzelim. Gümbür gümbür bir yürek diledik kavgamızda.
- **Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine.**
- Hani derler ya ben sensiz yaşayamam diye işte ben onlardan değilim ben sensiz de yaşarım; ama seninle bir başka yaşarım.
- **Yaşamak ümitli bir iştir, sevgilim. Yaşamak: seni sevmek gibi ciddi bir iştir.**
- Ne ben sana kızarım, ne de zatın zahmet orjinalsozler.com edip bana kuşsun. Artık seninle biz, düşman bile değiliz.
- **Umuda bin kurşun sıkırsa da ölüm, unutma! Umuda kurşun işlemez gülüm.**
- Hoş geldin! Biz bıraktığın gibiyiz. Ustalaştık biraz daha taşı kırmakta, dostu düşmandan ayırmakta.
- **İnsanların kanatları yok, insanların kanatları yüreklerinde.**
- Ve aynı ihtirasla tekrar ediyorum yine. Onlar ki; toprakta karınca, su da balık, havada kuş kadar çokturlar. Korkak, cesur, cahil ve çocukturlar.

- **Evet. Belki umudum kalmadı geleceğimden; ama asla pişman değilim geçmişimden.**
- Özledin, içtin, ağladın, güldün, şarkılar söyledin, şiirler yazdın. Peki, o ne yaptı? Deme. Herkes kendinden sorumludur aşkta.
- **Ben içeri düştüğümden beri güneşin etrafında on kere döndü dünya.**
- Sevdığın müddetçe ve sevebildiğin kadar, sevdiğine her şeyini verdiğin müddetçe ve verebildiğin kadar gençsin.
- İçimde mis kokulu kızıl bir gül gibi duruyor zaman.
- **Yürekli bir kadının başı, yüreksiz bir erkeğin omzuna ağır gelir!**
- Her gelen sevmez ve hiçbir seven gitmez unutma. Bil ki; giden dönüyorsa sevdiğinden değil, kaybettiğindendir aslında!
- **Gidenin arkasından gelen gideni bulacak mı zannediyorsun?**
- Korkma giderken 'b'yi alıyorum, gerisini sana bırakıyorum. Ne de olsa sen bitirdin bizi. Öyleyse sende kalmalı 'izi'.
- **Yazılarım otuz-kırk dilde basılır, Türkiye'mde Türkçemle yasak!**

- Kim bilir; masalınızın kahramanı, başka bir hikâyenin figüranı olmaya gitmiştir belki de. Değer mi gitmesine, gitmezdi değmese.
- **Pişman değilim yaşadıklarımın, öfkem belki de yaşayamadıklarımın.**
- Ne ben Sezarım, ne de sen Brütüssün. Ne ben sana kızarım ne de zatın zahmet edip bana kuşsun. Artık seninle biz, düşman bile değiliz.
- **Şair başarılı olmak için, yapıtlarında maddi yaşamı aydınlatmak zorundadır.**
- Ellere dokunmak isterim, dokunamam arkasından camın. Ben bir şaşkın seyircisiyim gülüm, alacakaranlığımın oynadığım dramın.
- **Vicdanla birlikte, şeref ararım ben sevdiklerimde. Her zaman doğru değildir elbet seçimlerim; zaman gelir, şerefsizleri” de severim.**
- Hapşurduğumda; çok yaşa, iyi yaşa yerine benimle yaşa deseydi keşke. Bende; sen de gör değil de, emrin olur deseydim sessizce.
- **Hani derler ya ben sensiz yaşayamam diye, ben onlardan değilim. Ben sensiz de yaşarım. Ama seninle bir başka yaşarım.**

- Artık ne geri gelmeni beklerim ne de ben gelirim. Nasıl-
sa ben bir şey kaybetmedim, sen bensizliği seçtin. Karar
senin.
- **Durup dururken hiç bitmeyecekmiş gibi bağlanıyo-
rum başladığım güne ve her seferinde sen çıkıyorsun
suyun yüzüne.**
- Benim sevdasında bencil; ama yüreğinde sağlam sev-
diğim. Aklıma gelişini seveyim: ne güzel darma duman
ediyorsun beni.
- **Yağmur yağıyordu boyuna, sözü onlar alıp dediler
ona : “Daha pazar kurulmadı kurulacak. Esen rüzgâr
durulmadı durulacak. Boynu daha vurulmadı vuru-
lacak.**
- Memleketimi seviyorum: çınarlarında kolan vurdum,
hapishanelerinde yattım. Hiçbir şey gidermez iç sıkıntı-
mı memleketimin şarkıları ve tütününü gibi.
- **Özlemin azı çoğu olmaz, ağırdır işte.**
- Elbet bitecek güneşe hasret günler. Ve o zaman kutup-
larda yetişen cılız ve minik bitkiler değil, güneşin çiçek-
leri dolduracak yüreğini.
- **Gökyüzünde atomlu tek bulut kalmayıncaya kadar,
malı mülkü, aklı fikri, canı neyi varsa verebilmeli bü-
yük hürriyete şiiirlerimiz.**

- Bilmezden gelişim, aptala yatışım kaybetme korkumdan değil; karşımdakilerin yalan söyleme potansiyellerine olan merakımdandır.
- **Gerçek yaşamdan kaçan ve onunla bağıntısız konuları işleyen kimse, saman gibi anlamsızca yanmaya yargılıdır.**
- Topraktan öğrenip kitapsız bilendir. Hoca Nasreddin gibi ağlayan, Bayburtlu Zihni gibi gülendir. Ferhat'tır. Kerem'dir. Ve Keloğlan'dır.
- **Geçtim putların ormanından baltalayarak, ne de kolay yıkılıyorlardı.**
- Memleketim: Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya, kurşun kubbeler ve fabrika bacaları benim o kendi kendinden bile gizleyerek sarkık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.
- **Hiçbir korkuya benzemez halkını satanın korkusu.**
- Benim idealimdeki rejim olsa, ben de seni astırırdım. Sonra da darağacının altına oturup hüngür hüngür ağlardım! (Necip Fazıl'ın "Benim idealimdeki rejim olsa seni astırır, sonra da mezarını türbe yaptırırdım" sözüne cevaben)
- **Büyük insanlığın toprağında gölge yok, sokağında fener, penceresinde cam, ama umudu var büyük insanlığın, umutsuz yaşanmıyor.**

- Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği, elimi sıkarken sapladığı bıçak. Nafile, artık kışkırtmıyor beni düşman.
- Kadınlarımızın yüzü acılarımızın kitabıdır. Acılarımız, ayıplarımız ve döktüğümüz kan karasabanlar gibi çizer kadınların yüzünü.
- Bazen önemli olmamalı gidecek olan ya da gelmeyen. Çünkü bazen, başlaman gerekir her şeye yeniden.

KAYNAKÇA

1. Edward Timms, *Romantic Communist: The Life and Work of Nazim Hikmet*, St. Martin's Press, New York
2. Selected poems, Nazim Hikmet translated by Ruth Christie, Richard McKane, Talat Sait Halman, Anvil press Poetry, 2002,
3. Ansiklopedi AnaBritannica, Cilt 16, Sf. 429
4. Vala Nureddin bu dünyadan nazım geçti cem yayınevi 1980
5. Nâzım Hikmet, Kuvâyı Milliye / Destan, Cem Yayınevi, İstanbul 1987
6. Nazım'ın Bilinmeyen Mektupları-16. Nazım Bir Güz Çeşlengi- A.Behramoğlu
7. Nazım Hikmet ve Tiyatro- V.M.Pluçek
8. Den Poezii- K.Simonov (Militan Dergisi)
9. Meşhur Adamlar Ansiklopedisi- M.Fuat
10. Gece Gelen Telgraf- Hulusi Bezirci
11. Nazım Hikmetle Üç Buçuk Yıl- Orhan Kemal
12. Nâzım Hikmet, Yazılar I: Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil, Adam Yayıncılık, 1991, s. 54

13. Nâzım Hikmet Türk Basınında, hazırlayan Hilmi Yücebaş, Tekin Yayınevi, 1967, s. 341
14. Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil, s. 57
15. Nâzım Hikmet, İt Ürür Kervan Yürür, Ortam Yayınları, 1979, s. 80-81
16. Nâzım Hikmet, Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, Adam Yayıncılık, 1988, s. 20
17. Nâzım Hikmet Türk Basınında, hazırlayan Hilmi Yücebaş, Tekin Yayınevi,
18. Mehmet Fuad Nâzım Hikmet Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü(2000)
19. *Kur'an, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, İst. 1973.*
20. *Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Tüm Eserleri, III. Cilt, Cem yay. s. 8)*
21. *Cahiers Sur La Dialectique de Hegel, ideees, n.r.f, s. 166).*
22. *Ecrits Cnoisis En Trois Volumes, II. Cilt,*
23. Bütün Eserleri, Ekber Babaef,
24. *100 Soruda Tasavvuf, Gerçek yay.*
25. *Nâzım Hikmet'in Rubaileri", Birikim sayı: 15).*
26. *Nâzım Hikmet'in Rubaileri", Birikim sayı: 15).*
27. Babayef, "Nâzım Hikmet Kendi şiirini Anlatıyor", Konuşmalar, sf. 180186

28. Mahir Ünlü Ümer Ozcan, 2G. yüzyıl Türk edebiyatı, sf. 259276
29. (Ali Fuat Cebesoy, "Bilinmeyen Hatıralar", Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2001, s.305-310)
30. Timuçin, Afşar: Nâzım Hikmet'in Şiiri. Kavram Yay. İstanbul, 1978, s. 57
31. Alper, Yusuf: Şiir ve Psikiyatri Kavşağında. Okyanus Yay. İstanbul, 2001, s. 87
32. Hikmet Nazım: Kuvâyi Milliye. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 95-100
33. Hikmet Nazım. Kuvâyi Milliye. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 113
34. Hikmet Nazım: "İstiklâl" Yeni Şiirler. Adam Yay. İstanbul, 1994. s. 85
35. Hikmet Nazım. "Kadınlarımız" Kuvâyi Milliye. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 71-72
36. Hikmet, Nâzım: "Kadınlarımızın Yüzleri" Son Şiirleri. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 112
37. Hikmet, Nâzım: "Taranta-Babu'ya Beşinci Mektup " Benerci Kendini Niçin Öldürdü? Adam Yay. İstanbul, 1994, s.197-198
38. Hikmet, Nâzım: Memleketimden İnsan Manzaraları. Adam Yay. İstanbul, 1996, s. 460

39. Hikmet Nazım: “Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları” Kuvâyi Milliye. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 139.
40. Hikmet, Nâzım: “Gövdemdeki Kurt” 835 Satır. Adam Yay. İstanbul, 1998, s. 28
41. Hikmet, Nâzım: “Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri ” Benerci Kendini Niçin Öldürdü?. Adam Yay. İstanbul, 1994, s.104
42. Hikmet, Nâzım: “Saman Sarısı” Son Şiirleri. İstanbul, 1994, s.72
43. Alper, Yusuf: Şiir ve Psikiyatri Kavşağında. Okyanus Yay. İstanbul, 2001, s.92
44. Hikmet Nazım: “Rübailer” Kuvâyi Milliye. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 221
45. Hikmet Nazım: “Pırağ Dedikleri” Yeni Şiirler. Adam Yay. İstanbul, 1974, s. 98
46. Hikmet, Nâzım: “Hasret” Son Şiirleri. Adam Yay. İstanbul, 1994, s.12
47. Hikmet, Nâzım: “Vera’ya” Son Şiirleri. Adam Yay. İstanbul, 1994, s. 185

NAZIM HİKMET

Nazım Hikmet 1921’de gittiği Moskova’da devrimin ilk yıllarına tanık oldu ve komünizm ile tanıştı. 1924’te Moskova’da yayınlanan ilk şiir kitabı 28 Kanunisani sahnelendi. O yıl Türkiye’ye dönerek Aydınlık Dergisinde çalışmaya başladı, ancak dergide yayınlanan şiir ve yazılarından dolayı on beş yıl hapsi istenince tekrar Sovyetler Birliği’ne gitti. 1928’de Af Kanunundan yararlandı ve Türkiye’ye döndü. Bu defa Resimli Ay dergisinde çalışmaya başladı. 1938’de yirmi sekiz yıl hapis cezasına çarptırıldı.

12 sene süren tutukluluktan sonra askere alınacağı ve öldürüleceği endişesiyle 1950 yılında Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği’ne giden Nâzım, 25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığından çıkarılmasının ardından, büyük dedesi Mustafa Celaleddin Paşa (Konstantin Borzecki)’nin memleketi olan Polonya’nın vatandaşlığına geçerek Borzecki soyadını aldı 3 Haziran 1963 tarihinde ise, Nâzım Hikmet geçirdiği bir kalp krizi neticesinde 61 yaşında hayata gözlerini yumdu.

facebook.com/gecekitaplari

